

Lapptrummor och runmagi

Projekt
Runeberg

LAPPTRUMMOR OCH RUNMAGI

TVENNE KAPITEL UR
TROLLDOMSVÄSENDETS HISTORIA

AV
SIGURD AGRELL

LUND
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

LUND 1934
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Förord till den elektroniska utgåvan

Digitaliserad i april 2008 av Kalle.

FÖRORD.

Det arbete, som härmed lämnas i allmänhetens händer, ansluter sig till min för tre år sedan utgivna bok »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi». Liksom den föregående skriften är den nya utarbetad med populärvetenskapligt syfte för ögonen. Då den första av de här medtagna uppsatserna ger en totalvy av min runforskning, kan den nya boken läsas även av den, som helt saknar kännedom om den första. Inbördes komplettera emellertid de båda arbetena varandra.

Sedan år 1931 har genom bok- och handskriftsstudier hemma och i utlandet (Frankrike, England, Tyskland och Italien) mitt bevismaterial i fråga om runradens magiska ursprung starkt ökat. För en del av dessa upptäckter har jag redogjort i en 1932 på tyska utgiven skrift: »Die spätantike Alphabetmystik und die Runenreihe». I denna nya svenska framställning — detta arbetes första uppsats — finnes emellertid även för fackmannen åtskilligt nytt att hämta. Den andra uppsatsen i denna bok är ägnad ett problem, som hittills legat utanför mitt forskningsområde: lapparnas spådomskonst och dess förebild. Ehuru jag inlåtit mig på något helt nytt, tror jag dock, att mina uppslag skola kunna påräkna uppmärksamhet även utanför fackmännens krets. För vad som rör lapparna och deras liv förefinnes i Skandinavien ett livligt intresse. Min undersökning visar dessutom, att hos lapparna mycket av forntida nordgermansk tro och sed bevarats.

Bägge uppsatserna ha utarbetats utan medtagande av en tyngande lärdomsapparat. Bifogade litteraturhänvisningar möjliggöra emellertid för den intresserade att stifta bekantskap med alla mina källor. Dessa anvisningar ha av utrymmesskäl inskränkts till blott det i första hand nödvändiga. Vad som utelämnats återfinnes emellertid utan större svårighet i av mig omnämnda specialarbetens bibliografier. Citat från dansk-norska källor, tillhörande äldre tid, har jag funnit rådligast att som regel återge i nutida svensk översättning. Den kuriösa ortografien i dessa texter är alltför besvärlig för den med tidsperiodens skrivsätt oerfarne.

Tack vare det Gleerupska förlagets intresse, tillmötesgående från Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, Vetenskaps-Societeten i Lund och utgivaren av »En isländsk svartkonstbok från 1500-talet», docenten, fil. d:r Nat. Lindqvist, har detta arbete kunnat utstyras med ett rikligt illustrationsmaterial. För

goda råd i samband med korrekturläsning står jag i stor tacksamhetsskuld till min vän runologen, docenten, fil. d:r Ivar Lindquist.

Lund den 27 april 1934.

Sigurd Agrell.

I.

Sedan år 1927 har jag i en följd av skrifter, bl. a. i ett större populärvetenskapligt arbete »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi», upptagit till behandling ett av runforskningens intressantaste problem, spørgsmålet om orsaken till den s. k. äldre runradens egendomliga uppställning och den ursprungliga innebörden hos tecknens namn. Fortsatt forskning har, sedan jag år 1931 utgav det nämnda arbetet, fört mig åtskilliga steg vidare. I en ny, för en större allmänhet avsedd skrift upptar jag nu åter frågan till behandling samtidigt som jag framlägger resultaten av studier över lapsk spådomskonst och magi, sedda i deras samband med fornnordiska förebilder. En riktig förståelse av mina tydningförsök av företeelserna inom lapskt trolldomsväsen är icke möjlig utan en inledande översikt av runmagien och dess förbindelser med senantik alfabetmystik.

Det äldsta kända runradsminnesmärket är Kylver-stenen på Gotland, vars ristning allmänt anses utförd i början av 400-talet av vår tideräkning. Något yngre — omkring 75 eller 100 år — äro runinskrptionerna på Vadstena-brakteaten och dess närstående variant Grumpan-brakteaten, den senare delvis något skadad.

Det anmärkningsvärda är, att dessa trenne gamla runrader icke fullt överensstämma i fråga om tecknens ordningsföljd. Kylverstenens runrad (se avb. 1) har *p*-runan # stående framför tecknet #, en runa, vars ursprungliga ljudvärde är osäkert, och *d*-runan # framför *o*-runan #. På Vadstenabrakteaten och Grumpanbrakteaten är förhållandet i bägge fallen det motsatta. Runan # är visserligen på den förstnämnda dold av en pärla. Den kan emellertid spåras vid iakttagelse av hängsmyckets baksida, där tecknets vertikala linjer lämnat tvenne skönjbara avtryck. På Grumpanbrakteaten är *d*-runan # fullt synlig och står sist (omedelbart efter *o*-runan #, vilken upptill är något otydlig). Se avb. 2 och avb. 3. Andra runradsristningar från äldre tid överensstämma undantagslöst med de svenska brakteaternas runrad i fråga om teckenföljden ##. Till teckenföljden ## finnes däremot ingen äldre parallell, beroende på, att runradsristningarna på Charnayspännet (se avb. 4) och på den nyupptäckta Brezapelaren (se avb. 5) sakna de allra sista tecknen. På ett i floden Thames funnet kortsvärd (scrama-

sax) finnes runraden utökad med vissa nya rent angelsaxiska tecken. Några arkeologer ha emellertid velat hänföra detta föremål till ganska sen tid. Detta runminnesmärke kan för övrigt

icke begagnas vid avgörandet av frågan om *o*- och *d*-runans inbördes ställning. Det förhåller sig nämligen så, att flera runtecken i alfabetets ursprungliga tredje avdelning flyttats huller om buller: *o*-runan står visserligen sist i denna grupp men har icke *d*- utan *m*-runan framför sig, *d*-runan har fått sin plats framför *l*-runan (se avb. 6). Om *d*-runan har flyttats från gruppens sista eller näst sista plats, veta vi under dylika förhållanden icke. Vad vi ha att hålla oss till, är en del i angelsaxiska handskrifter påträffade runradsuppteckningar. Hos en av dessa står emellertid *o*-runan före *d*-runan, alldeles som på de svenska brakteaterna (se avb. 7). Att hos de övriga förhållandet är det omvända, kan lätt förklaras såsom beroende på inverkan från en grupp nytilllagda tecken: dessa begynna med en serie vokaltecken, och det troliga är, att man låtit *o*-runan komma efter *d*-runan för att få en sammanhängande följd av vokaltecken: *æ* (av äldre *o*), *a*, *æ*, *y*, *ea*, *io*. En synnerligen naturlig åtgärd i en tid, då runmagien icke längre spelade någon roll, i varje fall icke för de angelsaxiska munkar, som fört pennan.

Enligt min mening ha vi att betrakta de båda brakteatinskrptionerna såsom representerande den säkrast bevarade traditionen. De härstamma från hednisk tid och de kunna icke gärna — som troligen den tydliga hastigt utförda Kylveristningen — vara tillkomna i en tillfällig brådska. Dessa hängsmycken, amuletter med magisk skrift, ha tvivelsutan haft äldre, med den uräldsta runtraditionen sammanhängande förebilder. Om de bevarade runradsbrakteaterna också äro

utförda omkring 300 år efter runskriftens uppkomst, kunna de emellertid knappast ha tillkommit på fri hand utan böra ha tillverkats med ett äldre mönster för ögonen, en annan amulett, vars tecken man i lugn och ro haft tillfälle att beakta vid tillverkningen av en ny stamp.

Som bekant äro de nordiska brakteaterna i sista hand imitationer av senantika mynt och andra föremål av samma typ, t. ex. runda medaljliknande amuletter. Vadstena- och Grumpanbrakteaterna visa bägge en till senantik föreställningsvärld hörande bild: ett behornat djur jämte ett bakom detta uppskjutande manshuvud (se avb. 8 och 9). Jag ser häri en reflex av en senantik framställning av guden Mithra vid sidan av offertjuren. Det bör vara höjt över varje tvivel, att

germankrigare i romersk tjänst — och från dylika härstamma i sista hand våra nordiska brakteater — under den senare kejsartiden sammanträffat med stridskamrater, som hyllat den ursprungligen i Persien hemmahörande Mithra religionen. Denna har haft livligt verksamma anhängare bland de romerska soldaterna från det första århundradet av vår tideräkning ända till kristendomens slutgiltiga seger strax före 400-talets ingång. Det ligger intet som helst orimligt i, att en del hängsmycken, tillkomna på 300-talet, förts till nordnorden och där ännu ett eller annat sekel senare efterbildats. Härtill kommer, att det ingalunda är säkert, att alla ytttringar

De båda svenska runradsbrakteaterna visa som nämnt en bild, vilken låter tolka sig såsom återgående på framställningen av den centrala myten i Mithra religionen: Mithra dödade den heliga urtidstjuren. Enligt bevarad tradition, delvis fortlevande bl. a. i parsismens heliga skrifter, framträdde ur djurets kropp sädesax. De romerska mithradyrkarna ha framställt metamorfosen så, att djurets svans i dödsögonblicket delar sig i ett knippe av sädesax (talrika reliefer visa denna detalj). Till de romerska tjurframställningarnas på dylikt vis delade svans svarar brakteaternas djurbild däri, att den visar

t-runä.)

en behornad varelse försedd med flerklaven svans. Man har tidigare tvekat, om djuret skulle föreställa en häst eller en tjur eller kanske rentav vara en jak. Bilden förklaras enligt min mening helt enkelt därigenom, att den går tillbaka på en senantik framställning av ett behornat djur, en tjur, vars svans varit delad, enär den bestått av sädesax (se avb. 10). På Vadstenabrakteaten finnes ytterligare en märklig överensstämmelse med en detalj hos den mithraistiska kultbilden: en fågel ses sväva framför fyrfotad djurets huvud. Mithra fick genom en fågel, en korp, från solguden budskap med uppmaning att nedsticka den fångade tjuren. Därför ser man på många romerska reliefer denna fågel avbildad (till vänster på avb. 10). På Grumpanabrakteaten, som är utförd i grövre stil (se avb. 9), ha blott tjuren och manshuvudet fått plats. Här är även inskriptionen något kortare. Den består blott av den äldre runradens trenne grupper, av vilka den mellersten genom ett brott förlorat de båda sista runorna. Vadstenabrakteatens inskription har förutom de tre runradsgруппerna en grupp av 8 runor *tuwatuwa*, tvivelsutan ett rent magiskt ord. Man har tidigare läst *luwatuwa*, men nyare granskning av brakteatens baksida har visat, att den första bokstaven måste vara

en *t*-runa # icke en *l*-runa # Trolldomsord av dylik typ — upprepning av samma ljudföljd tvenne gånger — äro kända från senantik bokstavsmystik

och finnas för övrigt på andra brakteatamuletter, t. ex. *salusalu*. En uträkning av talvärdet i ordet *tuwatuwa* i anslutning till min runteori visar, att det magiska tal, som däri döljes, är 54 ($16 + 1 + 7 + 3 + 16 + 1 + 7 + 3$). Samma talvärde ($1+2+17+1 + 14+1+18$) har det i senantik mystik så ofta förekommande guda- eller demonnamnet *Abraxas* enligt det esoteriska räknetsättet ($\alpha = 1$, $\omega = 24$). I senantik spekulaton har *Mithra* sammanställts med gnosticismens mystiska allgud *Abraxas* (närmare härom vid behandlingen av den 16:e runan). *Abraxas* var förbunden med året och himlens omkrets. Hans magiska symbol var cirkelrunnen. Då senantik spekulaton i alfabetet såg en motsvarighet till världsalltet eller himlens omkrets (zodiakens 12 hus motsvarades av 24 bokstäver), hölls *Abraxas* av många för alfabetmystikens högste gud. Vi skola i det följande se honom sammanställd med det grekiska alfabetets 24:e bokstav, som med sitt tal även angav samtliga bokstävers antal. Med det sagda stämmer väl, att *Vadstenabrakteaten* alfabetmystiska inskription är anordnad i en cirkelrund. Talvärdet av samtliga tecken är enligt mitt beräkningssätt 360. Detta är det gamla babyloniska talet för himlens omkrets (vi indela den ännu enligt babylonisk förebild i 360 grader); likaledes var det talet för det äldre året (som utökades med 5 skottdagar). Härtill kommer, att namnet *Mithras*, skrivet med grekiska bokstäver och uträknat efter det i dagliga livet brukade, s. k. milesiska räknetsättet, ger talet 360. För att få detta namn att enligt sistnämnda räknetsätt ge samma talvärdesumma som *Abraxas* skrev man även *Meithras* med *ei* i stället för *i*. Enligt det milesiskaräknetsättet kommo då bokstäverna i de bägge namnen att ge samma summa: 365, talet för året med dess 5 skottdagar.

Vårt viktigaste runradsminnesmärke, *Vadstenabrakteaten*, visar sålunda både genom sin bildframställning och sin inskription hän mot mithraistisk gnosticism. Runradens egendomliga teckenföljd låter även i allt väsentligt förklara sig i anslutning till vad man känner om mithraistisk och därmed nära förbunden persisk talmystik.

Vid runornas uppställning i en *futhark* (en med tecknen *f*, *u*, *th*, *a* etc. begynnande serie) har emellertid ett kryptografiskt konstgrepp kommit till användning: det tecken, som är det sista, har satts framför de andra. Härigenom har det för de oinvigde gjorts omöjligt att veta runornas verkliga ordning. På de båda brakteaterna komma de 24 runtecknen i följande ordning (tecknen # # äro dock utplånade på *Grumpanbrakteaten*, och på *Vadstenabrakteaten* ser *p*-runan ut som en lätt variation av *b*-runan):

1. # 2. # 3. # 4. # 5. # 6. # 7. # 8. # u p(th) a r k g w h 9. n 10. l 11. j 12. I (si)
13. p 14. t R 15. s 16. T t

17. b 18. M e 19. n m 20. r 21. n O (ng) 22. SI o 23. M d 24. r

Denna omgruppering av runradstecknen kan vid första ögonkastet synas vara en alltför djärv åtgärd. Den saknar emellertid ingalunda motstycken inom magien och — vad som är ännu viktigare — just inom runtekniken. Vårt vanliga kortspel har (för att nämna ett närliggande exempel) haft och har ännu förbindelse med magi och spådomskonst. Här räknas emellertid i regeln »asset», som till det yttre är en bild av talet 1, såsom det högsta bland de 13 korten i en serie: det kort, som kallas »tvåan», är faktiskt det lägsta vid normalt spel. På samma sätt förhåller det sig med runorna V och p| enligt min runradstydnig: V betecknar det högsta och p| det lägsta. I den nordiska chifferskrift, som i kryptografiskt syfte praktiserats av den hedna tidens runmän, se vi samma princip tillämpad: den sista »åtten» (rungruppen) betecknades som den första och den första som den sista. En ännu närmare motsvarighet visar ett bl. a. på Rökstenen använt chiffersystem. Här ha runor ristats på så vis, att det tecken, som i futharkföljden gick omedelbart före det verkliga avsedda tecknet, i dess ställe inristats. Bokstavsföljden airfb står t. ex. för sakum o. s. v. Det är här visserligen fråga om den yngre, av 16 tecken bestående runraden, men principen är densamma (a av äldre j stod i denna runrad före 5, de åtskiljande tre tecknen ha bortfallit eller flyttats, b stod före m). Vi veta även, att detta är ett mycket gammaloch tvivelsutan från senantikens bokstavsväsen lånat kryptografiskt konsgrepp. Det finnes bl. a. meddelat om kejsar Augustus, att han använde en chiffer, grundad på just detta förfaringssätt.

Av uttalanden i fornisländsk litteratur, t. ex. Egilsagan, framgår det, att runors användning i magiskt syfte var en vanskelig, för att icke säga omöjlig sak för en oinvigd. En värländsk bonddräng ristade runor i syfte att väcka kärlek hos en flicka, men därav blev denna dödssjuk. Egil omtalar, att runorna, som ristats av en okunnig, voro tio och att den nämnda runkombinationen bragt ofärd åt flickan. Har runornas verkliga ordningsföljd varit en hemlighet, är misslyckandet högst begripligt. Söka vi den magiska orsaken till 10-talets ödesdigra verkan, finna vi den, om vi beakta, att det tionde tecknet i utkarkraden (se uppställningen på s. 15) är is-runan: denna har varit Hels runa, och den och dess tal ha tilltrots kraft att »göra kall», d. v. s. att bringa sjukdom och död (jfr s. 43). I det följande skall en serie av exempel anföras, som visar, att talet 10 i Norden särskilt använts vid skadetrolldom.

II.

Från dessa allmänna antydningar om runmagien ha vi nu att övergå till en utredning av varje särskilt teckens betydelse. Vi skola därvid finna, att om vi räkna //—runan (tecknet H) såsom den första och vidare bokstav för bokstav följa de svenska runbrakteaternas ordningsföljd, på varje punkt i serien en överensstämmelse kan konstateras mellan runtecknens tal (1—24) och från annat håll känd talmystik. Samband med senantik bokstavsmagi kan i de flesta fall tydligt nog påvisas, och framåt i tiden erbjuder sig anknytning till en rad uppgifter i fornnordisk litteratur och till många meddelanden om delvis ännu fortlevande folklig tradition om tal med magisk betydelse.

1. Den första runan H, tecknet för u-ljudet, har med all säkerhet ursprungligen burit ett namn med betydelsen 'tjur,

och tvivelsutan från senantikens bokstavsväsen lånat kryptografiskt konstgrepp. Det finnes bl. a. meddelat om kejsar Augustus, att han använde en chiffer, grundad på just detta förfaringssätt.

Av uttalanden i fornisländsk litteratur, t. ex. Egilsagan, framgår det, att runors användning i magiskt syfte var en vanskelig, för att icke säga omöjlig sak för en oinvgd. En värmländsk bonddräng ristade runor i syfte att väcka kärlek hos en flicka, men därav blev denna dödssjuk. Egil omtalar, att runorna, som ristats av en okunnig, voro tio och att den nämnda runkombinationen bragt ofärd åt flickan. Har runornas verkliga ordningsföljd varit en hemlighet, är misslyckandet högst begripligt. Söka vi den magiska orsaken till 10-talets ödesdigra verkan, finna vi den, om vi beakta, att det tionde tecknet i utkarkraden (se uppställningen på s. 15) är is-runan: denna har varit Hels runa, och den och dess tal ha tilltrots kraft att »göra kall», d. v. s. att bringa sjukdom och död (jfr s. 43). I det följande skall en serie av exempel anföras, som visar, att talet 10 i nor- den särskilt använts vid skadetrolldom.

II.

Från dessa allmänna antydningar om runmagien ha vi nu att övergå till en utredning av varje särskilt teckens betydelse. Vi skola därvid finna, att om vi räkna // -runan (tecknet H) såsom den första och vidare bokstav för bokstav följa de svenska runbrakteaternas ordningsföljd, på varje punkt i serien en överensstämmelse kan konstateras mellan runtecknens tal (1—24) och från annat håll känd talmystik. Samband med senantik bokstavsmagi kan i de flesta fall tydligt nog påvisas, och framåt i tiden erbjuder sig anknytning till en rad uppgifter i fornordisk litteratur och till många meddelanden om delvis ännu fortlevande folklig tradition om tal med magisk betydelse.

1. Den första runan H, tecknet för u-ljudet, har med all säkerhet ursprungligen burit ett namn med betydelsen 'tjur,uroxe' (angelsax. ur). I Mithraläran betraktades tjuren såsom en symbol för det organiska livet och dess begynnelse. Myten om Mithras tjuroffer har jag redan omtalat. Den tjur, som offrades, har emellertid icke varit en vanlig tjur utan en himmelsk tjur, som Mithra hämtat till sin grotta från »mänlandet». I Babylonien har den persiska Mithra religionen sammanvävts med denna nejd's urgamla stjärndyrkan. Även från det semitiska alfabetet måste mithraisterna ha mottagit starka intryck, ty nyare forskning har uppdagat, att det språk, som

Avb. 11. Egyptisk framställning av himlen såsom en ko.

av dem begagnades under det babyloniska utvecklingsstadiet, varit arameiskan, Främre Asiens huvudspråk vid tiden för det persiska rikets stora erövringar. De semitiska alfabeterna begynna med en bokstav, som sedan äldsta tid kallats 'oxe, nötkreatur' (hebr. 'aleph o. s. v.). Från detta tecken härstammar det grekiska alfabetets första bokstav A, kallad alfa. I äldre tid har dess likhet med ett Oxhuvud även varit mera i ögonen fallande: ^. Belägg finnes även för, att grekerna ännu i senantik tid ägt kännedom om, att detta tecken avsåg ett oxhuvud. I en på koptiska avfattad skrift om det grekiska alfabetets mystik säges denna bokstav sammanhänga med »den

första himlen». Jag" har redan nämnt, att urtidstjuren i Mithra-läran var av himmelsk natur. I den persiska religionen hölls tjuren helig: hans själ ansågs befinna sig »i himlen» och stå under Zarathustras skydd. Ett visst inflytande från egyptisk religion kan även ha gjort sig gällande: egypterna tänkte sig himlen bl. a. i en kos gestalt (se avb. 11). Att det semitiska uralfabetet begynner med ett tecken med namnet 'oxe, nötkreatur', kan för övrigt ha sin grund i egyptisk föreställning om kons och tjurens helighet. De äldsta semitiska bokstäverna, Sinaialfabetets, ha uppstått i anslutning till egyptiska skrivtecken, som förenklats till ett fåtal rena ljudtecken. Av uttalanden i en latinsk skrift framgår även, att den hebreiska bokstavsmystiken sammanställt alfabetets första och sista bokstav med »himlen» och »jorden». Att döma av många skäl, som i det följande skola närmare utvecklas, synes runraden närmast ha utgått från mithraistisk miljö i senantik tid. Som den äldsta mithraistiska bokstavsmystikens ursprungsland ha vi, såsom redan blivit nämnt, att betrakta Babylonien under persiskt välde och något senare. Här har urtidens gamla stjärndyrkan länge kvarlevat och övat stort inflytande på andra folk. I detta sammanhang kan även beaktas, att tjuren var namnet på en stjärnbild, i äldre tid den första inom zodiaken. För mithraisterna bör det därför ha fallit sig naturligt att sammanställa alfabetets första bokstav med den heliga tjuren och därmed rituellt sammanhängande föreställningar: storoffer (lat. taurobolium), livskraft m. m. Hos lapparna, som övertagit mycket från fornnordisk hednisk religion, var offer av en rentjur ett livsoffer, d. v. s. vad som krävdes för att rädda en av döden hotad människas liv. Vi veta även, att ett dylikt offerdjur måste vid rituellt riktigt förfarande dödas med ett enda slag (Randulf hos Qvigstad). I den svenska allmogens vidskepelse finnes något motsvarande: en tjur, som använts vid avel, skall erhålla ett slag med en käpp, och vid förfärdigandet av en s. k. »stäkvisla», en klyka använd vid nötkreaturs parning, har man att tillse, att man får loss den kluvna grenen från trädet med ett enda snitt, varvid man har att vända ryggen mot trädet och skära med vänstrahanden, alltså en typiskt magisk operation. Denna »stäkvisla» skall förnyas årligen, får alltså icke vara mer än ett år gammal (Heurgren). I Eddan finnes en visserligen dunkel, men dock enligt min mening beaktansvärd antydan

om den magiska makten hos den första runan. Första strofen i »Odens trollsånger» lyder:

»Hjälp nämns den första,

och hjälp kan den giva

mot sot, mot sorg och mot tvist.»

De s. k. »Odens trollsånger» anspela på 18 olika magiska fall. De äro inga verkliga trollsånger (galdrar) utan allenast an-

Avb. 12. Kopparamulett från Roskilde.

tydande minnesverser, hänsyftande på innebörden hos talen 1 t. o. m. 18 (Odens tal) och vid dessa tal knutna föreställningar. Då runorna i tur och ordning varit förbundna var och en med ett visst tal, ge antydningarna i regeln även ett bidrag till kännedomen om runmagien. Är denna förmodan riktig, hänsyftar den s. k. första trollsången på runan pl (u), tjurens (uroxens) med det hjälpande storoffret sammanhörande tecken. På en kopparamulett från Roskilde (se avb. 12), tvivelsutan avsedd såsom skydd mot sjukdomsbringande demoner, är en magisk runinskrift anbragt, i vilken bl. a. tvenne grupper innehålla var och en tre hopflätade pj-runor. Inskriften talar om att övermanna »tvenne kampvaktare». Enligt min förmodan torde därmed hänsyftas på demonvärlden: det ondas tal är 2, det gudomligas tal äro 3 och 1 (den gudomliga skaparkraftens).

2. Den andra runan |>, tecknet för ^-ljudet (= engelskt tonlöst th), har äldst ett namn med betydelsen 'troll, thurs' (fornisl. purs). En annan i den skandinaviska norden och i England brukad benämning med betydelsen 'torn, törne' är tvivelsutan ett s. k. noa-namn, d. v. s. ett ersättningsord för att undvika det ursprungliga, såsom farligt betraktade namnet. Det har gällt att slippa »tala om trollet». I Skytts härad i Skåne trodde befolkningen ännu vid slutet av 1700-talet, att »gamla tornar», stående på ättekullar, gjorde »de inneboende trollen» mindre farliga (Nicolovius). Det antidemoniska ordet torn, äldre thoru, lämpade sig alltså väl som ersättning för thurs. Att talet 2 i senantik mystik uppfattats som ett demoniskt tal, kan styrkas genom uttalanden av nyplatonska filosofer. Likaledes är det känt, att det i främre orienten, mithraismens stamland, förbundits med den onda andemakten. För Zarathustra var det onda den andra livsprincipen. Det var därför en symbol för Angra Mainyu (Ahriman) och hans värld. För att fröjda Angra Mainyu, kallad även »den andre», omtalade de onda andarna tvenne gånger sina illdåd, säger »Bundehesh» (kap. 3), persernas heliga skrift om skapelsen och världsutvecklingen.

Den medelpersiska religionsurkunden Vendidad uppräknar vissa ställen i de äldsta Avestahymnerna, som skola reciteras tvenne gånger, varefter man skall bifoga: »jag bortdriver Angra Mainyu från detta hus» etc. (Fargard 10). Den judiska religionsurkunden Talmud ger på ett ställe en drastisk bild av en persers skräck för talet 2. En judisk värdshusvärd råkade en gång sätta tvenne glas på det tomma bordet framför en förnäm perser. Denne säges ha blivit stel av fasa och först lugnat sig, då i all hast ytterligare ett föremål blivit placerat bredvid de tvenne glasen. Bland folken i Kaukasien lever ännu tron på talet 2 såsom ett demon- och djävulstal enligt vad en där född ryss meddelat mig.

I nordisk folktro finnas ännu en del spår av samma föreställning. Enligt en svensk folksägen flamar om natten överden plats, där en drake vilar på en fördold skatt, tvenne ljuslågor (Hofberg), och bland folket i Finnveden i Småland berättas, att en drake kan dödas med hjälp av en tvillingstör av enträ (Eneström). Enligt dansk folktro kan trolldom övas med pariga föremål, man lägger t. ex. en hyska på ena sidan dörren och en hake på den andra (Thiele). En skånsk folksägen berättar om en gosse, som retat trollkärningar och därför av dessa på skärtorsdagen fick motta farliga skänker. Den ena gav då två strumpeband, den andra två påskägg, den tredje två bullar. På faderns inrådan tog gossen ett hjul och band ett strumpeband om vardera ändan av navet, sedan stoppades äggen och bullarna in i hjulhålet. När detta var gjort, flög hjulet högt övet taket (Nicolovius). I Skåne och Småland kallas djävulen för »den andre». Näcken uppenbarar sig enligt sydsvensk folktro ibland i gestalt av tvenne fruntimmer, som gå hand i hand på vattnet (Eva Wigström). Ännu tydligare framträder 2-talets demoniska karaktär i lapsk vidskepelse. Djävulen kallas »den andre mannen» (Randulf hos Qvigstad). En lapsk trollkärning i Norge omtalade, att hon med hjälp av två äggskal kunde förgöra en farkost: lades två äggskal i en vattenbalja och bägge vände sig om, förgicks båten (Leem). För fiskets gud, som tillhörde de icke himmelska gudomligheterna (jfr Näcken hos oss), dracks om julen tvenne gånger ur ett horn, medan man vände sig motsols, alltså en typisk demonisk ceremoni (Forbus hos Reuterskiöld). Ville man få tur i fiske, lät man bränna två fiskar (I. Fellman) eller offrade fiskögon åt elden (sannolikt just tvenne). Under julnatten offrades åt den onde (Ruotta), för att han icke skulle skada kvinnorna, på så vis, att man hängde nävertrattar, innehållande något av julmaten, i ett träd, i vars stam kors täljdes på tvenne sidor. Stundom bakades en särskild glödkaka, som lades i en skäppa, vari två spjälor fastsattes (Högström, v. Düben). I skyddsgudinnornas — akkornas — gröt stack man däremot ned tre pinnar. På några lapska trolltrummor uppträder också såsom tecken för djävulen, »den andre mannen», ett dubbeltecken. På en trolltrumma, som vi i det följande skola behandla, Vadso-relationens spådomsredskap, ser

man tvenne djävlar avbildade, en fri och en bunden. En lapsk magisk regel säger: »Om du skär dina fingernaglar, skall du alltid klyva den avskurna nageln i två stycken. Om du inte gör det, kan den gamle (= djävulen) därav göra sig en båt». Uppenbarligen föreligger här samband med den fornnordiska myten om Nagelfar, Muspells gudafientliga skepp, som enligt Snorre bygges av döda mäns naglar. Liksom i svensk-norsk folktro betraktas julnätterna som en tid, då demoniska väsen uppenbara sig. För att få se sådana skola första och andra julnatten (alltså två nätter) tvenne personer sätta sig med ryggarna mot varandra vid en plats, där man hämtar vatten och där fem vägar mötas (Qvigstad). Talet 5 är, som vi i det följande skola se, skyddande mot demoner.

I senantik bokstavsmagi har den andra grekiska bokstaven B, beta, enligt vad den redan omtalade koptiska framställningen meddelar, satts i samband med »avgrunden». »Denna bokstav ger typen (symbolen) för avgrunden och mörkret», säges det. »Det högsta kallar man evigt ljus och djupet evigt mörker», står det i Bundehehsh (kap. 1) på tal om det goda och det onda. Tvivelsutan har den andra bokstaven i mithraisternas alfabetmystik sammanställts med det demoniska. Däri ha vi enligt min mening att söka anledningen till, att runradsbildaren valt ett namn med betydelse 'troll, demon' (fornisl. purs) för att beteckna den andra runan.

I Odens trollsånger finnes följande antydning om innebörden av talet 2:

»Den andra, jag känner,

den tarva mänskor

för lyckan av läkedomskraft.»

Enligt den bekanta regeln »man tar boten, där man fått soten» har hänsyn till demonvärlden haft sin givna betydelse vid magisk helbrägdagörelse. På Roskildeamuletten (se avb. 12) nämnes talet två (jfr ovan) varjämte tvenne antidemoniska runkombinationer (bägge innehållande 3 hopflätade p|-ru-nor) följa efter varandra. Eddastrofen, som ovan citerats, är icke fullständig. Den har förlorat sin senare hälft, sannolikt har däri gjorts ett i någon mån förtydligande tillägg.

3. Den tredje runan ^, tecknet för a-ljudet, har genom tiderna oförändrat burit ett namn, som betyder 'gud, asagud' (fornisl. äss etc). Talet 3 finnes i hellenistisk mystisk filosofi — bl. a. just såsom en motsättning till talet 2 — tydligt omtalat såsom gudomligt. Detsamma är förhållandet inom så gott som alla religiöst färgade talspekulationer utgånga från Främre Asien. Redan de sumeriska huvudgudarna bildade en triad. För mithraismen har talet 3 tvivelsutan varit

ett gudomligt tal. Mithra kallades nämligen »den tregestaltade». I den tregestaltade Mithra ha vi av åtskilligt att döma att förmoda förebilden till den tregestaltade Oden, som skildras i Snorres »Gylfaginning» och kallas »Hög, Jämnhög och Tredje». Den gud, som i första rummet magiskt förbands med den tredje runan, var säkerligen därför Oden. Den tredje runan har bl. a. i Sverige, ehuru väl i sen tid, kallats Oden (så i en handskrift i Kungl. Biblioteket i Stockholm). Lapparnas vindgud, som i det huvudsakliga lånat drag från Oden, har i magien varit förbunden med talet 3. Svensk folktro sammanställer alltså Oden och talet 3: tre runkavlar omtalas såsom hans, tre rätter mat säges guden vilja ha, och vill man möta honom, skall man bege sig till en korsväg och tre gånger ropa: »Ode, kom!» (Hyltén-Cavallius). Oftare har dock talet i nordisk magi satts i förbindelse med det gudomliga över huvud. Ett ännu levande exempel på 3-talets förmenta gudomliga, antidemoniska kraft ha vi tvivelsutan i seden att spotta tre gånger som skydd mot »otyg». Med kreaturen företagas magiska handlingar anslutna till 3-talet. Folktron uppfattar detta som ett skydd mot trollen (»Tusse-folket»).

I lapparnas trolldom spelar talet 3 (jämte dess förstärkning 9, 3X3) den förhärskande rollen vid gudomliga ceremonier och helbrägdagörelser: vid offer till någon av himlagudarna avskars först tre stycken av det ännu levande djuret (en bit av vartdera örat och en av svansen), tre pinnar stuckos i Sar-akkas gröt, tre bilder sattes på samma lave vid dyrkan av Horagalles, trefaldig handpåläggning användes för att bota en sjuk, tre gånger gick man kring ett träd o. s. v. Analogier till detta finnas som bekant ännu i svensk-norsk folksed. Att anföra exempel finner jag onödigt.

Några runformler, där talet 3 bör ha spelat en roll, torde däremot påpekas. På den till skydd mot en sjukdomsdemon förfärdigade Sigtunaamuletten finnes ett tecken, som numera av Ivar Lindquist tolkas såsom tre isrunor (j | j), förenade till en enhet genom ett över samtliga löpande streck. (Ett alldeles likadant streck förenar i ett svenskt bomärke från 1700-talet tvenne stora I:n till en enhet, se »Nordiskt folkminne», »Bomärken i en Västmanlandssocken», fig. 1,44). Denna teckenkombination för tanken till en i Eddan omtalad magisk runformel, bestående av runan purs (j>) och »tre stavar». Sannolikt ha dessa stavar, som sägas kunna bringa trefaldigt ve åt en thursmö, varit trenne is-runor, alltså den dödsbringande runan ristad trenne gånger. På Sigtunaamuletten förekommer även en rad, vari det hotas med »trefaldigt ve»; tecknen i denna rad äro 3X6. På den i samband med runan H (u) redan omtalade antidemoniska Roskildeamuletten framhåves på ett flertal sätt talet 3. Här kan ytterligare nämnas, att avslutningen på andra sidans runristning består av tre [^ (r)-runor. Enligt Ivar Lindquists tolkning skulle denna del av inskriften betyda: »Trefalt läke-

medel är rep». Detta ord, namnet på Tors runa (fornisl. reid), och dess antide-moniska funktion ha enligt Lindquist markerats genom att den runa, ordet namngav, ristades tre gånger. Genom att rista den thursförgörande guden Tors tecken trenne gånger trodde man sig beröva sjukdomsdemonerna deras kraft. (Att samtidigt talet 2 spelat en viss roll, har jag i det föregående påpekat.)

I Eddadikten »Odens trolldånger» ger tredje strofen en antydning om ett av de fall, då talet 3 använts magiskt, nämligen vid invigning av vapen, så att dessa kunde »hejda fienders hop» och »döva eggår». Att så verkligen varit förhållan-det, framgår av en strof i »Sigdrifumal», dikten om Sigurd och valkyrian. Där uttalas, att kamprunor skulle sättas på treställen: på »svärdets fäste», »på ud-den», »vid eggen». (Därtill skulle man nämna — icke rista — stridsguden Tyrns namn tvenne gånger.)

Att den tredje grekiska bokstaven γ , gamma, haft samband med det gudomliga, framgår därav, att den i den koptiska alfabetskriften säges vara »fylld av him-melska mysterier». Att 'himmelsk' i detta fall är liktydigt med 'gudomlig', är ut-an vidare klart. För perserna voro Ahura Mazda och himlen i det närmaste lik-tydiga begrepp: himlen är enligt Bundeshesh Ahura Mazdas första skapelse. He-rodotos meddelar om perserna, att de dyrkade Oromazdes, d. v. s. Ahura Maz-da, såsom »himmels hela omkrets». Hos de romerska mithraisterna har Caelus ('himlen') varit ett namn på Zeus-Jupiter, Ahura Mazdas motsvarighet.

4. Den fjärde runan r^{h} , tecknet för r-ljudet, har haft ett namn, vars ursprungli-ga betydelse torde ha varit 'vagn' (forn-isl. reid etc). Som jag redan nämnt, ha vi att däri se guden Tors tecken: på fornisländska nämnes Tor Reidarlyr, 'vagns-gud'. Härmed stämmer, att samme gud i fornnordisk rit varit förbunden med talet 4: »Heimskringla» omtalar, att i Torstemplet i Gudbrandsdalen varje dag framsattes inför gudens bildstod »fyra bröd». Man kan även påvisa, att en hel rad formler, riktade till Tor, bestå av fyra ord eller en mångfald av fyra sådana, t. ex. formeln: »Tor vige dessa runor». Den fjärde strofen i »Odens trolldånger» häntyder på en galder, som ger kraft att bryta bojor. Den s. k. första Mer-se-burggaldern ger exempel på dylik trolldom. Dess sista strof, vari den egentliga besvärjelsen ligger innesluten, består av fyra ord. Att kraftens gud, Tor, åkallats, då det gällt befrielse ur ett hårt tvång, synes mig vara ett välgrundat antagande. I magien har emellertid Tor på det hela taget spelat en rätt underordnad roll. Skandinavisk folktro har tämligen få exempel på magisk användning av talet 4. I en del av dessa fall torde snarast samband med de fyra väderstrecken vara att förmoda. Ett exempel, där emellertid starka skäl tala för en reflex av runmagi-ens tal 4, är föreskriften i en svensk svartkonstbok, att ge en hund, för att han ickeskall tröttna, 4 stycken av en kalvtunga samt 4 fyrkantiga brödbitar 4

morgnar i rad, börjande med en torsdag («Salomoniska magiska konster», samma bok föreskriver på ett annat ställe, att man må ta 4 pepparkorn eller nejlikor i munnen för att »icke tröttna»). Tors tal har väl i enstaka fall hållit sig kvar i nordisk magi, då det gällt att förläna styrka.

I senantik alfabetmystik förbands den fjärde grekiska bokstaven /J, delta, i regeln med de fyra elementen. Detta omtalas bl. a. uttryckligen i den på koptiska skrivna redogörelsen för det grekiska alfabetets mystik. Hos mithraisterna var en vagn, det heliga fyrspannet, quadrigan, den symboliska bilden för de fyra elementen. Ett av tecknen på, att vi ha att söka runmagiens ursprung inom senantik mithraistisk miljö, är denna omständighet. Runradsbildaren har enligt min mening valt ett ord med betydelsen Vagn' för den 4:e runan, emedan quadrigan såsom en symbol för de 4 elementen i mithraistisk alfabetmystik hörde samman med den 4:e grekiska bokstaven. Till vår tid har bevarats en magisk mithraistisk amulett (se avb. 13). På denna finnas tvenne inskriptioner: i den övre ge bokstäverna talvärdet $96 = 24 \times 4$, i den undre talvärdet $88 = 22 \times 4$. Bokstäverna i den nedre raden äro något skadade men kunna rekonstrueras, då de tvivelsutan liksom tecknen i den övre raden bildat en palindrom (bokstavskombination, som läses lika framifrån och bakifrån).

5. Den femte runan < (senare även y och J^Λ), tecknet för k-ljudet, bär i den angelsaxiska runsången namnet cén, ett ord, som betyder 'fackla'. I den skandinaviska norden kallas den i den yngre runradens tid för kaun, ett ord, som betyder 'böld'. En dylik betydelse sticker emellertid fullkomligt av mot alla andra runnamn. Det sannolika är därför, att det angelsaxiska namnet representerar det ursprungliga. Det skandinaviska kan ha uppkommit genom omkastning av tvenne ord i en minnesvers, som sammanställt fackelrunans namn

Avb. 13. Mithraistisk amulett med quadriga. med det därmed allitererande namnet på ett sjukdomssymptom. Som vi nedan skola se, har just 5-talet använts vid fördrivandet av vissa sjukdomar. Härtill kommer, att Johannes Bureus, som haft tillgång till åtskillig runtradition, anger runnamnet såsom kyn, vilket kan gå tillbaka på samma grundform, som angelsax. cén (och tyska Kien). I ordet står y sannolikt för i, och därmed kan ett slutet e ha återgivits. Ett studium av trolldomstecknen på en lapptrumma av väl bevarad hednisk typ ger även — såsom vi i det följande skola se — skäl för, att det skandinaviska runtecknet betytt 'furuved', 'gren av furu' (grundbetydelsen för angelsax. cén — facklan en gren av fet furu). Bilden av en furugren eller furutopp synes på denna trolltrumma just på den plats, där man har att vänta en motsvarighet till denna runa.

Har 'fackla' varit det ursprungliga namnet på den femte runan, stämmer detta väl med vad vi veta om senantikens bokstavsmagi och talmystik. Facklan är att uppfatta såsom en symbol för elden och ljuset. I den koptiska framställningen av den grekiska alfabetmystiken säges det bl. a. att den femte bokstaven E är symbolisk för »ljuset». I en grekisk skrift, »Alfabetets etymologi», vari åtskilligt av senantikens bokstavsmagi på ett mer eller mindre förvirrat sätt dröjt kvar, antydes även, att samma bokstav, som synes ha kallats eos (scos), 'morgonrodnad', haft med ljuset att göra. Det grekiska ordet för 'ljus',/os (p&s), har dessutom även kunnat betyda 'fackla'.

Orsaken till, att just den femte bokstaven förbundits med ljuset och facklan, eldens och ljusets symbol, ha vi med all sannolikhet att söka i från den främre orienten, närmast Persien, utgången mystisk spekulation. I »Bundehehsh» (kap. 17) talas det om fem arter av eld. Mithraismens eldgud Zervan kallas även i manikeiska hymner för »fem-guden», och som mithraistisk gudastod finnes han framställd såsom fackelbärande (i regeln hållande tvenne facklor), därtill försedd med lejonhuvud, ur vars gap eld kunde utsläppas. (Lejonet var en symbol för elden.)

I nordisk och annan europeisk folklig magi betraktas pen-tagrammet, femhörningen, såsom en hälsans symbol och tillskrevs under medeltiden förmågan att fördriva mörkrets makter; tecknet sattes därför ofta på klövar, kohorn och hästhovar (Heurgren). Mot bölder hos djur (jfr vad jag sagt om runnamnet kaun) ha formler använts, där multipler av 5 nämnas, t. ex. 15 eller 150. Vid botandet av »flög» ritades på hästens högra framhov med kniv fyra 5-or. Ett annat medel var att på ett rent papper teckna 9 fem-uddar (pentagram) och låta hästen äta detta (Heurgren). Hos medelhavsländernas

folk är än i dag femtalets kroppsliga symbol, den framsträckta handen med fem utspärrade eller på visst sätt ställda fingrar, ett ofta brukat medel mot »den onda blicken» (hos italienarna kallad iettatura). En för avvärjandet av det onda ögats skademakt förfärdigad amulett kalla marockanerna för »femma». Denna (se avb. 14) består i regeln av fyra rundlar med ett centrum, som tydligen räknas som det femte (Westermarck). Pentagrammet har även brukats av lapparna, som noga tillsågo, att ett dylikt skars i ett, d. v. s. utan att kniven behövde upplyftas (en tydlig antidemonisk operation). I Norge och Danmark har samma tecken kallats tussemcerke och Marekors. I Eddadikten »Odens trollsånger» syftar den femte strofen på avvärjandet av fientliga kastspjut. På vissa håll bör 5-talet från att ursprungligen ha begagnats som skydd mot mörkrets makter ha kunnat få en vidgad användning. Om det trots hjälpa mot »trollskott», bör det slutligen även ha kunnat tillskrivas kraft att avvärja projektiler, slungade av

mänskliga fiender. För att »göra sig hård», d. v. s. osårbar gentemot alla slags vapen, sjöng man under den katolska tiden »fem mässor om Guds lekamen» fem torsdagar efter varandra (Thiele).

Avb. 14. Marockansk amulett. G. Den sjätte runan $\wedge$, tecknet för g-ljudet, har på angelsaxiska ett namn, gifu, som betyder 'gåva'. Härtill svarar tydligen det i korrumperad form uppptecknade gotiska bokstavsnamnet *geiina*. I Skandinavien, där i den yngre runraden det gamla k-tecknet får fungera även för att ange g-ljudet, har den sjätte runans namn gått förlorat. I många språk brukas ord för 'gåva' och 'giva' även i betydelse av 'offer' och 'offra'. I Sverige sades ännu på 1800-talet »giva till Odens hästar» i betydelsen 'offra' (Hyltén-Cavallius). I Eddan yttras om Oden »given åt Oden» i betydelsen 'offrad'. Likaledes omtalar Snorre, att svearna »gåvo» en konung åt Oden i betydelsen 'offrade' honom åt Oden. Samma betydelseskiftning förekommer även i lapskan hos det verb, som motsvarar vårt giva. Offergåvan kallades hos fornperserna *darun*, ett ord, som egentligen betyder 'gåva'. Talet 6 har i åtskilliga religioner varit ett med offerväsendet förknippat tal. Hos forntidens perser — och sannolikt även hos romarrikets mithraister — har vid offret rituellt brukats 6 (eller 4) bröd. Enligt mithraistisk astrologi tillhörde den sjätte himmelssfären månen. I den grekiska skrift, som benämnes »Alfabetets etymologi», sammanställs också den sjätte grekiska bokstaven Z, ξ , med en av himmelssfärerna, med den sjunde. Uppenbarligen beror detta på inflytande från det i borgerliga livet brukade s. k. mile-siska räknesättet, enligt vilket samma bokstav (ξ , Beta) var tecken för 7. I ett alfabetmystiskt system, som räknat med bokstäverna a—co såsom tecken för talen 1—24, måste däremot ξ ha betecknat 6. Har det grekiska alfabetets 6:e bokstav hos mithraisterna sammanställts med en av himmelssfärerna, bör det ha varit den sjätte, alltså månens. I senantik tid betecknades denna planet av astrologer såsom »silveralstrande». Enligt nordisk folktro är månen en nådig givare, om han hyllas, då han inträder i sitt tillväxande stadium: man har att niga för nyet och hälsa »Nykongen», som anses skänka rikedom och fruktbarhet (Hyltén-Cavallius). På en lapsk trolltrumma av hednisk typ finnes alldeles invid den figur, som korresponderar med det 5:e runnamnet (en schematiskt tecknad furutopp), bilden av en tupp, vilken tolkats såsom hänsyftande på ett mindre offer. Detta synes mig tyda på, att runan även i Norden främst varit ett med offret och dess verkningskraft förbundet tecken. På vissa lapska trolltrummor är tecknet för offer utbytt mot månens bild, såsom i det följande skall visas. Detta talar för ett samband mellan månen och gåvorunan.

I »Odens trollsånger» i Eddan hänsyftar den sjätte strofen på magisk förmåga att hindra trolldom (verkan av runor ristade på trä). Det synes mig antagligt,

att en dylik föreställning om den sjätte runan och dess tals makt kan härflyta ur tron på offrets makt att skydda mot skadetrolldom.

Det finnes också åtskilliga exempel i nordisk magi på bruket av talet 6 vid operationer, som avse att hjälpa människor eller djur, som blivit förhäxade. Det föreskrives t. ex., att man bl. a. skall ta sex halmpipor och blåsa genom dem, om man blivit »förråkt» (påförd sjukdom av underjordiska väsen eller någon trollkunnig människa). För att »sätta tillbaka» (öva mottrolldom) skall en formel av följande lydelse läsas: »Jag ställer modstöld, jag ställer avund, jag ställer Fan; jag ställer onda människor till ett berg, där ingen bor, till en sjö, där ingen rör, under en sten, där ingen maus (sic!) är mig till mens». (Lappmannen Jon Johansson.) I formeln återopas sex ting, som skola motverka (beakta de av mig spärrade orden). En annan formel från samma källa lyder: »Du skall gå tillbaka till honom, den dig sänt haver, och där skall du glupa och där skall du sluka uti hans hus, uti hans bo, uti hans lever, uti hans lunga, uti hans tand och uti hans tunga». I formeln äro, som vi se, sex lokaliteter angivna (orden spärrade av mig). »När få förgjort är», säger en svartkonstbok (»Salomoniska magiska konster»), kan man binda tillsammans »under syllen» följande sex ingredienser: »orant», »lätte blomster», »åbrod», »geteruta», »rödlök» och »hvitlök». Samma skrift upplyser om, att ingen kan »förgöra ens häst», om man insömmar i hans grimma följande sex ingredienser: »bäfvergäll», »hvitlök», »olsten», »lagerbär», »tibast» och »ven-derot». Har trolltyg gjort, att en häst fått »braklaget» (stegrar sig), skall man enligt en annan källa (Heurgren) spotta 3gångar framför djuret och 3 gånger på betslet, i denna magiska handling ingå alltså sex moment.

7. Den sjunde runan p, tecknet för w-ljudet, uppvisar på angelsaxiska ett namn wynn (wen), som betyder 'fröjd, glädje'. Skandinavisk tradition lämnar ingen under rättelse om denna runas benämning, enär tecknet i norden kom ur bruk strax före den senare runperioden och ersattes av u-ru-nan. Det motsvarande gotiska bokstavsnamnet är till sin egentliga betydelse osäkert och av allt att döma till formen förvanskad. Med hänsyn tagen till senantik talmystik ter sig däremot det angelsaxiska runnamnet såsom något ursprungligt. Betydelsen 'fröjd' synes ange en lyckoruna, och härmed stämmer det välkända förhållandet, att 7-talet hos perser och mithraister uppfattats såsom något lyckobådande och gott. Den koptiska skriften om det grekiska alfabetets mystik sammanställer den sjunde bokstaven H(rj) med »glans» och »ljus». En grekisk framställning av det hebreiska alfabetets mystik förbinder den sjunde bokstaven (sajin) med »eld». I den senantika magiens språk ersätter esomoftast ordet för 'eld' ordet för 'kärlek'. — Jfr, att en i Danmark upptecknad kärleksformel, tvivelsutan med senantik förebild, lyder: »Lige som dette brende, saa skal dit Hjerte brende af Kjerlighed til mig» (Ohr). — För perserna var ljuset en av symbolerna för det

goda: den goda livsprincipen hade av evigt sin tillvaro i ljuset, »det högsta kallar man evigt ljus», säges i »Bunde-hesh». Hos mithraisterna var 7 ett särskilt heligt tal, förbundet med solsfären och detta religiösa samfunds högsta rangklass. Att 7 i de gamla persernas magi uttyddes såsom ett gott tal, framgår bl. a. därav, att Herodotos berättar, att hos dem vid fågelskådning anblicken av 7 hökar tolkades som ett lyckobådande tecken. Biskop Epifanius på Cypern, som levde på 300-talet, kallar i en avhandling 7-talet för »ett prisat och beundransvärt tal». I medeltidens sagor är ofta 7 ett tal, som användes i samband med företag, som leda till ett lyckligt slut. Säkerligen har persisk talmystik inverkat på judendom och kristendom.

I tysk folktro anses lyckobringande att vid solståndstid (21juni) baka 7 olika kakor, att vid skattgrävning nedsätta 7 flädergrenar i marken o. s. v. (Graf). Ur nordisk magi kunna åtskilliga exempel anföras på bruk av talet 7 vid kärlekstrolldom och dylikt, sålunda uppträder det ofta vid angivandet av frister (väntetider o. s. v.). I en isländsk svartkonstbok (utgiven av Nat. Lindqvist) finnes en formel, som skall användas för att vinna människors kärlek. Den består av sju bokstäver, som bilda en rad, och nedanför denna står ytterligare en bokstav (se avb. 15). Denna liknar ett latinskt stort P, men torde i sista hand återgå på tecknet >, den sjunde runan i utharken. (I den isländska svartkonstboken finnas flera bokstavsformler, där omisskännliga runtecken uppträda tillsammans med latinska bokstäver.) En magisk runrad från den äldre runperioden, inskriptionen på en brakteat från Skodborg, som bl. a. innehåller ordet auja, 'lycka', trenne gånger, har talvärdet 287 hos runorna, om dessa beräknas enligt mitt system. Talet 287 kan endast upplösas i 41×7 . I den talmystiska Eddadikten »Odens trollsånger» lyder den sjunde strofen:

»En sjunde kan jag: när knastrande låga ses lysa kring bänkat lag, hur brett den än brinner, jag binder den likväl.»

Här rör det sig uppenbarligen om magi med ljus och eld. Detta strider på intet sätt mot min förklaring av runnamnets innebörd. Sedan urgammal tid har, som redan nämnts, talet 7 och eld och ljus varit förknippade. Från sennordisk tid kan ett exempel anföras. I norra Norge oskadliggjorde man på 1800-talet den s. k. »skadekvisten», en missbildning i träet i en husvägg, genom att slå sju spikar i det farliga stället. I annat fall ansågs huset utsatt för eldfara (Nicolaissen). Att

Avb. 15. Isländsk trollformel för att vinna människors kärlek. både grekisk och judisk bokstavsmystik förbundet alfabetets sjunde bokstav med ljus eller eld, har jag ovan påpekat. Intet hindrar, att vid magiska operationer den sjunde runan och dess tal 7 i fornordisk tid på en gång haft att göra med ljus och gläd-

je. Parallellen med senantikt trolldomsväsen är uppenbar, och ännu levande nordisk folktro förbinder, som vi sett, talet 7 med båda dessa begrepp.

Den nordiska gudomlighet, som av runmagien satts i samband med runan p (w), bör främst ha varit guden Frej: vänskapens, kärlekens och det värmande ljusets gud. Han rådde enligt Snorre icke blott över jordens gröda utan även över solens sken och fred bland människor. »Han ger de dödlige fred och väl-lust», säger Adam av Bremen. Fröjdrunan bör därför ha varit hans. Ett studium av tecknen på de lapska trolltrumorna ger stöd för denna redan i och för sig sannolika förmodan. Den gud, som motsvarar Frej hos lapparna, uppträder t. o. m. på en trolltrumma med en »stav» bredvid sig, vars form överensstämmer med runan p, w-tecknet i den äldre runraden och utharkens 7:e runa. Härom i det följande.

8. Den åttonde runan [s], tecknet för h-ljudet, benämnes i angelsaxisk runtradi-tion hcegl (haegil), vilket ord betyder 'häger. Fornnordiska runnamnsuppteck-ningar visa till betydelsen härmed stämmande former: de betyda 'hagel, hagel-korn'. Det gotiska bokstavsnamnet haal förutsätter ett ord *hagl med samma betydelse. De germanska orden med betydelsen 'hagel' gå etymologiskt tillbaka på ett ord, vars egentliga innebörd varit 'kristallisk sten'. Sedan urgammal arisk tid ansågs himlen bestå av sten eller snarast förstenad is. Ordet kristall är lånat från grekiskan, där dess motsvarighet betytt 'det som frusit'. Den romerske na-turaliehistorn Plinius d. ä. omnämner, att enligt hans tids folktro kristallerna voro nedfallna från himlavalvet, varifrån de lösbrutits. Fixstjärnhimlen, de anti-ka astrologernas »kristallhimmel», kallades av perserna Asman, ett namn, vars grundbetydelse är 'sten'. Enligt den mithraistiska kosmologien uppfattades denna kristallhimmel såsom världsalltets yttersta, åttonde sfär (in-

nanför lågo de sju planeternas regioner). Den koptiska skriften om det grekiska alfabetets mystik låter den 8:e bokstaven (9, théta, korrespondera med »firma-mentet». I egyptisk-grekisk magi uppfattades bokstaven O såsom »världens om-krets» (= kristallhimlen). Strecket i dess mitt tolkades såsom avseende den värl-den sammanhållande »goda demonen» (Agatho-daimon). Med hänsyn till per-sisk och mithraistisk astrallära ha vi full rätt att anta, att den mithraistiska bok-stavsmystiken på denna punkt överensstämt med annan senantik alfabetsspeku-lation däri, att den förbundit det 8:e bokstavstecknet med kristallhimlen. Detta är så mycket sannolikare, som den koptiska skriften följer en på flera punkter från bibeln avvikande skapelsehistoria, som i åtskilligt står de heliga persiska skrifternas framställning betydligt närmare. Räkna vi med, att mithraistisk eller av mithraistiska föreställningar påverkad senantik bokstavsmystik på runrad-sbildarens tid (omkring 200 år e. Kr.) förbundit det grekiska alfabetets 8:e bok-

stav med kristall och kristallhimmel, ha vi förebilden för det egendomliga runnamnet, som äldst bör ha haft betydelsen 'kristallisk sten'. Hur nära i själva verket begreppen 'sten' och 'hagel' ligga varandra, visar det svenska ordet hagelsten.

Den åttonde runans magiska funktion torde ha varit att skapa fasthet och sammanhållning. Härpå tyder bruket av talet 8 i germansk magi vid behandling av vissa sjukdomar, t. ex. danssjukan. Som bot för denna föreskrev bayersk folktro bärandet av åtta järnringar. Kroppens brist på styrel skulle därigenom övervinnas. På samband med runmagi tyder även angelsaxarnas tro på en ädelstens åttafaldiga makt. Hos lapparna fanns på trolltrummor av hednisk typ en figur, som benämnes »himlens björn». Denna anbragtes på en plats, där vi ha att förmoda en motsvarighet till h-runan, och har ibland 8 stjärnliknande punkter bredvid sig. Allt tyder på, att detta tecken avser en stjärnbild. Vi kunna här förmoda en symbol för stjärnhimlen.

Den åttonde strofen i »Odens trollsånger» lyder: »Om hat vill växa mellan härs-karsöner, det kan jag bota brått.»

Detta uttalande är begripligt i anslutning till mitt antagande, att talet 8 och hagelrunan i nordisk magi haft betydelse för åstadkommande av fasthet och sammanhållning. Bakom detta ligger ytterst antikens uppfattning av fixstjärnhimlen såsom ett orubbligt valv.

9. Den nionde runan t , tecknet för n-ljudet, har i alla traditioner ett namn med betydelsen 'nöd, nödvändighet' (angelsax. *nyd*, fornisl. *naudr* etc). Många omständigheter, bl. a. ett uttalande i en Eddadikt, tala för, att denna runa haft särskilt stor magisk betydelse. Själva namnet antyder också detta. Det motsvarar fullständigt en benämning, som under antiken användes om ödets gudomlighet, vilken grekerna kallade *Ananke*, romarna *Necessitas*: bägge namnen betyda 'nödvändighet'. I senantik tid var ödesgudinnan *Ananke* trolldomsväsendets centrala maktfaktor (givetvis benämnd med även andra namn). I mitt arbete »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi» har jag (kap. 2) givit en utförlig framställning härom. Att *Ananke* spelat en viktig roll hos mithraisterna, är även känt. Enligt en grekisk text ha de identifierat *Ananke* med etern och natten. Man har tänkt sig hennes rike beläget utanför kosmos' yttersta gräns (kristallhimmels valv) i den mörka rymden, där blott den lätta etern fanns. Enligt mithraistisk astrallära har sålunda *Anankes* sfär omslutit den åttonde världssfären och kunnat uppfattas såsom den nionde. Även Platon låter ödesmaktens representanter, de tre *moirerna*, dvälas utanför de 8 sfärerna. Den koptiska skriften om det grekiska alfabetets mystik hänvisar också på en utanför kristallhim-

len befintlig zon. Den sammanställer nämligen den 9:e bokstaven med »vattnen ovan fästet», och omedelbart förut har firmamentet, fästet, förknippats med det 8:de bokstavstecknet.

Att nödtvångets runa -j. (n) hört samman med talet nio, är ett antagande, som väl stämmer med åtskilliga vittnesbördi fornnordisk dikt och senare folktradition. I den nionde strofen av »Odens trollsånger» omtalas uttryckligen naudr, det hotande nödtvånget. Det talas särskilt om att bärga ett skepp genom att stilla vågen, då »nöden» {naudr} hotar. Har n-runan i magien haft den betydelse jag angivit, måste den givetvis ha stått i samband med trolldomskonstens främste utövare, Oden.. Som bekant var denne bl. a. en stormgud. För denna egenskap hos Oden skall närmare redogöras i studien över den lapska trolldomen. Att nödrunans tal 9 brukats i vindmagi, är därför mytologiskt begripligt.

Ett exempel på dylik magi föreligger törhända i en inskrift, bestående av nio runor, bokstavsformeln lituluism, som inristats på en åra, tillhörig Osebergsskeppet. I en Eddadikt (Sigrdrifumal) säges det om »stormrunor», att de skola sättas på »stäven», på »styrbladet» och på »åran». I den visserligen kristna, men med fornnordiska talesätt rikt uppblandade dikten »Solsången» står det: »Å nornornas stol nio dar satt jag». Att ödesgudinnorna, nornorna, (tillika med Oden) i magien förbundits med nödrunan och dess tal, är givet: nornorna sades ju »skapar nöd», d. v. s. bestämma nödvändigheten (ödet). I efterhednisk tid har den gamla nödrunan och dess talmystik lämnat rätt så tydliga spår efter sig. På skånska vävnader förekommer en korsliknande figur, kallad »ellakors», som till formen i regeln ter sig som en direkt motsvarighet till run-tecknet $\wedge$. Ett visst slags amulett kallas även »ellakors». Den ansågs särskilt verksam mot sjukdomar, förorsakade av »elven» (»Näcken»). En dylik amulett skulle tillverkas av nio olika delar silver. Detta måste vara ärvt och skulle hop-tiggas på nio ställen (Nicolovius). (De flesta kända avbildningar av »ellakors» eller »alfkors» visa ett kors av ungefär vanlig typ, men såsom vävnadsfigur erbjuder ellakorset stor likhet med nödrunans form.) Ett ännu klarare vittnesbörd om, att nödrunan förbundits med 9-talet, ger den för några år sedan funna Sigtunaamulletten. På denna står det bl. a.: af ptR niu noptR ulf d. v. s. rhaf nio nödtvång, varg'. Här är sålunda räkneordet niu kombinerat med det ord, som är identiskt med namnet på den nionde runan. Då raden dessutom innehåller tvenne tecken, det sista bestående av trenne till en enhet förbundna isrunor, bildar en medelst ram tydligt avgränsad rungrupp 2X9 tecken.

Som bekant, är 9 ett tal, som ytterst ofta möter i magiska handlingar och formler. Vi ha särskilt att erinra oss den s. k. nödelden, omnämnd i Tyskland 743. Denna skulle framkallas genom gnidning, i England med 9 spindlar från en

spinnrock av 9X9 män och magiskt säkras genom 9 sorters ved. Ur svensk folktro kan anföras seden att sova på nio slags blommor för att bli sanndrömmare, att ha nio ekstickor mellan tänderna för att bota tandvärk, att gå nio steg baklänges mot en ftygrönn, att basa »trollsmör» med ett ris, gjort av nio slags fruktbärande träd (Hyltén-Cavallius). En författare, som behandlat semitisk tal-mystik, har kallat 9-talet för »talet för fullbordandet av en ödesutveckling». (Redan hos babyloniernas föregångare sumererna betraktades 9 som »fulländningens tal».) Ananke var den makt, som ledde ödesutvecklingen. Det väsentliga i ödesmagien ha tvivelsutan grekerna mottagit från Främre Asien. Som redan nämnt, har mithraismen uppstått i Babylonien genom en sammansmältning av persiska och semitiska föreställningar. Det bland forntidens greker använda uttrycket »niofaldigt klok» sammanhänger tvivelsutan med 9-talets centrala roll i magisk kunskap. (För svensk allmoge är ännu i vissa sammanställningar »klok» liktydigt med 'magiskt insiktsfull': »klok gumma» o. s. v.)

Hos runmagiens arvtagare lapparna finna vi ävenledes talet 9 såsom det kraftigaste trolldomstalet. Johan Turi upplyser om, att i konstruktionen av en lapsk trolltrumma ingick bl. a. användandet av 9 bitar av en magiskt betydelsefull parasitväxt (på danska kallad »Trolldkost»). Vidare omtalar samma person, att man för att bota en viss sjukdom hade att räkna från 9 till 1, vid en annan skulle man koka en dekokt på 9 slags träd. Liknande uppgifter har J. Qvigstad insamlat: gulsot ansågs kunna botas genom att förtära 9 löss o. s. v. En gammal västerbottenslapp har meddelat, att om sångaren vid en björnfest var gift, tog han, innan han lade sig hos sin hustru, 9 bitar av tunder och släppte i en kittel, fylld medvarmt vatten, och tvättade sig sedan över hela kroppen (S. Drake). Talet 3 förekommer visserligen nästan oftare vid magiska operationer, men vid dess sida framträder 9-talet som det trolldomskraftigare (3-talet brukas i de flesta fall vid handlingar, som närmast ha karaktär av ceremoni). 9 (3 X 3) är en förstärkning av 3 och har så gott som alltid en viljebetonad, resultatsträvande innebörd. I häxornas sång i »Macbeth» heter det:

»Thrice to thine and thrice to mine And thrice again, to make up nine».

I europeisk magi är nio ännu liksom hos sumererna »fulländningens tal».

Slutligen kan omnämnas, att i senantik astrologi och magi för ödet (sors) och Ananke ett tecken brukats, som alfabet-historiskt kan sammanhånga med n-runan +, en bokstav, som icke har någon förebild i det grekiska eller latinska alfabetet. Detta Fortunas (Anankes) i astrologiska arbeten använda märke är o. Borttages ringen, ha vi, om korsets tvärlinje förminskas och snedriktas, runan ^^Λ. (Kännetecknande för runtyperna är som bekant, att hos dem horisontala

streck undvikas; de ersättas av snedgående linjer: T blir " o. s. v.). Det magiska tecknet 0 har jag påträffat i en svensk svartkonstbok (»Salomoniska magiska konster»), där det förklaras betyda »probatum est», d. v. s. att den omtalade magiska operationen tidigare försökts och gått i verkställighet.

För bedömande av det genetiska sambandet mellan runtecknen 10—15 m. fl. i utharkföljden och senantik bokstavsmagi finnes ett betydelsefullt grekiskt dokument. Vid ett besök i Bibliothèque Nationale i Paris sommaren 1931 fann jag en bysantinsk handskrift, vari det grekiska alfabetets mystik behandlas. Handskriftens första blad har tyvärr gått förlorat och dess andra blads översta rad är något otydlig, men vad som därefter följer är fullt redigt och läsbart. Här ges en framställning av de grekiska bokstävernans samband med olika moment i världsskapelsen. En mycket närstående parallell till den i det föregående omtalade på koptiska avfattade framställningen av det grekiska alfabetets mystik föreligger uppenbarligen. Den koptiska skriften kan därför tjäna som komplement för det parti, som saknas i det bysantinska dokumentet. Å sin sida lämnar detta i de bevarade partierna en säkrare källa för vad man hittills blott känt till i koptisk översättning och visar klart, att det verkligen förhåller sig så, att den koptiska skriften bygger på ett för grekiskan avpassat system, som varit använt i den helleniska världen. Jag följer därför från och med den 10:e bokstaven det bysantinska dokumentets vittnesbörd (från vilket för övrigt den koptiska redaktionen blott obetydligt avviker). Dokumentfragmentet återgives på avb. 16.

10. Den tionde runan I, tecknet för /-ljudet, har ett av olika germanska traditioner väl bestyrkt namn, vars betydelse tvivelsutan varit 'is' (fornisl. iss etc). Från nordisk magi känna vi en hel rad fall, där talet 10 använts vid skadebringande trolldom. I det föregående har jag redan omnämnt de 10 sjukdomsalstrande runorna, som omtalas i Egil Skalla-grimssons saga. Med sagans antydning om den magiska innebörden av detta tal stämma bevarade runristningar med tydligt skadegörande eller dödsbringande syfte. Inskriften på en vävsked från Trondheim, där upphovsmannen uttalar önskan om att se en kvinna såsom änka, består av 4 X 10 tecken, och resultatet har nåtts genom att mot slutet tvenne tecken sammanfogats till en s. k. binderuna. Den sista rungruppen på baksidan av Sigtunaamuletten består av 3 X 10 tecken. Framför detta parti av inskriften ha t. o. m. isrunor anbragts. Föregående rungrupp, omnämnd av mig i samband med 9-talet, avslutas nämligen av en runformel, bestående av 3 till en enhet förbundna isrunor. Därefter kommer besvärjelsens kulmination med en innebörd, som syftar på sjukdemonens förgörande (enligt en ny, av Ivar Lindquist ännu ej offentliggjord tolkning). Härmed stämmer, att de inom en och samma ram stående tecknen äro $30 = 3 \times 10$. Björketorpsstenen, varpå förutsäges fördärv åt den, som skadar det ma-Avb. 16. Första bladet av Paris-

manuskriptet n:r 2214 i Fonds grecs.giskt invigda märket, har på sin åt norr vettande sida inskriften upATAÖAsbA (a = ll:e runan med ljudvärdet a: av *jara hade blivit ara). Innebörden är: »ödesdiger förutsägelse». Runorna äro 10, och uträknas det gematriska talvärdet hos dessa tio runtecken, visar det sig, att detta är 100, alltså 10 X 10. Den s. k. Sigtunadosans nedre inskrift (den övre är starkt skadad) består av 4 X 10 tecken (35 runor och 5 skiljetecken). Innehållet hänсыftar på en tjuvs dödande. En i Gjersvik i Norge funnen köttkniv, troligen ett rituellt redskap, har en otvivelaktigt bokstavsmystisk inskrift, bestående av ett korrumperat ord, vartill fogats en grupp av 10 l-runor. (Samtliga runors antal är 18, Odens tal.) Valbyamuletten, i vars sten en förbannelse mot »avund» ristats, har en inskrift bestående av 10 runor. Ytterligare en del runinskrifter skulle kunna anföras. Jag vill emellertid endast hålla mig till material, där det är fullkomligt klart, att försök till s. k. skadetrolldom föreligger.

I en isländsk svartkonstbok (utg. av Nat. Lindqvist) förekommer en kombination av »stavar», vilka tvivelsutan återgå på runtecken (se avb. 17): f-, n-, h- och i-runor (h-runan av yngre typ). Teckenkombinationen är avsedd att brukas för att döda en annans kreatur. Syftet motiverar användning av is-runor och få-runor (en av f-runorna är vänd nedåt, de båda andra ha fått 3 bistavar). Att nöd-runan, trolldomstvångets stav, ingår i formeln, är även naturligt. Hagel-runans närvaro beror kanske på, att i yngre tid denna runa på grund av sitt namn tillmätts ungefär samma kall-görande verkan som isrunan. I samma bok finnes omtalad en sjukdomsbringande runformel, som skall bestå av 8 ass-vunor, 9 nöd-runor och 13 thurs-runor, alltså tillsammans 3 X 10 tecken.

Att i de gamla nordbornas liv talet 10 haft ett visst sam-

Avb. 17. Isländsk trollformel för att döda en annans kreatur. band med döden, framgår av en del i äldre litteratur bevarade exempel. En arabisk skriftställare, som skrev på 900-talet, omnämner, att väringarna i Ryssland först lade sin döde hövding för tio dagar i en grav, sedan brändes han. Därvid offrades en flicka och 8 djur (1 hund, 2 hästar, 2 oxar, 1 tupp, 2 hönor): 10 varelser följdes sålunda åt i döden. Bekant är även, att Uppsalakonungen Aun (enligt vad Snorre omtalar i »Heimskringla») vart tionde år offrade en son för att köpa sig fri från döden.

En reminiscens av talet 10 såsom sammanhängande med dödsriket kan föreligga i följande svenska trollformel för att stämma blod: »Stå blod såsom de sitta och stå i helvetet, såsom Noaks ark var på vattnet i 9 dygn och på det tionde stannade. Så skall du stå.» (Heurgren.) Att isrunans tal i vissa magiska operationer kunde anses äga förmåga att få en vätska att bli trögflytande och stel (lik-

som vatten bringas till is), är ju en ur magisk tankegång förklarlig vantro. I formeln har sannolikt ursprungligen stått något helt annat än »Noaks ark». Denna var, som man vet, 40 dagar på vattnet och stannade icke på den tionde dagen. Man har här att beakta, att på sina håll i Sverige i stället för »Noens hundar» säges »Noaks hundar». Sannolikt har därför namnet Noen (= Oden) ingått i den ursprungliga hedna formeln. Ett annat exempel, där talet 10 förbindes med döden, tillhör dansk folktro. »Drömmer man om en Andens Död, saa lægger det ti Aar til hans Levetid», är ett (hos Thiele omtalat) drömskrock. Drömmar uttydas som bekant ofta så, att de i viss mån skola betyda motsatsen. I detta fall är det tänkbart, att man en gång i tiden associerat död med talet 10 och därför uttytt dröm om död som dröm om 10 levnadsår. (Jfr även berättelsen om Aun, som lösköpte sig för 10 år från döden.) Hos runmagiens arvtagare lapparna kvarleva ännu vissa spår av talet 10 såsom dödens tal. Vid fiske anse t. ex. de norska sjölapparna talet 10 (fångst av 10 fiskar på en gång) bebåda otur, likaledes mångfalter av 10 (Qvigstad). Detta kan bero därpå, att talet 10 en gång i tiden uppfattats såsom dödande fiskelyckan. Att talet 10 satts i samband med dödsriket, framgår av en viss bland lapparna utövad helbrägdagörelse. Med juksot menas att bota en sjukdom, som förorsakats av de döda. Det sker så, att helbrägdagöraren binder en vit eller svart tråd om sin egen tumme och sedan ytterligare lindar den 9 gånger kring den sjukes kropp. Sålunda bindes $1 + 9 =$ tio gånger. (Qvigstad.)

Huruvida de romerska mithraisterna förbundit talet 10 med döden och dödsriket, vet man icke. Det är emellertid ytterst troligt på den grund, att den medelpersiska skriften »Bunde-hesh» omnämner multipler av talet 10 i samband med död och sjukdom: den onde Angra Mainyu sänder »1000 dödsbringande demoner» (kap. 3), och samme avgrundsfurste har skapat 10,000 olika arter av sjukdomar (kap. 9). — I främre orienten och Indien anses talet 10 än i dag vara ett olycksbringande tal. Indiska pärlband visa i regeln udda antal pärlor; tal av typen 10, 20 etc. undvikas, då det är fråga om att bära smycken. I de egyptiska Isismysterierna torde 10 ha varit ett med döden förknippat tal. Adepten hade före sin slutliga invigning att fasta i 10 dagar. Detta tillstånd uppfattades såsom en symbol för dödstillståndet, varur mysten sedan föddes till nytt liv. I grekernas dödsrike Hades fanns det enligt myten tio floder. Det kalla vattnet uppträder i senantik mysteriereligion som en symbol för döden. Det i folksagor omtalade »dödens vatten» torde ursprungligen avse det kalla (och stillastående), »livets vatten» det varma (och rinnande). Än i dag är den magiska termen för framkallandet av död »att göra kall». Samma åskådning bör ha legat till grund för valet av namnet »is» för den 10:e runan. Vi ha däri att se Hels och dödens runtecken.

I den av mig funna bysantinska handskriften sammanställs just avgrunden, i senantik föreställning detsamma som dödsriket, med det grekiska alfabetets 10:e bokstav. Det står »jordens framträdande (apokalyps/s) ur avgrunden (ek bytoti = en fivrov)». Den koptiska varianten har »vattnen» i stället för »avgrunden», givetvis avses djupets vattenflöden. Den senantika bokstavsmagien stämmer alltså på denna punkt med mitt antagande, att den 10:e runan förbundits med Hel och denfornnordiska mytens iskalla dödsrike. — Den tionde strofen i »Odens trollsånger» syftar på »tunridor», som genom en galder kunna tvingas »till sin hamns rätta hem». Meningen kan här vara att sända dem till Hel. Med »tunridor» torde även kunna avses avlidnas andar, som enligt skandinavisk folkstro sväva fram i luften, då det blåser.

11. Den elfte runan G (sedan av mycket växlande form), tecknet för /-ljudet, har varit förbunden med ett namn med betydelsen rgott år'. På fornisländska kallas runtecknet ar, ett ord, uppkommet av ett samgermanskt *jéra (jfr Jahr i tyskan). Det angelsaxiska namnet var ger = gear, samma ord som det senare engelska year. Till samma stam hör det svenska ordet äring, 'årsväxt'. I norden var äringens gud framför andra sol- och ljusguden Frej, som i fornisländska texter nämnes argud. I en Eddadikt om Frej och jättemön Gerd omnämnes som gåva från guden »elva gyllene äpplen». I det för den oinvigde omotiverade talet 11 har man på sina håll velat se en språklig förvanskning. Bägge de bästa textarterna ha emellertid här faktiskt räkneordet ellifu, och det är fullkomligt onödigt, att med en påhittig kommentator insätta ellilyfs och tolka uttrycket som »föryngringsmedlets äpplen» (vilka för övrigt tillhörde Idun och icke Frej). Den poetiska Eddan har över huvud en framträdande benägenhet för att ange tal, i regeln beror detta ytterst på räkneordens gamla talmystiska innebörd. I detta fall erbjuder sig också vid fasthållande av det bästa textunderlaget en förklaring i anslutning till utharkteorien. Äringsrunan är enligt denna den elfte. Såsom äringsgud bör därför Frej av runmagien ha förbundits just med talet 11: de elva gyllene äpplena äro en symbol för hans fruktbarmakt. (Troligen ha i Frejs helgedom 11 äpplen funnits framlagda liksom 4 bröd i Tors.)

I mitt arbete »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi» har jag lämnat en del exempel på, att talet 11 även i ganska sen tid i norden hört samman med vissa fruktbarmriter. Här kan jag meddela ett nytt exempel. En sydsånsk folksaga berättar om en väldig »trollkarl» vid namn Gjelle, som för kyrkklockornas skull flytt från Gislöv. Denne fick »i Österlandet» besök av sånska sjömän. Med dem inlåter han sig i samtal om sin forna hembygd, särskilt förhör han sig om jordbrukets avkastning. Bättre var det förr, ansåg Gjelle: »i min tid fick jag mycket mera; ty jag plöjde aln djupt och sådde kvarters tjockt; då skolen I tro, växte säd på Gislövs marker», yttrar han och slutar med följande egen-

domliga uttalande: »Jag hade väl ock lagt där elva minnestecken efter mig, om jag hade längre fått bliva där kvar». (Nicolovius; räkneordet spärrat av mig vid citeringen.) Dessa »elva minnestecken» borde väl ha hänsyftat på hans arbete för äringens skull. Både fornisländsk dikt och sydsandinavisk folksaga ge sålunda antydning om, att talet 11 magiskt hört samman med äringen. Detta får sin tillfredsställande förklaring, om vi räkna med, att äringssrunans tal varit 11.

Härtill finna vi en slående motsvarighet i senantik bokstavsmystik: i det av mig funna bysantinska manuskriptet sammanställs den elfte grekiska bokstaven A(X) med »foderväxternas uppspirande» (botanön ekblastésis: Poravöv éu^Å-dörrjöig). Talet 11:s samband med växtligheten kan även spåras på persiskt område. »Bundeheš» (kap. 10) omtalar, att efter urtidstjurens död växte det fram ur jorden femtiofem sädesslag, alltså 5 X 11. Sannolikt har en äldre tradition, som bevarats hos mithralsterna, haft taluppgiften 11. I den medeltida traditionen i Persien eller Indien har sedan talet mångfaldigats med 5 för att komma verkligheten närmare.

Den elfte strofen i »Odens troltsånger» syftar på en galder, som ger sångaren makt att skydda »vänner», så att de »oskadda färdas från fejd». Här är det enda fall, där i den nämnda Eddadikten säkert en påtaglig förvanskning av det ursprungliga torde föreligga. Frej var både vänskapens och äringens gud. I den förra egenskapen hörde han samman med den 7:e runan (ags. wynn), i den senare med äringssrunan och talet 11. Det är tämligen begripligt, om i norden i en period, då den 7:e runan icke längre var i bruk, talet 11 blivit Frejs tal även i hans egenskap av vänskaps- och kärleksgud.

12. Den tolfte runan är — om vi uppställa utharkföljden i anslutning till alfabetbrakteaternas runanordning — tecknet 1 . Detta har haft ett namn, som äldst hetat *lkwag och betytt 'idegran' (angelsax. éoh). Tidigare har jag, förlikande mig på den något ålderdomligare Kylverrunraden, antagit, att detta tecknet varit det 13:e (/>-tecknet [^ står på Kylverstenen mellan j-runan (•) och tecknet Js). Alla andra runradstraditioner stämma emellertid i detta fall med Vadstena- och Grumpanbrakteatens bokstavsrad. Härtill kommer, att brakteatinskriptionerna, som jag redan antytt, säkerligen ha förfärdigats med något ännu äldre runminnesmärke av samma typ som förebild. Man måste därför hålla för ytterst sannolikt, att den tydligen vårdslöst inhuggna Kylverrunraden kan bjuda på en eller annan av brådska eller okunnighet föranledd omkastning i tecknens ordningsföljd. Dylikt är ganska vanligt i latinska alfabetinskriptioner av samma magiska typ. (På gravplatser anträffade kärl med bokstavsraderna visa nämligen ofta nog defekter i ordningsföljden.) Den, som graverat i en för avgjutning avsedd stämpel har, om han råkat begå ett fel, haft möjlighet att kasse-

ra ett i någon viktig detalj bristfälligt arbete. För utföraren av en stenristning med speciellt magiskt syfte torde en absolut korrekt ordningsföljd ha kunnat te sig som mindre väsentlig. Tecknen voro icke avsedda att ses och kritiseras av andra med runraden förtroga: Kylverstenen har stått nere i en övertäckt grav.

Vi ha sålunda goda skäl att utgå från, att den runa, som kallats för 'idegran' (*i-hwas > ags. éoh), varit den tolfte i utharkföljden. Runan bär ett trädnamn och kan sålunda ursprungligen ha tillkommit såsom en representant för träden och den därmed förknippade magien. I det av mig funna bysantinska manuskriptet möter en otvetydig motsvarighet. Här sammanställs nämligen den tolfte grekiska bokstaven M (ju) med »fruktbärande träd»: xyla karpofora, (ῥvÅa u-cijzō-(pÖQa (se avb. 16, i(3 = 12 anger den 12:e bokstaven, alltså /u). Det faller sig ju synnerligen naturligt, att sädesväxter och träd komma i följd.

Söka vi så efter, vad talet 12 kan ha betytt inom runnia-gien, få vi en viss antydan i Eddadikten »Odens trollsånger». Om den tolfte galdern säges det (spärrning av mig):

»En tolfte kan jag:

om ett träd jag skådar

med ett lik som vändes för vind,

jag vet så rista,

så runorna färga,

att den döde går ned,

och att han maler med mig.»

Detta torde syfta på en galder (eller en trollformel), som använts samtidigt som runor inskuros i trädet och för bättre verkan därefter färgades (kanske med blod). Den tolfte runan torde därför ha hänfört sig till den magi, som stått i samband med träd, och blivit uppkallad efter ett representativt, religiöst betydelsefullt träd, idegranen. Då bokstavstecknet för t-judet behövs för den 16:e runan (fornisl. Týr etc), har runradsbildaren icke kunnat göra bruk av sitt språks ord för träd i allmänhet, som begynt med t (jfr fornisl. tre, got. triu etc), utan nödgats tillämpa regeln pars pro toto, en ganska vanlig företeelse i magi (liksom poesi). Den gudom, som förbundits med denna trädruna, kan för den skandinaviska nordens vidkommande förmodas ha varit guden Ull, enär vi bl. a. veta, att hans boning, den första, som nämnes i dikten »Grimnismal», kallats

Ydalir, d. v. s. 'idegransdalarna\ Hånföra sig dessa Eddans namn på gudaboninger till zodiakens »hus», såsom jag förmodat (se kap. 3 i »Senantik mysteriereligion»), kan även en annan anslutning finnas till den senantika föreställningsvärlden. Ett tolv-grenigt fruktträd var nämligen en av zodiakens symboler. Ett sådant träd avses i Uppenbarelsbokens 22:a kap., där det talas om ett »livets träd», som frambringar »tolv frukter, en varje månad». (Så står det i det grekiska originalet; vår senaste bibelöversättning talar däremot om »livsträd, som gävo tolv skördar».) Denna föreställning om zodiaken såsom ett tolv-grenigt träd sammanhänger med det i många mytologier förekommande »världsträdet». Det är möjligt, att mithraisterna tänkt sig detta som en cypress, persernas heliga träd. (Cypressen frambringar bärkottar.) Närmaste motsvarighet har då runradsbildaren funnit i idegranen. Enligt Fritz Löffler har det stora trädet vid Uppsala hedna tempel varit en idegran. Att talet 12 i mithraistisk talmystik haft med fruktträd att göra, är med hänsyn till den persiska religionen högst sannolikt. I »Bunde-hesh» (kap. 10) säges, att det efter tjurens dödande uppväxte femtiofem (=5X11) sädesslag (jfr ovan) och därtill »tolv hälsobringande växter». Sannolikt har härmed ursprungligen menats fruktalstrande träd och buskar. En antydning härom ligger däri, att det i det föregående (kap. 3) talas om en »läkekraftig frukt», som Ormuzd river sönder. Längre fram (i kap. 27) uppräknas bland »växter» även »träd». Både för forntidens perser och nordbor har kategorien fruktträd varit mera omfattande än i nutida svenskt språkbruk. »Fruktbärande träd» voro även ekar, granar, björkar o. s. v.

I lapparnas mytologi ha vi en tydlig motsvarighet till nordgermanernas Ull, nämligen »almannen» (Leibolmai). Denne tänkes liksom Ull bära båge. Hans heliga djur är björnen. Att Ull bl. a. varit en jaktgud, är betygat i fornisländsk litteratur: Snorre kallar honom veidi-ass ('jaktfångstens gud'). Att hos nordgermanerna björnen varit helgad åt jaktens skyddsgud, synes vara tämligen troligt, ehuru väl ingen fornnordisk text nämner Ull i samband med björnen (liksom Oden med vargen, Frej med galten o. s. v.). Tor, Ulls styvfar, nämnes dock sporadiskt Biörn, 'björn'. I nordisk folktro förbindes björnen med 12-talet, såtillvida, att det talas om, att han äger »tolvmannakraft» eller »tio mans styrka och tolv mans vett». Uteslutet är icke, att gammal talsymbolik kan ligga till grund för dessa i Sverige och Norge brukade uttryck.

1 magiska formler upptecknade i Skandinavien förekommer talet 12 icke så sällan. Som regel står det emellertid i relation till kristna föreställningar (12 apostlar, 12 änglar och dylikt). I en svensk svartkonstbok föreskrives för att släcka soteld, att taga 12 (3, 4 och 5 stycken) i små bitar sönderskurna vitlökar och strö dem över den kolnade veden (»Salo-moniska magiska konster»). Möjligen kan detta sammanhånga med 12 såsom det tal, som av runmagien förbands

med träd och ved. En angelsaxisk trollformel, avsedd att brukas för att hindra bin att flyga till skogen (to rwudu), består av tvenne strofer med 12 ord i varje (en textutgivare har visserligen inskjutit ordet and i 2:a strofen, men detta är en fullkomligt godtycklig ändring). Att 12-talet i den nyss nämnda svenska trolldomsregeln uppdelas i 3, 4 och 5, kan möjligen bero därpå, att man ursprungligen fördelat talet som 7 + 5: talet 7 har nämligen, såsom jag ovan påpekat, betydelse vid ljus- och eldoperationer (jfr fördelningen 8 + 9 under 17).

13. Den trettonde runan i utharkföljden är, om vi följa brakteatrunraderna, tecknet [^ (så på Grumpanbrakteaten, Vadstenabrakteaten har däremot på samma plats en variant av 6-runan). Detta tecken har haft ett med p begynnande namn och har en gång i tiden brukats för att ange p-ljudet. Hos de skandinaviska folken kom det emellertid redan i den äldre runperioden ur praktiskt bruk och påträffas i Norden endast i rent formelartade inskriptioner. Hur man bör ansätta detta teckens äldsta namnform, är en mycket omstridd fråga. Den gotiska bokstavstraditionen anger som namn på p-ljudets tecken ordet pertra. Den angelsaxiska runsången förbinder p-runan med peord, ett ord av osäkert (möjligen keltiskt) ursprung. En del (både äldre och yngre) av mig i engelska och tyska bibliotek påträffade uppteckningar av angelsaxiska runnamn (den äldsta från 800-talet) ha emellertid formerna pert, perc eller perd. I medeltida handstil är c en mycket vanlig felskrivning för t. Detsamma gäller d för t i ordslut, då det är fråga om en tysk upptecknare. Med hänsyn till, att en handskrift i British Museum uppvisar namnformen pert och att en av annan forskare funnen tysk handskrift anger bokstavsnamnet peta, bör ett ord av typen perta eller petra betraktas såsom den sannolikt äldsta formen. Samma grundform antydes av det gotiska bokstavsnamnet pertra, som kan vara en korrumperad form av perta eller petra. Ingendera ordformen synes emellertid kunna vara en reflex av ett germanskt arvord. De äldre germanspråken ha varit mycket fattiga på ord,

begynnande med p. Det är därför möjligt, för att icke säga troligt, att runradsbildaren som namn för p-tecknet valt ett icke germanskt ord, som vid tiden för runskriftens uppkomst var känt inom hans relativt lilla språkområde eller hans tillfälliga miljö. Att p-tecknet försvunnit såsom praktiskt brukad bokstav redan under Nordens äldre runperiod, tyder på, att man blivit oviss om dess namn, kanske förväxlat det med ett likljudande ord, begynnande med b. Nu fanns hos både romare och greker, ett ord petra med betydelsen 'klippa, sten'. Av ett dylikt ord kunde i den gotiska bokstavstraditionen genom felsägning eller felmemorering ha uppstått formen perla vid sidan av petra, och genom kon-tamination av bägge formerna kan slutligen det i skrift upptecknade pertra ha uppstått.

Enligt den mithraistiska myten var Mithra född »ur klippan» (énjréryag). I de romerska härlägren och annorstädes ha påträffats många skulpturer, framställande denna gudafödelse. I enstaka fall äro zodiakens konstellationstecken avbildade i en det hela omslutande ring. Detta har ingivit en del forskare (bl. a. mig) tanken, att »stenen» egentligen avsett himlavalvet (jfr ovan under 8). I de allra flesta fallen framställles emellertid Mithras födelse utan denna zodiakring. Och där denna förekommer, utgör den endast en dekorativ ram, guden ses stiga upp icke omedelbart ur ringen utan ur ett bakom denna befintligt klippstycke (jfr avb. 18). Tvivelsutan bör dessutom en i Mithramysterierna blott ytligt orienterad främling ha fattat uttrycket »guden ur klippan» (o flösós éu Ttérgag) efter ordalydelsen och i honom ha sett ett ur jorden fött väsen.

Avb. 18. Mithras födelse. Nu finnes det en antydning om, att med mithraismen befryndad senantik bokstavsmystik förbundet det grekiska alfabetets 13:e tecknen med en av jordens produkter, sannolikt uppfattad såsom en symbol för dess alstringskraft, jordens förmåga att föda. I den redan omtalade grekiska skriften »Alfabetets etymologi» säges, att n-ljudets tecken N (v), det 13:e i alfabetet, har sitt namn av nan, som betyder bröd, enär »perserna kalla brödet (ågrov) för nan (väv)». Ordet persai [jtégoat] är visserligen i den illa bevarade texten korrumperat (3:e bokstaven från slutet har bortfallit), men då perserna faktiskt ännu i dag kalla 'bröd' för nan, har en texträttelse allt fog för sig. Detta fall visar — vid sidan av andra —, att den grekiska alfabetspekulationen varit påverkad från den främre orienten. Förmedlingen bör i detta fall ha skett genom mithraismen och den därmed förknippade bokstavsmystiken. Vi ha vidare att räkna med, att denna spekulatión kombinerat den lire bokstaven med sädesslag (foderväxter m. m.), den 12re med träd (frukträd) och den 13re med bröd (eller någon annan närstående symbol). Vi se här en naturligt sammanhängande följd av bokstavsmystiska föreställningar. Varje bokstav torde i alfabetmagien ha tillskrivits samband med en gudomlig eller demonisk makt. Den mottagande och födande kvinnliga urkraftens representant var i senantiken gudinnan Demeter, »sädesmodern». Bröd eller mjöl nämnes på grekiska bl. a. »Demeters säd» (Jr-jjLtrjTSQog äurri). Demeter var en motsvarighet till den persisk-babyloniska gudinnan Anähitalishtar, den i främre orienten utvecklade Mithrakultens förnämsta fruktbårhetsgudom. I den romerska formen av denna ursprungligen persisk-babyloniska kult sammansmälte denna fruktbårhetsgudinna även med den från början frygiska Kybele, vanligen kallad Magna mater (den stora modern). Av ett visst intresse är, att som denna gudomlighet i Mindre Asien dyrkats en svart meteorsten, som år 204 f. Kr. fördes till Rom (»den stora modern från Ida»). Med hänsyn till den senantika mystikens och magiens uppfattning av Demeter-Kybele är det högst antagligt, att den 13re bokstaven kunde uppfattas såsom ägande betydelse för alstring och födelse. I anslutning till det inom

mithraismen brukade uttrycket »födelsens sten (klippa)«, petra genescös (névga ysvéöews), kan runnämnet petra ha uppkommit.

Demeters och Magna maters motsvarighet i germansk mytologi har givetvis varit gudinnan Jord, på isländska även kallad Fiorgyn. Detta namn sammanhänger med det gotiska ordet fairguni, 'berg, klippa'. Då f-tecknet behövdes för den 24:e runan (jfr nedan), har runradsbildaren icke kunnat använda gudinnans speciellt germanska namn. Har han i stället vänt sig till latinskt eller grekiskt ordmaterial, bör petra, néxQa, 'klippa', ha legat närmast till hands.

I den efterföljande uppsatsen om lapparnas trolldom skall visas, att hos nordborna i magiskt syfte vid förlossning använts en viss s. k. sten (lausnarsteinn). Den figur, som på de lapska trolltrumorna av hednisk typ synes sannolikast motsvara det 13:e runtecknet, avser en födelsegudinna (Madderakka).

Den trettonde strofen i Eddadikten »Odens trollsånger» torde även hänsyfta på magi, sammanhörande med en födelseceremoni:

»En trettonde kan jag

med kraft att giva

åt pilt, som med vatten jag vigt,

att ej han skall stupa,

hur striden än hotar;

ej skall han segna för svärd.»

Det ligger nära till hands att anta, att det åsyftade är att genom en galder förmå födelsegudinnan att skänka ett tryggt levnadslopp åt ett nyfött, nyss vattenöst gossebarn. (Vattendop var ingen speciellt kristen ceremoni.)

Talet 13 är i vår tid som bekant allmänt betraktat som ett olyckstal. Studerar man forntida magi, finner man emellertid, att 13 ingalunda genomgående betraktats som ogynnsamt. I judisk magi och mystik var t. ex. 13 ett betydelsefullt, men ingalunda utpräglat olycksbringande tal. Av ett uttalande i 2:a Mosebok (34, 6 f.) slöt den rabbiniska exegesen till 13 egenskaper hos Gud, i templet funnos 13 bord och det heliga landet blev delat i 13 delar, den 13:e skulle enligt Talmud (Baba bathra 122) tillfalla Messias. Att 13 inom den kristna världen blivit ett olyckstal, beror tydligen främst därpå, att bland de 13 vid nattvardsbordet en var förrädare och en (Mes-sias-Jesus) blev förrädd och dödad.

Den vidskepliga skräcken för tretton vid bordet härstammar tvivelsutan från denna omständighet.

Intet talar heller för, att talet 13 inom den äldre runmagien varit ett olyckstal. En undersökning av den bekanta

Avb. 19. Översta ringen av runguldhornet från Gallehus.

inskriften på guldhornet från Gallehus, visar, att denna, för den händelse den varit talvärderäknande — och därpå tyda bl. a. de komplicerade skiljemärkena —, anordnats för att framhäva talet 13. Rörande detaljer hänvisar jag till kap. 9 i min bok »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi». Tidigare har jag i talet 13 förmodat guden Ulls tal. Har emellertid idegransrunan varit det 12:e tecknet i utharkra-den, är det nämnda antagandet icke längre att räkna med. En i och för sig mera sannolik förklaring kan i sådant fall sökas i anslutning till den ovan anförda 13:e strofen i »Odens trollsånger»: hornet kan ha helgats åt gudarna, för att givaren icke skulle »segna för svärd». Dessutom har talet 13 justingått i den stormans namn, som låtit förfärdiga det. Run-mästaren har därför sett till, att även samtliga teckens talvärdesumma blivit en mångfald av talet 13 ($390 = 30 \times 13$). Detta har han uppnått med hjälp av ett extra konstgrepp: användning av 4-dubbla skiljemärken (enkla eller dubbla hade under normala förhållanden varit nog). Dessa omständigheter förklara, att inskriften trots sin enkla ordalydelse — »Jag HlewagastiR från Holt gjorde hornet» (se avb. 19) — är förbunden med ganska invecklad gematri: 13 ingår i 3 olika teckengrupper talvärden och finnes dessutom i första rungrup-pens teckensumma (ekhlewa-gastiR = 13 runor). I senare run-period synes man ha övergått till att endast räkna tecknens antal, i äldre tid har man däremot efter mer eller mindre närliggande grekiskt föredöme vid magiska inskrifter främst beaktat tecknens talvärden ($alu = 3 + 20 + 1 = 24$ etc). Ett mycket instruktivt exempel är den magiska inskriften på Lindholmsamuletten, varom jag i det följande skall tala. Tvivelsutan finnas dock vissa inskrifter även från gammal runperiod, där tecknens antal varit det väsentliga eller talmystiskt enda betydelsefulla. Hos senantikens greker ha bägge metoderna använts, ibland samtidigt (så är för övrigt fallet på Lindholmsamuletten och även — såsom vi skola se — på guldhornet från Gallehus, jfr härom under 18).

I sentida magiska bruk i Skandinavien uppträder ännu talet 13 i vissa fall i samband med framkallandet av en födelseprocess. I Skåne lägges en ligghöna på 13 ägg och en tisdag (Eva Wigström). En svensk svartkonstbok (»Salomoniska magiska konster») föreskriver, att man, för att få en orm att föda en s. k. »orms-

ten», skall hårt knyta om den vid naveln med en snodd av svart silke, förfärdigad av 13 trådar.

14. Såsom det fjortonde tecknet i utharkraden ha vi i anslutning till samtliga runminnesmärken att räkna runan y, i Norden brukad såsom beteckning för ett i ordslut förekommande r-ljud (vid transkription återgivet med i?). Vid första påseende kan det visserligen tyckas, som om på Grumpanbrakteaten (se avb. 3) tecknet $\wedge$ fått byta plats med Ingrunan, det 21:a utharktecknet ($\langle \wedge \rangle$ på Vadstenabrakteaten). Enligt min mening, till vilken andra forskare anslutit sig, ha vi emellertid även här att göra med en Ingruna: tecknet /S har satts på stav och så fått formen $\wedge$, men på brakteaten har övre delen av tecknets topp råkat bli dold under ramkanten. Samma öde har övergått den angränsande $\mathfrak{L}$ -runan, så att de båda tecknen te sig som fv i st. f. $\wedge j > O$. Det är märka, att $\wedge$ -tecknet $y^\wedge$ befinner sig på sin normala plats. Runan y är däremot helt utplånad. Hade icke häng-smycket blivit skadat på det ställe, där man har att vänta tecknen $y^\wedge$, skulle med all visshet här samma typer ha uppträtt som på Vadstenabrakteaten. Om ordningstalet för runan y kan därför intet tvivel råda: det är det 15:e i futharkuppställningen och sålunda det 14:e i utharkraden. Att bestämma runans ursprungliga namn är däremot svårt, enär tecknet i Norden övertagit ihwagrun&ns namn (yr) och inom den gotiska bokstavsraden sannolikt fått ett nybildat namn med b inne i ordet. I den angelsaxiska runsången benämnes tecknet $\wedge Y$ eolhx. Från att ha varit en beteckning för tonande 5 = (3) eller ett därmed besläktat ljud i slutet av ett ord har det i angelsaxiskan fått tjäna som tecken för ks (x). Enligt von Friesen har man till det ursprungliga namnet eolh, 'älg', (av västgerm. *elhaz) lagt det nya ljudvärdet. I en av mig i British Museum påträffad angelsaxisk runradsuppteckning anordnad i anslutning till det latinska alfabetets teckenföljd står efter u-tecknet, alltså som tecken för x, en runa med namnet xelach. Här har det nya ljudvärdet satts framför det ursprungliga namnet. I tyska bibliotek har jag påträffat namnformerna: helach = x (Heidelberg, 11:e årh., Bamberg, 11:e årh.), elx och elux (München, 11:e årh.), elcd (München 9:e årh., x-tecken, enär efter u). Med von Friesen antar jag, att den angelsaxiska runtraditionen omgestaltat ett namn, som betytt 'älg', i Skandinavien brukat som beteckning för det i ordslut förekommande r-ljudet (*algiR). Är detta även runans ursprungliga benämning? Tidigare har jag förmodat, att detta namn med betydelsen 'älg' undanträngt ett snarlikt, med tiden obegripligt gudanamn *alhis: Alcis hos Tacitus, namn på ett av forngermanerna dyrkat gudomligt brödrapar, av Tacitus jämfört med Castor och Pollux, de s. k. dioskurerna. Dessa voro stjärngudomligheter. Bl. a. bar en stjärnbild, Tvillingarna, namn efter dem. Som dioskurernas emblem användes under antiken stjärnor, i regeln två sådana (ibland tvenne med var sin stjärna beprydda mössor). Vi veta även, att dioskurerna ivrigt dyrkats av de romerska mithraisterna.

Att den 14:e grekiska bokstaven haft ett visst samband med begreppet stjärna, framgår av den grekiska skriften »Alfabetets etymologi». Här sammanställs 5 (£), xi, alfabetets 14:e tecken, med ordet aster, 'stjärna', föregånget av ett adjektiv, som betecknar något svärdformat. Ett därmed sammanhörande substantiv (xifias: \$t(plag) finnes omnämnt i den grekiska litteraturen såsom avseende en komet (en svärdliknande stjärna). Att den grekiska alfabetskriften gjort en sammanställning med ett så speciellt namn på en himlakropp, beror tydligen därpå, att man velat ha ett ord, begynnande med ljudförbindelsen ks (x), som ju återgavs med det 14:e bokstavstecknet (£). Vi ha därför grundad anledning att misstänka, att det 14:e tecknet ursprungligen magiskt sammanställts med stjärnorna. I det av mig funna bysantinska dokumentet förbindes den 13:e bokstaven med ett ord qxoörfj-Qeg (foster es), som i senantik grekiska (t. ex. i Nya testamentet) uppvisar betydelsen 'stjärnor'. Det i det bysantinska dokumentet skildrade alfabetmystiska systemet, som även i allt väsentligt finnes bevarat i den omnämnda koptiska redaktionen, utgår emellertid — sannolikt i anslutning till semitisk bokstavsmagi — från ett förenklat grekiskt alfabet, vari dubbelkonsonanternas tecken, \$ (ks) och \p (ps), utelämnats. Härigenom har man fått de önskade 22 tecknen (liksom i hebreiskans och andra semitiska språks alfabet). Man har alltså avlägsnat den 14:e och den 23:e bokstaven (§ och ip). Har i så fall i en förlaga, som räknat med ett fullständigt grekiskt alfabet, den 14:e bokstaven haft en särskilt viktig funktion, kan denna ha överflyttats på den 13:e bokstaven.

Det har här gällt att anpassa alfabetet efter olika moment i en skapelsehistoria. Denna skapelsehistoria överensstämmer emellertid, som redan nämnt, närmare med den iranska än med den judiska. Enligt »Bundehesh» (kap. 1) skapade Ahura Mazda först himlen, så vattnet, sedan jorden, därefter plantorna och djuren, sist människan. Utvecklingsgången är sålunda en parallell till den judiska skapelsehistorien i 1:a Mosebok, men avviker redan i början därigenom, att Ahura Mazda skapar vattnet, sedan han skapat himlen och innan han skapat jorden. Härmed stämmer framställningen i den koptiska skriften, som är en översättning av en på grekiska avfattad variant till det av mig funna bysantinska manuskriptet. Som det första momentet i skapelsen nämnes »himlen», som det andra »avgrunden» (en Angra Mainyus, Ahrimans, skapelse), som det tredje »vattnet», som det fjärde »jorden». I 1:a Mosebok står det: »I begynnelsen skapade Gud himmel och jord». Ännu tydligare avviker den koptisk-grekiska alfabetkombinationen från Genesis däri, att stjärnorna omnämnas såsom skapade före solen och månen, en ordningsföljd, som däremot återfinnes i Bundehesh (kap. 2), där det säges, att Ahura Mazda mellan himmel och jord skapade ljus, först fixstjärnor och planeter, sedan månen och sist solen (planeterna avföll sedan

och kommo i förbund med Angra Mainyu, kap. 3). I I:a Mosebok omnämnas först de stora ljusen (solen och månen), sedan stjärnorna. Även i fråga om ordningsföljden vid djurens skapelse avvika det bysantinska manuskriptet och dess parallell, den koptiska översättningen, från framställningen i I:a Mosebok (här om i det följande).

Vad som nu närmast intresserar oss, är den omständigheten, att stjärnorna förknippats med en bokstav, som stått före den, som förbundits med solen och månen (de stora ljusen). Så har det givetvis varit i förlagan, och att döma av den grekiska skriften »Alfabetets etymologi» (jfr ovan) har denna bokstav just varit den 14:e (<f). Denna bokstav har man borttagit för att få 22 tecken. Det, varmed den förbundits, spelade emellertid en så stor roll i skapelsehistorien, att detta moment icke kunde utelämnas. Därför har den 13:e bokstaven (v) kombinerats med det, som ursprungligen hört samman med den 14:e bokstaven (£). Den 15:e bokstaven (o) blirsedan genom att den 14:e (§) utgår i stället den 14:e och kombineras, som vi skola se, med solen och månen.

Av det hittills sagda är det klart, att stor sannolikhet talar för, att runradsbildaren som mönster i senantik bokstavsmystik haft en alfabetanordning, där den 14:e bokstaven (£) sammanställts med stjärnorna eller med dioskurerna, vilka som sitt emblem hade stjärnor. Välja vi det senare alternativet, fogar det sig väl till min hypotes om *alhi8 (= Akis) såsom det ursprungliga runnamnet. Uteslutet är emellertid ingalunda det första alternativet, men det kan endast upprätthållas under förutsättning, att runradsbildaren i stället för med stjärnor över huvud låtit runan förknippas med en viss stjärnbild. Denna kan i så fall ha varit Tvillingarnas konstellation, som törhända kallats *alhig, men det kan lika väl ha varit någon annan för fixstjärnhimlen signifikativ stjärnbild, vilken i så fall torde ha kallats »Älgen». Vi skulle då i det angelsaxiska runnamnet ha en reflex av den ursprungliga benämningen (> urnord. *algiR). Tyvärr känner man ytterst litet om fornermaners och fornskandinavers namn på stjärnbilder. Att dylika med rent inhemska (typiskt germanskt hedniska) namn funnits, framgår dock av sparsamt bevarad svensk och isländsk tradition. Vidare ha lapparna lånat en hel del från Skandinavien germaner i äldre tid. Åtskilliga av deras stjärnbildsnamn torde sålunda vara övertagna från benämningar, som brukats bland de germanska nordborna under hednisk tid. Det är därför av intresse, att lapparna faktiskt känna till en stor stjärnbild, som de kalla Sarv = »Älgen». Enligt ett lexikon från 1700-talet (Lindahl och Öhrling) skulle Sarv, 'älg', ha varit namn på Karlavagnen. Enligt den i modern tid levande lappmannen Johan Turi kallas den lapska astronomiens största stjärnbild »Älgen» och bildas av stjärnor i Cassiopeia, Perseus och Kusken (den sistnämnda konstellationen befinner sig omedelbart bredvid Tvillingarna, dioskurernas zodiaktecken). Älgen är intet

särskilt typiskt lappländskt djur, dess egentliga förekomstområde ligger i mellersta Skandinavien. (De första århundradena av vår tideräkning har älgen funnits även i de av sydgermaner beboddaländerna, t. o. m. på Balkanhalvön.) På lapska trolltrummor uppträder en figur, som tydligt kan igenkännas såsom en älg och även av lappar angivits föreställa en sådan. Denna älg återfinnes i regeln helt nära solens tecken. I äldre tid var den placerad på solens uppåtgående stråle eller »väg» (se avb. 20). Detta kan bero därpå, att de båda runnamnen med betydelse »älg» och »söl» följt efter varandra i den skandinaviska runraden. Om **algiR*, 'älg', varit det ursprungliga namnet på den 14:e utharkrunan, har run-

radsbildaren vid namnvalet förfarit enligt principen *pars pro toto* (liksom i ett föregående fall, då ett namn med betydelsen 'idegran' fått representera träden).

Emellertid har man, även om detta runtecken ursprungligen haft ett namn, som betytt 'älg', att räkna därmed, att tecknet

stått i samband med någon viss mytologisk föreställning. Att djur varit symboler för fornnordiska gudar, veta vi: hästen för Oden, galten för Frej, son för Freja o. s. v. Ovan har jag förmodat, att björnen varit jaktguden Ulls heliga djur. Kanske har det behornade högviltet, älgen och hjorten, varit helgade åt de germanska dioskurerna, det av Tacitus omtalade gudomliga brödraparet, som i den skandinaviska norden en gång torde

Avb. 20. Lapsk trolltrumma, n:r 4 hos Friis (11 = solens älg). ha kallats Balder och Höder. (Fiendskap och tävlan mellan tvenne tvillinggudar är en urgammal föreställning inom indoeuropeisk myt och även annorstädes.) I en visserligen kristen men med gammalt mystiskt bildspråk fylld fornisländsk dikt, »Solsången», talas om ett djur av tydlig astral karaktär:

»Solens hjort

från sunnan skred där;

två honom tyglade där.»

Omöjligt är icke, att i dikten på detta ställe en reminiscens dröjt sig kvar från hednisk mytvärld. »Solens hjort» (i äldre tid eventuellt »solens älg») har kanske tänkts omväxlande tyglad av tvenne gudomliga bröder: de forngermanska dioskurerna. I all indoeuropeisk myt uppträda dioskurerna i nära samband med solen. Att i norden Balder varit en års- och ljusgudomlighet, synes vara fullt klart. Enligt min förmodan har Höder varit hans motpart: den mörka dioskuren. (De antika dioskurerna tänktes såsom representanter den ena för den ljusa, den and-

ra för den mörka delen av himlasfären.) Sannolikt har ursprungligen Balder tänkts härska under den ljusa delen av året, hans motpart, den »blinde» (egentligen »mörke») Höder, däremot under den mörka. I en studie över astrologi och isländsk poesi, har jag visat, att vissa rent astronomiska skäl tala för, att Balders i Eddan omtalade borg »Bredablick» varit stjärnbilden Tvillingarna, i vilken solen ingick, då högsommaren stod inför sin begynnelse. (Se härom kap. 3 i min bok »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi».)

I Eddan hänsyftar strofen om den fjortonde bland »Odens trollsånger» på kunskap om gudar och alfer. »Slikt mången vis ej vet», slutar det nog så dunkla uttalandet. Enligt min mening föreligger ingen orimlighet i att här förmoda en anspelning på stjärnkunskap. I Gylfaginning omtalas, att gudar och ljusalfer bodde på olika ställen i himlen; ljusalferna i Alfhem, som i en Eddadikt omtalas såsom guden Frejs himmelska boning. I samma stycke i Gylfaginning nämnes som Odens boplatz »Valaskalv». Däri omtalas även »Bredablick» m. fl. ur den poetiska Eddan såsom gudaboningar kända platser. Om »Himmelberg», Heimdalls boplatz, säges, att det ligger, där bron Bifrost »berör himlen».

Runinskrifter med tydligt framträdande bokstavsmagi knuten till talet 14 äro sällsynta. Möjligen föreligger ett fall av dylik runmagi i ett parti av Rökstenen, som av mig tolkats såsom avseende Balder (se »Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem»).

15. Den femtonde runan Λ , tecknet för s-ljudet, har ett namn, som i alla bevarade traditioner uppvisar betydelsen 'sol': fornisl. *söl* etc. Angelsaxiska källor ange i regeln sigel som benämning på s-runan (sigil i det av mig i British Museum funna manuskriptet). Betydelsen av detta ord framgår indirekt ur en rad adjektiv- och substantivbildningar (t. ex. ordet för 'heliotrop' = 'solvända' m. fl.). I runnamnsuppteckningar av angelsaxiskt ursprung, som jag påträffat i tyska bibliotek, finnas följande belägg: *suhi* (Heidelberg, 11:e årh., och Bamberg, 13:e årh.), *sigo* (München, 11:e årh.), *sol* (variant i samma handskrift), *sil* (något otydligt, München, 9:e årh.). Den runrad, vari *sol* står som namn på s-runan, visar en del andra runnamn av icke angelsaxisk typ: t. ex. *naut* (vid sidan av *net*). Då den 15:e dagen i den avestiska månadskalendern varit ägnad åt Ahura Mazda och den 16:e åt Mithra, kunde redan häri ett motiv ha förelegat för mithraistisk bokstavsmagi att förknippa det 15:e alfabettecknet med solen. I persertidens Babylonien förenades Shamash (solen) och Mithra till en tvillinggudomlighet.

Emellertid har uppenbarligen tillika den av mithraismen oberoende grekisk-semitiska alfabetmystiken spelat en avgörande roll. Den 15:e grekiska bokstaven

var o-tecknet: O. Detta runda tecken erbjuder en bild av solskivans kontur. Det går i sin ordning tillbaka på ett i äldre tid runt format semitiskt tecken med namnet 'öga' (hebr. *ajin, vars ursprungliga form dock starkt ändrats). För en bokstavsmagiker gav sig sålunda alldeles av sig själv en sammanställning med so-len eller fullmånen. I det magiska språket står för övrigt sedan urgammal tid solen och månen i relation till människokroppens tvenne ögon. Hos egypterna uppfattades solen som guden Amon Res högra öga och månen som hans vänstra. I det av mig funna Parismanuskriptet, där som nämnt det normala alfabetets 14:e tecken £ borttagits ur alfabetraden, förbindes den 14:e bokstaven, alltså ö-tecknet, med »solen och månen» (fjÅiog nat ösAtjvt]). I en förlaga, som likt runraden haft 24 tecken, bör sålunda samma bokstav, men med ordningsnumret 15, ha förbundits med solen. Även från annat håll veta vi, att den 15:e bokstaven i det grekiska alfabetet betraktats som ett soltecken. I senantik alfabetmystik kunde denna bokstav (enligt vad ett verk av paleografen Kopp upplyser) utbytas mot solens astrologiska tecken: figuren <</ (variant /P). Att runradsbildaren vid valet av namnet på det 15:e tecknet i utharkföljden utgått från senantik förebild, ligger för den, som oförvillat bedömer fakta, i öppen dag. Det kan icke vara en tillfällighet, att ett tecken med ordningstalet 15 både i senantik bokstavsmystik och i runmagien förbundits med solen, när därtill en serie av andra motsvarigheter kan påvisas, däribland en så uppenbar parallell, som i fråga om den 11:e bokstaven (jfr ovan).

Att den persiska religionen, som även rönt inflytande västerifrån, sammanställt solens magiska inflytande med talet 15, framgår med en viss sannolikhet ur ett textställe i »Bundehesh». Kap. 15 i denna omtalar, att det första människoparet föddes ur urmänniskans säd, sedan denna renats av solen. Detta första människor (man och kvinna) framkom ur en växt med 15 blad, och till utseendet voro dessa människor såsom 15-åringar. Sannolikt har den till grund för denna framställning liggande talsymboliken räknat med en 15-årig inverkan av solen.

Att talet 15 i nordisk magi stått i förbindelse med solen, synes mig vara antytt i den femtonde strofen av Eddadikten »Odens trollsånger»: »Jag en femtonde känner, som Tjodröre kvad mig, dvärgen vid Dellings dörr. Han kraft sjöng åt åsar, åt alvar lycka, riklig visdom åt Hropt.»

Uttrycket »vid Dellings dörr» syftar tvivelsutan på solen. Eddaforskare ha före mig tolkat det såsom liktydigt med »vid soluppgången». Delling var enligt den fornnordiska myten fader till Dag. Den med astrologisk spekulation förtrogne ser även i strofens senare hälft en anspelning på solen och dess magiska kraft. Denna konungsliga planet har av astrologerna tillskrivits förmågan att ge kraft och makt. Vidare ansågs solen, visdomsguden Apollons planet, vara den himla-

makt, som skänkte förståndets gåvor. En reflex av denna tro synes genom nordgermansk förmedling t. o. m. ha trängt in i lapparnas föreställningsvärld: enligt uppgifter från 1727 ha de offrat till solen särskilt för att bota sinnessjukdom («mangell på förstånd», Sidenius, även Forbus).

Bland runinskrifter, bestående av 15 tecken, märkes runraden på den stora guldringen från Pietroassa: gutaniowihailag. Den rimligaste tolkningen av denna av allt att döma sakrala inskription torde vara: »den gotiska tempelskatten (är) okränk-bar». Genom ett mellanrum har den i halvcirkel gående runraden fördelats på tvenne grupper, en med 9 (gutaniowi) och en med 6 runor (hailag). Härigenom har man måhända velat framhäva Anankes och offergåvans tal tillika med solens ($9 + 6 = 15$). Ett intimt samband mellan solen och guldets förefanns i en äldre tids spekulation (i alkemien t. ex. brukades solens astrologiska tecken för att beteckna guld). Hos många folk är även ringen en solsymbol och användes vid soloffer. Lapparna offrade t. ex. till solen en ring av mässing; renben lades vid soloffer i en ring o. s. v. (Leem, Reuterskiöld).

En dansk trollformel, avsedd att betvinga älvadrottningen («Ellekonen»), lyder: »Ellekone! Ellekone! est du herinde, Saa skal du herud paa femten Egepinde!»

Sade man detta, visade sig »Ellekonen» (Thiele). Såsom blixtgudens träd har eken, ett i magien mycket betydelsefullt växtslag, haft anknytning till elden och solen. Tvivelsutan har solrunan tillhört de antidemoniska tecknen. Att det i formeln talas just om femton ekpinnar, kan ha sin orsak i en äldre tids urrunmagien framgångna talmystik. Talet kan emellertid även ha uppkommit såsom en förstärkning (3×5) av 5-talet, fackelrunans och eldens tal.

16. Den sextonde runan [^] tecknet för Mjudet, är guden Tyr's runa. Runnamnsuppgifter från skilda håll betyga detta (fornisl. Tyr etc). I den avestisk-persiska månadskalendern var den 16:e dagen helgad åt guden Mithra, liksom Tyr en segergud. I Eddadikten om Sigurd och valkyrian (Sigrdrifumäl) omtalas denna runa såsom »seger-run»: man skall tvenne gånger nämna dess namn {Tyr} och rista på tre ställen på svärdet. Vid den magiska operationen tages på så vis hänsyn både till thursars och gudars tal. Att det skall ristas på tre ställen, stämmer med 3:e strofen i »Odens trollsånger» (jfr ovan under 3). Att Tyr haft släktskap med thursar, antydes i Eddadikten om besöket hos jätten Hyme. Mithras egenkap av segergud framhäves särskilt i den romerska mithraismen. Han kallades vanligen »den obesegrade guden» (Dens Invictus) och var tydligen soldaternas främste skyddsgud. Att hans tal var 16, är icke blott betygat genom den avestisk-persiska kalendern, utan även genom åtskilliga till vår tid bevarade mithra-

istiska amuletter. På dylika förekommer en 16-uddig stjärna, och det finnes även exempel på, att denna figur uppträder tillsammans med Mithras namn: på en från senantik tid bevarad amulett står under den 16-uddiga stjärnan detta namn (MsidQac; i-ljudet troligen tecknat med si av talmystisk anledning, jfr ovan s. 14). Att inom den helleniska världen en guds heliga tal var hans dags tal, är ett inom antiken ofta iakttaget förhållande. Apollons tal 7 uppgives vara lyckosamt, och denne gud säges vara född på den 7:e dagen i månaden. Hermes-Mercurius' veckodagstal var 4, därför hölls detta tal för hans o. s. v. Tvi-velsutan har enligt samma princip Mithras tal varit 16. Den närmaste motsvarigheten till mithraismens »obesegrade gud» bör för runradsbildaren ha varit Tyr, germanernas dåvarande främste segergud. För övrigt veta vi, som redan nämnt, genom Eddan, att Tyrs runa var »segerrunan». Oden var vid tiden för runskriftens uppkomst av allt att döma huvudsakligen en trolldoms- och döds-gud. Karaktär av segergud har han sannolikt fått först hos vikingatidens krigar-konungar, villas främste offergud han var.

Då mithraismens heliga urkunder äro förkomna genom systematisk förföljelse. från de kristnas sida, finnas endast indirekta antydningar om, att Mithra i grekisk bokstavsmagi sammanställts med alfabetets 16:e tecken (ar). I det av mig funna Parismanuskriptet (liksom i den koptiska parallelltexten) sammanställs bokstaven jr, som genom strykning av tecknet £ blivit den 15:e, med »solens och månens sättande (déoig) på himlen». Detta tyder på, att man varit i bryderi för att fylla en lucka. All sannolikhet talar för, att en gång i tiden den rent mithraistiska alfabetmystiken förbundit den 16:e bokstaven (bland 24 tecken) med den med solen så intimt sammanhörande Mithra.

Helt saknas emellertid icke belägg på, att den 16:e grekiska bokstaven (12) varit en symbol för Mithra. På ett mithraistiskt mynt från Tarsus (avb. 21) stå tvenne isolerade ZZ-tecken, måhända häntydande på Mithra, vars bild finnes på myntets andra sida. Större intresse erbjuder en i Maschtala i Främre Asien år 1899 påträffad grekisk inskrift från senantik tid. Inskriptionen i fråga är anbragt nedtill på en stor

Avb. 21. Mynt från Tarsus.stenplatta, varpå i relief Mithra avbildats stående på en tjur, som angripes av en tvåhövdad orm, det demoniskas symbol (se avb. 22). Inskriften lyder: »Den store guden Sill». Det grekiska alfabetets 24:e (co) och 16:e (ri) bokstav bilda sålunda en mystisk formel, antydande gudens namn. Då i senantikens magi Mithra och Abraxas-Aion sammanställts (jfr det föreg.), tror jag goda skäl föreligga för att här se en hänsyftning på denna dubbelgudomlighet. S2, som i sitt tal 24 anger samtliga bokstävers tal, torde ha uppfat-

tats såsom en symbol för Abraxas, årets och alfabetets gudom, för vilken ormen och

Avb. 22. Maschtalastenen.

cirkeln, bäge påminnande om den 24:e grekiska bokstaven, särskilt i dess gestalt w, äro väl betygade emblem. Till Abraxas bokstavssymbol har fogats Mithras: med hänsyn till dennes tal 16 har man sammanställt honom med den 16:e bokstaven, d. v. s. II. Några forskare vilja visserligen i Maschtalaplattans gudagestalt se den mindreasiatiske guden Jupiter Dolichenus i stället för Mithra. Det finnes emellertid intet som helst exempel på, att Dolichenus offrat en tjur. Och i detta fall är det tvivelsutan fråga om ett tjuroffer. Tjurens bakdel har sjunkit mot jorden, och alldeles som på de romerska Mithramonumenten angripes offerdjurets kropp under-ifrån av ett kräldjur (en symbol för det onda). Att denna nyfunna asiatiska Mithraframställning är av en annan typ än de förut bekanta helleniskt-romerska Mithrabilderna, är begripligt nog. Dessa ha faktiskt åstadkommits med den tjur-dödande Nike som förebild. I Främre Asien bör en annan utveckling av bildmotivet vara att vänta. Dessutom har man i föreliggande fall att göra med en avart av Mithra, magiens och bokstavsmystikens Abraxas-Mithra.

På grund av uttalandet i Eddadikten Sigrdrifumål om innebörden av guden Tyrs tecken (segerrunan, jfr ovan) bör man vänta att finna bokstavsmagi med talet 16 på vapen, framför allt svärd:

»Kamprunor lær dig

— de krävas för seger —

på svärdets fäste dem sätt.»

(Strofen har i sin helhet beaktas ovan under 3, originalet har »segerrunor» för »kamprunor»). Det enda svärd med längre runinskriftion, som finnes bevarat, är ett i floden Thames funnet kortsvärd (avb. 6): här synes emellertid bokstavsmagi med talet 17 föreligga, beroende på, att ägarens namn börjat med b-runan (Beagnofi). Ett för några år sedan i Weserfloden funnet benstycke synes ha varit avsett som skaft till ett stickvapen. Samtliga teckens talvärde är enligt min uträkning 13 X 16. Gematri med Tyrs och Mithras tal kan därför här föreligga. Rörande detta fynds äkthet är emellertid ännu den vetenskapliga diskussionen ej avslutad. (Se närmare mitt arbete »Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem».) I Skandinavien saknas runmärkta vapen med längre inskriftioner. Det lilla, som finnes, är dessutom osäkert läsbart och kan vara ofullstän-

digt bevarat (t. ex Stabuspjutets inskrift). Några bokstavsformler, som meddelas i den av Nat. Lindqvist utgivna isländska svartkonstboken, kunna möjligen stå i samband med talet 16 såsom svärdsguden Týrs tal. I den isländska skriften lämnas en bokstavsformel mot allsköns fara. Denna säges bl. a. verka, att »intet svärdkan skada» bäraren. Formeln består av 16 stavar, åtföljda av ett kristet kors av s. k. grekisk typ (avb. 23). I kristen bokstavsmystik tolkades bokstaven T såsom hänsyftande på korset. Jag håller det därför för troligt, att den ursprungliga formeln bestått av 16 stavar + t-runan, i vilket fall vi ha att räkna med en parallell till den under 7 omnämnda formeln (7 stavar + w-runan). Formelns 2 sista bokstavstecken torde återgå på h-runor: dessa bilda gemensamt talet 16 (8+8). En annan, i samma svartkonstbok meddelad formel består av 2 X 16 stavar och säges ge skydd mot fiender (skada från ovänners sida). Två norska formler för att »övervinna» och »förgöra» ovänner (hos Bang) bestå var och en av 16 tecken. I den Eddastrof, som angives syfta på Odens sextonde trollsång, finnes ingen häntydan på strid och seger annat än

i erotisk mening: att vinna en kvinnas ynnest genom att »vända hennes håg». Då den efterföljande 17:e strofen är defekt och den 17:e runan, som vi nedan skola se, har haft betydelse för kvinnan, är det möjligt, att den i texten som den »sextonde» angivna trollsången ursprungligen varit den »sjuttonde» (allitterationen är i båda fallen densamma). Det är emellertid icke alldeles nödvändigt att anta en förväxling i fråga om ordningsnumret på denna strof. I senantika magiska formler av motsvarande erotiska innebörd förekomma häntyddningar på stridsguden Ares-Mars, och i till sen tid bevarad svensk folktro synes tisdagen — Mars' och Týrs dag — ha en viss betydelse för honkönet. Jag har ovan redan omnämnt ett dylikt fall, att hönan bör läggas på ägg en tisdag (jfr under 13).

17. Den sjuttonde runan [<;, tecknet för b-ljudet, förbindes i de germanska bokstavstraditionerna med ett namn, betydande 'björk' eller 'björkkvist' (fornisl. biarkan etc). I den avestisk-persiska månädskalendern var den 17:e dagen helgad åt Mithras broder Sraosha. Dennes emblem var ett knippe ris. Då sedan äldsta tid heliga kvistar spelat en stor roll i

Avb. 23. Isländsk trollformel mot lidande och fara. magien, särskilt vid fruktbarhetsriter, är det möjligt, att runradsbildaren i Sraoshas risknippe förmodat en symbol av samma innebörd som björkrisets i den urgamla germanska folkmagien. (I Norden användes för övrigt björkris vid fruktbarhetsmagi än i dag.)

Emellertid kan omständigheten, att den 17:e runan fått ett namn, som är att fatta såsom en fruktsamhetssymbol, ha ett direkt samband med senantik bokstavsmagi. I det av mig funna Parismanuskriptet sammanställs den 17:e grekisk-

ka bokstaven q (där av redan nämnt skäl den 16:e) med »fiskarna» (ixtivec; = ichthyes). Åtskilligt talar för, att vi i detta fall kunna ha att göra med en rest av mycket gammal alfabettradition. I det semitiska alfabetet hade den 15:e bokstaven ett namn med betydelsen 'fisk' (hebr. sāmcek). Då av magisk-optisk hänsyn det ursprungligen runda tecknet, som i det grekiska alfabetet blev det 15:e (o), kombinerades med solenögat och därtill i ett mithraistiskt system den 16:e bokstaven blev tilldelad Mithra, kan beroende på platshänsyn den 17:e ha förbundits med fiskarna. Intet hindrar, att såväl bokstaven o som q i fråga om sin mystiska innebörd haft förebild i det semitiska alfabetet, den förstnämnda i det tecken, som benämnes 'öga' (fajm)} den sistnämnda i det tecken, som kallas 'fisk' (sāmcek). Av flera skäl, som jag i tidigare skrifter utförligt framlagt, var fisken i Främre Asien en symbol för fruktsamhet. Den var t. ex. gudinnan Atargatis' heliga djur. I senantikens allmänna mystiska spekulation var fisken en symbol för den livsskapande fuktigheten. Av särskilt intresse är, att »Bundeshesh» (kap. 21) upplyser om, att den persiska religionens »heliga skrift» (d. v. s. Avesta i sin äldsta ostympade redaktion) omtalat sjutton olika slag av fuktighet (växternas, flodernas, regnvattnets m. m.). Alla dessa fuktighetsarter sägas samverka för att åstadkomma växtkraft (vegetativ och animalisk). Här föreligger samma magiska grundåskådning som i den nordiska björkmagien. De båda symbolerna 'fisk' och 'lövträdsgrön' ('björkkvist') avse ett och detsamma. Möjligt är, att Sraosha fått ett risknippe i sin hand, emedan hans tal var 17, växtkraftens tal. Starka skäl tala i varje fall för, att av mithraismen påverkad magi förbundit talet 17 och dess tecken inom alfabetet med fruktsamhet.

Med en betydande grad av visshet kunna vi räkna med, att björkrunan, ö-tecknet, det 17:e i utharken, sammanställts med Frigg och till denna gudinna knuten fruktsamhetsmagi. Isländsk tradition, visserligen av relativt sent datum, betygar, att ö-runan haft särskild betydelse för kvinnokönet. Som redan nämnt, stämmer detta med den i Norden ännu levande björkmagien. Kvinnans själ är »bunden» vid en björk och säges »bo» i denna enligt i Österbotten i Finland upptecknad folktro, för att blott nämna ett ganska talande exempel. Vidare är det genom en medeltida handskrift känt, att björken i hednisk tid varit Friggs heliga träd. Att talet 17 i isländsk trolldom, haft betydelse i samband med kvinnan, ha vi anledning att förmoda på grund av den hos Jon Ärnason omnämnda »trollstaven kvennagaldur»: denna angives bestå av 8 ass-runor och 9 naud-runor, alltså $8 + 9 = 17$ tecken. Runorna bilda sålunda Friggs tal. Formeln angives vara avsedd för att »tvinga en kvinna att älska någon».

Friggs motsvarighet hos lapparna är Sarakka, åt vilken fredagen, Friggs dag, var helgad. På åtskilliga lapptrummor står invid den figur, som säges avse »Sarakkas tält», björkar avbildade. Till yttermera visso har björkkvisten förekommit vid en

viktig Sarakkaceremoni: lapparnas hedniska barndop, varom utförligare i det följande. Att björken på något vis i lapparnas magiska riter stått i förbindelse med talet 17, synes mig framgå av en år 1912 funnen och av professor Wiklund offentliggjord utförlig redogörelse för lapparnas björnfest i äldre tid (mitten av 1700-talet). Beskrivningen omtalar, att karlarna, sedan de övergivit björnkojan och genom den heliga dörren kommit in i kåtan, tvättat sig väl i vatten, blandat med aska av »nio björktundrar». Samtidigt anföras av en visa, som de sjungit, ord som betyda: »tvätta dig väl, björnkarl, i åtta och nio björktundrars vatten». Summan av 8 och 9 är 17, björkrunans tal i utharkraden. Då den på lapska meddelade visan givetvis bäst bör ha bevarat traditionen, ha vi enligt min mening att tolka saken så, att lappmännen brände björktundrar till det antal, som överensstämde med björkens heliga tal i nordisk magi, 17, och fördelade den magiska operationen i tvenne moment: först lades 8 björktundrar i vattnet, sedan ytterligare 9, det viktiga trolldomstalet 9 blev på så sätt framhåvt. (Ett analogt fall föreligger i den ovan omtalade isländska trolldomsstaven kvennagaldur.) Sedermera har man nöjt sig med blott 9, då björkens samband med talet 17 fallit ur minnet (jfr ovan under 9). Tunder är en utväxt på björk, lämplig att tända med. Att lappmännen just skulle tvätta sig i vatten, blandat med aska av björktundrar, bör rimligtvis ha sin orsak däri, att det gällt att göra dem ofarliga för kvinno-könet (jfr exemplet från S. Drake, anført ovan under 9). Björnen jämte vad till honom hörde var tabu för kvinnor. En parallell till denna hos lapparna påträffade fördelning av talet 17 i 8 + 9 finnes i den svenska folkmagien i Norrland. Där användas 8 slags vedpinnar som stomme, omlindade av 9 slags olika garn, för att förfärdiga en s. k. bjära. Det magiska redskapet består sålunda av 17 delar. Bjärens (eller mjölkharens) uppgift var att förtrolla ett väsen av honkön, en ko, och suga dess mjölk (Heurgren). Enligt lappmannen Jon Johansson skall bjäran för att träda i funktion piskas med en björkvist.

Bland äldre runinskrifter finnas åtskilliga, där bokstavsmagi med talet 17, synes föreligga. Charnayspännet, som tvivelsutan burits av en kvinna, har en formelartad inskription, där enligt talvärderäkning i anslutning till utharkradens uppställning talet 17 i icke mindre än 5 skilda fall kan påvisas i teckenkombinationerna. (I kap. 9 av min bok »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi» lämnas en redogörelse härför.) Samma slag av gematri (talvärderäkning) föreligger i inskriften på ett annat kvinnosmycke (från Faxe i Danmark). Detta består av trenne sammanfogade brakteater, var och en försedd med runföljden nalsof (talvärde : $1+3 + 20+15 + 22 + 24 = 85$, d. v. s. 5×17). I den av Nat. Lindqvist utgivna isländska svartkonstboken finnes en beskrivning på en magisk operation för att uppdagga en tjuv. Därvid skola bl. a. tre stavar användas, som av texten att döma hänföra sig till tre anropade fornnordiska gudar. Dessa sägas

vara: Tor, Frigg och Belsebub-Oden («tor frich Belsebub odin»). Tvenne av stavar­na äro lönnrunor, erinrande om korschiffen på Rökstenen. Det tredje tecknet består av en stor rundel omgiven av trenne mindre (se avb. 24). I denna större rundel står en bokstav, som till formen överensstämmer med ett latinskt stort B men till ursprunget torde höra samman med ett runtecken av samma typ, Friggs runa. Det första av de båda korsformiga lönnrunorna har nio »kvistar»

(sidoutsprång): tecknet torde därför vara ett kryptogram för den med 9-talet förknippade nödrunan, ödets runa och magiskt tecken för Oden i dennes egen­skap av trolldomsgud. Den andra korsformiga lönnrunan har tolv »kvistar», ur­sprungligen torde den därför ha varit ett kryptogram för den med 12-talet för­knippade idegransrunan, Ulls tecken. Av en i sen tid levande magiutövare kan detta tecken, vari även 4-talet framträder («kvistar» på 4 ställen), ha feltolkats såsom ett Tors-tecken.

I detta sammanhang vill jag nämna, att jag i arbetet »Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem», sökt en lösning av Rökstenens korschiffer en­ligt här meddelad princip. Förekomsten av ett korschiffertecken med kvistar blott på trenne armar, talar för, att man icke med föregående forskare har att ty­da ett dylikt kors med sidoutsprång såsom ett kryptogram innehållande hänvis­ning på tvenne runor (genom användning av 2 ättnummer jämte

Avb. 24. Isländska trolldomsstavar för att uppdaga en tjuv.2 teckennummer). Ett korsformigt runkryptogram kan endast avse en enda runa, varvid det ligger närmast till hands att förmoda talsymboler för runorna i den gamla av 24 teck­en bestående runraden, om vilken en viss kunskap fortlevat ännu under vikinga­tiden (tiden efter år 800) och senare. Rökstensmagikern har emellertid likt upphovsmannen till Kylverinskriften omkastat ordningsföljden mellan den 12:e och 13:e utharkrunan. Dessa båda tecken förekommo aldrig i normalt bruk, mycket snart måste därför en viss osäkerhet ha uppstått om deras talvär­den och till följd därav även om deras plats i runraden.

Som jag i det föregående nämnt, är den Eddastrof, som syftar på Odens sjut­tonde trollsång, defekt. Det bevarade hänför sig emellertid alldeles tydligt till en kvinna:

»En sjuttonde kan jag:

att sent hon mig glömmer,

den ungmö, som älskas av mig.»

Som en kuriositet utan egentlig beviskraft kan slutligen omnämnas, att en och annan formel för väckande av kvinnokärlek, upptecknad i Skandinavien, består av 17 bokstäver. T. ex. denna från Danmark: Sater Mater Elreger. Det sista trolldomsordet består dessutom av 7 bokstäver (jfr under 7); detsamma är fallet med det som kärleksformel brukade ordet Sadorsa. I de flesta av dessa formler klinga orden som förvrängt latin. Talet 17 hade emellertid i senantik magi samma innebörd som i nordisk. Genom olika källor är det bekant, att den 17:e grekiska bokstaven mystiskt sammanställts med vissa ord, som äro symboliska för kvinnans könsliv (janaa, 'port' m. fl.). Den intresserade hänvisas till min skrift »Die spätantike Alphabetmystik und die Runenreihe».

18. Den adertonde runan [^ tecknet för e-ljudet, kom ur praktiskt bruk i Skandinavien före vikingatidens ingång och ersattes av i-runan. I den angelsaxiska runtraditionen finnes dess namn bevarat såsom ek, ett ord med betydelse 'häst'(urbesläktat med lat. equus). Såsom forngermariernas hästgud ha vi att närmast tänka oss Oden, som i isländska sagor ofta benämnes med hästnamn. Vidare är det ett mycket rimligt antagande, att hästrunan tillkommit Oden i hans egenskap av döds gud. Ännu i sentida svensk folktro är hästen ett med döden nära förbundet djur. Nicolovius berättar, att ännu vid början av 1800-talet sydkånska bönder hade ett dunkelt begrepp om »Hels häst», och att man vid undsluppen dödsfara brukade säga: »den gången gav jag döden en skäppa havre». Hyltén-Cavallius berättar, att man bland hans tids småländska allmoge i vissa fall ansåg nödigt att »offra» eller »giva till Odens hästar». Den i Eva Wigströms uppteckningar från Skåne och Sydsverige omtalade »Noens häst» är tvevelsutan Odens (jfr ovan under 10). I svensk folktro har Oden till sist blivit identisk med »den onde». Samma utveckling har ägt rum i andra nordiska länder. I en isländsk svartkonstbok från 1500-talet anropas Belsebub-Oden och talas om »Odenn Ille», d. v. s. »Oden Onde». Även lapparna tänka sig djävulen, hämtande en död, i hästgestalt (Pirak: »en tungt gående häst kom före dig»; om ett dödsvarsel för en lapp, som slutit förbund med djävulen). Som »den ondes djur» betraktades bl. a. flädermusen. Av alldeles särskilt intresse är, att denna på vissa håll, bl. a. i Skåne, kallats attanpackan (Eva Wigström). Detta stämmer med, att talet 18 (sv. dial. attan) enligt min uthark-teori är guden Odens tal. Ett annat exempel på bruk av 18 såsom den ondes (ursprungligen Odens) tal är bevarat i vissa svordomar. Rietz anför i sitt dialektlexikon från Götaland uttrycket: »Dä va attan, vad du kör». Själv har jag i min barndom i Värmland ofta nog hört vändningen: »Dä vore väl själve attan, om inte . . .» Enligt tysk folktro är flädermusen ett om döden varslande djur. J. Grimm omtalar ett fall av tyskt skrock, vari flädermusen och hästen ställas i samband med varandra. Om man

på en husport skrev trolldomsord med blodet av en flädermus, skulle man, när man efter en tid vände tillbaka, framför porten få se en häst.

En rad ställen i germansk hednisk litteratur ge också omisskännliga antydningar om sambandet mellan talet 18 och Oden. De s. k. »Odens troltsånger» i Eddan äro 18 till antalet. Strofen, vari det häntydes på den 18:e och sista bland dessa, torde i sitt ursprungliga skick ha haft en lydelse, som i svensk vers kan återges med:

»En artonde kan jag,
som aldrig jag bortlära
till mö eller viv åt en man,
bäst är allting
som en blott känner,
så får sången sitt slut.»

(Jfr kap. 3 i mitt arbete »Runornas talmystik och dess antika förebild».) Om 18 är Odens speciella tal och dessutom hänsyftar på dödens mysterium, är det begripligt, att trolldomsguden iakttar tystnad om 18-talsmagiens närmare innebörd. En analogi härtill finner man i en annan Eddasång, där Oden riktar 18 frågor till en jätte, som till sist blir ställd svarslös inför den 18:e:

»Vad sade väl Oden
i sonens öra,
när Balder bars på sitt bål?»

Här framgår det tydligt, att det rör sig om ett med döden förknippat mysterium. (Av ett visst intresse är även, att en föregående fråga och just den 9:e häntyder på Oden såsom vindgud, jfr 9:e strofen i »Odens trolksånger».) Dubbla antalet frågor 36 (2 X 18) ställer Oden till konung Heidrek enligt Hervararsagans skildring av deras ordkamp. Eddan omtalar, att Odens borg, Valhall, har 540, alltså 30 X 18 portar.

I den andra Merseburggaldern framsäger Wodan (= Oden) en magisk formel för att bota fotvred hos en häst. Denna består i det till vår tid bevarade manuskriptet av 18 ord. (Att de sista 3 orden däri skulle vara en senare tillsats, är vis-

serligen en tysk forskares åsikt, men kan icke bevisas.) I en angelsaxisk bok om trolldomskurer omtalas, hur Woden (= Oden) av 9 spådomspinnar och 9 bitar av en sönderhuggen orm åstadkom 18 magiskt verksamma ting. I den av Nat. Lindqvist utgivna isländska svartkonstboken omtalas ett sätt att med hjälp av en besvärjelse och ritande av trolldomsstavar »förhäxa en kvinna». Dessa trolldomstecken äro sex. Tvenne, som benämnas Molldfiurs- och Madrrunor, äro icke avbildade. De övriga fyra återgivas med besvärjelsen skriven nedanför. De kallas Blad, Naud, Komla och Gapalldr. Den sist nämnda förefaller (jfr avb. 25) att kunna vara en figur utvecklad ur den gamla hästrunan, Odens tecken, i dess variantform [] (så exempelvis i Kårstadsristningen i Norge, se avb. 26). Efter förbannelseorden: »Må du ingenstädes kunna sitta, må du ingenstädes kunna trivas, om

du icke älskar mig» säges: »Detta beder jag Oden . . .» Någon med Oden förbunden trolldomstav bör sålunda ingå i formeln. Det ligger närmast till hands att gissa på det tecken, som skall ritas sist. Detta är som nämnt staven Gapalldr. Betrakta vi denna figur närmare, se vi, att den är försedd med aderton utsprång ($6 + 6$ upptill och $3 + 3$ nedtill). Denna trolldomstav omnämnes även av Jon Arnason, som meddelar, att staven »Gapaldur» skulle bäras »under högra fotens häl». Trolldomsstavarna i svartkonstbokens formel äro som sagt 6, men då de två första, vilka sannolikt bestått av vanliga runtecken (purs- och madr-runor), skola medtagas 3 gånger och stupas, har i formeln ingått $6 (= 3 \times 2) + 4$ tecken, alltså tio trolldomsstavar. Detta stämmer med formelns syfte att under en viss betingelse vara i hög grad skadebringande: »Drabbe dig ofärd, om du icke älskar mig. Om fötterna skall du frysa . . . ruttne ditt hår» m. m. Den hos isrunan och 10-talet inneboende skadekraften frambesvärjes.

Svensk svartkonst känner även talet 18, då det rör sig om

Avb. 25. Isländska trolldomsstavar för att förhäxa en kvinna. att bota hästar. För att kurera halta hos en häst föreskrives hopflätandet av 9 färgade ulltrådar, på vilka 9 knutar skulle knytas ansyts, varefter bandet skulle sitta kvar om djurets ben, tills det föll av (Heurgren). »Salomoniska magiska konster» upplyser, att man för att bota kvarka skall ta 9 hår »under hästens lägg» och 9 av »rumpan» och ge djuret att äta dessa 18 hår i havre, som han skall få vid ny och nedan. En av lappmannen Jon Johansson i Norrland upptecknad formel mot skada från människor och de underjordiska begynner: »Har du N. N. rakt ut för sanningar och vetterbett från ett till aderton?» Talet 18:s karaktär av något farligt, framgår av, att det nämnes i dylikt sammanhang. I svenskt dagligt tal uppträder numera räkneordet sjutton i samma funktion, t. ex. »full i sjutton» = 'full i fan' o. s. v. All sannolikhet talar för, att vi här ha att göra med en eufemistisk omskriv-

ning: man har hejdat sig inför det som djävulskt betraktade talet 18 och tagit det närmast lägre i stället (jfr s. 74).

På lapska spådomstrummor förekommer framför det område, som betecknar dödsriket, i regeln bilden av en häst. Denna kallas Stuorek. Då samma ord på lapska även betyder 'jätte' (första stavelsen sammanhänger med det inlånade adjektivet Stuor = 'stor'), föres tanken osökt till vad Hyltén-Cavallius meddelat från Småland, att allmogen där med uttrycket »den stora hästen» häntytt på Odens häst.

Söka vi efter förbindelse mellan detta i nordens så väl betygade fall av talmystik och förhållanden inom senantiken, finna vi, att med hänsyn till den avestisk-persiska månadskalendern talet 18 bland mithraisterna bör ha varit det heliga talet för en Oden närstående gudomlighet, Mithras broder Rashnu, underjordens herre och domare. Har skaparen av den grekiska mithraistiska bokstavsmagien, runradsbildarens närmaste förebild, sammanställt Mithra med det 16:e tecknet i alfabetet och måhända även Sraosha med det 17:e, ligger det nära till hands att förmoda, att Rashnu förbundits med den 18:e bokstaven. I det normala grekiska alfabetet var tecknet för 5 (a, sigma) det 18:e. I Parismanuskriptets framställning, där § saknas, står detta tecken däremot som det 17:e. Det förbindes här med »fåglarna». Guden Hermes, Odens motsvarighet inom grekisk mytologi, betecknas såsom 'bevingad'. Det i Parismanuskriptet brukade ordet för 'fåglar' peteina (jterstvd) är egentligen en plural till det grekiska adjektivet peteios (nsrsivög), 'bevingad'. Ingenting står därför i vägen för, att Parisfragmentet och dess parallell, den koptiska översättningen, även i detta fall visa tillbaka till mithraistisk alfabetmystik. För en grekisk bokstavsmagiker kan dessutom den omständigheten ha spelat en medverkande roll, att Hermes-Mercurius' hos grekerna allmännast brukade astrologiska namn Stilbön (ZriÁficov) begynte med alfabetets 18:e bostav, s-tecknet.

Såsom samhörigt med trolldomsguden Oden bör talet 18 återfinnas i åtskilliga runinskrifter av magisk innebörd. Jag vill här nämna några fall, där så är förhållandet och därtill förbindelse med Odensmagi är särskilt sannolik. Det runristade guldhornet från Gallehus, nu tyvärr förlorat, hade på dominant plats — i centrum av sitt översta rikt figurutsirade fält (se avb. 19) — bilden av en spjutbärande gud. Forskare, som försökt att tolka hornets uppenbarligen mytologiska bilder, ha i denna figur så gott som enhälligt velat se Oden med sitt spjut i ena handen och sin magiska ring Draupnir i den andra. Spjutet ha vi att fatta såsom en symbol för Oden såsom döds gud — den som offrades till honom skulle genomstingas med spjut —, och ringen, som var 9:e natt födde 8 nya ringar och sålunda blev niofaldig, torde häntyda på Odens egenskap av trolldo-

mens gud. Odens tal äro 3, 9 och främst 18. Det sistnämnda talet har enbart tillkommit honom, de båda andra delade han med övriga asar (3) eller med nornorna (9). Beakta vi nu den runt hornets övre rand löpande runinskriften, finna vi, att den består av 36, d. v. s. 2×18 tecken (32 runor och 4 skiljemärken). Jag har i det föregående (jfr ovan under 13) påpekat, att talvärdena i inskriften tyda på gematri med talet 13. Dessa talvärden ligga emellertid redan i namnen på den i runinskriften omnämnde storman, som säges ha »gjort», d. v. s. låtit förfärdiga, hornet. Det i och för sig något invecklade gematriska förhållan-det kan därför icke ha vållat runristaren något extra huvudbry: av sig själv erbjöd sig kombination med 13 tvenne gånger, och en tredje uppnåddes lätt genom att utöka punkternas antal i skiljemärkena. Vi kunna därför tänka oss, att runmästaren genom tecknens antal främst velat framhäva run- och dödsguden Oden ($36 = 4 \times 9$ och 2×18), genom de i tecknen dolda talvärdesummorna däremot offergivaren och vad denne magiskt åstundat (se härom ovan under 13). Denna min talmystiska tolkning av inskriftens innebörd stämmer bättre med fornnordisk religion och bildernas plats på hornet än ett tidigare av mig gjort försök att ur

Avb. 26. Kårstadsristningen.

inskriften främst utläsa en hyllning till guden Ull. Denne förekommer nämligen på mera underordnade platser: först i den andra och i den femte kretsen av figurserier ses en gestalt, en bågskytt, vari man har att förmoda en framställning av jaktguden Ull. Att hela inskriftens gematriska tal blir 390 och sålunda även innehåller dödens tal 10 ($390 = 39 \times 10$), kan anses stämma med huvudsyftet. Det föreligger ett visst slag av dödsmagi, att lösköpa sig från bråddöd (jfr under 10 om Aun den gamle). Guldhornet kan vara en votivgåva till gudarna, därpå tyda fyndomständigheterna.

Ett annat exempel, där talet 18, ingående i en runinskrifts teckensumma, kan stå i samband med Odensmagi, ger den för några år sedan i Norge upptäckta Kårstadsristningen (se avb. 26). Innebörden i den tvivelsutan magiska runristningen ekaljamarkiR baijtR är: »Jag AljamarkiR är magiker». Två runor i denna inskrift äro visserligen otydliga men kunna med betydande sannolikhet restaureras. Att tecknens antal är 18, är emellertid ett oomtvistligt faktum. Föreligger även gematri (talvärderäkning), ha vi att i anslutning till utharken fastställa talvärdesumman 180, alltså en tiofald av runguden Odens tal. Att runristaren i en inskrift, där han omtalar sig

själv såsom 'magiker' — så bör ordet baijtR tolkas, vilken mening man för övrigt kan ha i fråga om dess etymologi — framhävt det tal, som framför andra

var Odens, är ju vad man har att vänta. (Det har även använts en runa mer, än strängt taget varit behövligt, en omständighet, som tyder på avsikt att nå ett visst tal.) 18 tecken i följd förekomma även i en av rungrupperna på Sigtunaamuletten — det ställe, där det talas om »nio nödtvång» (jfr härom under 9). På spännet från Vi i Danmark (avb. 27) står en inskrift av formelartad beskaffenhet, som består av tvenne runrader: laasauwija och aadagasu. Då den ena innehåller 10, den andra 8 runor, ha vi här en inskrift, av vars teckens antal Odenstalet 18 bildas. Att inskriften är av magisk karaktär, är med hänsyn till det formelartade i orden och de praktiskt onödiga dubbelbeteckningarna (aa) ett ofrånkomligt antagande. Av ännu tydligare framträdande magisk karaktär är slutligen inskriften på den i Gjersvik i Norge funna s. k. köttkniven, troligen ett gammalt offerredskap, som innehåller 18 runor, de 10 sista samtliga l-runor (härom ovan under 10). Några avteck-

Avb. 27. Spänne från Vi.nen äro skadade, men att 18 runor ursprungligen stått ristade på redskapet, är fullt säkert.

Slutligen föreligger i den relativt sent upptecknade isländska Bósasagan en av trollkvinnan Busla använd runformel, som hon ber en konung tolka för att visa sin insikt. Den består av 2 X 18 runor, anordnade i 6 grupper. Sannolikt spelar 6-talet den dominerande rollen, men att detta medtagits så många gånger, att det hela blir en mångfald av thursens och Odens tal (2 och 18), torde ha sin betydelse. (Om denna runformel se kap. 3 i mitt arbete »Runornas talmystik och dess antika förebild».)

19. Den nittonde runan **M**, tecknet för m-ljudet, har ett av skilda runtraditioner väl bestyrkt namn med betydelsen 'man, människa' (angelsax. *man*, fornisl. *maðr* etc.). Som jag i föregående arbeten utförligt motiverat, ha vi att just i talet 19 se en i senantik tid från Främre Asien övertagen talsymbol för människan. Enligt urgammal från Babylonien härstammande astralmystisk åskådning stod människans kropp i samband med zodiakens 12 stjärnbilder, medan hennes själ behärskades av de 7 planeterna. Med den senare omständigheten sammanhänga bl. a. den kristna religionens indelning av lasterna i »sju dödssynder», ursprungligen en art av synd förknippad med varje planetsfär. Med hänsyn till den nämnda babyloniska föreställningen har man all anledning att förmoda, att hos den kaldeiska stjärnmystikens arvtagare mithraisterna, som bevisligen just i Babylonien upptagit det väsentliga av sin läras astrologiska element, talet 19 varit ett för människan symboliskt tal. Människan betraktades hos dem såsom en avbild av kosmos (en mikrokosmos). Detta framgår bl. a. därav, att man bland resterna av mithraistiska monument funnit många skulpturer, föreställande människokroppar med de 12 stjärnbildernas tecken anbragta på olika delar. Vi-

dare är man genom vissa uttalanden hos kyrkofäder m. fl. berättigad att anta, att mithraisterna likt senantikens gnostiker hyllat en teori, enligt vilken själen, då den steg upp till den åttonde himlen, inför de 7 planeterna, vilkas sfärer i tur och ordning passerades, frigjorde sig från 7 olika själsegenskaper:

till Saturnus överlämnades de lättjetulla böjelserna, till Venus de erotiska drifterna, till Jupiter ärelystnaden, till Mercurius det snikna begäret, till Mars krigisk lust, till Månen den vitala energien och till Solen de intellektuella gåvorna. (De mithraistiska planetsfärerna började nedifrån räknat med Saturnus' och slutade med Solens: ordningsföljden var den omvända i förhållande till veckodagsgudomligheternas: den förnämsta befann sig överst.) I huvudsak liknande föreställningar hyste den i Egypten utbildade mystiska religionsform, som gick under guden Hermes Trismegistos' namn. Även här sammanställdes människans kropp med zodiakens stjärnbilder och förbands med talet 12, själen där emot sattes i samband med talet 10, som kallades det »själaskapande» talet. Orsaken till utbytet av talet 7 mot 10 ligger tvivelsutan däri, att den hermetiska spekulationen även räknade med, att »det trefaldigt gudomliga» (»ljus», »livskraft» och »det goda») behärskade sina särskilda områden i människans själ. Denna har därför uppfattats såsom ägande 10 regioner, 7 stående under planeternas beroende och 3 behärskade av den gudomliga trefalden. Inom den hermetiska mystiken bör sålunda människans tal ha varit $10 + 12 = 22$.

Det bokstavsmystiska fragment, jag funnit i Paris, förbinder också den 22:a grekiska bokstaven med människan (ho anthrōpos: o ävdQtoJtog, se avb. 16). Indirekt visar alltså detta dokument (liksom dess i koptisk översättning iöreliggande parallell), att min förklaring av den 19:e runans talmystiska innebörd har fullt fog för sig. Längre fram skall jag dessutom visa, att goda skäl tala för, att det i de båda angivna källorna framställda bokstavsmystiska systemet förutsätter en äldre förlaga, där människan förbundits med den 19:e bokstaven.

I »Bundehesh» finnes ett textställe, vari lämnas en egendomlig taluppgift, som möjligen kan sammanhånga med, att talet 19 i den persiska religionen förbundits med människan. I kap. 31 säges, att samtliga människor skola uppväckas från de döda under loppet av 57 år och detta i tre olika perioder. Talet 57 innehåller talet 19 trenne gånger. Detta talhar emellertid även en viss astral betydelse: efter 19 år bli månfaserne desamma i förhållande till solåret (den s. k. metonska cykeln).

Då »Odens trollsånger» i anslutning till gudens tal endast äro 18, ger oss tyvärr denna Eddadikt ingen antydning om innebörden hos talet 19 i fornnordisk magi. I den äldre skandinaviska sagolitteraturen finnes emellertid på ett enstaka ställe

en uppgift, som kan vara en reflex av uppfattningen, att mellan talet 19 och människan förefanns ett mystiskt samband. Om Gånge-Rolf berättas det, att han på jakt råkade vilse och djupt inne i skogen mötte en av de underjordiska, ett kvinnligt troll, som bad honom följa sig till sin dotter, som »nitton dagar» legat i barnsnöd och blott kunde förlösas genom »en människas» hjälp.

I skandinaviska trolldomsböcker finnas även vissa uppgifter, som tyda på, att talet 19 varit ett tal med betydelse för människan eller snarast mannen (jfr betydelsen hos runnamnet *madr*). I »Salomoniska magiska konster» omtalas ett medel att förstärka manbarheten (»confortativum ad membrum virile»). Detta medel består av icke mindre än 18 ingredienser, till vilka ytterligare kommer antingen vatten eller brännvin: alltså består medlet av 19 olika slag. Samma trolldomsbok föreskriver på ett annat ställe för att utröna mannens (eventuellt även kvinnans) potens aktgivande på 5 vetekorn, 7 rågkorn och 7 bönor, lagda i urin från den, som skall prövas. Provet är beroende av, hur dessa 19 föremål komma att förhålla sig efter 7 dygn.

Runinskrifter, vari talet 19 framträder, äro relativt få. Jag vet intet exempel, där man med någon högre grad av sannolikhet kan anta, att magi med människans eller mannens tal föreligger. På Einangstenen i Norge stå 19 runor: dagar par (enligt senare läsning *piR*) runo *faihido* = »DagaR ristade dessa (eller sannolika-re »dig*) runor». Det är möjligt, att runristaren, som eventuellt kan ha övat ett visst våld på språket (runo för runoR), avsiktligt eftersträvat 19 tecken. Ristningen skulle i så fall kunna ha erotisk innebörd i anslutning-till betydelsen 'man' hos det 19:e runnamnet. Läses *ftii^ kundedetta* ord i så fall syfta på en kvinna. En ristning, där möjligen gematri med talet 19 kan tänkas avsiktligt åstadkommen, är inskriften på det ovan (s. 80) omtalade spännet från Vi: bägge runradernas talvärdesummor innehålla nämligen talet 19 (ena raden = $76 = 4 \times 19$, andra raden = $57 = 3 \times 19$).

20. Den tjugonde runan [\ tecknet för l-ljudet, har ett av runtraditionen väl be styrkt namn med betydelsen 'vatten': angelsax. *lagu*, fornisl. *logr* etc. (ordet är identiskt med -lag i sv. socker-lag). Att vattnet på något sätt (liksom elden, jfr ovan under 5) bör ha förekommit i mithraistisk bokstavsmystik, är att vänta: vattnet åtnjöt näst elden största dyrkan bland elementen. Vattnet användes i flera riter. Bl. a. bestod enligt Nonnus, en munk på 500-talet, ett av mithraisternas prov i att bada 20 dagar i snö. Den naive munkens uppgifter om mithraismen äro säkerligen i åtskilligt en förvrängning av det verkliga förhållandet. Bakom denna taluppgift kan dock ligga något faktiskt: måhända ha denna religions adepter 20 dagar i rad företagit reningar i kallt vatten. Enligt »Bundeshesh» (kap. 7) lät Ahura Mazda tvenne strömmar omflyta jorden, och från sam-

ma urkälla kommo sedan aderton strömmar och förenade sig med de två första. Denna taluppgift kan möjligen stå i förbindelse med talet 20 såsom symboliskt för det flytande vattnet. I mithraistisk mystik kan sedan 20 ha blivit en talsymbol för vattnet över huvud, kanske under påverkan av den platoniska filosofien. Platon, som fortsatte pythagoreisk talspekulation och sannolikt även varit påverkad av främreasiatiskt tankeliv, har nämligen spekulativt förbundet vattnet med talet 20 på så vis, att han antog detta element stereometriskt ha gestalten av en ikosaeder, d. v. s. en 20-hörning. Via nyplatonismen och andra tankeriktningar ha platonska idéer kunnat förenas med senantik mysteriereligion och hellenistiskt trolldomsväsen. Var talet 20 såsom ett med vattnet förknippat tal ursprungligen hör hemma, är omöjligt att säkert avgöra. Av vikt är emellertid, att åtskilligt tyder på, att mithraistisk talmystik betraktat talet 20 såsom ett med vattnet förknippat tal, vartill kommer, att rentav ett textbelägg föreligger, vari den grekiska bokstaven ν , alfabetetstjugonde tecken, förbindes med vattnet. Stället i fråga linnes i den på grekiska avfattade skriften »Alfabetets etymologi». Ett ord, som med all sannolikhet betytt 'vattnigt', har visserligen genom bokstavsfall blivit starkt korrumperat, men en textkritisk rekonstruktion kan företagas med så gott som full visshet, enär omedelbart därpå följer ett ord, som sammanhänger med det grekiska ordet för 'regnmoln', och därefter uttrycket 'fullt av vatten': $\text{hydatos pléres (vdaroc: Tt\AA fQes)}$.

Det är även möjligt, att Parismanuskriptet och dess variant i koptisk översättning närmast gå tillbaka på en förlaga, där den tjugonde bokstaven förbundits med de stora vattendjuren. I Parismanuskriptet och dess koptiska variant förbindes den 18:e bokstaven med ett uttryck, som är att tolka såsom avseende »de stora vattendjuren», på grekiska kété (uyjti) . Då det emellertid rör sig om ett bokstavsmystiskt system av 22 bokstäver (tecknen $\S$ och $\wp$ ha som nämnt utelämnats), menas med den 18:e bokstaven tecknet r , d. v. s. det 19:e i det vanliga grekiska alfabetet. Men, som jag i det föregående (jfr under 19) påpekat, måste man vidare räkna med, att det, som en gång förbundits med den 19:e bokstaven, flyttats till den 22:a platsen, enär talet 22 i hermetisk spekulatión gällde som talet för människan, vars babylonisk-mithraistiska tal av allt att döma bör ha varit 19 ($12 + 7$, men enligt hermetisk uppfattning $12 + 10$, jfr s. 82). Har en förflyttning skett — och allt talar för, att en sådan bör ha ägt rum —, har upphovsmannen till det system, som föreligger i Parismanuskriptet och den koptiska versionen, eller kanske en dennes föregångare, haft en lucka att utfylla. Det närmast till hands liggande har varit att för bokstaven r använda kombination med det, som ursprungligen hört samman med nästa tecken (ν): vattnet har på så vis kombinerats med r i st. f. med ν . Sedan har man, då det gällt att få fram en skapelsehistoria, låtit det ersättas av »de stora vattendjuren».

Vända vi oss så till skandinavisk folktro, finna vi icke så få fall, som tala för, att nordisk trolldom förknippat vattnet med talet 20. Lappmannen Jon Johansson omnämner ett magiskt medel mot utväxter, knölar och struma, en operation, som skall utföras »antingen i vatten eller med pekfingret omkring växten». Nio gånger föres fingret kring växten och man räknar från tjugo till ett nio gånger. Att talet 20 valts just med hänsyn till vattnet, som säkerligen ursprungligen städse (och icke alternativt) kommit till användning, är ett antagande, som stödes av åtskilliga andra exempel. För att stanna blodflöde lägges hos estlandssvenskarna en hus- eller kyrknyckel på såret, medan man räknar baklänges från tjugo (Russwurm). Blodet tillhör givetvis vattnets element enligt gammal magisk och filosofisk åskådning. Samma sätt att räkna användes även, då ett djur blivit »skämt» (förtrollat) och är »modstulet», så att det icke vill äta och dricka: man räknar baklänges från 20 till 1 och pekar för varje siffra på det sjuka djuret (Hofberg, från Närke). »Liksom vattnet försvinner, går skämningen bort» (enligt uttalande, troligen från Södermanland, återgivet hos Heurgren). Meningens med denna formel är uppenbarligen, att åskådliggöra ett försvinnande. Det sjuka, som består i något vattenartat eller med vatten förknippat, skall bort. Räkneformler av samma typ, vanligen börjande med 9 eller 7 och slutande med 1 eller intet, äro ganska vanliga i nordisk trolldom. Att man börjar med ett så högt och i magien så föga dominant tal som 20, måste emellertid bero på någon särskild omständighet. En fullt antaglig förklaring vinnes, om man utgår från, att 20 såsom det med vattnet förknippade talet — mer eller mindre latent — levat kvar i den folkliga magien sedan hednisk tid. Ett annat exempel på magiskt bruk av talet 20 i folklig medicin är följande sätt att bota »floget» hos en häst. »Floget» eller »flåget» är detsamma som kolik, alltså en sjukdom, som yttar sig i vattinig flytning. Ett medel däremot är, att lentyget av en kvinna tvättas, varefter vattnet, som därvid använts, hälls i hästen. Ett annat medel består i att läsa en formel om S:te Per och sedan rita 4 stycken femmor på hästens högra framhov: vid den första skall man säga »fem» o. s. v., vid den fjärde »tjugo». Så räknas än en gång på samma sätt till tjugo, varefter man säger: »nu är du av med ditt flåg». (Heurgren). Sannolikt har man ursprungligen tänkt sig denbotande kraften ligga däri, att talet tjugo uppdelades i det med vattnets tal fientliga eldtalet 5 (fackelrunans tal).

Runinskrifter, som på ett tydligt sätt hänföra sig till vattnet, äro sällsynta. Mig veterligt finnes det blott en inskrift, som kan misstänkas vara magisk och uppenbart bör ha haft med vatten att göra. Den befinner sig på en brynsten, fun, nen i Strøm i Norge. På stenens ena sida står: »må hornet väta denna sten» (wate kali hino korna). Då i ristningen ingå tvenne binderunor, är tecknens antal 15. Uträknas emellertid dessa runors samlade talvärde, enligt utharkuppställningen, erhålles talet $180 = 9 \times 20$, alltså nödtvångets tal, kombinerat med

vattnets. Givetvis kan ett fall av så föga invecklad gematri även lätt ha uppkommit genom en slump. Ett vida viktigare stöd ger oss den i nordn på flera håll bevarade folktraditionen om talet 20 såsom ett i vattenmagi använt tal, för vilken ovan redogjorts.

21. Den tjugoförsta runan <^>, tecknet för /^h-ljudet eller snarast ^h + g, en bokstav, som föga tagits i bruk, kallas i den angelsaxiska rundikten Ing. Tecknet synes i likhet med t-runan ha direkt uppkallats efter en gudomlighet. Ing har varit en med fruktbarhet och manlig alstringskraft förknippad gud, ursprungligen kanske en stamheros. I norra Skandinavien har ett med angelsax. Ing sammanhängande namn förenats med Frejs: den i Uppsala dyrkade fruktbarhetsguden Yngve-Frö kallas på fornisländska Ingunar-Freyr. Högst möjligt är, att runans namn ursprungligen betytt 'fallos', en betydelse, som flera etymologer ansatt för namnet Ings grundform. I så fall kan en intressant överensstämmelse påvisas med ganska säkert betygad senantik bokstavsmagi.

I vissa kryptografiska eller snarast halvkryptografiska system, varav reflexer bevarats till vår tid (bl. a. i astrologiska handskrifter), kan den 21:a grekiska bokstaven cp ersättas med en figur av omisskännlig fallosliknande form. I en latinsk skämtvers tolkas en det grekiska 99 till typen närstående figur (j) såsom avseende »testiculi et mentala». Redan i det semitiska alfabetet hade för övrigt den 21:a bokstaven ett namn, som kunde tolkas såsom betydande 'fallos' (eg. 'spö') och anslutas till en hel serie föregående bokstavsnamn, som tydligt beteckna kroppsdelar ('öga', 'mun', 'ansikte', 'buk', 'huvud' såsom benämningar på tecknen 16—20). Det är därför tänkbart, att vi ha att göra med en reflex från den semitiska alfabetperioden, som hållit sig kvar, bl. a. tack vare det grekiska tecknets form.

Att mithraistisk bokstavsmagi haft någon snarlik föreställning förknippad med det 21:a tecknet, är ytterst sannolikt, helst den 21:a dagen i den avestisk-persiska månadskalendern var helgad åt en manlig fruktbarhetsgudomlighet Rama Hvastra (på persiska Ram). Bokstavssystemet i Parismanuskriptet och dess i koptisk översättning föreliggande variant förbinda tecknet q) (här betraktat som det 20:e) med reptilerna. I senantik magi var ormen en av symbolerna för 'fallos'.

I den skandinaviska nordn finnes knappast någon tradition bevarad, med stöd av vilken man kunde yttra sig om den föreställning, som sannolikt knutits till talet 21. Om det speciellt svenska bruket att vid en kunglig persons födelse skjuta 21 skott kan dock här erinras. Mig veterligt är orsaken till detta bruk icke utredd. Tvenne angelsaxiska besvärjelser för havande kvinnor bestå var och

en av 21 ord. (Jfr kap. 3 i mitt arbete »Runornas talmystik och dess antika förebild».) Om reflex av gammal runmagi kan föreligga, är dock osäkert. Ordens antal kan vara beroende på en slump. I detta sammanhang kan även erinras om, att enligt Talmud en judisk barnsängskvinna först den 21:a dagen efter födelsen ansågs fri för faror från födelsedemonerna.

Nordiska runinskrifter med påvisbart talmystiskt samband med talet 21 finnas mig veterligen icke. Vore de redan omnämnda Weser-runorna (jfr under 16) erkända som med full säkerhet äkta, kunde ett suggestivt gematriskt exempel allvarligt beaktas. Åtskilliga runologer stå inför det s. k. Weserfyndet tveksamma, så t. ex. en framstående norsk fackman, med vilken jag talat. De skäl, han för mig framfört, förefalla mig dock i och för sig icke vara avgörande. Att samtliga fynd bestå av samma material (djurben), bevisar icke, att enförfalskning företagits. Det är i föreliggande fall fråga om ett flodfynd. Vid ett dylikt har man att räkna med, att allt, som varit av tyngre material (metall etc), stannat på annat håll. Sådant har knappast kunnat undgå att med tiden sjunka djupt ned i strömdragets botten, och vid muddringsarbetena i Weser, som sägas ha bragt de nya fynden i dagen, kan blott ett övre skikt av flodbotten ha kommit i rörelse. (I mitt arbete »Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem» har jag gjort ett försök att tolka dessa runinskriptioner, som uppvisa åtskilliga förbryllande egendomligheter.)

Vi komma nu till tvenne runor, vilkas inbördes ordningsföljd är omtvistad. På Kylverstenen och i de flesta angelsaxiska runradsuppteckningarna står d-runan ^ före o-runan O. På samtliga runbrakteater (de båda varianterna av Vadstenatypen och den därmed i stort sett stämmande Grumpan-typen) står däremot — i likhet med vad fallet är i åtminstone en av de angelsaxiska runraderna — o-runan före d-runan. Professor von Friesen, som i det huvudsakliga anslutit sig till min utharkteori, anser, att just denna talar för, att runan med det namn, som betytt 'odal' (fast egendom), stått omedelbart framför runan med betydelsen ffä, rikedom' och att sålunda utharkraden avslutats med teckenföljden [X-JOf> enär runnamnen med betydelse 'odal' och 'rikedom' ursprungligen hört samman. Men om så varit förhållandet, uppstår frågan: av vad orsak har då runornas ordningsföljd i vissa fall råkat bli omkastad på detta ställe, om man haft en så god regel till stöd för minnet — och varför skulle en dylik omkastning just ha skett, på brakteater, för vilka tillverkaren bör ha haft ett äldre original som förebild, varvid ett eventuellt begånget misstag har kunnat rättas genom att förfärdiga en ny stamp? Som jag redan framhåvt, synes det mig betydligt sannolikare att förutsätta, att brakteaternas runrader representera det konservativa, medan den hastigt och för spe-Avb. 28. Kylverstenen. ciellt ändamål tillkomna Kylverristningen kan förmodas innehålla tvenne mer eller mindre o-

frivilliga omkastningar. Den första omkastningen kan bero därpå, att de icke nödvändigt behövlige tecknen h och [^ redan på 400-talet kommit ur praktiskt bruk, varför endast mycket säkra runkunnige ännu hade kännedom om deras talvärden. Den andra omkastningen [X] O för O [X] kan förklaras därav, att det 24:e tecknets namn attraherat det till betydelsen nära besläktade namnet på det 22:a. Samma lätt uppkomna minnesfel kan även vara orsaken till avvikelserna i de angelsaxiska runraderna, men här tillkommer ytterligare den omständigheten, att man i England tillfogat nybildade runor, som voro vokaltecken och därför bättre passade samman med vokaltecknet <> än med konsonanttecknet [X] (jfr s. 9).

Vad Kylverstenen beträffar, visar den även andra avvikelser från det normala än i fråga om tecknens ordningsföljd. Så äro t. ex. a-runan och 6-runan, tecknen f* och ^, vända (4 och <jj på avb. 28). Dessa omständigheter tyda på, att runristaren antingen varit föga bevandrad i runtekniken eller haft ett magiskt syfte för ögonen. Från senantik tid finnas icke så få alfabetrader bevarade, vari teckenomkastningar och mindre korrekta bokstavsformer uppträda. Vad som kunde hända en oskolad senantik bokstavsmagiker kan även ha hänt en tillfällig utövare av nordisk runmagi. Upphovsmannen till Kylverristningen kan dessutom av någon anledning haft brått att fullborda inskriptionen och därför råkat begå vissa misstag. Högst sannolikt är, att ristaren utfört sitt verk, då solen icke lyst (jfr inledningsorden i Eggjumstenens inskrift: »icke är [stenen] träffad av sol»). Uteslutet är emellertid icke, att vissa avvikelser gjorts i runornas ställning med hänsyn till deras avsedda magiska verkan i detta speciella fall. Det synes mig synnerligen troligt, att Kylverristningen tillkommit i nekromantiskt syfte. Här för talar bl. a. den erfarenhet, man har av senantika bokstavsinskrifter av samma typ. Just på kärl och andra föremål nedgrävda på begravningsplatser förefinnas mer eller mindre abnorma latinska eller grekiska alfabetrader. Kylverstenen har stått inne i en grav. Vi ha därför att förmoda, att runmannens avsikt med ristningen varit att genom skriftens trollmakt binda en död vid hans viloläger och skaffa skydd mot demoner. Ovanför runraden står på stenen (jfr avb. 28) ett ord av magisk formeltyp *sueus*. Att vi ha att läsa denna del av inskriften så och icke, såsom tidigare skett, *sulius*, alltså ^ff^f^, icke ^ffff)^, anse numera flera forskare. Det troliga är, att e-tecknet (f^) blivit delvis svagt ristat, så att numera dess andra tvärlinie icke är fullt synlig. En omständighet, som enligt min mening ger gott stöd åt denna nya läsart, är, att *sueus* bildar en s. k. palindrom, d. v. s. en teckenkombination, som kan läsas lika både framlänges och baklänges. I senantikens bokstavsmagi ansågs en dylik anordning (liksom även omvändning av bokstäver) vara ett verksamt medel i kampen mot demoner, som då icke kunde omintetgöra besvärjelsen genom att läsa den baklänges. Palindromen *sueus* består dessutom av 5 tecken. Som jag i det föregående framhåvt, är

talet 5 förknippat med fackelrunan och såsom eldsymbol av utpräglat antedemonisk karaktär. Den undre inskriften består av 25 tecken (det sista ett kryptogram). Vi ha sålunda även här 5-talet dolt ($25 = 5 \times 5$). vSammanräknas inskriftens alla tecken, bilda de talet 30, vari isrunans och dödens tal ligger inneslutet: $30 = 3 \times 10$. Bokstavsmystiskt kan sålunda runristningen tolkas såsom åsyftande dödsmagi och antedemoniskt skydd. Läs vi första runan i den undre raden sådan den faktiskt ter sig, begynner denna rungrupp med en is-run, tecknet L, åtföljt av de 24 utharktecknen, det sista, f-tecknet, representerat av ett kryptogram. Detta skulle ytterligare tyda på dödsmagi. Professor von Friesen, som vid en på sin tid företagen noggrann undersökning av Kylverstenen (i förening med en arkeolog) konstaterat, att intet spår av bistavar finnes invid begynnelse-runan, håller dock i ett nyligen gjort uttalande i verket »Runorna» gentemot mig före, att man har att räkna med, att här en gång i tiden en f-run, tecknet ^', stått inristat. Då i runinskrifter på sten städse begynnelsen av det, som ristats, brukar vara särskilt kraftigt utförd, förefaller det mig högst egendomligt, att eventuella bistavar, trots att på stället i fråga intet brott kan iakttagas, så helt och hållet skulle ha försvunnit. Emedan första tecknets huvudstav är något lutad i förhållande till de följande huvudstavarna, antar von Friesen, att en f-run ristats med bakåtlutad huvudstav för att »bereda plats åt bistavarna». Om det rörde sig om ett tecken en bit inne i raden, skulle enligt min mening en dylik förmodan ha åtskilligt för sig. Vi ha emellertid i föreliggande fall att göra med ett tecken, som uppenbarligen, om allt gått normalt till, först av alla tecken i gruppen skulle ha blivit inhugget, och på stenen finns det så god plats, att begynnelserunorna ingalunda behövt trängas med varandra. Jag anser därför sannolikt, att runristaren först inhuggit utharkraden med begagnande av ett kryptogram för det 24:e tecknet och därefter inhuggit antingen i-runan eller f-runan framför det hela. I så fall har han haft anledning att av platshänsyn luta huvudstaven, om det gällt tecknet V. Har han inristat runtecknet j, kan lutningen bero på ett brådsnande utförande, som vållat, att han icke noga aktgivit på de förut ristade huvudstavarnas ställning. Bägge förklaringsalternativen ha dock att räkna med, att utharkraden utförts i ett sammanhang.

Att det 25:e tecknet i den undre rungruppen på stenen är ett kryptogram för den 24:e runan (enligt min teori f-tecknet), är ett antagande, som i detalj kan motiveras. Kryptogrammet består av 6 »grenar» på den vänstra och 8 på den högra av en gemensam »stam». I anslutning till andra fornnordiska chiffersystem ha vi anledning att anta, att de 8 »grenarna» till höger ange en runa, som är n:r 8 i sin grupp. De 6 »grenarna» till vänster böra då på något vis tjäna som angivare av gruppens nummer. Enär endast 3 grupper äro tänkbara vid en jämn fördelning av 24 tecken ($8 + 8 + 8$), få vi här räkna med, att ett extra kryptografiskt trick använts: gruppens nummer har angivits medelst dubbla streck, me-

dan ordningsföljden inom densamma betecknats med enkla. Om ett dylikt medel icke använts, hade det vid första ögonkastet varit möjligt att se, vilken sida, som avsåg grupp (»ätt»), och vilken, som avsåg nummer inom denna, då det rört sig om en runa med ett av de högre numren inom gruppen (4—8). I senare för 16 tecken avsedd runkryptografi är det ävenledes vanligt att på något sätt försvåra chiffrtydningen. Detta sker i regeln genom att maskerat ange »ätten»: grupperna betecknas i omvänd ordning (3 märken gälla för l:a gruppen,

2 för den 2:a och 1 för den 3:e). Vid ett kryptografiskt system, som var avsett för 24 olika tecken och där sålunda talet för ett tecken inom en grupp kunde bli mycket högt, försvårades tydningen på ett fullt motsvarande sätt, om man dubbelmar-kerade grupperna: 6 fick ange 3, 4 häntydde på 2 och 2 på 1. Med hänsyn till »grenarnas» stora antal kan chiffer-systemet på Kylverstenen endast tolkas enligt en dylik princip. Räkna vi med, att systemet bygger på utharken och icke på futharken, ha vi att tolka kryptogrammet vid undre runradens slut såsom avseende det åttonde tecknet i utharkens tredje grupp. Detta är f-runan (se uppställningen av runorna på s. 15). Att runristaren satt o-tecknet, odal-runan, vid sidan av detta kryptogram för f-tecknet, rikedomsrunan, kan, i betraktande av att det rör sig om en magisk inskrift, förmodas bero på avsiktlighet: genom att låta de båda egendomsrunorna följas åt har magikern törhända velat framhäva något, som särskilt intresserat honom: arvet efter den döde. Tänkbart är emellertid, att ristaren varit en person med mindre säker minneskunskap. I hans föreställning ha de båda tecknen med snarlik betydelse attraherat varandra.

Det föreligger sålunda intet som helst tvingande skäl att gentemot runbrakteaternas vittnesbörd i anslutning till Kylverstenen anta, att d-runan ursprungligen kommit före o-runan. Om de angelsaxiska runraderna har jag redan talat i det föregående. Nedan skall jag visa, att förhållanden inom den senantika bokstavsmystiken ge stöd för min sedan länge hysta åsikt, att ö-tecknet av runradsbildaren ställts före d-tecknet och sålunda bör betraktas såsom det 22:a i utharkföljden.

22. Den tjuogoandra runan O, tecknet för o-ljudet, har haft ett namn, som ursprungligen betytt 'arvegods, odal'. Genom språklig utveckling har begynnelse-ljudet i dess namn, som varit ett långt o, i angelsaxiskan blivit ett långt e. Det angelsaxiska runnamnet är *épel*, 'fast egendom, jordagods'. Motdetta svarar bland de fonetiskt onöjaktigt upptecknade gotiska bokstavsnamnen *utal*. Om runnamnet hade bevarats i Skandinavien, där det tillika med tecknet kom ur bruk före vikingatiden, skulle det på fornisländska ha hetat *odal*, ett ord med betydelsen 'arvegods, odal'.

Den 22:a bokstaven i det grekiska alfabetet är % (tecknet för ch, ursprungligen ett aspirerat k). Det vanligaste grekiska ordet för 'egendom' chrémata (/Qr/jua-ra) begynner med denna bokstav och kunde redan på denna grund förmodas ha sammanställts med det 22:a bokstavstecknet. Att så faktiskt varit förhållandet, synes framgå av en till vår tid bevarad trolldomstext. I den på grekiska avfattade judekristna skriften »Salomos testamente» finnes ett uttalande, som knappast kan tolkas på annat sätt, än att det hänsyftar på, att bokstaven %, det 22:a alfabettecknet, uppfattats såsom en symbol för 'egendom'. Salomo utbrister efter att ha talat om allt, vad han förvärvat (kungadöme, sångare och sångerskor): »Fångelighetens fånglighet! % härskar över alla bokstäver». Uppfattas bokstaven % såsom en symbol för egendom och lust efter att äga, får den citerade satsen ett fullt begripligt sammanhang. Den säger detsamma som ett grekiskt ordstäv, som på svenska kan återges med: »ägodelar (/grj/jtara) äro allt för människor (ipv%rj flgorölöi, egentl. 'de dödliges själ')».

I det hebreiska alfabetet har den sista (22:a) bokstaven som namn täw, ett i bibeln sällsynt ord av icke fullt klar betydelse. Detta ord måste emellertid betytt något slags märke, i första hand erbjuder sig tolkningen 'egendomsmärke' (jfr Hesekiel 9: 6, »tecknet» = 'Guds egendomstecken'). Som jag redan i det föregående nämnt, finnes en tradition, som antyder, att den 22:a hebreiska bokstaven förbundits med jorden (liksom den 1:a med himlen). Det av mig i Paris funna handskriftsfragmentet sammanställer (i likhet med sin parallell den koptiska översättningen) den 22:a bokstaven med »människans skapelse» (här är det visserligen fråga om co, som betraktas såsom den 22:a, enär dubbeltecknen § och yj icke ingå i det förenklade alfabet, som användes). Den första människan var emellertid Adam, som skapades av jord. Parishandskriftens alfabet-magi visar, som vi ha sett, många persiska (d. v. s. snarast mithraistiska) drag. Omändringen till 22 bokstäver från 24 och förflyttningen av människan från den 19:e bokstaven till den 22:a, måste emellertid ha företagits av någon anhängare av ett annat religiöst system, sannolikt under inverkan av den egyptiska hermetismens spekulation. Judisk åskådning har för övrigt mer eller mindre genomsyrat all senantik magi och hemlig vetenskap. I en senantik alkemistisk skrift finnes t. ex. en utredning om, hur Adam (vars namn bildas av 4 bokstäver) bestått av 4 olika sorters jord. Vare sig vi utgå från, att den mithraistiska alfabetnrystiken förbundit den 22:a

Avh. 29 a. Lindholmsamuleten. (Sidan med bokstavsformeln.)

Avb. 29 b. Lindholmsamuleten. (Sidan med runristarens namn.)

grekiska bokstaven (%) med 'egendom' eller med 'jord' (och detta i så fall sannolikt efter semitisk förebild), erbjuder sig en förklaring till runnamnet *oftala, vars äldsta betydelse är att uppfatta såsom 'fast egendom' = 'den ärvda jordlotten'.

I senare tids nordiska magi är talet 22 ett sällan förekommande tal. Såsom symboliskt för egendom har det undanträngts av talet 24, som ursprungligen i likhet med färnan hänfört sig till löseegendom, men med tiden kunnat fungera som talsymbol för egendom över huvud. Härtill kommer, att det i magien mest rört sig om löseegendom (tillrättaskaffande av stulet gods och dylikt). En äldre runinskrift, där gematri byggd på o-runans tal torde förekomma, är enligt min mening ristningen på ena sidan av hyveln från Vi i Danmark. In-skriftens första ord är talio, vilket tolkats såsom betydande 'hyvel'. Därefter står runföljden gisaioj. Här har man sannolikt att uppfatta de två sista tecknen såsom angivande tvenne runors namn: *ofiala och *Jara. Runkombinationen kan då tolkas såsom »åt Gis arvegods och äring». Sammanlagda talvärdet av de 12 runtecknen på denna sida av föremålet är, uträknat i anslutning till utharken, 220, alltså 10 X 22, som är o dalrunans tal. Samtidigt innehåller talet ävenledes äringrunans tal $11:220=11 \times 20$.

23. Den tjugotredje runan är tecknet för d-ljudet [X], om vi ansätta utharkraden i enlighet med brakteatrunraderna, vilkas ordningsföljd som sagt även återfinnes i åtminstone en angelsaxisk uppteckning. I Skandinavien kom tecknet M ur praktiskt bruk före vikingatiden, men uppträder ännu i en lönnsskrift på Rökstenen. På angelsaxiska kallades tecknet dceg, 'dag'. I den åtskilligt korrumperade uppteckningen av de gotiska bokstavsnamnen påträffas ordet daag, säkerligen en förvrängning av ett äldre dags. På urnordiska bör runan ha hetat dagciR, ett ord, på vilket de svenska orden dag och dager återgå. Sannolikt har motsvarande ord i runradsbildarens språk betytt både 'dag' och 'dagsljus (dager)'. I den avestisk-persiska månadskalendern var den 23:e dagen helgad åt ljusguden Ahura Mazda, i »Bundehesh» (kap. 1) kallad »evigt ljus». Av inskrifter på de romerska mithraisternas monument vet man, att dessa dyrkat en gudomlighet, som på latin nämnes Lux, d. v. s. 'ljus'. Vidare är det bekant, att den mithraistiske ljus- och himmelsguden Caelus varit en sammansmältning av Ahura Mazda och Jupiter. Han kallas Zeus-Oromazdes eller Jupiter-Caelus. Ett studium av senantik bokstavsmystik visar även, att just det grekiska alfabetets 23:e bokstav förbundits med Zeus (Jupiter). I en bysantinsk codex finnes nämligen ett kryptografiskt grekiskt alfabet bevarat, i vilket såsom en ersättare för bokstaven \p (ps) det välkända astrologiska Jupiter-tecknet fy fått platsen n:r 23. Man har även funnit ett mynt, på vilket finnes avbildat ett kultföremål, en

s. k. baitylos, tillhörande den kretensiska Zeus-kulten. På detta kultföremål är det grekiska alfabetets 23:e bokstav (ϣ) anbragt.

Talet 23 synes sällan ha kommit till användning i nordisk magi. Dagrunan och dess tal böra emellertid ha tillhört de antidemoniska symbolerna. Funktionen måste i huvudsak ha varit ungefär densamma som hos fackelrunan och talet 5 och solrunan och talet 15. De nämnda talen ha uppenbarligen varit åtskilligt bekvämare att använda vid magiska operationer, och denna omständighet kan till fullo förklara frånvaron av talet 23 i det ganska stora material av en senare tids skandinaviska trolldomsdokument, som jag undersökt.

Exempel på användning av talet 23 i runinskrifter äro få och osäkra. På en sten anträffad i Nordhuglen («Huglen») i Norge finnes en ristning från tiden omkring 400. Inskriptionen i fråga är defekt, men kan med en betydande grad av sannolikhet rekonstrueras. I översättning lyder den: »Jag den för skadetrolldom (gand) oemottaglige prästen i Hugl». Runorna böra ursprungligen ha varit 23: ek gudija ungandtR i hugulu. Av det sista ordet finnes endast begynnelsebokstaven (h) kvar. Men då ordet bör ha varit ett ortnamn, är av topografiska skäl rekonstruktionen hugulu i högsta grad sannolik. Då inskriften anger sin upphovsman vara mäktig i s. k. mottrolldom («Gegenzauber»), bör ristningen ha varit utförd med hänsyn till någon regel i runmagien. Man kan här förmoda, att dagrunan och dess tal 23 ansågos skydda mot troll och svart magi.

24. Den tjugofjärde runan V, tecknet för f-ljudet, uppvisar i samtliga traditioner ett namn, som betyder 'rikedom, lösegendom': fornisl. fe, 'boskap, rikedom', angelsax. feoh, 'gods, lösöre' etc. (fe i den gotiska bokstavsraden har tvivelsutan haft samma innebörd). Begreppet rikedom står för tanken associerat med ett stort tal: den rike äger mycket. Redan i denna omständighet låg ett motiv att förbinda den bokstav, som angav det högsta talet, just med rikedom. Att ett runtecken med dylikt namn skulle ha hört samman med det lägsta av alla tal, 1, är en ren orimlighet, om vi tänka oss, att runnamnen haft magisk innebörd. I det semitiska alfabetet har det sista tecknet (det 22:a), såsom jag i det föregående påpekat, haft ett namn, som kunnat tolkas som en egendomssymbol (taw, 'ägemärke'). Tvivelsutan har den mithraistiska alfabetmystiken övertagit åtskilliga ursprungligen semitiska element. Mithraismen utbildades ju i en folkmiljö med arameiskt språk (det persiska Babylonien, jfr det föregående). Från semitiskt håll torde mithraisterna ha fått själva ramen för sin bokstavsmystik, som med tiden anpassats för grekiskan med dess 24 skrivtecken. Det semitiska alfabetet börjar med en bokstav, vars namn ('aleph etc.) betyder 'tjur, oxe, nötkreatur', och slutar med ett tecken, vars namn (taw etc.) torde ha häntytt på egendom (jfr ovan). Detsamma gör den enligt min mening från mithraistisk

bokstavsmystik härstammande runraden. Tanken ligger därför nära till hands, att den 22:a och den 24:e runan ytterst gå tillbaka på samma förebild. Vid överflyttning av bokstavsmagi från ett alfabet med 22 tecken till ett alfabet med 24 torde i senantik tid en uppdelning av den sista semitiska bokstavens magiska funktion ha företagits: den 22:a grekiska bokstaven (%) har troligen förknippats med 'förmögenhet' (xgrjjua, jfr ovan under 22), den 24:e däremot med 'enskilda ägodelar' (Kr[^]/btara). Runradsbildaren har sedan låtit det ord, som betytt 'förmögenhet', motsvaras av ett bokstavsnamn med betydelsen 'odal, arvegods' (fast egendom) och det ord, som betytt 'enskilda ägodelar', av ett runnamn med innebörden 'rikedom, få' (lös egendom).

Att mithraistisk bokstavsmystik förbundit grekiska alfabetets 24:e bokstav med rikedom, kan möjligen delvis även bero därpå, att talet 24 var symboliskt för underjordens och rikedomens gud Pluto. Denne identifierades i den svarta magien med den persiske Angra Mainyu (Ahriman). Enligt Plutarchos, som styrkes även av iransk tradition, begynte denne ljusets fiende sin onda skapelse genom att ur sig framalstra 24 demonfurstar. Persiska mager, i detta fall tvivelsutan svartkonstnärer, ha enligt Plutarchos ivrigt offrat åt Ahriman. I det av mithraism påverkade hellenistiska trolldomsväsendetbör Ahriman-Pluto ha spelat en viktig roll. Hos detta trolldomsväsende — icke hos den egentliga Mithra-religionen — ha vi av allt att döma att söka runmagiens närmaste ursprung.

Genom uttalande av Zosimos, en senantik alkemist, är det bekant, att på sina håll den 24:e grekiska bokstaven (fi,

Det är dock ovisst, om mithraistisk bokstavsmagi sammanställt den 24:e grekiska bokstaven med Okeanos, en gudomlighet, som man dock vet ha tillhört mithraismens panteon. Det av mig i Paris funna alfabetmystiska fragmentet sammanställer i likhet med sin koptiska parallell den näst sista bokstaven med unqvr) (kténé)y 'husdjur, boskap'. Har, såsom jag antar (och goda skäl tala därför), den 19:e bokstavens ursprungliga magiska korrespondens, ordet ávdgcojtos (anthrö-pos), 'människa', flyttats ned på sista platsen, kan man i den kombination, som påträffas vid den näst sista bokstaven, ana en reflex av vad som ursprungligen hört samman med bokstaven >, den 24:e i det normala grekiska alfabetet. Av det grekiska ordet urrvjrvj är fornisl. fe etc. en nästan direkt översättning.

I Parismanuskriptets framställning har jag i det föregående påpekat en rad överensstämmelser med den persiska skapelsemyten. Mot slutet finnes emellertid däri en avvikelse såtillvida, att daggdjuren (»husdjuren») angivas såsom skapade omedelbart före människan. Enligt »Bundehesh» (kap. 14) skapades ur urtids-

tjuren först växter och sedan djur och blanddjuren först en tjur och en ko, sedan diverse andra däggdjur, därefter fåglar o. s. v. Parismanuskriptets ordningsföljd stämmer i slutpartiet något närmare med den judiska skapelsehistorien, men ingalunda fullständigt. Enligt Första Mosebok (kap. 1) skapades av djur: 1) de stora havsdjuren, 2) andra vattendjur, 3) fåglar, 4) vilda djur, 5) boskap, 6) kräldjur. Parisfragmentet och dess koptiska parallell ange ordningsföljden: 1) fiskar, 2) fåglar, 3) de stora havsdjuren, 4) vilda djur, 5) kräldjur, 6) husdjur (boskap). Då det senantika bokstavsmystiska systemet, som vi se, ingalunda slaviskt följer G enesis' framställning, kan denna urkund knappast ha varit den omedelbara förebilden. Sannolikt förhåller det sig så, att den mithraistiska formen av den persiska religionen varit starkare påverkad av semitisk myt än den hos parserna i Indien bevarade persiska traditionen. Hur semitisk och persisk skapelsemyt genetiskt förhålla sig till varandra, är ännu icke fullt utrett. I de stora huvuddragen föreligger en frappant överensstämmelse. Liksom Gud enligt Första Mosebok skapade världen på 6 dagar omtalar »Bundehesh» (kap. 1), att skapelsen skett i 6 perioder: Ahura Mazda skapade 1) himlen, 2) vattnet, 3) jorden, 4) växterna, 5) djuren, 6) människan. Enligt persisk myt har emellertid icke allt skapats av Ahura Mazda: avgrunden och det onda i världen (giftiga djur och växter) är ett verk av Angra Mainyu. För övrigt har man att utgå från, att den ursprungliga bokstavsmystiken icke från början varit ansluten till ett schema med olika skapelsemoment: man har anknutit till vissa bokstävers namn eller tal och med anledning därav gjort magiska spekulationer; först relativt sent — något århundrade före medeltidens inträdande — har man sökt i alfabetet få en bild av hela kosmos' tillkomst, från himlen till den av jord skapade människan. Runraden återgår på en äldre form av mithraistisk bokstavsmystik, där ännu icke i detalj hänsyn tagits till kosmologisk spekulation.

Att talet 24 (liksom dess multipler, främst 72) spelat en viktig roll i den nordiska magien, är bestyrkt både av runinskrifter och tradition om magiska bruk. Ytterst talrika ärogamla runinskriptioner på föremål av amulett-typ, som bestå av eller innehålla trolldomsordet aln. Dettas sammanlagda talvärde enligt utharken är 24 (3 + 20 + 1). Att det i främsta rummet rör sig om en bokstavsmagisk kombination, framgår därav, att de tre bokstäverna anträffas på brakteater även i annan ordningsföljd: lua, lau, ual. Gång på gång möter man emellertid kombinationer just av dessa 3 bokstäver. Lindholmsamuletten (avb. 29 a och b), vars syfte bör ha varit att

Ayb. 30. Blyertsteckning av Gummarpstenen.

skänka sin trollkunnige bärare materiell framgång i livet, består förutom av rungruppen alu av en hel rad andra teckenföljder, som just liksom denna inne-

hålla talet 24 eller någon av dess multipler: 8 a-runor = $24 (3 \times 8)$, 3 t-runor = $2 \times 24 (3 \times 16)$; talet 216, som 9-faldigt innehåller talet 24, är talvärdet hos hela den bokstavsmystiska raden, vilken dessutom består av 24 runtecken. Vad bäraren främst velat vinna med hjälp av sin amulett bör med hänsyn till dessa talförhållanden ha varit rikedom. Härpå tyder det ideligen återkommande talet 24, rikedomsrunicens tal. En annan magisk inskrift, där den 24:e runan f (/) måste vara det centrala i den bokstavsmystiska anordningen, är Gummarpstenens ristning (känd numera blott genom en äldre avbildning, se avb. 30). Inskriftens text lyder hApuwolAfa[R] sAte stAÖA pria, den består sålunda av 24 tecken. Ett av dessa (det här inom klammer satta r) har visserligen undgått den med runskrift icke fullt förfarne tecknarens uppmärksamhet, med stöd av språkliga skäl kan det emellertid rekonstrueras (stenen själv är nu förlorad). Till dessa 24 runor har ristaren, såsom vi se på bilden, tillfogat såsom en för sig isolerad grupp VVV (trenne /-runor). Med anledning härav tyder jag syftet med runristningen i fråga såsom bestående däri, att Hatuwolf (senare namnform Half) med hjälp av runmagi velat skaffa sig och nejden rikedom.

Islänningen Jon Árnason omtalar en med första partiet på Lindholmsamuletten nära överensstämmande trollformel, bestående av 8 trolldomsrunicor, tecken för 6 asar och 2 asynjor. Denna formel torde med all säkerhet vara en reflex av en äldre tids av 8 ass-runor bestående magiska teckenkombination (= 24). Det märkliga är, att formeln enligt vad Arnason anger skall användas för att få en person, som stulit annans egendom, att röja sig: ad lata pjo f skita aptur stolnit fe. Tankegången har väl varit den, att samma tal, som kunde hjälpa till förvärv av egendom, även kunde frammana straff åt den, som kränkte äganderätten, och på så sätt återskaffa det bortkomna.

I ett par norska trollformler mot tjuvar nämnes talet 24 på så vis, att man frambesvärjer oro hos illgärningsmannen under 24 timmar i sträck (Bang). En i Danmark upptecknad runformel med samma syfte består av 19 runor, troligen delvis återgivande en äldre formel, som sannolikt bestått av 24 tecken: den första av runorna är tecknet f (Ohr). En annan dansk formel anger med latinska bokstäver en teckenrad, som skall få en tjuv att röja sig. Denna består av 24 bokstäver: leppel lauischer gaar gaait (Ohr). Mot ett såsom tjuv uppträdande skadedjur, gladan, finnes i Sverige talrika besvärjelser. Hos Nicolovius lyder den: »Gla — gla — glänte Vänte! Ska ja' dej hånje I fir å tyyve strånje Mä löver å länge A alle dine lövenges ange; Din gässlingetjyv.»

I en uppteckning från Småland (Hyltén-Cavallius) kallas gladan »lummetjyv» (ficktjyv) och hotas ävenledes med döden på 24 strängar.

Även i lapparnas magiska praxis synes talet 24 ha spelat en roll. Det största offer, man vet, att lappar förrättat, bestod av 24 på en gång slaktade renar. Syftet med offret var sannolikt renlycka. Uppgiften om ett dylikt stort offer finnes emellertid mig veterligt blott från östlapskt område, där inflytandet från nordgermansk magi är mindre påtagligt.

I.

Sannolikt ha lapska trollmän — en sådan kallas *nåide* — sedan urminnes tid brukat trummor, musikinstrument av primitivt slag, för att försätta sig i exalterat tillstånd. Så är förhållandet med Sibiriens schamaner, som använda trummor av mycket enkel konstruktion, likt de lapska försedda med bilder. En sibirisk trumma har i regeln blott ett fåtal figurer och i varje fall endast ett fåtal bildtyper. På vissa trummor uppträder ett virrvarr av bilder, men detta uppstår vanligen genom att en och samma bildtyp upprepas (se avb. 31). Lapparnas trolltrummor, sådana vi känna dem från tiden efter mitten av 1600-talet, göra ett annat intryck: de bland dem, som varit beprövade spådomsredskap, visa ett antal av några och tjugo bilder eller mera, och dessa bilder äro i stort sett från varandra tydligt skilda till karaktären.

Det äldsta meddelandet vi ha om en lapptrumma finnes i »Chronicon Norvegiæ» från 1200-talet. I denna på latin författade skrift skildras det, hur några norska köpmän fingo bevittna en lapsk trolldomsutövning. Deras lapska värdinna hade plötsligt insjuknat och dött. En trollman med trumma, som var närvarande, försatte sig i extas. Mitt under dans och sång föll han ned och var efter en stund död. En ny trollman tillkallades då, och denne utövade sin konst så framgångsrikt, att den som död ansedda lappkvinnan återvände till livet. Denna berättade då, att den förste trollmannens själ hade färdats i valfiskgestalt och i vattnet stött på en vass påle, som genomborrat djurets buk. På trollmannens trumma voro, berättas det, målade: en val, en ren med släde och en med åror försedd båt. Dessa föreställde de medel, trollkarlens själ använde, då den löst från kroppen begav sig ut på efterforskningar. Troligen har trolltrumman även haft andra bilder, ehuru dessa icke omnämnas. I detta fall rör det sig emellertid om en trolldomshandling, där den bildförsedda trumman icke spelat huvudrollen.

Annorlunda är förhållandet med de ovan nämnda spådomsredskapen från 1600-talet och något senare. Vid användningen av dem var det i regeln trumman och icke den i extas försatte trollmannen, som var det väsentliga. På trummans skinn ses ett flertal, mer eller mindre symmetriskt grupperade figurer, vanligen anbragta i tvenne eller flera regioner. Dessa figurer rådfrågades på så sätt, att en sak, en mässingsring, även ett knippe av mindre ringar — i äldre tid enligt uppgift ett föremål, föreställande en hoppande groda — placerades mitt

på trumman, vanligen på solens centralt belägna tecken. Detta föremål försattes sedan i rörelse genom att den spående slog med en liten av renhorn förfärdigad hammare på det över en oval ram spända skinnet. Stannade visaren och blev kvarliggande vid något tecken, som t. ex. var bilden av en gud, betydde det, att denne krävde offer. Av visarens läge i förhållande till andra tecken, såsom de figurer, som föreställde en björn eller ett vatten, slöt man sig till utsikterna för jakt och fiske.

Så komplicerat som detta spådomssystem är, kan det omöjligen vara ett arv från urlapparnas primitiva liv. Det måste antingen under århundradenas lopp ha utbildats av skandinaviska lappar, eller av dessa ha övertagits från den nordgermanska folkstammen, då denna ännu befann sig på ett hedniskt eller halvt om halvt hedniskt stadium. Trolldom med rötter i hedniska föreställningar har för övrigt förekommit bland norrmän och svenskar långt in i kristen tid, därpå ha

exempel anförts i det föregående. Vi äga visserligen intet nordgermanskt spådomsredskap från hednisk tid, men ett enklare sätt att spå med hjälp av ett föremål, som något påminner om en lapsk trolltrumma, har nästan in i vår tid praktiserats hos norsk och svensk allmoge: man har lagt en sax i ett såll och iakttagit dennas rörelse. I äldre tid kan en liknande apparat, en med tecken försedd oval skintrumma eller annat föremål lämpligt att bringa i skakning, ha varit i bruk. Hos ett stort antal lapptrummor — särskilt de mera märkliga spådomsredskapen — förefinnes ett sållformigt utseende.

De tecken, som en äldre tids nordgermaner sannolikt använt på sina spådomsapparater, böra förmodas ha varit runor eller ombildningar av dylika. Det är högst sannolikt, att man i den hedna norden ägt en motsvarighet till senantikens bokstavsorakel eller bildförsedda apparater av det pergamenska spådomsredskapets typ (härom i kap. 6 av »Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi«).

Att en del arktiska folk i Ryssland av vissa meddelanden att döma redan i äldre tid vid spådom synas ha förfarit på ett sätt, som erinrar om det lapska, bevisar ingalunda, såsom några forskare hålla före, att den vid de lapska trolltrummornas rådfrågande använda metoden behöver anses vara ett lån österifrån. I det bysantinska riket bevarades senantikens kunskap om bruk av teckenförsedda spådomsapparater. Ryssarna ha redan på 800-talet stått i livlig förbindelse med både skandinaver och bysantiner, och genom rysk förmedling kan den nämnda spådomstekniken ha spritt sig även till mera primitiva folkstammar i norr. Den främreasiatisk-europeiska magiens historia visar, att denna haft stor förmåga att sprida sig från folk till folk utan att hejdas av etnografiska gränser. Skulle det

även, vilket jag dock håller för föga troligt, förhållit sig så, att lapparna redan före sitt sammanträffande med nordgermanerna haft en i någon mån metodiskt utvecklad spådomsteknik, föreligger dock den högst sannolika möjligheten, att en dylik teknik ytterligare utbildats i anslutning till den stora mängd av religiösa föreställningar, som dettanomadfolk faktiskt övertagit från sina bofasta germanska grannar under den hedna tiden.

En rad framstående forskare, bland vilka särskilt J. Fritzner, K. Krohn, A. Olrik och J. Qvigstad böra framhållas, ha nämligen uppvisat, att den lapska religionen, sådan vi i huvudsak känna den från tiden efter 1600-talets mitt, är en ovärderlig källa för ökad kunskap om våra förfäders hedniska tro. Att lapparna fått det väsentliga i sin religiösa föreställningsvärld — i varje fall sådan denna tedde sig för nomadfolkets trollmän (nåidarna) — från nordgermansk heden- dom, kan icke betvivlas. Likhetera mellan lapsk religion och fornnordisk heden- dom äro både många och slående. Jag har i den föregående uppsatsen bl. a. visat, att ävenledes frappanta överensstämmelser förefinnas mellan talens magiska bruk hos lappar och nordgermaner. I det följande skall jag i anslutning till några bland de äldre lapska spådomsredskapen söka utreda, i vad mån de på dessa trolltrummor uppträdande figurerna och tecknen kunna vara påverkade av fornnordiska förebilder.

Jag begynner min undersökning med den intressantaste av alla lapptrummor, den i det utförliga s. k. Næromanuskriftet beskrivna. Denna trolltrumma påträffades på 1720-talet av den nitiske norske lappmissionären lektor Thomas von Westen. Det av sogneprästen, magister Johan Randulf år 1723 författade manuskriptet torde till största delen vara ett verk, byggande på uppgifter, insamlade av den energiske von Westen. Denne förstod som ingen annan att nog utfråga kristnade ångerfulla lapska trollkarlar om, vad de visste beträffande innebörden i spådomsredskapens tecken och därtill knutna religiösa föreställningar. Den i Næromanuskriftet beskrivna trolltrumman representerar en ålderdomlig typ. Den kan även, då den påträffades, ha varit ganska gammal. Sannolikt har den på 1720-talet icke varit nyförfärdigad. Som ett spådomsinstrument av högt anseende torde den då varit med i åtskilliga generationer. Ju äldre en trolltrumma var, desto verksammare ansågs den. Ett dylikt magiskt redskap skattades högt och gick i arv från nåide till nåide.

II.

Den i Nærø-manuskriptet skildrade och avbildade lapptrumman är försedd med 24 figurer. Vad som på avb. 32 betecknas med 9, tvenne parallella vågräta linjer, är endast att betrakta såsom en gräns, som skiljer den högre världen, himlagudarnas rike, från den lägre världen, det som befinner sig under stjärnhimlen. Däremot ha vi att såsom en särskild figur medräkna den framför den mellersta gudagestalten befintliga bilden av en buktande stam eller stängel, varifrån flera utsprång, av Randulf kallade »taggar», utgå. Trolltrummans övre region har sålunda 9 tecken och dess undre 15. Redan dessa talförhållanden erbjuda intresse såsom tydande på, att ett visst talmystiskt syfte eftersträvats. Jag har i det föregående visat, att lapparnas uppfattning av olika tals magiska betydelse i det väsentliga överensstämmer med runmagiens. I den himmelska regionen på denna spåtrumma stå 3 huvudgudar avbildade, och samtliga figurer inom detta område äro dessutom $3 \times 3 = 9$. Talet 9 känna vi dessutom både från germansk och lapsk trolldomstradition såsom det särskilt magiska talet, ödets, nödtvångets tal. Trolltrummans nedre region uppvisar 15 tecken: i centrum solbilden (13 på avb. 32), kring denna grupperade de 14 övriga. Erinra vi oss, att solrunans tal i utharkföljden är 15, finna vi även här ett talmystiskt betydelsefullt förhållande, det har varit av en viss lämplighet att just dela 24 tecken i en grupp på 9 och en grupp på 15. Att solen har sin plats i den undre regionen, förklaras därav, att i lapparnas kosmiska föresfällning solen om natten troddes färdas under jorden och om dagen röra sig fram nedanför himlavalvet, en åskådning, som återfinnes hos forntidens egypter och andra folk under den gamla tiden.

Då tecknen på denna lapptrumma, som av allt att döma måste betraktas såsom den till typen mest hedniska av alla kända, just äro 24 och därtill fördelade på ett sätt, som synes väl motsvara runmagiens regler, inställer sig frågan: kunna icke dessa 24 figurer stå i genetiskt samband med de 24

Redan en första blick på den mycket symmetriskt anordnade bildserien på Nærømanuskriptets här återgivna framställning av trolltrumman (avb. 32) visar oss en nog så slående överensstämmelse mellan detta instruments 24 figurer och åtskilliga namn på runor i den gamla av 24 tecken bestående runraden. Liksom runraden har ett namn med betydelsen 'sol' (n:r 15) och ett med betydelsen 'vatten' (n:r 20), har lapptrumman en bild, som föreställer solen (13 på avb.), och en, som föreställer vatten (21 på avb.). En runa har haft ett namn, som ursprungligen betytt 'idegran', men i norden sannolikt sedan äldsta tid

även (och kanske främst) betytt 'båge' (n:r 12), och en annan runa har kallats 'häst' (n:r 18): på trolltrumman uppträda bilden av en man med båge (23 på avb.) och bilden av en häst (15 på avb.). Dessa omedelbart i ögonen fallande motsvarigheter ha uppkallat mig till att undersöka, om icke även i andra fall ett samband med runtecknen kunde tänkas. Visar sig detta vara förhållandet, är det ingen tillfällighet, att i åtskilliga fall lapptrummans figurer bestå avbilder, vilka te sig som rena illustrationer till vissa runnamn. I sitt språk och i sin mytologi ha, som nämnt, lapparna lånat oerhört mycket från sina germanska grannar och bevarat det övertagna med seg konservatism. Intet orimligt ligger därför i förmodandet, att även deras trolldomsväsen tagit starka intryck från den hedna tidens nordgermaner, de sista utövarna av runmagiens konst. En detaljgranskning av lapptrummor av hednisk typ kan därför komma att avslöja ett visst — kanske ganska nära — samband mellan lapsk spådomskonst och forn-nordisk runmagi. Jag begynner med det av Randulf i Naeromanuskriptet beskrivna och förklarade spådomsinstrumentet. Som jag redan nämnt, är detta tvivelsutan att betrakta såsom den lapptrumma, som i sina bilder bäst bibehållit reflexer av en övervägande hednisk föreställningsvärld.

1. Överst (något till vänster) inom mittfältet av trolltrummans övre region ses bilden av en ren (7 på avb.). På teckningen tyckes denna lik en renko (hornen äro mindre kraftigt utbildade). På en annan avbildning av samma trolltrumma ter sig emellertid samma figur som bilden av en rentjur (hornen äro höga och greniga på en av von Westen utförd mera schematisk teckning, se avb. 33). Randulf nämner denna figur med ett lapskt ord, som betyder hanren (sarva = 'icke valackad ren'), men översätter med »Hun-Reinsdiur». På andra trolltrummor uppträder på ungefär samma ställe en ren av tydlig hantyp. Översättningen 'honren' är sålunda ett misstag av Randulf. Om detta tecken upplyser han, att det anger offer till någondera av de 3 huvudgudarna. Genom olika källor är det bekant, att både till Tor (Höragalles) och till Frej (Veraiden olmai) offrades rerrtjurar. Helt säkert har figuren sålunda ursprungligen varit bilden av en rentjur. Sökes samband med någon av de 24 utharkrunorna, erbjuder sig ett sådant naturligast med begynnelserunan, u-tecknet #, vars namn varit 'uroxe', kanske även 'tjur (över huvud)'. Som jag redan i det föregående påpekat, torde i den äldsta från mithraismen utgångna runmagien tjurrunan ha varit förknippad med makten av ett livsförnyande storoffer: tjuren var i den persiska religionen en symbol för livet. Av särskiltintresse är, att i en berättelse, som Randulf inflickat i sin utredning om dödsrikets tecken, omtalas, att vid spådom med just denna trolltrumma en fader för att rädda sin dödssjuka son till livet utfäst sig att som ett kraftigare offer än en renko ytterligare slakta en rentjur. Randulf nämner, att lapparna kallat tecknet på trolltrumman »Saerva Waero». Det sena-

re ordet har ursprungligen betytt 'skatt', varav en betydelse 'offer (stort offer)' utbildat sig. Det förra ordet betyder 'rentjur' (se ovan).

2. Överst längst till höger i den nedom himlen befintliga regionen ses en figur (16 på avb.), vilken omtalas med ett lapskt uttryck, som betyder 'underjordsmannens trollkarl' (näide, tioaide). Denna figur befinner sig ett stycke från underjordens område, dödsriket (jfr nedan under 10), och säges ha till uppgift att utöva en trollkarls åligganden för dem, som där regera. Jag förmodar här en motsvarighet till runan n:r 2 i uthark-raden, tecknet [> , vars namn betyder 'thurs, troll'. På grund av sin demoniska innebörd har denna figur icke kunnat stå bredvid storoffrets tecken i himmelsregionen. Dess plats är givetvis i den undre regionen. Att denna figur placerats relativt högt upp, torde bero på en viss strävan efter symmetri: »underjordens trollman» korresponderar med »himmels trollman» (jfr under 9).

3. Den högra av de trenne gestalter, som föreställa huvudgudarna (3 på avb.), säges vara »vindens man», Biekagalles. Några forskare ha i denna lapska gudomlighet velat se en motsvarighet till Njord, som, ehuru en ursprunglig fruktbarnhetsgud, i norsk-isländsk tradition även haft med havet och vinden att göra. Närmare till hands ligger dock att med andra forskare tänka på samband med Oden, vilkens egenskap av stormgud är väl betygad. I Snorres »Gylfaginning» kallas Oden Vidrir (Väderhärskaren'), och i sentida skandinavisk folktro är Oden den gud, som förbindes med storm och oväder (»Odens jakt» m. m.). I den fornisländska mytologiska litteraturen bär Oden även ett binamn, som betyder 'den tredje'. Genom åtskilliga källors samstämmiga vittnesbörd vet man även, att lapska trolldomsutövare för att skaffa vindknöto trenne knutar, som vid behov upplöstes för att få väder av olika styrka. Samband med utkarkradens 3:e tecken, ass-runan, som tillkom Oden såsom den främste av asar, synes mig här ligga närmast till hands att förmoda.

4. Gudagestalten till vänster med tvenne hammare (1 på avb.) anges vara tordönets gud Horagalles, en otivelaktig motsvarighet till Tor. I anslutning till mina tidigare undersökningar om betydelsen av vagnarunan, utharkradens 4:e tecken, sammanställer jag denna figur på trolltrumman med nämnda runa och den därmed förknippade magien.

5. Längst uppe till höger i den övre regionen ses ett tecken (5 på avb.), som närmast liknar toppen av en gran eller tall med uppåtriktade grenar. Vid sin tolkning av detta tecken torde Randulf ha råkat ut för ett missförstånd. Han säger, att det hänsyftar på Rutu, en döds- och sjukdomsdemon. Dennes boning är emellertid enligt alla andra källors vittnesbörd att söka i underjorden. Därför

kan icke gärna en honom åsyftande symbol ha blivit placerad i den himmelska regionen. Att författaren är mycket oviss om, vad som avses med detta tecken, framgår därav, att han säger sig icke kunnat få någon tillfredsställande upplysning om denne Rutus väsen. Det sannolika är, att här en förväxling av tvenne snarlika ord ägt rum. Det finnes ett lapskt ord ruotko med betydelsen 'torr gran' (Lindahl och Öhrlings lexikon). Härmed stämmer den trädtoppliknande figuren, som givetvis snarast återger konturerna av ett barrträds topp. Jag har i det föregående framhållit, att det öre tecknet i utharkraden ursprungligen bör ha haft ett namn, som betytt 'fackla' och 'furuved' (angelsax. cén, 'fackla'). Den lapska trolltrummans himmelska figurer tolkas givetvis bäst, om tecknet i fråga hänföres till denna runa, som varit symbolisk för elden, det mest antidemoniska elementet. Då i nordgermanernas språk runnamnet haft en dubbel betydelse, 'fackla' och 'furuved', är det lätt begripligt, om lapparna tolkat det i den mera ordagranna betydelsen 'furuved' (jfr det tyska Kien) och som en åskådlig figur härför avtecknat en furugren eller furutopp.

6. Strax nedom den nyss behandlade trädliknande figuresens bilden av en tupp (6 på avb.). Randulf förklarar, att detta tecken hänсыftar på ett offer. Givetvis bör det ursprungligen ha varit fråga om ett mindre sådant, som bestod av fjäderfä och smärre djur. Enligt min runradsförklaring har den 6:e runan, vars namn betytt 'gåva' (ags. gifu), ursprungligen fått sitt namn i anslutning till persernas darun (eg. 'gåva'), brukat i betydelsen 'offergåva' och rituellt bundet vid talet 6 (alternativt 4). Som jag i det föregående påpekat, ha hos åtskilliga folk, bl. a. germanerna i norden, det verb, som egentligen betyder 'giva', även brukats i betydelsen 'offra'. Lapska trolldomstexter tala även om att »giva något» i betydelsen 'offra något': »giva något till kyrkogården» är t. ex. liktydigt med att 'offra till de döda' (J. och P. Turi). Att anta ett genetiskt samband mellan trolltrummans offersymbol (tuppen) och den omedelbart efter fackelrunan följande gåvorunan, uthar-kens 6:e tecken, ligger med hänsyn till de angivna förhållandena nära till hands.

7. Gudagestalten i mitten (2 på avb.) säges avse Veraiden olmai, lapparnas motsvarighet till Frej. Veraiden olmai torde egentligen betyda 'världens man'. I »Heimskringla» omtalas, att svearna kallade Frej veraldar gud, d. v. s. 'världens gud'. Lapparna kalla i regeln sina gudar för »män» eller »karlar» {olmai = 'man', galles = 'karl'}. Framför gudagestalten, som håller en hacka (alltså ett jordbruksredskap) i handen, ses den redan omtalade stam- eller stängelliknande figuren (på avb. utan nummer). Den skall enligt Randulf beteckna »fruktbarhet», och vi skola syssla därmed i det följande (jfr under 11). Frej var emellertid icke utslutande en åkerbruksgud. I det forntida norden var han kanske främst en vänskapens och fredens gud, till honom offrades icke blott för ett gott år (til ars),

utan även för fred (til fridar). I det föregående har jag framlagt skäl, som tala för, att denne gud i sin egenskap av vänskapens och fredens värn förbundits med utharkradens 7:e runa, vars namn ursprungligen torde ha betytt 'fröjd' (ags. wynn). Ett ytterligare stöd för, att Frej varit förbunden med det 7:e runtecknet p (w), lämnar en lapsk trolltrumma, som jag i det följande skall behandla: den gud, som motsvarar Naerömanuskriptets Veraiden olmai, har här vid sin sida en stav av just denna runas form.

8. Till vänster om renen se vi en björn (8 på avb.). Vid första påseendet möter här stor svårighet att finna en motsvarighet till något bland runteckensnamnen. Beakta vi emellertid, att ifrågavarande björnfigur befinner sig i himlens region och anges bära namnet »himlens björn», förstå vi, att tillräckliga skäl tala för, att vi ha att göra med en astral föreställning och icke med en vanlig jordisk björn. Vad som avses torde vara en stjärnbild, och denna kan enligt principen pars pro toto stå såsom en symbol för himlavalvet i dess helhet. Enligt vad jag i det föregående utvecklat har hagelrunan, utharkens 8:e tecken, magiskt häntytt på fixstjärnhimlen, den orubbliga åttonde sfären, som troddes bestå av kristall (hagel egentligen 'kristallisk sten'). Att lapparna haft en stjärnbild, som kallats »björnen», är av flera skäl ytterst troligt. En forskare har för öfrigt redan identifierat den i Nserömanuskriptet omtalade »himlens björn» med Stora björnen (eller Karlavagnen), som på andra håll hos lapparna kallas »Bågarna» eller »Favtnas båge» (J. Turi). Intet hindrar, att denna konstellation eller kanske snarare den vid norra himlapolen belägna Lilla björnen kallats för »himlens björn». I det av tabutvång påverkade lapska jägarspråket kallas en björns öga för »stjärna» (naste), bakom detta kan ligga en astral föreställning, »himlens» av stjärnor bestående »björn». En detalj, som även tyder på något astralt, är, att vid björnens

Avb. 33. v. Westens teckning av Naerömanuskriptets trolltrumma, nos befinner sig en samling prickar, med vilka stjärnor kunna vara antydda. På den av trolltrummans anträffare lektor von Westen gjorda schematiska teckningen äro dessa prickar 8, just det tal, som är hagelrunans i utharkraden (se avb. 33). I det följande skola vi även finna, att på en annan trolltrumma »himlens björn» ersatts av 8 stjärntecken (jfr under VII).

9. Figuren längst till höger i himlaregionen (4 på avb.) kallas »himlens runman (d. v. s. trollman)». Här synes mig antagandet av ett samband med utharkens 9:e tecken, nödrunan, ligga nära till hands. Denna runa kan betraktas som den magiska runan framför andra, den är, som namnet anger, nödtvångets, ödesmaktens bokstavssymbol. I magien övervinna 3-talet och dess förstärkning 9-talet det demoniska 2-talet. Såsom ovan nämnts, står såsom pendang till »him-

lens trollman» (jfr ovan under 2) »underjordens trollman», av mig sammanställd med thursrunan, åt vars motsvarighet plats icke kan ha tilldelats inom den himmelska regionen, där eljest utharkens alla begynnelse-tecken fått sina reflexer anbragta. Den övre trollmangestalten, »himplens trollman», håller i sin vänstra hand en stor spåtrumma (»Runebomme»), den undre, »underjordens trollman», en till omfånget något mindre. Bägge ha i sin högra hand en hammare, varmed tydligen den renhornshammare avses, som begagnades, då man slog på en spåtrumma. Randulf säger om »himplens trollman», att han är de trenne översta stora gudarnas »profet och runman», sedan denne utfört sin spådomsgärning, meddelas bönhörelse eller avslag på jorden. (Jfr under VII om motsvarande nio tecken.)

10. Den 10:e runan i utharkraden har ett namn, som betyder 'is'. Denna runa har, såsom jag i det föregående utvecklat, hos de hedna nordgermanerna magiskt förbundits med döden och med Hel, de dödas härskarinna. Då dödsriket enligt den lapska mytologiens uppfattning (i överensstämmelse med den fornordiskas) befinner sig under jorden, kan en motsvarighet till isrunan endast vara att söka inom denna trolltrummas undre region. Nere vid högra kanten påträffa vi också ett område (17 på avb.), som angivits vara »de dödas rike». Randulf omtalar, att när vid spådomsutövning mas-singsringen gick hän mot detta område och kom in på vad som kallades »de dödas väg», hölls detta för ett tecken på, att den sjuke hotades av döden. Utlovades då ett offer eller verkställdes ett sådant och rådfrågades därefter trumman på nytt, slöt man till, att offret eller offerlöftet godtagits, om ringen nu gick över till vänstra sidan, där lapparnas hemvist finnes angivet (22 på avb.). Den sjuke troddes då få behålla livet och an en tid stanna kvar hos de sina.

11. Vi komma nu till det 9:e och sista tecknet inom den himmelska regionen. Då tvenne runors (thursrunans och isrunans) motsvarigheter med lokal nödvändighet äro att söka inom den undre regionen, ha vi nu närmast att vänta en motsvarighet till utharkens 11:e tecken, ar-runan, symbolen för växternas fruktbarhetskraft. I fornordisk magi bör guden Frej, såsom redan omtalats, i egenskap av växtlighetsgud ha varit nära förknippad med den nämnda runan, han kallades ju bl. a. drgnd, 'äringsgud'. Framför Frejs lapska motsvarighet, Ver raiden olmai, ses på trolltrumman en egendomlig stam eller stängel försedd med utsprång eller taggar. Jag har redan omnämnt detta tecken, enär det på avbildningen icke försetts med särskilt nummer. Randulf omtalar det emellertid nog så omständligt och förklarar det även: det skall beteckna »fruktbarhet, såväl av jorden och havet som av boskap». Vi ha alltså att göra med ett tecken, som mycket nära svarar till den funktion, man har att räkna med för ar-runan inom runmagien. Att lapparna i fruktbarhetsguden Frej ävenledes sågo en renavelns

befrämjare, är naturligt nog. Fruktbarhetstecknets form tyder dock på något vegetativt; det föreställer en stam med grenar. Att Frej i fornnordisk magi bör ha varit förknippad med tvenne runor, har jag redan diskuterat. Att en gud, som haft olika funktioner, tänkts stå i samband med två eller flera runor, är ingen o-rimlighet. Oden har tvivelsutan stått i nära relation till icke mindre än tre runor (utharkens 3:e, 9:e och 18:e tecken, jfr i det föreg.). Vi ha nu funnit motsvarigheter till 9 gudomliga och 2 demoniska runor. De gudomligas motsvarigheter ha påträffats i den övre regionen på trolltrumman och intressant nog ungefär i samma ordning som i utharken. Då figurerna icke äro grupperade den ena efter den andra i rader, är en i detalj strängt överensstämmande anordning givetvis icke påvisbar. På en trolltrumma av annan typ, som visar en indelning i fem regioner, kan motsvarigheternas ordningsföljd bättre konstateras. Vi skola se, att ehuru denna trolltrumma — Vadsorelationens — visar en yngre, i mycket av kristendomen påverkad föreställningsvärld, dock avvikelserna från utharkraden äro relativt få inom den figurserie, som svarar mot den i Naeromanuskriptet beskrivna trolltrummans himlaregion. Betrakta vi nu detta spådomsredskaps undre region, finna vi, att tecknen placerats i en viss rätt tydligt skönjbar symmetrisk anordning. Solens tecken står i mitten. De levandes område är en pendang till de dödas, det förra befinner sig inom en halvkrets till vänster, det senare inom en halvkrets till höger. Längst nere stå trenne gudinnegestalter. Dessa föreställa, som vi skola se, under lappkåtan och jordytan levande kvinnliga, gudomligheter. Ovanför solen och i bredd med denna stå trenne manliga övernaturliga väsen. Dessas änglanatur antydes därigenom, att armarna äro ersatta av vingar. Till höger om solkorsets nedre strimma se vi bondens hemvist och hans boskap, till vänster lappens fiskevatten. Underjordens trollman överst till höger — som ä andra sidan korresponderar med himlens trollman — motsvaras till vänster av en man med båge. Och hästen till höger, det demoniska djuret mellan underjordens trollman och de dödas rike, motsvaras till vänster av den som helig betraktade björnen, »guds hund», som å andra sidan korresponderar med himlens björn. Vid en sådan anordning är det givet, att figurerna icke i rummet kunna komma den ena efter den andra i så god överensstämmelse med utharkföljdens tecken, som om de anordnats i rader. De 13 ännu icke behandlade figurerna inom detta stora område motsvara emellertid, som av det följande skall framgå, runtecknen n:r 12—24.12. Börja vi nu längst till vänster uppe vid gränsen mellan himmel och jord — enligt Randulf ligger luften mellan de tvenne linjerna — se vi på bilden en man med en båge i sin framsträckta hand (23 på avb.). På variantteckningar ser bågen snarare ut som en stav. Lapparnas bågar ha emellertid varit av en konstruktion, som låtit bågträet räta ut sig, då vapnet icke längre var spänt. Att vi ha att göra med en båg-gud, framgår för övrigt otvetydigt av tolkningen. Gestalten med vapen i hand föreställer jaktguden Leibolmai, björnens gudomliga skyddsherre. (På bilden

har han, som vi se, en björn invid sig.) Leibolmai betyder egentligen »alman-nen». Som jaktgud med båge väcker han osökt hos oss tanken på idegrans- och bågaguden Ull, med vilken enligt mitt förmenande utharkens 12:e tecken, idegransrunan, varit magiskt förbundet. Mot »idegransmannen» svarar sålunda »alman-nen», bägge gudomliga representanter för jakt och skytte. Åt Leibolmai offrades enligt vad källskrifter från 1700-talet upplysa pilar och bågar. Som jag i det föregående påpekat, har idegransrunan haft ett namn, som i den skandinaviska norden med tiden snarast fattats såsom betydande båge (*thwa£>yr). Parallellen med runmagien är i detta fall slående.

13. Svårare är att finna en motsvarighet till />-runan, det 13:e tecknet i utharken, om Kylverristningen får anses i sin runrads mittparti representera en isole-rad, tillfällig omkastning. Som jag i det föregående framhållt, låter sig det ursprungliga namnet på prunan endast med svårighet fastställa. Ansluta vi oss till min i det föregående givna utredning, torde denna runa ursprungligen ha hetat petra och magiskt stått i förhållande till jorden: dess gudoms senantika motsvarighet har varit Demeter, alias Magna måter. Räkna vi med ett runtecken förbundet med en kvinnlig jordgudomlighet, ha vi att söka den därmed sammanhörande figuren på trolltrumman i någon av de tre gudinnegestalterna i periferien nedanför solkorset. Dessa föreställa gudinnorna Juksakka, Sarakka och Madderakka, kvinnokönet hjälpare heliga »jordmödrar». Den sistnämnda, som på bilden står längst till höger (20 på avb.), har ett namn, som enligt vissa forskares mening betyder 'stam-modern' (egentl. 'rotmodern'), enligt professor Setäläs mening-snarare 'jordmodern, (till det finska ordet mantere, 'jord'). Hon är sålunda en motsvarighet till Demeter och Magna måter, och Naeromanus-kriptets författare jämför henne också uttryckligen med den sistnämnda. Är min tolkning av p-runansnamn riktig, föreligger sålunda en slående överensstämmelse mellan ett visst runteckens av mig antagna innebörd och den nämnda figuren på lapptrumman. I det följande skall jag visa, att även skäl tala för, att lapparna känt till p-runan under formen U-l, och kombinerat den med Madderakka eller en variant av samma gudinna (den s. k. »ryggmodern»).

14. Den 14:e runan i utharken, tecknet y, har haft ett namn, vars ursprungliga betydelse icke låter sig med full säkerhet fastställa. Jag har i det föregående visat, att i grekisk bokstavsmystik den 14:e bokstaven sannolikt förbundits med stjärnorna (liksom den 15:e med solen och månen). Inom den mithraistiska alfabetmystiken torde samma bokstav ha

varit helgad åt dioskurerna, för vilka bl. a. tvenne stjärnor voro ett bland emblemen. Dioskurerna ha varit med solen nära förbundna gudomligheter. De såsom deras symbol brukade tvenne stjärnorna hänsyfta sannolikt på morgon- och af-

tonstjärnan, som bebådade solens upp- och nedgång. Alternativt har man emellertid att tänka på de båda stjärnorna Castor och Pollux i zodiakkonstellationen Tvillingarna. Vilket än den 14:e utharkrunans ursprungliga namn kan ha varit, är det att förmoda, att dess motsvarighet på en lapptrumma är att söka i närheten av solen. På åtskilliga lapptrummor uppträder också i solens omedelbara närhet bilden

Avb. 34. Lapptrumma, beskriven av Schefferus och Rudbeck, av en älg, vanligen på den övre därifrån utgående »vägen» (jfr avb. 20; likaledes på en i Nationalmuseum i Stockholm förvarad spåtrumma). Såsom jag i det föregående framhållit, har runans namn, även om det icke ursprungligen betytt 'älg', dock haft så stor likhet med detta ord, att det på sina håll, t. ex. hos angelsaxarna och troligen även tidigare i skandinavisk miljö, utbytt mot ordet för 'älg'. Naerömanuskriptets trolltrumma har emellertid ingen älg invid solen utan, som nämnt, trenne egendomliga bevingade människogestalter, som uppgivits föreställa de tre »helgdagsmännen». Här föreligger givetvis en omgestaltning av vissa hedniska figurer i anslutning till föreställningar, inkomna med den katolska kristendomen. Figuren till vänster (11) såges vara »lördagsmannen» och figuren till höger (12) »fredagsmannen», mellan dem står (ovan-

Avb. 35. I trä utskuren ring-, genom vilken lapparna läto solen lysa.

för solen) »söndagsmannen». I en av dessa figurer ha vi att söka en reflex av runan "f. Då ett tecken av alldeles samma form med tiden brukades som manruna och schematiskt erbjuder bilden av en man med uppsträckta armar, är det begripligt nog, om slutligen föreställningen om en »man» knutit sig till tecknet. Reflexerna av de gamla tecknen f^h och y kunna med tiden sålunda bägge ha uppfattats såsom tecken för »män». Hur dessa »män» sedermera utvecklats till helgdagsgudomligheter och den ena blivit betraktad såsom »lördagsmannen», den andra såsom »fredagsmannen», skall jag närmare utveckla vid diskussionen om motsvarigheten till den 23:e utharkrunan. Ett gott stöd för min åsikt är, att en trolltrumma från slutet av 1600-talet, Vadsorelationens, bredvid helgdagsmännens gestalter har runliknande stavar: "V (motsvarande den 14:e) och -f (ett yngre tecken för m-ljudet, genetiskt motsvarande den gamla 19:e utharkrunan). Av allt att döma har man att räkna med, att de lapska trolltrumornas tecken ursprungligen varit imitationer av runor. Ur de därtill knutna namnen och föreställningarna ha med tiden människo- och djurfigurer (i enstaka fall växtfigurer) utvecklat sig.

15. Det 15:e utharktecknet är sol-runan. Överensstämmelsen med trolltrummans centralfigur (13 på avb.), som uttryckligen såges beteckna »Paive», solen,

är så påtaglig, att ingen omständlig argumentering är behövlig. Den egendomliga kantiga formen hos soltecknet kan gå tillbaka på en variant av s-runan, känd från Island: 1 i en isländsk svartkonstbok från 1500-talet; £ hos Jon Árnason kallad »runstaven sol med streck över». Denna runtyp är en modifikation av det mera kända västnordiska s-tecknet $\wedge$. På en av Schefferus' reproduktioner av lapptrummor från 1600-talet (se avb. 34) har soltecknet en med denna mera solliknande runtyp överensstämmande form. Vi se på denna avbildning ett långt streck gående uppifrån ned till solrundeln och ävenledes ett långt streck fortsättande nedåt, sidostrecken äro däremot endast helt korta. Sannolikt har soltecknet på en lapptrumma ursprungligen sett ut som runtypen i, d. v. s. blott haft ett streck kombinerat med rundeln. Detta utseende har bevarats hos den magiska metallring, genom vilken lapparna sågo på solen (se avb. 35). Därvid höllo de sannolikt den handtagsliknande delen nedåt. Omvändning av runtecken är emellertid mycket vanlig hos lapparna (liksom omkastning av höger och vänster, jfr härom i det följande). På en av Rudbecks reproduktioner har soltecknet kantig form och är försett med endast ett streck upptill (h på avb. 36). Här är likheten med runtypen

Avb. 36. Av Rudbeck beskriven lapptrumma.1 slående. Både i fråga om soltecknets form och betydelse möta vi sålunda tydliga paralleller inom den i Skandinavien utvecklade runraden.

16. Bredvid bilden av den båg bärande jaktguden Leibolmai, talmannen», uppträder, såsom redan nämnt, en björn. Björnen, skogens väldigaste villebråd, stod särskilt under Leibolmais skydd. De båda bilderna höra uppenbarligen intimt samman, och det är därför möjligt, att bägge figurerna ha ersatt ett och samma runtecken: idegransrunan. I så fall måste ett av de 24 runtecknen ha råkat bli utan ersättare. Det är emellertid möjligt, att björnbilden står som ersättare för ett eget därtill svarande runtecken. Den enda runa, som enligt min mening i så fall är att tänka på, är t-runan, guden Tyr's tecken. I äldre tid kan ett med denna runa sammanhängande tecken ha förutsagt lycka (seger) vid björnjakt. Tyr's runa kallades av de nordgermanska runmännen för segerrunan. För en lappman var segern över skogens väldigaste villebråd sannolikt vad som närmast kunde sättas i förbindelse med ett seger-tecken på en spådomsapparat. Den lapska björnvisan, för vilken åtskilliga redogörelser finnas, har just begynt med ord, som tala om seger: »Du skogens dyre övervunne» o. s. v. För att markera sin »seger» över björnen sparkade lapparna, berättas det, med sina skidor på den fallnes kropp. En likhet mellan Tyr och björnen förefinnes även såtillvida, att bägge fattats såsom symboler för kroppslig styrka. När en spådomstrumma rådfrågades före björnjakt, har sannolikt ringens vandring hän till björnen uttytts såsom framgång (seger) i det tillämnade företaget. Stannade visaren där-

emot hos Leibolmai, har detta uttolkats såsom krav från denne gud på offer. Något direkt påpekande härav finnes tyvärr icke, men vissa analogier och allmänna uttalanden ge oss ledning i vår gissning.

17. Det 17:e utharktecknet, björkrunan, har av mig tolkats såsom en särskilt för kvinnans fruktsamhet betydelsefull bokstav, förknippad med gudinnan Frigg, vars heliga träd björken var. Den lapska gudomlighet, som närmast motsvarar Frigg, är barnbördsgudinnan Sarakka. På Naeromanuskriptets trolltrumma står denna gudinna avbildad till vänster om Madderakka. Sarakka är den mellersta av de nedtill stående barnbördsgudinnorna (19 på avb.). Hennes namn sammanhänger antagligen med det lapska verbet *saret*, som betyder 'klyva eller fläka sönder senor'. Detta namn erhöll hon tvivelsutan med hänsyn till sin funktion som hjälperska vid förlossning. Sannolikt betyder namnet ursprungligen 'hon som fläker sönder eller klipper av navelsträngen'. Sarakka var lapparnas käraste gudinna, hemmets främsta skyddsande. Den norske lappmissionären Jessen omtalar, hur det lapska hedna dopet förrättades. Denna ceremoni utfördes till gudinnan Sarakkas ära. Man slog därvid uppvärmt vatten i ett tråg, vari lades tvenne björkkvistar (den ena sådan den var vuxen, den andra böjd samman till en ring). Därefter sade dopmodern till barnet: >Du skall bli så fruktbar, sund och stark som den björk, denna kvist är tagen av«. (Jessen hos Leem.) Genom denna ceremoni ansågs barnet ha kommit i förbund med Sarakka. Hela denna dophandling för tanken till den vid björkrunan knutna fruktbarhetsmagien. En annan ceremoni, lappmännens rening i vatten, vari lagts aska från 17 (8 + 9) björktundrar, har jag utförligt skildrat i det föregående. Sarakkas samband med Frigg framgår även därav, att ännu vid början av 1700-talet de flesta lappar, som tillfrågats om veckodagarnas förbindelse med gudomligheter, förklarar, att fredagen, alltså Friggs dag, var helgad åt Sarakka (Forbus hos Reuterskiöld). Detta bestyrker min förmodan, att den s. k. »fredagsmannen» (jfr under 14, 19 och 23) är en relativt sent uppkommen gudomlighet, som först i analogi med »solmannen» (jfr under 23) förbundits med en veckodag. Sarakka troddes bo under kätans golvmärk. Hon var liksom de andra akkorna en ktonisk (underjordisk) gudomlighet. Dylika ha tvivelsutan dyrkats av lapparna redan på ett primitivt utvecklingsstadium, då de ännu icke stiftat bekantskap med nordgermansk religion. Från Frigg har den troligen från urgammal nomadreligion stammande jordmodern Sarakka övertagit en hel del drag, enär man vid bekantskapen med nordgermansk tro identifierat henne med skandinavernas främstamodergudinna: givit henne dennas heliga träd, dag och tal (17) o. s. v. Ibland byggdes en särskild liten hydda, avsedd för dvrkan av Sarakka. Denna finnes avbildad på en del trolltrummor och har i regeln bredvid sig en björk (alternativt tvenne).

18. Det 18:e utharktecknet, häst-runan, har, såsom jag redan nämnt, en evident motsvarighet på Naeromanuskriptets trolltrumma. Mellan »underjordens trollman» och »dödsriket» ses en häst (15 på avb.). Denna figur kallas »Sturich», otymplig skrivning för Sturek, ett namn, som jag i det föregående (s. 77) sammanställt med det svenska ordet stor under erinran om, att Odens häst på sina håll i Sverige kallats »den stora hästen». Om denne »Sturich» upplyser Randulf, att det är en »offerhäst», som utlovas när någon är dödssjuk, för att de döda skola låta honom leva ännu någon tid. Därför står denna häst »på vägen till de dödas rike», säger manuskriptets författare. Liksom hos nordgermanerna har hästen hos lapparna varit ett med döden och dödsriket nära förbundet väsen. Underjordsguden Rota (Rutu), som bragte sjukdom och död, tänktes också komma ridande på en häst. I vissa källor uppfattas Rota som ett kvinnligt väsen (J. Fellman och andra), i de flesta emellertid som ett manligt. Mycket har skrivits för att etymologiskt tolka namnet på denna lapska döds gudomlighet. Namnet har tvenne huvudvarianter, en med o och en med u i stamstavelsen. Den mindre vanliga namntypen Rutu, Ruto etc. sammanhänger sannolikt med det finska ordet rutto, som betyder 'pest, farsot'. Det finska ordet kan emellertid vara lånat från det lapska, som antagits i sin tur vara ett lån från ett germanskt ord ('spetälska' heter på gotiska pruts-fill, och ett motsvarande ord för 'pest, svår sjukdom' torde ha funnits i det forntida Skandinavien, fornisländskan har t. ex. adjektivet pnitenn, 'svullen'). Emellertid synes det mig troligt, att Rota varit dödsdemonens egentliga namn. Härför talar bl. a. den omständigheten, att dess hemvist nästan alltid kallas »Rotaland» eller »Rotaimo» (i de svenska källskrifterna har jag mött 10 Rotaland eller Rotaimo mot 1 Rutaimo). Jag har ovan nämnt, att Rota i vissa källor framställs som ett kvinnligt väsen. Denna omständighet för tanken till Snorres »Gylfaginning», där en dödsvalkyria bär ett identiskt namn. Tre bland de i Odens tjänst varande valkyriorna sägas »ständigt rida ut för att utvälja dem, som skola falla», och nämnas av Snorre: »Gunn, Rota och Skuld». Det är emellertid endast några få källor, som omtala lapparnas Rota såsom kvinnlig. Man har trott, att denna uppfattning berott på, att namnet slutar på -a. Med hänsyn till, att Rota i fornnordisk mytologi varit namn på en dödsvalkyria, är det emellertid att överväga, om icke föreställningen om Rota som man hos lapparna kan vara sekundär och ha uppkommit på den grund, att det i allmänhet är män, som färdas till häst. Givetvis bör även föreställningen om Oden som ryttare ha spelat en roll. Även om lapparna ursprungligen och huvudsakligen tänkt sig Rota som ett manligt väsen, kan upphovet till själva namnet vara att söka i den av Snorre omtalade dödsvalkyrians namn. Av ett visst intresse är, att i en svensk trollformel mot en hästs sjukdom (»floget») omnämnes ett demoniskt väsen, vars namn påminner om det lapska Rutu (Rota):

»Rut spänner sin båge emot sin fot, hon skjuter allt som är honom emot.»

(»Salomoniska magiska konster», antingen »hon» eller »honom» bör vara avskrivningsfel.) Besvärjelsen torde till ursprunget sammanhöra med en i Småland upptecknad formel, som begynner: »Onden stod på berget med spänd båge» (Söderbäck). Med »Onden» menas Oden (jfr under 18 i föreg. uppsats). Skrivningen Rut kan ha ersatt ett äldre Rot (som rimmat på fot). Tänkbart är, att det av Snorre omnämnda namnet Rota i senare skandinavisk folktradition kan ha blivit ett namn på Oden såsom sjukdomsdemon eller levat kvar såsom namn på en med Oden och döden förknippad kvinnlig demon, som slutligen delvis förväxlats med guden själv.

19. Det 19:e utharktecknet, man-runan, har jag redan ovan (under 14) omtalat under förmodan av sammanhang med en avde s. k. helgdagsmännen. Om tecknet i fråga hör samman med »lördagsmannen» (11) eller »fredagsmannen» (12), är svårt att avgöra. Frågan är för övrigt av underordnad betydelse. Ett till Madderakka svarande manligt väsen är Madderattje. Denne säges ha sin boning »nära solen». På en trolltrumma (Leem-

Avb. 37. Jessens lapptrumma enligt Friis' rekonstruktion.

J essens) ses denne som en med armar och huvud försedd figur (3 på avb. 37). Tecknet har en viss likhet med tvenne sena former av m-runan: ^ och ?. Vi kunna alltså här förmoda en rest av den runa, vars namn betytt 'man'. På trolltrumman i fråga finnas även tre korsliknande tecken för de tre helgdagsmännen. Intet hindrar emellertid, att ett ursprungligt tecken till sist reflekterats av två former. Ett från en viss variant av manrunan härstammande tecken kan ha hållit sig kvar, fast man med andra trolltrummors figurer som mönster infört tre helgdagsmän, betecknade med kors, vari en reflex av en annan variant av m-runan torde föreligga: -j- = m i den svensk-norska runraden. Att en motsvarighet till manrunan bör vara att söka i närheten av soltecknet, är i varje fall, vad man har att vänta.

20. Det 20:e utharktecknet, l-runan, vars namn betyder Vatten', har sin frapanta motsvarighet i den figur på trolltrumman, som angivits föreställa »fiskevatten» (21 på avb.). Att i lapsk magi vattnet främst haft betydelse såsom fiskevatten, är fullt begripligt: av vattnet väntade sig lappen i första hand ett gott fiske. Randulf omtalar, att om ringen (visaren) gick till vattnets tecken och stannade inom det, förutsade detta ett gott fiske, stannade ringen däremot invid kanten av figuren utan att komma in i den, betydde det, att vattenguden, »Tonsie Gud», krävde offer för att fisket skulle lyckas. Blev ringen stående helt utanför, lönade intet offer. Ett dylikt säges i regeln ha bestått i en död hund. Vatten-

gudens namn har av den norske lappkännaren Qvigstad tolkats såsom ursprungligen betydande »Tunnsjoguden» och hänsyftande på en seite vid Tunn-sjoen i Namdalen. Lapparna ha haft olika vattengudar i olika trakter. Vanligen kallas vattnets gudom för Tjasolmai, d. v. s. »vattenmannen», en motsvarighet till ryssarnas Vodjanøj och vår Näcken. Såsom jag i det föregående påpekat (jfr första uppsatsen under 2), betraktades »vattenmannen» som ett demoniskt väsen.

21. Det 21:a utharktecknet är Ingrunan. Denna bör av namnet att döma ha haft med fruktsamhet att göra (jfr föregående uppsats under 21). Liksom Tyr-runan hängt samman med guden Tyr, har Ingrunan magiskt förbundits med Ing, en bland nordgermanernas gudomligheter, enligt traditionen ursprungligen en stamheros, som lokalt blivit dyrkad som en manlig fruktsamhetsgud. Till skillnad från björkrunan, Friggs tecken, kan Ingrunan vid spådom ha haft såsom funktion att förutsäga manlig avkomma. I den lapska mytologien uppträder ett kvinnligt väsen, juksakka, vars huvudsakliga uppgift är att skaffa gossebarn till världen. Denna födelsegudinna har ett namn, som egentligen borde skrivas Juoksakka, då det av allt att döma sammanhänger med ordet jnoks, 'båge'. Att hon bär en dylik benämning, förklaras därav, att det berodde på henne, om barnet blev av det kön, som använde båge. Om tillräckligt kraftig trolldom utövades av henne, troddes t. o. m. ett kvinnligt foster i moderlivet kunna förändras till ett manligt. Därför har hon en trolltrumma i sin högra hand, upplyser Randulf. I den andra håller hon en stav (se 18 på avb.). Hennes gestalt vänder sig på trolltrumman åt det håll, där båg-guden Leibolmai befinner sig. Någon direkt mytologisk fortsättning av guden Ing kan i detta fall icke förefinnas. Tvivelsutan ha lapparna, som jag redan påpekat, långt före sitt sammanträffande med nordgermanerna dyrkat vissa gudomligheter av kvinnligt kön, härdens och hemmets beskyddarinnor. Liksom Sarakka ansågs Juksakka bo nere i marken under kåtan, närmare bestämt vid dörren, där männens bågar brukade ställas. Sannolikt avser namnet Uksakka samma gudomlighet. Det betyder 'dörrgumma' (uks på lapska 'dörr'). Ett dylikt väsen förekommer även i den nordsvenska befolkningens föreställningsvärld, »Dörrkärigen» (i Västerbotten). Namnet Juksakka är sannolikt en kontamination av Juoksakka och Uksakka (en och samma figur kallas av Jessen för »Uks- eller Juksakka»). Utgå vi från, att lapparnas omedelbara mönster för trolldomsfigurerna varit ett nordgermanskt spådomsredskap med runtecken, möter ingen svårighet att sammanställa Juksakkas gestalt med Ingrunan: det väsentliga har för den hedna tidens lapska nådar varit tecknens funktion, icke direkt runornas namn. Att Ingrunan på ett nordgermanskt spådomsredskap använts såsom tecken för ett gossebarns födelse, är intet alltför djärvt antagande (jfr s. 87).

22. Det 22:a utharktecknet, odalrunan, har ett namn, som hänsyftar på fast egendom (odal, arvegods). I runmagien bör detta tecken ha förbundits med begreppet 'bostad, hemvist'. På den av Randulf beskrivna trolltrumman finnes till vänster (som pendang till dödsrikets område å motsatta sidan) en halv-cirkelformig plats (22 på avb.), där lapska kåtor och jordkulor finnas avbildade. Om betydelsen av denna figur meddelas, att det av ringens rörelse från detta område eller dess kvarstannande inom detsamma avgjordes, om lappen skulle stanna där han var eller hade utsikt att få det bättre annorstädes. Vi veta även, att om ringen gick från dödsrikets område till detta bostadsområde, var det ett gott tecken: den sjuke skulle få stanna kvar hos de sina. Hålla vi oss till det, som närmast kan förmodas ha varit odalrunans roll vid spådom, ha vi här en god överensstämmelse mellan det lapska hemvisttecknet och innebörden hos utharkens 22:a tecken: vad som varit den bofastes hemvist har blivit lappens hemvist. Runans namn har i detta fall icke varit det väsentliga utan dess magiska funktion.

23. Det 23:e utharktecknet, dagrunan, har haft ett namn, som betytt 'dag' och sannolikt även 'dager, dagsljus'. På lapska brukas emellertid samma ord beive (peive) både för 'sol' och 'dag'. Om reflexerna av den 15:e och den 23:e runan (solrunan och dagrunan) hållits isär, böra de lapska tecken, som gå tillbaka på de nämnda runorna, befinna sig i varandras omedelbara grannskap. Med hänsyn härtill förmodar jag, att den s. k. »söndagsmannen», anbragt omedelbart över soltecknet (10 på avb.), är en reflex av dagrunan. För att skilja detta tecken från solens har man sannolikt till en början kallat det »solmannen». Redan i fornnordisk myt torde för övrigt dagrunan ha förbundits med en såsom ett manligt väsen uppfattad ljusgudomlighet: Dag, Dellings son. Då söndagen var solens dag, har av dagmannen-solmannen slutligen blivit »söndagsmannen», varefter de båda på sidorna om soltecknet placerade mansfigurerna, reflexer av m- och r-runorna, ävenledes uppfattats såsom veckodagsgudomligheter. Möjligen har först söndagsmannen (solmannen) försetts med vingar, kanske i anslutning till äldre nordgermansk myt. Sedan ha även de båda andra figurerna fått vingar i stället för armar.

24. Det återstår nu endast att finna motsvarigheten till utharkens sista (med tallet 24 förknippade) runa. Dess namn på fornnordiska, *fehu, har på en gång betytt 'boskap' och 'rikedom', ett kollektivt begrepp, som väl svarar till bokstavstecknets höga talvärde enligt utharkteorien. Det enda tecknet på trolltrumman, med vilket vi hittills icke sysslat, kallas »de kristnas väg». Detta tecken (14 på avb.) hänsyftar på den besuttna grannbefolkningen och dess bohus, de kristna bönderna och deras ägodelar. Vid sidan av en kyrka och tvenne lägre byggnader (gård och visthusbod) ses boskap (en bock och en ko). Randulf omtalar,

att man genom detta tecken fick veta, när lappen skulle ha »handel» med bönder, präster och andra, som icke voro lappar. I lapparnas, från fornnordisk religion övertagna offerväsen ingingo krav på anskaffning av åtskilliga djur och livsmedel, som de själva icke uppfödde eller producerade. Häst för offret till dödsriket, tupp för vissa mindre offer m. m. kunde endast erhållas genom köp från den bofasta bondebefolkningen. Av intresse är att i detta sammanhang omnämna, att lapskan har ett ord för 'rikedom' *båndavuot* (eller *båndotak*), vilket är en avledning till det inlånade ordet *bānda*, 'husbonde', som tydligen ursprungligen betecknat 'självägande bonde'. Såväl enskildheter hos bilden — figurer, som föreställa husdjur — som vad vi veta om tecknets funktion — rådgivning i fråga om handel — tala för ett samband med *f*-runan. Med denna och dess tal 24 ha, såsom vi i det föregående sett, i nordgermansk magi handlingar, som stått i samband med förvärv och återvinnande av egendom, varit förknippade.

Av särskilt intresse för min utharkteori är den omständigheten, att motsvarigheterna till uroxrunan och rikedomsrunan — rentjurens tecken och tecknet för bondens hem och boskap — befinna sig på så stort avstånd från varandra. Det förstnämnda tecknet befinner sig högst uppe på trolltrumman bland idel figurer, som visat sig vara reflexer av runor inom utharkens första hälft, det senare tecknet, som är omgivet av reflexer av runor inom utharkens andra hälft, när nästan lika långt ned som dödsrikets tecken och har blott bilden av den under jorden boende Madderakka nedanför sig. (På v. Westens teckning, avb. 33, når det ända ned.) Undersökningen av nästa trolltrumma skall ännu tydligare visa, att rentjurens tecken är n:r 1.

III.

Från slutet av 1600-talet är en lapsk trolltrumma bekant, som tillhört en nära hundraårig lappgubbe, Anders Poulsen. Denne blev anklagad för utövande av trolldom och förhördes år 1691 inför domstol i Vadsø i norska Finnmarken. Därvid meddelade den anklagade en detaljerad förklaring rörande spådomsredskapets bruk och de på trumman avbildade figurernas innebörd. Den gamle lappmannen sade sig vara född i Torne lappmark i Sverige och påstod sig ha lärt spådomskonsten av sin moder. Trolltrumman, som var mycket sliten av flitig användning, säges den anklagade en gång ha förklarat sig själv ha gjort, men inför rätten förnekade han detta. Ehuru det redskap, Anders Poulsen använt, påträffats några decennier tidigare än den av von Westen funna och av Randulf tolkade trolltrumma, med vilken vi ovan sysselsatt oss, hör det dock mytologiskt till ett senare utvecklingsskede. Det visar nämligen till skillnad från den i början av 1720-talet påträffade spåtrumman, som dock troligen förfärdigats långt tidigare, ett starkt inslag av kristna element. Orsaken till denna olikhet inses lätt, om man betänker, att de båda trolltrummorna ehuru ungefär tillhörande samma tidsperiod hänföra sig till skilda geografiska områden. Härtill kommer ytterligare den omständigheten, att Vadsørelationens trolltrumma eller dess förebild varit brukad av en kvinna, den för trolldom anklagade lappmannens moder. I regeln fick en kvinna icke syssla med en lapsk trolltrumma, möjligen dock vid hög ålder. Åtskilligt i spådomsfigurernas anordning (frånvaron av motsvarigheter till de båda björnarna m. m.) får emellertid en förklaring, om man räknar med, att i undantagsfall även en lappkvinna (i så fall en till hög ålder kommen) utövat spådomskonsten i anslutning till ett efter hennes behov lämpat redskap.

Vid första påseendet synas de båda trolltrummorna vara varandra mycket olika. En närmare undersökning skall emellertid visa, att av den i Nærømanuskriptet beskrivnaspådomsapparatus 24 figurer icke mindre än 22 ha motsvarigheter på Vadsørelationens trolldomsredskap. Att på den sistnämnda trumman trots bortfall av tvenne tecken dock uppträda 25 figurer, beror på, att vissa tecken fått dubbel reflex. Flera av figurerna på Vadsøtrumman äro dessutom försedda med »stavar», magiska tecken av runliknande karaktär. Sannolikt föreligger här en rest av något mycket ålderdomligt. I äldre tid synes det att döma av skriftliga vittnesbörd ha funnits trolltrummor utan bildfigurer, vilkas tecken bestått av vad man kallat »streck» eller »karaktärer» (sannolikt runliknande märken). Det omtalas t. ex., att en finnmarkslapp haft en trumma försedd med »nio streck,

vart med sin särskilda betydelse» (Leem). Uppgiften att tecknen i detta fall varit blott 9, torde bero på ett partiellt missförstånd. Det troliga är, att trumman i fråga i likhet med den av Randulf beskrivna haft 24 tecken, av vilka 9, de till himmelsregionen hörande, blivit föremål för särskilt omtalande. Ytterligare vittnesmål lämna på trolltrummor anbragta avbildningar av trolltrummor. En sådan avbildning (n:r 7 på trolltrumman n:r 8 hos Friis) visar samma huvudindelning som på Nærømanuskriptets bild: en tvärlinje ett stycke ovan mitten, på denna stå vertikala streck och i det undre fältet likaledes vertikala streck i något större antal. Det sannolika är, att den figurförsedda typen vuxit fram ur streck- eller stavtypen. Vadsørelationens trolltrumma torde visa ett övergångsstadium: bredvid stavarna (strecken) ha ställts figurer och i vissa fall ha stavarna bortfallit och blott bilder blivit kvar såsom på Nærømanuskriptets framställning. Ett ännu äldre stadium har representerats av spåtrummor, som blott haft s. k. »streck» eller »stavar», vilka sannolikt en gång i tiden varit ganska lika de av nordgermanerna brukade runorna. Den lapska trolltrummans norska namn, *runebomme*, ger en viss hänvisning i dylik riktning, ehuru väl det icke är att förglömma, att det nynorska verbet *runa* har betydelsen 'spå'. En detaljgranskning av Vadsørelationens trolltrumma skall också, såsom vi i det följande skola se, ge vid handen, att dess s. k. stavar till en betydande del kunna återföras på runor, ja några äro rentav identiska med runtecken, i tvenne fall t. o. m. av gammal typ (se avb. 38).

Vadsørelationens trolltrumma, vars förebild, som nämnt, hört hemma i Torne-trakten i 1600-talets Sverige, har röda med albark målade tecken och är genom fyra horisontalt gåendelinjer delad i fem avdelningar. Figurerna inom dessa har man vid förhöret låtit den lapske trollkarlen förklara i tur och ordning. I anslutning till den latinska skriftens riktning och det vanliga europeiska bruket att låta bilder följa varandra från vänster till höger har lappmannens svar upptecknats i sådan ordningsföljd. Att spåmannen själv tänkt sig denna ordning, är därmed ingalunda avgjort: en vanlig magisk operation är just att låta en rörelse ske »motsols» (från väster-höger till öster-vänster). En för frågan enligt mitt förmenande avgörande omständighet är, att endast om man räknar med en anordning från höger till vänster, de intimt sammanhörande tre helgdagsmännen och solen komma i svit. Räknar man däremot från vänster till höger, skulle icke mindre än sex figurer stå mellan solen (det runda tecknet längst till vänster i 2:a raden) och de tre helgdagsmännen (i 3:e raden, den sista längst till höger). Denna omständighet är av stor betydelse. Anslutning till Nærømanuskriptets bildframställning och till runraden framträder även i andra avseenden vid en orientering höger-vänster. Den av mig valda orienteringen stödes även genom ett

av trollkarlen själv givet — indirekt betydelsefullt — meddelande, som nedan (s. 150) skall diskuteras. Jag övergår nu till en detaljgranskning av spådomsredskapets figurer och tecken.

Vi begynna med översta regionen, där figurerna 1, 2 och 3 på avbildningen äro att gruppera i motsatt ordning.

Såsom n:r 1 ha vi i så fall att betrakta rentjurens bild (3 på avb.). Att det skall vara en rentjur, synes tydligt på de kraftiga, blott för ett handjur karakteristiska hornen. Här föreligger en överensstämmelse med utharkens tjurruna (angelsax. *úr*) och Nærømanuskriptets på lapska lämnade upplysning om trolltrummans översta centrala tecken: att det föreställer en *sarva*, en hanren.

Såsom n:r 2 i samma rad står en gestalt (2 på avb.), som säges föreställa åskan (i protokollet kallad »Torden»). Vid sin högra sida har denna gestalt en stav, vari utan svårighet en reflex av det lapska hammartecknet igenkännes: vad som motsvarar hammaren på Nærømanuskriptets trummahar förtunnats och ser ut som handtaget till en stav. Såsom n:r 2 i utharken står thursrunan, dess reflex kan emellertid icke vara att söka bland »himmelska» tecken. Liksom på Nserotrumman är den, såsom vi i det följande få se, nedflyttad (jfr vad jag nedan meddelar om den understa, femte regionen). Figuren n:r 2 motsvarar emellertid icke utharkens 3:e tecken utan dess 4:e, vagnrunan, Tors tecken. En obetydlig omflyttning har sålunda ägt rum, troligen beroende på platshänsyn: åskguden har tänkts högre än vindguden och därför avbildats, där den välvda regionen når högst.

Såsom n:r 3 står längst till vänster vid åskgudens sida en gestalt (1 på avb.), föreställande ett väsen, som säges råda över »storm och oväder», alltså en motsvarighet till »vindens man» i Nærømanuskriptet, av mig sammanställd med Oden och det 3:e utharktecknet, ass-runan. Till vänster ses en »stav», troligen återgående på ett runtecken. Brist på plats torde ha förorsakat, att tecknet stympats, varför dess ursprungliga form gått förlorad.

I den andra regionen avses med figuren längst till höger (8 på avb.) enligt vad protokollet upplyser en »ängel», vari man förmodat en motsvarighet till den helige ande. Trollmannen har tydligen försökt att så långt möjligt tolka allt enligt kristen uppfattning. Han har därför t. ex. undvikit att använda uttrycket »gud» om åskguden och vindguden utan brukat ordet »et Menniskes Lignelse». Ursprungligen torde denna figur ha varit ett himmels gudarnas sändebud. Det 5:e tecknet på Nseromanuskriptets trolltrumma säges vara en av de trenne storgudarnas »underregenter», med hjälp av vilken de uträtta allt vad de vilja »i himmel och på jord». Denne är alltså ett sändebud, en motsvarighet till vad lappen

Poulsen kallat en »ängel». På Linnés trolltrumma finnes ett tecken, som till formen överensstämmer med Nseromanuskriptets »furutopp», och i tolkningen anges avse »änglar». Jag förmodar samband med utharkens 5:e tecken, fackelrunan. Sannolikt har denna i runmagien förbundits med någon annan gud än Oden, Tor och Frej. Såsom en vaksamhetens symbol kan den ha varit Heimdalls runa. Denne bragte budskap till deövriga gudarna. Den vid gestalten stående staven visar nedtill en krök. En viss likhet med runtecknet <, det 5:e i utharken, förefinnes. Skulle detta omformas, så att det liknade en vandringsstav, var det oundgängligt att starkt mildra böjningen. Resultatet har blivit en käpp, vars nedre del är något böjd åt höger.

Vid sidan av mannen med den krökta staven står bilden av en kyrka (7). Om denna säges, att »vill någon ha god lycka, då skall han giva den vaxljus, vildvaror eller pengar». Jag förmodar därför sammanhang med gåvorunan, det 6:e tecknet i utharken, och figuren »offertupp» på Naeromanuskriptets trumma. Tecknets funktion har varit att ge anvisning om ändamålsenligheten i att bringa ett offer. Den avbildade kyrkan är försedd med tre kors, det ena har en ganska stor och något på sned gående tvärarm. Av den gamla g-runan v torde ett lapskt offertecken ha bildats (ett dylikt tecken finnes faktiskt, jfr i det följande). Ur tecknet v kan sedan lätt ett kors ha uppstått, som med tiden kombinerats med en kyrka, vari lappen väl främst såg ett offerställe, ägnat de kristnas gud, hos vilken ibland även en hednisk lapp sökte hjälp genom gåvor till präst och tempel.

Till vänster om kyrkbilden se vi en mansfigur (6 på avb.), som i protokollet anges avse »Gud fader». Vi ha här att förmoda den lapska mytologiens centrala gudomlighet, Veraiden olmai (»världens man») i Naeromanuskriptet, alstringskraftens gud, som forskningen identifierat med Frej. I egenskap av kärlekens och vänskapens gud bör Frej enligt vad jag i det föregående utvecklat i runmagien ha förbundits med det 7:e utharktecknet, det efter gåvorunan omedelbart följande. Detta tecken är w-runan p. Det är därför i hög grad intressant att kunna konstatera, att bredvid denna figur en stav av just denna runas form är anbragt (se avb.).

Någon motsvarighet till »himlens björn» på den av Randulf beskrivna trolltrumman finnes, som redan nämnt, icke på Vadsorelationens spådomsredskap. Reflexen av det 8:e utharktecknet kan av flera anledningar lätt ha försvunnit. En omständighet Jiar jag redan antytt: spåtrumman eller dess förebild har brukats och troligen även förfärdigats av en lapsk kvinna. Detta kan förklara, att just de båda björnbilderna utelämnats. Det är också tänkbart, att motsvarigheten till »himlens björn» en gång blott bestått i punkter eller små kors, som av-

sett stjärnor (exempel därpå möta vi i det följande). Vid dessa punkter eller kors har troligen med tiden ingen viktigare spådomshandling varit knuten, varför denna figur fallit bort.

Till vänster om Frejs stav se vi bilden av en man (5 på avb.), vars ena fot snarast ter sig som en hästhov. I protokollet förklaras bilden föreställa »Guds son». Figuren ter sig emellertid nog så diabolisk. Sannolikt ha vi här att göra med en motsvarighet till Naeromanuskriptets »himlens trollman», vari man torde ha att se en reflex av Oden i dennes egenskap av runmagiens främste utövare. Då trolldomsrunan framför andra var utharkens 9:e tecken, har man att förmoda samband därmed. Den till vänster stående staven erbjuder också en viss likhet med nödrunan $\wedge$. Bistaven har blott kommit en smula högre upp och förlorat sin sneda riktning. Möjligt är dock, att det är den 8:e runstaven, som dröjt sig kvar: i den svensk-norska runraden har h-runan formen -J-. I varje fall ha vi att i den bredvidstående figuren närmast förmoda en motsvarighet till »himlens trollman» och nödrunans magiska funktion. Som bekant tänktes Oden i efterhednisk tid delvis som häst: den folkliga djävulsgestaltens hästhov är ett arv härifrån.

Längst till vänster befinner sig i andra regionen ett runt tecken, genomdraget av en vertikal linje (4 på avb.). I protokollet säges, att därmed avses solen. Vi ha här givetvis en tydlig motsvarighet till soltecknet på den ovan behandlade trolltrumman och en mängd andra. Som jag i det föregående redan nämnt, torde strecket härstamma från den isländsk-norska run-typen <*>. En mellanform mellan nämnda runtecken och solbilden på denna trolltrumma återger prosten Forbus 1727 (hos Reuterskiöld). Solen har »solringen -0 till ära», meddelar han. I detta tecken fortsätter visserligen strecket snett nedåt och icke uppåt, men omvändning av tecken är mycket vanlig hos lapparna. Som en kuriositet vill jag omnämna, att den i Tyskland på vissa håll mycket uppmärksammade urtidsforskaren Hermann Wirth i soltecknet på just denna lapptrumma tror signa funnit ett tecken för »det heliga året». Ingenting vare sig i protokollets uppgift om tecknets betydelse eller i annan tradition om lapska tecken talar för denna förflugna idé. Protokollet upplyser i tydliga ord, att det är ett tecken för solen, och vad vi i övrigt veta om lappmagiens tecken stämmer härmed. Den nämnde tyske författaren slår enligt min mening ett rekord i löslig bevisföring: han laborerar sida upp och sida ned med alla möjliga tecken, som vore han säkert förtrogen med deras betydelse. Det mesta synes han emellertid — som i detta fall — ha tagit »aus der Tiefe des eigenen Bewusstseins».

I tredje regionen följa så, från höger räknat, trenne figurer, som anges avbilda tre »julherrar»: 1:a, 2:a och 3:e juldagens herre (13, 12, 11 på avb.). Tidigast

kanske »*peiveherr*», som kan betyda både »solherre» och »dagherre». Här föreligger uppenbarligen en motsvarighet till de med soltecknet nära förbundna gestalter, som i Nærømanuskriptet betecknas såsom »fredags-, lördags- och söndagsmannen». Som jag redan nämnt, är det av synnerligen stort intresse, att stavarna vid dessa trenne »herrar» i tvenne fall överensstämmer med just de runor, varav man kan förmoda dem vara reflexer. Gestalten längst till höger (13) har en stav av utseendet ### bredvid sig. Överensstämmelsen med utharkens 14:e tecken, *R*-runan, är uppenbar. Bredvid de båda andra gestalterna stå tvenne andra stavar, båda av samma form. Med den svensk-norska runradens *m*-tecken † föreligger här en slående likhet. Av intresse är även, att den stav, som sammanhänger med utharkens 14:e tecken kommer före de båda stavar, som höra hop med utharkens 19:e. Att dagrunan ### saknar reflex, är begripligt nog; den kunde icke omformas till en »stav». Korsliknande tecken för »männen» kring solen uppträda på åtskilliga lapptrummor. Enligt min åsikt återgå dessa på en relativt sen typ av manrunan, som undanträngt det gamla utharktecknet ###. Även runan ### bör i analogi med en typ i den yngrerunraden slutligen ha uppfattats såsom en manruna. Det uppstod på så vis tecken för tre »män».

Vid sidan av de trenne »juldagsherrarna» stå tvenne kvinnliga figurer. Den till höger (10 på avb.) angives vara »Maria, Kristi moder, Guds kvinna». »När hon tillbedes, hjälper hon särskilt barnaföderskor (»Barselqvinder»)), tillfogas det. Här föreligger en omisskännlig reflex av barnbördsgudinnan Sarakka, som vi känna från Nærømanuskriptet. Hennes nordgermanska motsvarighet är Frigg, det 17:e utharktecknets (björkrunans) gudomlighet.

Vid sidan av Maria-Sarakka står längst till vänster (9 på avb.) en kvinnlig gestalt, som i protokollet tolkas såsom avseende »Sankta Anna», vilken säges vara »Marias syster». Enligt bibeln hette Marias moder Anna. Vi torde därför i denna figur ha att se en reflex av den äldsta bland jordmödrarna, *Madderakka*, som under kristen påverkan omtytt till Anna, Jungfru Marias moder. Förebilden till trolltrumornas Madderakkafigur ser jag, som ovan nämnt, i *p*-runans gudomlighet, en med jorden sammanhörande gudinna. Utharkens 13:e runa hade ursprungligen formen ### (så t. ex. på Kylverstenen). I norra Sverige (Dalarne) uppträder ett *p*-tecken av formen ###. Detta kan på så sätt vara uppkommet, att den gamla *p*-runan vänts och satts på stav. En s. k. stav av formen ### finnes också på denna trolltrumma, vid sidan av den närmast under »Sankta Anna» stående manliga figuren i fjärde regionen (15). Det är möjligt, att en stav flyttats från tredje regionen till den fjärde, emedan trolltrummans tillverkare icke ansett behövt, att kvinnor skulle ha stavar. Vid förhöret har trollman-

nen upplyst, att »liksom jordens herrar ha stav i handen, ha dessa personer stavar i sina händer».

I fjärde regionen står längst till höger en manlig figur (17 på avb.). Denna påminner om en man med käpp, som bär på en mjölsäck. Den anklagade synes av protokollet att döma ha yttrat sig mycket oklart om denna figur och de andra i denna region. »Det är folk, som går till kyrkan», säges han ha upplyst, men enligt en version tillfogad, att man genom trolltrumman kunde göra dem »ont» eller »gott». Härger sålunda protokollets tolkning mycket liten ledning. Hålla vi oss emellertid till stavarna, som ses vid dessa mansgestalters sida, kan möjligen hjälp att finna en förklaring erbjuda sig. Vid figuren längst till höger (17 på avb.) se vi en stav, som ser ut som en klyka. Ett snarlikt tecken har använts i lapsk gudsdyrkan. Forbus upplyser, att fruktbartetsguden Tjorveradiens tecken var ett »tveklivet eller tvågrenigt träd». Missionären J. Kildal omtalar, att till denna fruktbartetsgud årligen om hösten en renoxe (eller annat få) blev offrad, för att han skulle skänka »skön gröda» på jorden. Tjorveradien, vars namn ungefär kan översättas med »hornguden», är tvivelsutan endast en variant av fruktbartetsguden Veraiiden olmai i dennes egenskap av växtlighetsgud. Förklaringen till, att gudomligheten i fråga kallas »hornguden», har man sökt i den omständigheten, att på vissa trolltrummor en del gudafigurer försetts med gloriestrålar om huvudena efter kristet mönster. I detta sammanhang kan man emellertid erinra därom, att Frejs bild på det runristade guldhornet från Gallehus (se avb. 19 till höger) har tvenne horn på sitt huvud. I ena handen håller denna gudagestalt en hacka alldeles som Veraiiden olmai på Nærømanuskriptets trolltrumma. Jag förmodar i anslutning till det sagda, att figuren längst till höger i fjärde regionen på Vadsørelationens trolltrumma (17) avser en variant av Veraiiden olmai och att figuren och dess stav i runmagien motsvaras av guden Frej i dennes egenskap av äringsgud och den med äringmagien förbundna 11:e ut-harkrunan. I den svensk-norska runraden har *a*-tecknet, som ytterst går tillbaka på utharkens *j*-tecken (*ā**r* < **jā**ra*) formen ###. Bokstaven i fråga visar sålunda en betydande likhet med ett klykformigt tecken, Tjorvenradiens symbol hos lapparna enligt Forbus. Att staven på trolltrumman har ett utsprång till vänster i stället för till höger såsom fallet är med runtecknet, överensstämmer med lapparnas sätt att återge runor. Mansfiguren, som hör samman med denna stav, kan förmodas ursprungligen ha varit en s. k. ithyfallisk bild (gudens fallos har tänkts befruktande nå jorden). Frejstoden i Uppsala hedna tempel var som bekant enligt Adam av Bremen försedd med en »väldig priap».

Figuren n:r 2 från höger i denna region (18 på avb.) föreställer, som man ser, en kyrka. Om figurens funktion upplyses i protokollet, att tecknet häntyder på offer av »vaxljus, pengar och annat». Denna kyrkbild torde vara en reflex av teck-

net »de kristnas väg» på Nærømanuskriptets spåtrumma (14 på avb. 32). Detta tecken består av figurer föreställande boskap, hus och en kyrka och säges av Randulf stå i relation till handel med bönder, präster och andra, som icke voro lappar. Såväl bild som funktion visa sålunda en tydlig överensstämmelse på de båda spådomsredskapen. I bägge fallen har det rört sig om penningtransaktioner. Samband med rikedomsrutan, utharkens 24:e tecken, är med hänsyn härtill vad vi närmast ha att förmoda. Givetvis ligger detta samband betydligt klarare för Nærømanuskriptets vidkommande än för Vadsørelationens. Intet annat tecken synes mig emellertid på Vadsørelationens spåtrumma bättre motsvara tecknet »de kristnas väg» på den av Randulf beskrivna. Av intresse är även, att Vadsørelationens trollman vid förhöret antytt, att »Dom Kirken» (alltså det tecken det här är fråga om) haft betydelse för återfående av stulna ägodelar. Detta stämmer med vad jag i det föregående påpekat om det 24:e utharktecknets och dess tals roll i dylik magi.

Till vänster om kyrkan ses tvenne manliga gestalter. Rörande dessa uttrycker sig protokollet ytterst svävande (de sägas vara »folk som går till kyrkan»). Av uttalandet kan ingen slutsats dragas. Den enda möjligheten att tillnärmelsevis bestämma dessa figurer är att ge akt på, vilka motsvarigheter, som saknas, när det lättare tydbara blivit tolkat. Till »himlens björn» ha vi icke upptäckt någon motsvarighet, hade en sådan funnits, skulle den vara att söka redan i andra regionen. Det återstår då, som det följande skall visa, att tänka på motsvarigheter till jaktguden, Leibolmai, och »jordens björn». En av de tvenne mansfigurerna torde därför en gång på en äldre förebild till trolltrumman ha föreställt Leibolmai. Sannolikt är det gestalten längst till vänster (15 på avb.). Mansfiguren till höger (16 på avb.) kan uppenbarligen icke vara en reflex av »jordens björn». Det troliga är, att figuren blott insatts såsom ett komplement till den mellan honom och kyrkan befintliga staven. Denna har en viss likhet med en korrumperad *f*-runa, tecknet $\mathfrak{f}$. Huvudstaven kan ha råkat att upptill bli böjd, och en av bistavarna har så fått fortsätta tecknets centrallinje. Snarast ha vi även att räkna med den hos lapparna vanliga omsvängningen av runstaven. En gång i tiden torde runtecknet $\mathfrak{f}$ ha hört samman med den figur, som antytt »handel» med präst och bönder (den bredvidstående kyrkan = »de kristnas väg», jfr s. 145).

Rundeln längst till vänster (14 på avb.) tolkas i protokollet såsom avseende »månen». Ett tecken för måne saknas emellertid på Nærømanuskriptets trolltrumma. Med stöd av uppkomsten av ett annat ävenledes runt tecken i femte regionen (jfr nedan) förmodar jag, att rundeln längst till vänster i fjärde regionen tidigast motsvarat lapparnas boplatsoområde på den av Randulf beskrivna spåtrumman: detta teckens halvcirkel kan ha blivit till en helt slutet rundel,

vilken i sin tur i analogi med soltecknet uttytts såsom avseende månen. Boplatstecknets läge på Nærømanuskriptets spåtrumma stämmer mycket väl med denna hypotes. Likaledes bör reflexen av jaktguden, Leibolmai, vara att söka i närheten av platsen för detta ursprungliga bostadsområde. I mansfiguren bredvid rundeln har jag också, jfr ovan, förmodat en reflex av Leibolmai. Det tecknen, som står bredvid denna figur, torde, som jag ovan påpekat, ha blivit nedflyttat från närbeläget ställe inom den angränsande övre regionen. I den svensk-norska runraden bestod det tecken, som i anslutning till sitt namn, *ýr*, 'båge', kunde förbindas med jaktens gud, blott av ett litet, lågt stående vertikalt streck. Det är möjligt, att en stav av dylikt utseende med tiden uppfattats såsom ofullständig och därför ersatts av tecknet Ψ , som ursprungligen stått hos en av de tre akkorna (Madderakka).

I spåtrummans femte region befinna sig uteslutande figurer, som hänföra sig till »helvetet», d. v. s. det gamla hedniska dödsriket.

I den runda figuren (23 på avb.), som i protokollet säges föreställa »helvetets tjärkittel», ha vi enligt min mening att förmoda en reflex av den halvrund, som på den av Randulf beskrivna spåtrumman betecknar dödsriket. (En parallell till denna utveckling från halvcirkel till helcirkel torde vi ha i uppkomsten av rundeln längst till vänster i 4:e regionen, av mig ovan sammanställd med Nærømanuskriptets boplatstecken). Framför rundeln i 5:e regionen befinner sig en figur, som består av en horisontal- och trenne vertikallinjer (22 på avb.). Denna kallas »helvetets eld». Omöjligt är icke (särskilt med hänsyn till dödsplatstecken på andra spåtrummor), att vi i de vertikala strecken ha att se reflexer av isrunor. Bild och »stav» kunna här ha givit upphov till tvenne figurer. Båda äro enligt min mening i så fall att återföra på utharkradens 10:e tecken, isrunan, och dess magiska innebörd.

I den fyrkantiga figuren (24 på avb.), som angives föreställa »helvetets grav», har man sannolikt att se en reflex av vatten-tecknet på andra spåtrummor. I regeln (t. ex. på Nærømanuskriptets bild) är denna figur rektangulär, såsom fallet är med detta Vadsørelationens tecken.

Liksom vi mött tvenne reflexer av dödsrikets tecken, finna vi även såsom motsvarighet till »underjordens trollman» på Nærømanuskriptets spåtrumma (och dess äldsta mönster thursrunan) tvenne djävar: en bunden (25 på avb.) och en obunden (21 på avb.). Det demoniskas tal är 2 i såväl runmagi som i lapsk vidskepelse (jfr det föreg.). Det finnes också en spåtrumma, på vilken det demoniska angives med ett dubbeltecken, den av Jessen (hos Leem) tolkade (jfr avb. 37). Här anges helgdagsmännen på solens översta och bägge åt sidorna gående

strålar genom kors, vilka, som ovan framhållits, kunna förklaras såsom reflexer av den svensk-norska runradens manruna † (*m*-tecknet). På solens nedåtgående stråle finnes en figur bestående av tvenne hopfogade kors: †† (44 på avb. 37). Denna figur anges föreställa »mubben-olmak, onda andar, som vilja göra lapparna ont».

Den lapska mytologiens föreställning om en bunden djävul kan ha sin förebild såväl i kristen som i nordgermanskmyt (Loke, Fenrisulven). En kuriös detalj, som vittnar om inverkan av fornnordisk myt, är den i protokollet lämnade upplysningen, att då Gud fann denne djävul, hade han »järnsko på». Detta för tanken till Vidar och dennes hos Snorre omtalade tunga (»tjocka») sko. Vidar deltog med de andra asarna i Fenrisulvens bindande och säges vid Ragnarök skola trampa ned honom.

I gestalten längst till vänster i femte regionen (19 på avb.), som anges föreställa »den bundne djävulens hustru», har man sannolikt att förmoda en motsvarighet till Nærømanuskriptets modergudinna Juksakka, som av åtskilligt att döma får anses vara identisk med Uksakka, »Dörrkaringen» i svensk västerbottnisk folktro. Vid en dörr, som kallas *uks*, offrade lapparna nämligen enligt Randulf vid julaftonen åt den undre världen genom att slå ut öl eller brännvin och dricka en skål. Genom denna ceremoni kan Uksakka, »Dörrkaringen», ha blivit knuten samman med underjorden och demonerna och slutligen i en halvkristen lappkvinnas fantasi ha uppfattats såsom djävulens hustru. De båda andra akkorna ha rönt ett annat öde. Med Jungfru Maria blev begripligt nog Sarakka identifierad, lappkvinnornas hjälperska framför alla andra. Att låta Madderakka, den äldsta bland skyddsgudinnorna, bli hennes mor, den heliga Anna, föll sig ävenledes naturligt. För Uksakka erbjöd sig däremot ingen anknytning till den kristna religionens heliga kvinnor. Hon fick behålla sin boplatz under jorden och erhöll helt demonisk natur. Vi möta henne därför i denna spåtrummas understa region som »den bundne djävulens hustru».

Figuren längst till vänster nedanför »djävulens hustru» (20) anges vara en sjukdomsalstrande demon (»en Dievel, som dræber folk og Mennesker, og skal være Siugdom»). Tvivelsutan ha vi att i honom se döds- och sjukdomsdemonen Rota, vilken står i nära förbindelse med sitt offerdjur hästen, »Sturich» i Nærømanuskriptet, av mig sammanställd med utharkens 18:e tecken, hästrunan.

IV.

De båda i det föregående behandlade lapska spåtrumorna avvika i åtskilligt från varandra. De måste dock gå tillbaka på en gemensam äldre grundtyp. Denna har tvivelsutan, vad innebörden hos tecknen beträffar, stått närmast Nærømanuskriptets spådomsapparat, där ytterst litet omtyttts i anslutning till kristna föreställningar. Vadsørelationens trolltrumma visar däremot talrika kristna inslag, ehuru väl åtskilligt vid förhöret sannolikt framställt såsom mer kristet betonat, än det uppfattats i spådomspraktiken. Denna trolltrumma har emellertid till gengäld bevarat något, som för vår undersökning är av den allra största vikt: spådomsapparaten är icke blott försedd med bilder utan visar i en hel del fall dessutom »stavar», vilkas former erbjuda omisskännlig likhet med runor, i en del fall så gott som fullkomlig identitet. Såsom är att vänta, kunna icke alla dessa stavar ha haft runtecken ur den äldre runraden till förebilder. Under årens lopp måste i anslutning till runskriftens yngre typer, som bl. a. inlånades såsom kronologiska märken (tecken för veckodagarna), i flera fall ett utbyte av en äldre form mot en yngre ha ägt rum. Äldre typer ha dock i en viss utsträckning hållit sig, särskilt, då det gällt tecken, som tillika med sina namn försvunnit ur den yngre runraden: *w*-runan #, Frejs tecken, och *R*-runan #, tecken för en med solen förbunden gudomlighet eller eventuellt för ett som gudomligt eller astralt betraktat djur (älgen). Runor av äldre form med namn kvarstående i den svensk-norska runraden, som torde kunna ha reflexer på Vadsørelationens trolltrumma äro: # (*n*-tecknet) och # (*k*-tecknet). Lika i såväl den äldre som den yngre runraden äro: # (*i*-tecknet) och # (*f*-tecknet). Av yngre typ äro # (*m*), # (*p*) och # (*a* för äldre *j*). Det kan icke gärna vara en tillfällighet, att på ett och samma lapska spådomsredskap icke mindre än 9 tecken benämnda »stavar» finnas, som visa så betydande likhet med kända runtyper.

Att lapparna haft en viss kunskap om runor, ehuru desannolikt aldrig brukat dessa tecken för att åstadkomma sammanhängande textuppteckningar, framgår förutom av de lapska veckodagsmärkena av en rad hos lappbefolkningen brukade bomärken. Jag har bland dylika (jfr materialet hos v. Diiben och Sigrid Drake) funnit motsvarigheter till [*~*] e, *y* ^ *g* (även *X*)' *V* *P* ^ ligatur, *f** *a* (något lutande), ^ och *J* *r*, *p* | *u* (*i* ligatur), *KI* // (det sista tecknet kan dock bero på inflytande av det liknande latinska tecknet), se avb. 39. Härtill kommer att det, såsom jag redan påpekat, finnes uppgifter om, att tecknen på vissa äldre trolltrummor bestått endast av s. k. »streck» eller »karaktärer».

En annan viktig omständighet med Vadsorelationens trolltrumma är, att den indelats i icke mindre än fem olika re-

Avb. 39. Lapska bomärken enligt von Diiben.

gioner och att därför figurerna följa efter varandra i rader. Det avgörande är emellertid att kunna bestämma, var början och slutet befinna sig. Att början är att söka överst och slutet längst ned, är utan vidare klart. Mera villrådig måste man vid första påseende ställa sig till frågan, om man har att räkna från höger till vänster eller — såsom i det förklarande protokollet skett — från vänster till höger. Här kommer oss emellertid en uppgift från den förhörde trollmannen till god hjälp. Denne har tillfrågats om figurernas betydelse i ordningen vänster-höger, som för undersökaren har tett sig som närmast till hands liggande. Lappen har emellertid fällt ett yttrande, som rätt förstått visar, att spådomsinstrumentet varit orienterat i motsatt riktning. Den förhördehar nämligen omtalat, att om mässingsföremålet, som användes såsom visare, vid dunkande med hammaren råkade gå motsols, så var detta ett dåligt tecken, men dansade det »rätt om med solen» hade den, han spådde, »god lycka». Riktningen medsols är från vänster till höger: denna riktning måste sålunda följas för att nå från ett ofördelaktigare (lägre) till ett fördelaktigare (högre). Figurerna måste då vara anordnade motsols, d. v. s. från höger till vänster. Akkorna i 3:e regionen befinna sig lägre än helgdagsmännen (»julherrarna»). Solen och »Guds son» (himlens trollman) i 2:a raden tillhöra ett lägre stadium än »Gud fader» (Frej). Vindguden i 1:a raden är av lägre rang än den store och mäktige Tordöns-guden. Före allt står i översta regionen den heliga offertjuren, som representerar samtliga högre gudars vilja. I de båda undre regionerna, den 4:e och den 5:e, är orienteringen icke strängt bunden vid en och samma rad: i bägge områdena kunna vi urskilja högre och lägre placerade figurer. Dessutom veta vi rörande Naeromanuskriptets trolltrumma, att på denna figurerna i den undre regionen icke anordnats i så nära anslutning till utharkraden som i den övre. Vad som främst intresserar oss är därför tecknens anordning inom de tvenne regioner, som motsvara himlaregionen på den av Randulf beskrivna spåtrumman. Utharkens begynnelse-runor (n:r 1—9) återfinnas på Vadsorelationens trumma i följande ordning: 1 (rentjur, uoxrunans reflex), 4 (Tor, vagnrunans gudom), 3 (vindguden, ass-runans gudom), 5 (ängel, väktare, fackelrunans gudom), 6 (offertecken, gåvorunans motsvarighet), 7 (Frej, fröjdrunans gudom), 9 (»Guds son» = »himlens trollman» = nödrunans gudom). Det finnes sålunda endast en enda omkastning: den gestalt, som motsvarar Oden och den 3:e utharkrunan, kommer efter representanten för den 4:e, Tors runa. Som jag i det föregående påpekat, torde detta bero på utrymmesskäl, vartill kommer hänsyn till Horagalles-Tors mera framskjutna plats inom lapsk mytologi i jämförelse med den mindre

ofta åkallade vindguden. Motsvarigheter till tvenne utharkrunor, tecken sammanhörande med den 2:a och den 8:e runan, saknas i denna grupp. Den förstnämnda motsvarigheten har såsom demonisk (förbunden med thurs-djävulen) flyttats ned i den understa (5:e) regionen, den senare har helt försvunnit, troligen emedan den såsom varande en djurbild (»himplens björn») fallit utanför spådomsutövarens verksamhetsområde. Vadsorelationens spådomsredskap (eller dess förebild) har brukats av en kvinna. För en sådan var allt, som hade med en björn att göra, tabu. Sannolikt har en kvinna, även om hon var ålderstigen, aldrig rådfrågats, då det gällt björnjakt. Hon har givetvis icke haft någon användning för de båda björnfigurerna och med hänsyn därtill utelämnat dem på sitt speciella spådomsredskap. Sannolikt har, då en lapsk spåman vid förestående björnjakt rådfrågat en trolltrumma, den i himlaregionen stående björnfiguren i vissa fall fått vikariera för det tecken, som avsåg den på jorden befintliga björnen, målet för jakten. Kom t. ex. ringen (visaren) till »himplens björn», kunde detta väl även tolkas som ett gott omen för björnjakt.

På det hela taget visa vid närmare påseende Nseromanuskriptets och Vadsorelationens spåtrummor en betydande överensstämmelse sinsemellan trots den starka kvasikristna omgestaltningen på den senare. Särskilt gäller detta, som jag redan framhåvt, de till den himmelska regionen hörande figurerna, vilka jag visat genomgående vara motsvarigheter till utharkens begynnelsestecken. Vi ha här ett nytt bevis för, att den gamla av 24 tecken bestående runraden icke begynt med rikedomsrundan, |^, det tecken som på fornisländska kallades fe (av äldre *fehu)) utan med urox-runan f|, som en gång i Skandinavien (liksom bevisligen i England) hänförs till en tjur. Den har kallats ur (av äldre *urus) med angiven betydelse.

Av stort intresse är, att hos lapparna rentjurens tecken varit en symbol för storoffret. Detta har varit ett slags motsvarighet till mithraisternas taurobolium, som avsåg att förlänga livet. Som nämnt, var tjuren hos fornperserna livets symbol. Det finnes om lapsk offertro antecknat, att om någon hade ett barn, som var särskilt kärt, kunde han »köpaliv till det» genom att »offra en ren». Barnet tillstaddes då av storgudarna att leva sin tid ut (Demant Hatt). Denna tro har sporadiskt fortlevat in i nutiden. Som jag i det föregående nämnt, skulle djuret vid storoffret avlivas med ett enda slag. I denna omständighet har man skäl att förmoda en reflex av fornnordisk runmagi, som förband tjuren och storoffret med talet 1, uoxrunans tal i utharkraden. Den på trolltrummorna avbildade rentjuren ansågs även bringa nåiden »hjälp» i hans strider i andevärlden. Detta erinrar om vad som i Eddan säges om Odens första trollsång: »Hjäl*p* nämns den första» etc. (jfr ovan s. 19). Renfiguren kallades även »lyckans ren» (S. Kildal).

V.

De ovan behandlade tvenne spådomsredskapen äro de, som bäst visa sambandet med nordgermansk runmagi. De äro också de trolltrummor, som mest ingående beskrivits av samtida. Särskilt värdefull är Randulfs utförliga kommentar, vilken som nämnt bygger på systematiska utfrågningar, företagna av von Westen. Det finnes emellertid ytterligare en hel rad lapptrummor. Var och en av dessa har tvivelsutan sitt större eller mindre värde för det spörsmål, varmed vi här syssla. En del av dessa innehåller dock blott ett fåtal tecken och kan därför icke ge mycket till belysning av frågan. Andra ha ett betydande antal tecken, i ett fall så många, att man rentav håller före, att denna trolltrumma endast varit en modell, på vilken allahanda tecken anbragts, och att den aldrig varit i praktiskt bruk. Det gäller den stora av Schefferus avbildade trolltrumman från svenska Lappland (Torne). Mina undersökningar av materialet ha fört mig till den övertygelsen, att lapptrummor med ett stort antal tecken (bortåt det dubbla av utharktecknens antal eller mera) representera en i det hela sekundär utvecklingstyp.

Den i tillägget till den franska editionen (1678) av Schefferus' ursprungligen på latin författade arbete om Lappland (»Laponia», 1673) offentliggjorda avbildningen av en

liv till det» genom att »offra en ren». Barnet tillstaddes då av storgudarna att leva sin tid ut (Demant Hatt). Denna tro har sporadiskt fortlevat in i nutiden. Som jag i det föregående nämnt, skulle djuret vid storoffret avlivas med ett enda slag. I denna omständighet har man skäl att förmoda en reflex av fornnordisk runmagi, som förband tjuren och storoffret med talet 1, uroxrúnans tal i utharkraden. Den på trolltrummorna avbildade rentjuren ansågs även bringa nåiden »hjälp» i hans strider i andevärlden. Detta erinrar om vad som i Eddan säges om Odens första trollsång: »*Hjálp* nämns den första» etc. (jfr ovan s. 19). Renfiguren kallades även »lyckans ren» (S. Kildal).

V.

De ovan behandlade tvenne spådomsredskapen äro de, som bäst visa sambandet med nordgermansk runmagi. De äro också de trolltrummor, som mest ingående beskrivits av samtida. Särskilt värdefull är Randulfs utförliga kommentar, vilken som nämnt bygger på systematiska utfrågningar, företagna av von Westen. Det finnes emellertid ytterligare en hel rad lapptrummor. Var och en av dessa har tvivelsutan sitt större eller mindre värde för det spörsmål, varmed vi här syssla. En del av dessa innehåller dock blott ett fåtal tecken och kan därför icke ge mycket till belysning av frågan. Andra ha ett betydande antal tecken, i ett fall så många, att man rentav håller före, att denna trolltrumma endast varit en modell, på vilken allahanda tecken anbragts, och att den aldrig varit i praktiskt bruk. Det gäller den stora av Schefferus avbildade trolltrumman från svenska Lappland (Torne). Mina undersökningar av materialet ha fört mig till den övertygelsen, att lapptrummor med ett stort antal tecken (bortåt det dubbla av utharktecknens antal eller mera) representera en i det hela sekundär utvecklingstyp.

Den i tillägget till den franska editionen (1678) av Schefferus' ursprungligen på latin författade arbete om Lappland (»Laponia», 1673) offentliggjorda avbildningen av en lapptrumma med icke mindre än 150 figurer kan omöjligt representera något urgammalt i uppställningen av alla dessa tecken. Här finnas figurer, som föreställa en hel rad av länder, däribland så avlägsna som Spanien, Frankrike och Turkiet. Vidare tecken för en stor serie helgdagar: påsk-, pingst-, vårfrudagen, S:t Eriks dag, S:t Johannes dag, Petersdagen, Jakobsdagen etc. etc. Dock finnas på denna trumma, som snarast är att betrakta som ett samlingsställe för allahanda bland lappar kända och brukade tecken, åtskilliga reflexer från heden tid. Hit höra enligt min mening tecknen för solen, solguden (trol. ursprungligen Frej), vinden (Oden), åskan eller Ture (Tor), fiskvatten, björn, boskap (ko och tjur), lapphydda (bostadsställe), man, trollkarl (»himlens trollman»), djävulen (thurs), djävulens grav (dödsriket), döden jämte häst (Rota, Stuoerek), solljuset (dagrunan), björk (björkrunan), gran (fackel-runan). Talrika offertecken kunna reflektera uroxrunan eller gåvorunan. Det finnes sålunda motsvarigheter till huvudparten av Nærømanuskriptets figurer, alltså till större delen av utharkradens tecken. Det hela är emellertid så omkastat genom tillkomst av annat material (tecken för kristna helgdagar och allahanda länder m. m.), att en analys av tecknens läge knappast kan säga oss något av vikt. All sannolikhet talar emellertid för, att de ovan uppräknade tecknen för solen, diverse

gudar, vatten etc. utgöra en relik av det ursprungliga hos en verklig spådoms-apparat.

Ett alldeles särskilt intresse erbjuder emellertid på denna trumma en grupp av tecken, vari tyckas ingå bokstavsliknande element. Det finnes ett tecken (n:r 81), som förklaras föreställa »en man». Detta tecken ser ut som en manruna av den yngre typen #, förbunden medelst ett horisontalt streck nedtill med solrunan #. Man kan förmoda, att detta tydliga genom en kombination uppkomna tecken ursprungligen avsett en av de från det föregående kända »helgdagsmännen»: »män» placerade i solens närhet. Guden Naos tecken (n:r 99) ser ut som tvenne genom linjer förenade assrunor av gammal typ # och #. Tyvärr lämnas ingen upplysning om, vad slags gud Nao varit. Kanske har Nao varit ettnamn på den enligt min förmodan med Oden och den 3:e utharkrunan sammanhörande »vindguden». Namnet erinrar något om den svenska bondebefolkningens egendomliga namn på Oden: Noen i »Noens häst» (jfr s. 42 och 74). Att en reflex av den runa, som kallats 'asagud', tillhör ett gudomstecken, kan för övrigt vara förklaring nog. I sex offertecken på trumman (n:r 25, 26, 27, 28, 144 och 150) ingå varandra korsande linjer, som förete om utharkens sjätte tecken, gåvorunan X (g-tecknet), erinrande former. Såsom motsvarighet till det 6:e utharktecknet ha vi i det föregående mött symboliska bilder för offer (en tupp, en kyrka). Vidare kan man observera, att ovanpå den halvcirkel, vilken omsluter de småfigurer, som sägas föreställa »farliga trollmän, som göra det värsta» (tecknet 79), äro anbragta tvenne upprättstående streck, som i detta sammanhang föra tanken till isrunor (en isländsk analogi ha vi i den som avb. 17 återgiva trollstaven, avsedd att döda en annans kreatur). Randulf nämner även, att en figur, som ser ut som ett streck, betecknar »den döde». På en annan lapptrumma (n:r 8 hos Friis) beteckna tvenne vertikala streck »lappens gravplats». Det synes sålunda, som om vi på Schefferus' lapptrumma skulle ha reflexer av åtminstone 5 runtecken: ^ (m, eventuellt r),

\$ (s), f(a), x (g) och (i).

En annan lapptrumma med spår av runor är den hos Leem offentliggjorda, av Jessen beskrivna (jfr avb. 37). Denna har en figur »Saivoberget» (n:r 41), som jag i det följande får anledning att tala om. På ett egendomligt buktande utsprång stå här »stavar» placerade. De flesta äro raka streck i likhet med isrunor; tvenne ha »sidostavar» och likna runorna t och [* (dock mera på originalet än på Friis' rekonstruktion, avb. 37). Första sidoutsprånget utgår i bågge fallen icke från toppen. Den senare linjekombinationen kan därför vara en reflex av en sentida form av nödrunan: ^ (n) i den svensknorska runraden. På det heliga

berget torde på en trolltrumma, sedd och beskriven av missionären S. Kildal, en mot-

Avb. 40. Djävulens tecken.svårighet till »himlens trollman» i Naeromanuskriptet ha stått (jfr härom under VI). Då denna figur enligt min förklaringsprincip är att betrakta såsom en motsvarighet till trolldomsrutan, *n*-tecknet, nödtvångets runa, torde man här böra förmoda en relik av det ursprungligen med »himlens trollman» sammanhörande runtecknet (äldst #, sedan #).

I Nærømanuskriptet meddelar Randulf bl. a. ett tecken, som påträffats på baksidan av en avbildning av den behandlade trolltrumman. Detta tecken säges avse »Satan», »Muben Olmay», den »anden Mand». Figuren i fråga (se avb. 40). synes bestå av tvenne, som antipoder ställda man-runor av den yngre typen, # och #, och tvenne till höger och vänster om varandra ställda bistavar till thurs-runor: # och # hopsmälta. En analogi härtill finnes på Roskildeamuletten (se avb. 12).

VI.

Ett spådomsredskap, som måste ha haft betydande likhet med det av Randulf i Nærømanuskriptet beskrivna, är den trolltrumma, vars bilder ligga till grund för den av den norske lappmissionären Sigvard Kildal uppgjorda förteckningen över gudomligheter, kända av lappar i norra Norge under första delen av 1700-talet (före 1730). Författaren meddelar tyvärr ingen till framställningen hörande bild av en trolltrumma, men av yttranden hos honom framgår det klart, att han känt de omtalade gudomligheterna just i anslutning till deras bilder på ett bestämt spådomsredskap, som han betraktat såsom typiskt.

I. Bland gudomsväsen, som enligt S. Kildal bo i »stjärnhimlen», finnas följande motsvarigheter till vad vi redan känna. Jag anför dem i den ordning, som följts i det föregående:

1. »Passevara Serva», det heliga fjällets (eller lyckans) ren. Uppgiften bestyrker, vad jag i det föregående framhåvt, att det stora offertecknet, som av mig sammanställts med utharkens l:a runa, avsett en rentjur (*serva* = *sarva*, 'en ren,

svårighet till »himlens trollman» i Næromanuskriftet ha stått (jfr härom under VI). Då denna figur enligt min förklaringsprincip är att betrakta såsom en motsvarighet till trolldomsrunan, *n*-tecknet, nödtvångets runa, torde man här böra förmoda en relik av det ursprungligen med »himlens trollman» sammanhörande runtecknet (äldst #, sedan #).

I Næromanuskriftet meddelar Randulf bl. a. ett tecken, som påträffats på baksidan av en avbildning av den behandlade trolltrumman. Detta tecken säges avse »Satan», »Muben Olmay», den »anden Mand». Figuren i fråga (se avb. 40). synes bestå av tvenne, som antipoder ställda man-runor av den yngre typen, # och #, och tvenne till höger och vänster om varandra ställda bistavar till thurs-runor: # och # hopsmälta. En analogi härtill finnes på Roskildeamuletten (se avb. 12).

VI.

Ett spådomsredskap, som måste ha haft betydande likhet med det av Randulf i Nærømanuskriptet beskrivna, är den trolltrumma, vars bilder ligga till grund för den av den norske lappmissionären Sigvard Kildal uppgjorda förteckningen över gudomligheter, kända av lappar i norra Norge under första delen av 1700-talet (före 1730). Författaren meddelar tyvärr ingen till framställningen hörande bild av en trolltrumma, men av yttranden hos honom framgår det klart, att han känt de omtalade gudomligheterna just i anslutning till deras bilder på ett bestämt spådomsredskap, som han betraktat såsom typiskt.

I. Bland gudomsväsen, som enligt S. Kildal bo i »stjärnhimlen», finnas följande motsvarigheter till vad vi redan känna. Jag anför dem i den ordning, som följts i det föregående:

1. »Passevara Serva», det heliga fjällets (eller lyckans) ren. Uppgiften bestyrker, vad jag i det föregående framhåvt, att det stora offertecknet, som av mig sammanställts med utharkens 1:a runa, avsett en rentjur (*serva* = *sarva*, 'en ren, som ej är vallackad'). Att figuren även kallas för »lyckans ren», anger detta teckens stora betydelse. Här är att erinra om Vadsorelationens uppgift, att det var ett lyckligt tecken, om visaren gick medsols: på så vis nådde man längst upp och längst till höger, till »lyckans ren».

2. »Biex Olmai», vindmannen, som råder över väder och vind, av mig sammanställd med utharkrunan n:r 3. (Motsvarighet till n:r 2, thursrunan, kan icke förväntas i denna region, se nedan.)

3. »Thora Galles», tordönets gud, alltså Tor, av mig förbunden med det 4:e utharktecknet, vagnarunan.

4. »Mans» (fel för Mano), månen. Detta tecken torde ersätta offertuppens bild på Naeromanuskriptets trolltrumma. En vit tupp var hos lapparna det vanliga offret till de båda himlaljusen, solen och månen. Tecknet för ett dylikt mindre offer, som kanske föreställt ett vitt djur, har väl på sina håll tolkats såsom främst avseende månen (solen hade ju eget tecken). Detta kan ha givit anledning till, att det ersatts med en bild av månen. Såsom en givande, rikedomsbefordrande gudomlighet kan för övrigt, såsom jag i det föregående påpekat, nymånen ha haft anknytning till utharkens 6:e tecken. På en del avbildningar av trolltrummor se vi också nymånen avtecknad i himlaregionen. (Det runda måntecknet i

4:e regionen på Vadsorelationens spåtrumma, jfr ovan under III, är däremot uppkommet genom ett missförstånd, feltydning av bostadstecknet.)

5. »Veraiden Rad», alstringsguden, som giver själ »till den kropp, gudinnan Sarakka danar i moderlivet», motsvarar uppenbarligen Frej (Veraiden olmai i Nae-romanuskriptet), såsom vänskaps- och vällustgud förknippad med utharkens 7:e tecken.

6. »Rana Neid», kallad »sommaringfrun» eller »den gröna jungfrun», torde motsvara det på äringsrunan (utharkens 11:e) återgående fruktbarhets tecknet, som ses till vänster om Veraiden olmais gestalt på den av Randulf beskrivna trolltrumman. Kildal har utan vidare tagit för gott, att namnet Rana skulle sammanhånga med det något likly-dande lapska ordet mottas, 'grön'. Detta är knappast riktigt. (Kanske har man att i stället förmoda samband med ett namn, som skogsrån har i norra Sverige: Randa, om vars ursprung hittills mig veterligt ingen åsikt är framställd.) Vi veta även av andra källor, att lapparna känt en kvinnlig vegetativ gudomlighet, kallad »Rananeida» etc. (neida betyder 'flicka'). Denna troddes bl. a. ge nytt gräs till föda åt renarna. Hennes funktion har tydligen varit av sådan art, att man haft anledning att förbinda henne med en figur, som föreställde det vegetativa uppspirandet.

7. »Beive» eller »Beive Neid», d. v. s. 'solen' eller 'soljungfrun', anges även av Kildal bland gudomligheter, tillhörande »stjärnhimlen». Andra trolltrummor ha emellertid i regeln soltecknet, motsvarigheten till solrunan, utharkens 15:e tecken, anbragt nedanför den egentliga himmelska regionen. Det hade därför varit av ett visst intresse, om Kildal meddelat en ordentlig avbildning. Han omtalar vidare solen såsom ett kvinnligt väsen, åt vilken offrades »ett vitt kreatur», och säger, att lapparna kalla henne »himmelens drottning».

II. Bland gudar, »som bo på jorden» nämnas:

1. »Passevara Olmai», det heliga fjällets man (trollkarl). Olmai, som är en singularform, uppfattas egendomligt nog av Kildal som en plural: han översätter med »Fjeldguder» och säger om »disse Passevare Olmai», att de lära lapparna att slå på trolltrumma, att spå och ställa spörsmål till de döda. Av det sagda framgår, att vi här ha en motsvarighet till »himlens trollman» i Naeromanuskriptet, av mig sammanställd med det 9:e utharktecknet, nödrunan, trolldomsstaven framför andra. »Himlens trollman» var ju förmedlare mellan himlens gudar och jordens människor. Därav kan Kildal ha bibragts uppfattningen, att han tillhörde jordregionen.

2. »Leib Olmai», almannen, jaktens gud, av Kildal uppfattad som »Brödmanden (!) eller Skytternes Gud», är liksom den bågbärande jaktguden på Nasromanuskriptets trolltrumma en tydlig motsvarighet till idegransrunan, utharkens 12:e runa, av mig förknippad med den nordgermanske jaktguden Ull. Kildal omtalar, att denne gud av lapparna tillbads med »knäfall» för att bevekas att ge jaktlycka och låta dem »få den heliga björnen». »Därför sättes denne Leib Olmai», fortsätter han, »på trolltrumman med en björns figur». Detta tyder på, att Kildal sett både jaktguden och björnen avbildade lik-

Avb. 41. Lapptrumman n:r 2 hos Friis.

som på Naeomanuskriptets spådomsredskap. Björnfiguren har jag i det föregående sammanställt med utharkens 16:e tecken (om ock med en viss tvekan).

3. »Maderacha» kallas även »kvinnokönets försvar». Hon »bemaenger sig» i sina döttrars »Bestillninger». Dessa döttrar angivas av Kildal vara tre (han skiljer i anslutning till namn-varianterna på Uksakka och Juksakka). Jag förmodar (jfr det föreg.) i den figur, som på lapptrumorna föreställer Madderakka, en motsvarighet till den 13:e utharkrunan, p-tecknet. Jag har omtalat, att runan i fråga i Dalarne fått formen LJ. På en trolltrumma (n:r 2 hos Friis) uppträder en högst egendomlig figur vid sidan av Sarakka och Juksakka, som kallas »Sselgeasne», 'ryggmodern', en »Jordemoder». Denna torde icke vara något annat än en variant av Madderakka. Det frappanta är, att denna »ryggmoder» på bilden (se avb. 41, n:r 13) har ett högst märkvärdigt ryggparti: det består av tre runliknande tecken, vilka tillsammans åtskilligt påminna om den från isländska svartkonstböcker kända »skräckhjälmen». Tvenne av dessa runliknande tecken, de som motsvara armarna, ha stor likhet med den ovan omtalade p-runan UJ. Det äldsta namnet på p-runan torde enligt vad jag i det föregående utvecklat ha varit *petra*, ett från latin eller grekiska härstammande ord med betydelsen *rsten*, *klippa*'. Jag kan här meddela, att enligt en norsk historisk forskare (Fritzner) lappkvinnorna för att underlätta födelsen i äldre tid höllo i handen ett föremål gaggagcedge, motsvarande islänningarnas *lausnarsteinn*. Denna s. k. »sten» var egentligen en frukt av en havsväxt. I medeltidens stenböcker kallades en dylik »ormsten» (»Slangesten»). I en svensk trolldomsbok, som jag i det föregående refererat, beskrives, hur man får en orm att föda en »sten» genom att bl. a. omvira djuret hårt med en snodd, gjord av tretton trådar (jfr s. 54).

4. »Sar Acha» omnämnes såsom den föregåendes första dotter och säges vara en hjälperska vid barnsbörd. Kildal omtalar, att denna gudinnas blod drickes och Leibolmais (bröd gudens) kropp förtäres. Detta tyder på en åtminstone partiell

inverkan från den kristna nattvardsläran. I det föregående har jag förbundet Sarakka med Frigg och björkrunan, utharkens 17:e tecken.

5. »Jux Acha» är tydligen identisk med Juksakka hos Randulf, av mig sammanställd med utharkens 21:a tecken, Ingrunan. Kildal upplyser, att denna gudinna fick offer för att förmås att förvandla ett kvinnligt foster till gosse och överlämna det till Leibolmai, så att han »kan öve det i Skytten». Gudinnan har alltså stått i ett visst förhållande till mankonet och manlig idrott, främst bruket av bågen. Som jag redan nämnt, torde hennes namn egentligen betyda 'båggumman' och höra samman med juoks, 'båge'. — »Ux Acha», »dörrkvinnan», omnämnd som särskild gudomlighet hos Kildal, torde, som ovan framhållits, snarast vara en variant av Juksakka, som enligt flera uppgifter ansågs ha sin boning nära den dörr, där bågarna ställdes. — »Possio Acha», »bordkvinnan», som säges se till husets inre, liksom Madderakka skyddar detta utvändigt, torde till sitt ursprung vara blott en variant av denna. Då lapparna stiftade bekantskap med runmagien, ha de sannolikt haft tre egentliga modergudinnor: urmodern har identifierats med den 13:e runans gudomlighet (Jord, Fiprgyn); hennes äldsta dotter, kvinnokonets närmaste hjälperska, med den 17:e runans gudomlighet (Frigg); och den gudinna, som haft betydelse för gossebarns födelse, vars plats varit vid dörren och bågarna, har fått överta den magiska rollen hos det 21:a utharktecknet, vilket törhända i nordgermanernas spådomskonst varit ett tecken, som förutsagt ett gossebarns födelse.

6. »Zias Olmai» (av Kildal betraktad såsom identisk med »Saive Neide», »vattenkvinnan») är tydligen fiskevattnets gud, Tjasolmai, vars namn betyder 'vattenmannen'. Han har givetvis varit förbunden med spåtrummans vattentecken, en tydlig motsvarighet till det 20:e utharktecknet, vattenrunan.

7. Kildal omnämner vidare tre helgdagsgudomligheter: »Porgie Dag», »Laue Dag» och »Sodne Beive», vilka anges såsom fredagens, lördagens och söndagens gudomligheter, alltså en överensstämmelse med Naeromanuskriptets framställning, i anslutning till vilken jag förmodat samband med det 14:e, det 19:e och det 23:e utharktecknet. Kildal tillägger emellertid, att de flesta lapparna ansågo fredagen helgad åt Sarakka och lördagen åt Veraiden Rad (d. v. s. Veraiden olmai, Frej). Söndagen ansågs helgad åt de tre helgdagsmännen (Ailikes) gemensamt. Detta kan reflektera ett tillstånd, då dessa betraktades såsom med solen sammanhörande »män», enär deras tecken (kors uppkomna ur den svensk-norska runradens manruna) varit placerade på soltecknets strålar. Åt dem helgades därför solens dag, söndagen. Först sent torde de ha blivit till tre skilda veckodagsgudomligheter.

III. Såsom befintliga »under jorden» eller »djupt under jorden» omnämner Kildal:

1. »Jam Aimo», de dödas land, där »Dödens moder» härskar. Det befinner sig »under jorden», men icke »djupt under jorden». (J. Fellman talar om »Jabmeaimo» som en plats »under jordytan».) Här möta vi en motsvarighet till dödsriket och gudinnan Hel, av mig förbundna med det 10:e utharktecknet, isrunan. Till »Dödens moder» (»Jam Acha») offrades, för att själen skulle förbli hos kroppen och icke för hastigt avhämtas till det nya livet i dödsriket, där de döda troddes få nya kroppar. Från dödsriket kunde de döda förflyttas till högre fröjd hos den högste guden, »Veraiden Rad», som av begynnelsen givit dem själen. Detta skedde efter omkring 100 år, säger Kildal. (Möjligen kan här en reflex av mystik med talet 10, dödens tal, föreligga: $100 = 10 \times 10$. På ett annat ställe talar Kildal om jämnt 100 år.) Ett egendomligt uttryck hos lapparna, känt från annan källa (v. Duben), är galme, kalme som benämning på liklukten. Detta ord sammanhänger med adjektivet kalmes, 'kall', och bör ursprungligen ha betytt 'köld'. Om inflytande från nordisk magi här föreligger, är svårt att avgöra: 'köld' och 'död' äro varandra närstående begrepp (jfr vad jag s. 43 yttrat om uttrycket »göra kall» = 'döda').

2. »Rot Aimo» eller »Ruut Aimo», »det onda landet», är enligt Kildal beläget »djupt under jorden». (Även J. Fellman upplyser, att »Rotaland» tänkts befinna sig »innerst i jorden».) Här bor enligt Kildal »Rota» eller »Rutu», pinoguden, till vilken lapparna sägas ha offerat, när ingen hjälp var att få från andra gudar. (För J. Fellman är däremot denna världs härskare ett kvinnligt väsen: »Rota akka»; henne behaglig som offer var en död häst, som hel nedgrävdes i jorden, upplyser han.) Om detta pinorike, helvete, säger Kildal, att dit kommasjälarna av dem, som varit försumliga i offer och bön till gudarna. Dessa själar komma aldrig till »Veraiden Rad» som de, vilka »efter 100 år» bli upptagna till honom från »Jam Aimo» (ett dödsrike, som således i viss mån motsvarat den katolska skärselden). Kildal skildrar rätt omständligt ett offer till Rota och omnämner, att »vid altaret» en död häst skulle nedgrävas i jorden. I Nseromanuskriptet motsvaras denna lokalitet av »Sturich», hästen, av mig förbunden med den 18:e utharkrunan. På en del trolltrummor finnes Rota avbildad ridande på en häst. Kildal säger om offerhästen, att den slaktas, för att Rota skall rida bort på den till sitt rike.

Kildals framställning av lapsk mytologi är tvivelsutan — vilket han själv antytt — gjord huvudsakligen i anslutning till en av honom studerad spåtrummas figurer. Denna bör ha varit av ungefär samma typ som den av Randulf beskrivna och torde ävenledes ha haft i det närmaste samma antal tecken, omkring 24.

Ovan har jag visat, att Kildals spåtrumma bör ha haft motsvarigheter till runorna n:r 1, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 och 23 i utharkraden. Varför saknas motsvarigheter till n:r 2, 5, 8, 22 och 24? Främst beror detta på, att Kildal endast fäst sig vid, vad han uppfattat såsom avseende religionens värld. Han har icke direkt lämnat en beskrivning på en lapsk trolltrumma utan velat ge »Efterretning» om lapparnas »hedenske Religion». Emellertid har han som ledning använt figurerna på ett spådomsredskap av utpräglad hednisk typ, en variant till Naeromanuskriptets trolltrumma.

Att motsvarigheter saknas till utharktecknen n:r 22 och 24, förklaras lätt därav, att deras reflexer på trolltrummorna äro figurer, som helt hänföra sig till människornas värld (lapparnas och böndernas boplatser). Likaledes är det begripligt, att Kildal icke närmare sysslat med de båda björnbilderna, motsvarigheter till runorna n:r 8 och (eventuellt) n:r 16. Den senare björnbilden omnämner han dock i samband med Leibolmai, jaktguden. Den magiska funktionen hos »himlens björn» liksom hos den grantopp, som enligt min förmodan torde ha motsvarat fackelrunan (n:r 5), har han troligen icke utlistat. Sannolikt har han däri endast sett i ena fallet ett djur, i det andra ett träd. På den grund, att Kildal talar om flera »Passevare olmai», som sägas lära lapparna att trolla, är det troligt, att han fört »himlens trollman» och »underjordens trollman» (jfr Naeromanuskriptet) till en och samma kategori. Han kan därför mycket väl ha sett en trolltrumma, på vilken även en motsvarighet till thursrunan, utharkens 2:a tecken funnits: figuren »underjordens trollman». Vi ha sålunda att räkna med, att Kildal varit förtrogen med en trolltrumma av gammal, i huvudsak hednisk typ, som sannolikt haft 24 tecken eller obetydligt mera.

Vad Kildal omnämner av mytologiska väsen, för vilka bilder saknas på Naeromanuskriptets spådomsredskap, är högst obetydligt. Som nämnt, torde »Ux Acha» blott vara ett annat namn på Juksakka och »Possio Acha» Madderakka i en bifunktion. Intet talar bestämt för, att Kildal känt till en trolltrumma med fem olika akkor. Det sannolika är, att det till en del blott rör sig om olika namn på samma figur (Jessen, hos Leem, talar t. ex. om »Uks- eller Juksakka» vid förklaring av en och samma figur).

Det hos Kildal, vartill motsvarigheter icke finnas på den av Randulf beskrivna spåtrumman, är: »Passevara» — det heliga fjället — och de till detta anslutna »Passévre Lodde», det heliga fjällets fågel, och »Passevare Guelle», det heliga fjällets fisk. Det »heliga fjället» torde motsvara »Saivoberget» på den hos Leem av Jessen beskrivna lapptrumman (41 på avb. 37). Man kan förmoda, att på den trumma, Kildal sett, en figur motsvarande »himlenstrollman», nämligen

»Passevara Olmai» (jfr ovan), stått på detta berg. Det kan ursprungligen ha varit en detalj, som tillkommit utan att figurernas 24-tal därför rubbats. Vad det heliga fjällets fågel och fisk beträffar, är det ingalunda alldeles säkert, att Kildal sett dem avbildade på någon trolltrumma, han kan ha känt till dem efter muntliga uppgifter. På en del sena trolltrummor finnas dock motsvarigheter till dessa magiska djur. Kanske ha de också förekommit redan på någon trumma, som Kildal sett. I så fall är det naturligtast att i dem se relativt sena tillsatser, beroende på, att man låtit »himlens trollman» stå på det heliga fjället: vid sidan av »det heliga fjällets man» har man anbragt små figurer, föreställande »det heliga fjällets fågel» och dess »fisk». I »Wurnes Lodde», 'ond fågel', av Kildal uppfattad som plural (»slemme Fugle»), kan man förmoda en eller flera bifigurer till »underjordens trollman».

VII.

En trolltrumma, som vid första påseendet synes vara av ganska avvikande typ i jämförelse med de i det föregående skildrade, i Norge påträffade spådomsredskapen, finnes avbildad i den svenske missionären Samuel Rheens år 1671 författade »relation» (i huvudsak hänförande sig till Lule lappmark). Särskilt i ett avseende visar denna svenska lapptrumma ett mycket tydligt kristet element: tre män framställas och beskrivas såsom Kristus och tvenne apostlar. Undersöker man denna spåtrummas figurserie närmare, finner man emellertid motsvarigheter till de flesta av Nærømanuskriptets tecken: 20 bland 24. Kristus och de båda apostlarna äro uppenbarligen identiska med de tre helgdagsmännen o. s. v.

Liksom den av Randulf beskrivna trumman är den spådomsapparat, Rheen skildrar, delad i endast tvenne regioner.

I den övre befinna sig närmast skiljelinjen (se avb. 42) Tor jämte en »tjänare» och Storjunkaren (Frej) jämte en »tjänare». Här ha vi motsvarigheter till den 4:e (Tors) och den 7:e runan (Frejs). Frejs s. k. tjänare torde vara en motsvarighet till »Rana Neid» hos Kildal, vilken figur jag sammanställt med den 11:e runan. Tors tjänare kan ha tillkommit som en pendang till Storjunkarens (Frejs) efter att tidigare ha varit en bild av vindguden, som vi på Vadsorelationens trolltrumma sett avbildad som lägre än Tor. Jag förmodar därför här en motsvarighet till den 3:e runan.

I övrigt upptages himmelsregionen av bilder föreställande halvmånen, stjärnor och fåglar. Månbilden har sin motsvarighet hos Kildal, vars måntecken av mig sammanställts med

Kildal sett. I så fall är det naturligt att i dem se relativt sena tillsatser, beroende på, att man låtit »himlens trollman» stå på det heliga fjället: vid sidan av »det heliga fjällets man» har man anbragt små figurer, föreställande »det heliga fjällets fågel» och dess »fisk». I »Wurnes Lodde», 'ond fågel', av Kildal uppfattad som plural («slemme Fugle»), kan man förmoda en eller flera bifigurer till »underjordens trollman».

VII.

En trolltrumma, som vid första påseendet synes vara av ganska avvikande typ i jämförelse med de i det föregående skildrade, i Norge påträffade spådomsredskapen, finnes avbildad i den svenske missionären Samuel Rheens år 1671 författade »relation» (i huvudsak hänförande sig till Lule lappmark). Särskilt i ett avseende visar denna svenska lapptrumma ett mycket tydligt kristet element: tre män framställas och beskrivas såsom Kristus och tvenne apostlar. Undersöker man denna spåtrummas figurserie närmare, finner man emellertid motsvarigheter till de flesta av Næromanuskriftets tecken: 20 bland 24. Kristus och de båda apostlarna äro uppenbarligen identiska med de tre helgdagsmännen o. s. v.

Liksom den av Randulf beskrivna trumman är den spådomsapparat, Rheen skildrar, delad i endast tvenne regioner.

I den övre befinna sig närmast skiljelinjen (se avb. 42) Tor jämte en »tjänare» och Storjunkaren (Frej) jämte en »tjänare». Här ha vi motsvarigheter till den 4:e (Tors) och den 7:e runan (Frejs). Frejs s. k. tjänare torde vara en motsvarighet till »Rana Neid» hos Kildal, vilken figur jag sammanställt med den 11:e runan. Tors tjänare kan ha tillkommit som en pendang till Storjunkarens (Frejs) efter att tidigare ha varit en bild av vindguden, som vi på Vadsorelationens trolltrumma sett avbildad som lägre än Tor. Jag förmodar därför här en motsvarighet till den 3:e runan.

I övrigt upptages himmelsregionen av bilder föreställande halvmånen, stjärnor och fåglar. Månbilden har sin motsvarighet hos Kildal, vars måntecken av mig sammanställts med den 6:e utharkrunan. Vad beteckna emellertid de många stjärnorna och fåglarna? Stjärnorna bestå av tvenne skilda grupper. Till vänster om månen befinna sig 8 stjärntecken, till höger 5. Fågelgruppen bildas av 9 djur (en av dessa

Avb. 42. Rheens trolltrumma.

fågelfigurer befinna sig längst till vänster, de flesta av de övriga till höger). Det märkliga är nu, att de runtecken efter mr 4, för vilka vi ytterligare ha att vänta motsvarigheter i denna region, just äro det 5:e, det 8:e och det 9:e. Den figur, som på Nseromanuskriftet av mig antagits mot-svara den 8:e utharkrunan, är »himlens björn». Den befinna sig (se 8 på avb. 32) till vänster i himmelsregio-

nen: detsamma är förhållandet med sviten av 8 stjärnor på Rheens trolltrumma. Det granliknande tecknet på det norska spådomsredskapet, av mig sammanställt med fackelrunan, utharkens 5:e tecken, befinner sig till höger i himmelsregionen (5 på avb. 32): detsamma är förhållandet med sviten av 5 stjärnor på den svenska trolltrumman. Jag sluter härav, att tecknet »himplens björn», som troligen avsett en stjärnbild, ersatts av åtta stjärnfigurer i enlighet med tecknets magiska tal 8. I analogi härmed bör fackelrunans motsvarighet ha ersatts av fem eldtecken, som slutligen fått ungefär samma form som stjärnor. Enligt samma princip har »himplens trollman», motsvarigheten till det 9:e utharktecknet, ersatts av nio fåglar (de flesta till höger liksom »himplens trollman» på Nseromanuskriptets trumma). Den 9:e runan har hört samman med Oden i hans egenskap av trolldomsgud. Sina budskap mottog denne gud av korpar. Att man låtit trolldomsrunan representeras av fåglar, kan därför stå i samband med myten om den trollkunnige Odens korpar. Missionären Jens Kildal upplyser också om, att nåiden för att komma i förbindelse med »Passé vare olmay», d. v. s. himlens trollman, sände bud till denne med en »Passé vare lodde», d. v. s. en till det heliga fjället hörande fågel.

I den övre regionen saknas offerrenen. I den undre regionen skola vi emellertid påträffa bilden av en rentjur. Man har sannolikt funnit det onaturligt att ha en ren i den himmelska sfären och låtit honom få plats högst uppe bland andra djur i den jordiska regionen.

I den himmelska regionen ha vi alltså funnit motsvarigheter till utharkrunorna n:r 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, och 11. Motsvarigheter till de med det underjordiska sammanhörande runorna n:r 2 och 10 böra i likhet med vad fallet är på de norska trolltrumorna icke uppträda i denna avdelning.

I den undre regionen möta vi ävenledes en rad motsvarigheter till figurer, kända från Naeromanuskriptet: solen (reflex av runan 15), vatten (»sjö», runan n:r 20), en ren (runann:r 1, jfr ovan), en björn (runan n:r 16 eller en bifigur till Leibolmai, av mig sammanställd med runan n:r 12), en oxe (troligen rest av boskapsbilden på Naeromanuskriptets trumma, av mig förbunden med runan n:r 24), en varg (av lapparna kallad »djävulens hund», troligen motsvarande hästbilden på det norska spådomsredskapet, tydlig motsvarighet till runan n:r 18). Bilderna av Kristus och tvenne apostlar motsvara, som jag ovan redan framhåvt, de tre helgdagsmännen (vari jag förmodat reflexer av runorna n:r 14, 19 och 23).

Det återstår att förklara tre längst ned placerade figurer: en räv, en hare och en orm. Vad vi ännu sakna är främst motsvarigheter till de tre akkorna (nederst på

Naer0manuskriptets bild). Har måhända på Rheens trolltrumma dessa jordgudinnor symboliserats genom med dem magiskt förbundna djur? En notis hos J. Fellman låter oss veta, att åtminstone en av dessa kvinnliga gudomligheter anropats vid jakt, då det rört sig om fångst av mindre djur. För god bäverfångst bad man t. ex. till Madderakka, meddelar Fellman. Sannolikt har haren räknats till samma kategori som bävern. Liksom denne kan ha varit ett djur, symboliskt för Madderakka. Då ormen hos många folk är ett boställets heliga djur, kan man gissa på, att han hört samman med Sarakka, härdens skyddsgudinna. Återstår så räven, som måhända förbundits med Juksakka, båggudinnan, vilken haft ett visst förhållande till storjaktens gud, Leibolmai.

Till 4 tecken på den av Randulf beskrivna norska trolltrumman saknas varje tillstymmelse till en figural motsvarighet: underjordens trollman (och runan n:r 2), dödsriket (och runan n:r 10), Leibolmai (och runan n:r 12, såvida denna icke motsvaras av björnen, jfr ovan) samt lapparnas boplat (och runan n:r 22). Emellertid ha livsriket och dödsriket (motsvarigheterna till runorna n:r 22 och 10) kunnat bestämmas blott av visarens läge till vänster eller höger på trolltrummans undre region. Deras tecken kunna för övrigt ha bestått av svagt tecknade halvcirklar, som undgått missionären Rheens uppmärksamhet. Missionären Olaus Graan omtalar för övrigt en trumma med ungefär samma figurer som på Rheens. Hantilläger, att man i Kemi lappmark tillika med »detta allt» avmålade »helfwetitt aldranederst» (alltså en motsvarighet till runan n:r 10).

*

Det finnes givetvis ytterligare åtskilliga lapptrummor, värda granskning med hänsyn till min förklaringsprincip. Först i en annan skrift kan jag emellertid uppta även dem till behandling. Ett populärvetenskapligt arbete kan icke bringa ett övermått av detaljer. Vad jag avsett denna gång, är dessutom blott att ställa problemet och att framlägga ett tolkningsförsök med hänsyn till det centrala. Uppgiften att lämna en fullständig utredning måste ställas på framtiden och överlätas åt facklitteraturen.

LITTERATURHÄNVISNINGAR.

Agrell, S., Runornas talmystik och dess antika förebild (Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund, 6), 1927.

Agrell, S., Senantik mysteriereligion och nordisk runmagi (med litteraturhänvisningar), 1931.

Agrell, S., Die spätantike Alphabetmystik und die Runenreihe (K. Hum. Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 1931—1932), 1932.

Arnason, J., Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri, 1862—1930.

Bang, A. C., Norske Hexeformularer og magiske Opskrifter, 1901—02 (ingår i Skrifter udg. af Videnskabsselskabet i Christiania, 1901).

Byzantinische Zeitschrift, 14 (von Offenheim & Lucas om Maschtalafyndet), 1905.

Cumont, F., Les mystères de Mithra, 3:e uppl. 1913 (tysk övers., 3:e uppl., 1923).

Cumont, F., Les religions orientales dans le paganisme romain, 4:e uppl., 1929 (även i tysk övers., 3:e uppl. 1931).

Danzel, Th.-W., Magie und Geheimwissenschaft (lämplig som en första orientering i magiens studium, med litteraturhänvisningar), 1924.

Demant Hatt, Emilie, Offerforeställinger og erindringer om troldtrommen hos nulevende lapper (i Festskrift til Rektor J. Qvigstad), 1928.

De svenska landsmålen, 17 (relationer om lapparna av Rheen, Graan — med exempel på lapparnas kronologiska tecken — o. a.), 1897—1909.

Dornseiff, F., Das Alphabet in Mystik und Magie, 1922 & 1925.

Drake, Sigrid, Västerbottenslapparna (Lapparna och deras land, 7), 1918.

Düben, G. von, Om Lappland och lapparne, 1873.

Eneström, F. J. E., Finvedsbornas seder och lif, 2:a uppl., 1914.

Eneström, F. J., Gnosjöborna, 2:a uppl., 1912.

Fellman, I., Handlingar och uppsatser angående Finska Lappmarken och lapparne (4 bd), 1910—15.

Fellman, J., Anteckningar under min vistelse i Lappmarken (4 bd), del 2: Ur Lappsk Mytologi och Lappländsk Sagen, 1906.

Friesen, O. v., Runorna (Nordisk kultur, 6), 1933.

Friis, J. A., Lappisk Mythologi, Eventyr og Folkesagn, 1871.

Fritzner, J., Lappernes Hedenskab og trolddomskunst (i den norske Historisk Tidsskrift, 4), 1877.

Graf, J. H., Die Zahl »Sieben«, 1917.

Heurgren, P., Djurskrock, 1920. *Hofberg, H.*, Nerikes gamla minnen, 1868.

Hofberg, H., Svenska folksägner, 1882.

Holmberg, U., Finno-Ugric, Siberian (vol. 4 i The Mythology of all Races, med talrika litteraturhänvisningar), 1927.

Hyltén-Cavallius, G. O., Wärend och Wirdarne, 1863 & 1868 (2:a uppl. 1921—22).

Högström, P., Beskrifning öfver de till Sveriges Krona hörande Lapmarker, 1747.

Johansson, Jon, Signerier och besvärjelser, 1917.

Kildal, S., Efterretninger (utg. av Abrahamson i Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter, 3: 2), 1807.

Kopp, U. F., Palaeographia critica (4 bd), 1817—29.

Leem, K., Beskrivelse över Finmarkens Lapper (med ett tillägg av E. J. Jessen), 1767.

Lindquist, I., Religiösa runtexter, 1, Sigtuna-galdern, 1932.

Lindqvist, N., En isländsk svartkonstbok från 1500-talet, 1921.

Nicolaissen, O., Fra Nordlands förtid, 2 häften, 1889 & 1891.

Nicolovius, (Nils Lovén), Folkklivet i Skytts Härad i Skåne vid början av detta århundrade, 1847 (4:e uppl. 1924).

Nordisk familjebok (2:a och 3:e uppl.), Mytologi, lapsk (med rikhaltiga litteraturhänvisningar), 1913 & 1931.

Nordiskt folkminne, Studier tillägnade C. W. von Sydow, 1928.

Noreen, A., Altisländische und altnor-wegische Grammatik (4:e uppl., med en redogörelse för de viktigaste urnordiska runinskrifterna), 1923.

Ohrt, F., Danmarks Trylleformler (2 bd), 1917 & 1921.

Pirak, A., En nomad och hans liv, 1933.

Olrik, A., & *Ellekilde*, H., Nordens Gudeverden, 1926 ff. (Arbetet ännu ej avslutat, i 2:a häftet behandlas lapsk religion med talrika litteraturhänvisningar.)

Qvigstad, J., Kildeskrifter til den lappiske Mythologi (2 delar; Nærømanuskriptet och Vadsørelationen i 1:a delen; publikationerna införda i Det Kongelige norske videnskabers selskabs skrifter), 1903 & 1910.

Qvigstad, J., Lappiseher Aberglaube (i Kristiania Etnografiske Museums skrifter, bd 1), 1920.

Reuterskiöld, E., Källskrifter till lapparnas mytologi (Bidrag till vår odlings häfder, 10), 1910.

Reuterskiöld, E., De nordiska lapparnas religion, 1912.

Reuterskiöld, E., Från guldhornen till lapptrumman (i Festskrift til Rektor J. Qvigstad), 1928.

Reuterskiöld & Wiklund, Linnés lappska trolltrumma i (Fataburen), 1912.

Russwurm, C., Eibofolke oder die Inselschweden an den Küsten Estlands und auf Runö, 1852.

Saxl, F., Mithras, 1931. (Det bästa bidraget till Mithraforskningen efter Cumont.)

Salomoniska magiska konster (Meddelande från Örebro läns museum, 7), 1918. (Originalen till senare delen av detta arbete, »Svarta boken», finnes i Lunds universitets handskriftssamling.)

Scheffer, J., Histoire de la Laponie, 1678. (Övers, av det 1673 på latintryckta arbetet Lapponia jämte tillägg.)

Schröder, F. R., Quellenbuch zur germanischen Religionsgeschichte, 1933.

Svensk uppslagsbok (bd 16), Lapska språket och litteraturen, Lapptrumma, Lapsk mytologi, 1933.

Söderbäck, P., Skrock, sed och sägen i en smålandssocken, 1921.

Thiele, I. M., Den danske Almues overtroiske Meninger (Danmarks Folkesagn, 3), 1860.

Turi, J., Muittalus samid Birra, en Bog om Lapperne Liv, 1910, 3:e uppl. 1911, svensk övers. 1917.

Turi, J. och P., Lappish texts, utg. av E. Demant-Hatt, 1920.

Westermarck, E., Sex år i Marocko, 1918.

Wigtröm, Eva, Folketro och sägner (i De svenska landsmålen, 8), 1898—1914. (En populär förkortad uppl. 1914.)

Wiklund, K. B., En nyfunnen skildring af lapparnas björnfest (i Le monde oriental, 6), 1912.

Wiklund, K. B., Olof Rudbeck d. ä. och lapptrummorna (i Rudbecks- studier), 1930.

Åkerblom, A., Den äldre Eddan (2 bd), 1920—21. (Eddacitaten i det föreg. äro hämtade från denna tolkning.)

INNEHÅLL.

Sid. Förord	3	I.
Runraden och dess magiska ursprung	5	II. Lap-
parnas spådomskonst	105	Litteraturan-
visningar	170	

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på <http://runeberg.org/lapp-trumm/>.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på <https://arkivkopia.se/sak/runeberg-lapptrummm>.

Filen skapad 2018-12-17 18:49:31.080108

Runornas talmystik och dess antika förebild

Projekt
Runeberg

Runornas talmystik och dess antika förebild

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

SKRIFTER UTGIVNA AV VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND. 6.

PUBLICATIONS OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS AT LUND. 6.

RUNORNAS TALMYSTIK

OCH

DESS ANTIKA FÖREBILD

AV

SIGURD AGRELL

LUND, C. W. K. GLEERUP

SKRIFTER

UTGIVNA AV

VETENSKAPS-SOCIETETEN

I LUND

PUBLICATIONS OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS AT LUND

6.

SIGURD AGRELL

THE RUNIC NUMERICAL MAGIC AND ITS ANTIQUE PROTOTYPE

WITH A SUMMARY IN ENGLISH

LUND, C. W. K. GLEERUP

RUNORNAS TALMYSTIK

OCH

DESS ANTIKA FÖREBILD

AV

SIGURD AGRELL

LUND 1927

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

Min broder

Harald Agrell

ägnas denna skrift.

FÖRORD.

Det arbete, som härmed lämnas åt offentligheten, torde för de fleste, som stiftat någon bekantskap med författarens föregående alstring, framstå såsom ett djärvt försök att gripa in på nya, tidigare för denne helt främmande områden. Jag vill ej förneka, att vad jag tagit mig före i mycket haft karaktären av en ny gärning, som krävt studier och mödosamma undersökningar. Detta företag har emellertid för mig själv framstått icke enbart som ett uppbrott till en annan region, utan även som en återkomst till förtrogna, sedan länge kära nejder. Den fornnordiska gudavärldens gestalter, Eddasångernas poesi och runtecknens gåtfullhet fängslade mitt sinne redan i gosseåren, och jag har genom att ägna denna skrift åt en person, som under denna tid stått mig nära, velat skänka en minnets hyllningsgärd åt vårt gemensamma barndomsliv i den värmländska bergsbygden.

I vad mån jag lyckats med detta arbetes uppgift, får framtiden utvisa. Säkert är i varje fall, att om jag kommit någon bit framåt på en vansklig väg hän mot förgångna tiders dunkel, står jag därför i stor tacksamhetsskuld till min mannaålders hemvist, den lugna Lundastaden, dess trevna bibliotek och dess oegennyttigt hjälpsamme lärde. Diskussioner i samband med trenne föredrag, som jag hållit inom Filologiska Sällskapet och Filologiska Föreningen i Lund (hösten 1925) ha för mig varit synnerligen lärorika. Vid enskilda samtal har jag dessutom av kolleger och vänner fått mottaga mången värdefull upplysning. Nordisterna och germanisterna: professorerna Axel Kock, Ernst A. Kock, Elof Hellquist, Emil Olson, docenterna Jöran Sahlgren och Ivar Lindquist har jag först och främst att tacka, men i icke oväsentlig mån är jag forskare inom forntidens religion och kulturliv tack skyldig: professorerna Martin P:n Nilsson, Edvard Lehmann, Einar

Löfstedt, Lauritz Weibull, Otto Rydbeck, Albert Nilsson, docenterna Wilhelm von Sydow, Helmer Smith, Efraim Briem, Alf Nyman. Bland Universitetsbibliotekets tjänstemän har jag främst att tacka förste bibliotekarien fil. d:r Per Wilner och biblioteksamanuenserna docenten Knut Knutsson och fil. lic. Wilhelm Norlind. Särskilt har den senare varit outtröttlig i att hjälpa mig med att uppsåra böcker med uppgifter om magiska ting.

Lektorn vid Oslo universitet, islänningen Jón Helgason har haft den stora älskvärdheten att i brev lämna mig värdefulla upplysningar om isländska trolldomsdikter och förklaringar rörande deras tolkning. Tillika med professor Emil Ol-

son och docenten Ivar Lindquist torde han tillhöra dem bland mina vetenskapliga medhjälpare, som offrat mest tid.

Min syster, föreståndarinnan för Hernösands elementarläroverk för flickor, fröken Gerda Agrell har bistått mig vid de besvärliga kontrollräkningarna av denna undersöknings gematriska resultat. Släktingar i London, min bror, köpmanen Harald Agrell, och min systerson, herr Torolf Lyth, ha hjälpt mig att anskaffa en viss del av detta arbetes illustrationsmaterial.

Slutligen vill jag nämna, att min avhållne mångårige vän professor Herbert Petersson, som den 13 maj i år avlidit, varit en intresserad förtrogen, med vilken jag dryftat även detta arbetes problem. Ännu under de sista månaderna av sin svåra sjukdom tog han med vaken blick del i korrekturarbetet. Det är med vemod jag nyss lagt från mig de av honom genomsedda arken. Frid över minnet av hans vänfasta och ljusa personlighet!

Lund den 6 juni 1927.

Författaren.

-

KAP. I.

SENANTIK BOKSTAVSMAGI

1. I forngermanska språkminnesmärken, bl. a. i Wulfilas bibelöversättning, uppvisar ordet *runa* betydelserna 'mysterium, hemlighet' och 'magiskt tecken'. Ännu i vår tid är det nynorska verbet *runa* liktydigt med 'spå, öva trolldom'. De gamla isländska sagorna förtälja, att våra fornnordiska förfäder genom inrisande av vissa runor på föremål ansågo sig kunna utöva magisk verkan i ond eller god riktning. Det omnämnes även, att ett begånget misstag i fråga om blott en eller annan runa kunde framkalla rent motsatt verkan till vad man åsyftat. Lärorik är i det fallet berättelsen om den misslyckade runristningen på en glättad valfiskbard, lagd under en värmländsk bonddotters huvudgård, varom läses i Egil Skallagrimssons saga (kap. 72). På senaste tid har också det magiska momentets stora betydelse för de germanska runtecknens uppkomst och bruk framhävts av en rad forskareJfr Schröder, Neuere Runenforschung, Germ.-rom. Monatsschrift 10, s. 4. . Redan L. Wimmer hade på grund av runornas egenomliga ordningsföljd, namn och antal framkastat en förmodan om, att runorna tjänat ett magiskt syfteDie Runenschrift s. 142: »nicht bloss als Buchstabenschrift, sondern auch und vielleicht wesentlich zu magischem Gebrauche». . Denna idé har senare forskning sökt leda i bevis. I skriften »Om Trolldruner» har den framstående norske runologen Magnus OlsenFordomtima. Skriftserie utgiven av O. Lundberg. påvisat, att ett flertal runinskrifter av tydlig magisk karaktär innehålla ett bestämt antal runor i följd: grupper av 24 runor, 8 runor och 40 runor. Vissa magiska sånger, som finnas bevarade i de isländska sagorna, avge enligt Olsens undersökning, om de återföras till dåtidens ortografi, ett liknande vittnesbörd: stroferna visa sig innehålla 72 runor = 3 x 24tecken. Av särskilt intresse för frågan om runmagiens samband med andra folkslags bokstavsmystik är Olsens iakttagelse rörande en senromersk magisk inskrift: att i denna ena raden innehåller 12 bokstäver och den andra jämnt dubbla antalet, alltså 24, torde icke vara en tillfällighet (jfr nedan s. 8).

Runorna äro, som vi veta, ett lån från grekernas och romarnas skrift. Har nu detta lån huvudsakligen gjorts i magiskt syfte, måste den talmystik, som reglerat de äldsta runornas sammanfogning vid åstadkommandet av magiska inskriptioner, även vara ett lån från den senantika kulturvärlden. Den, som vill komma runornas magiska hemlighet på spåren, bör därför studera den romerska kejsartidens latinska och grekiska inskriptioner av bokstavsmystisk karaktär.

Kan man här finna vissa talsymboliska principer, har man all rätt att förmoda, att samma eller därmed nära befreundade metoder använts av utövarna av den äldsta germanska runmagien vid deras kortfattade inskriptioner på amuletter, vapen och allehanda redskap.

Magnus Olsen har i sin studie anknutit till religionshistorikern Albrecht Dieterichs intresseväckande uppsats om »alfabettrolldom», offentliggjord i början av detta århundrade Dieterich, ABC-Denkmäler (Rheinisches Museum 56, 1901, s. 77 ff.); uppsatsen är omtryckt med vissa tillägg i Dieterichs »Kleine Schriften», s. 202 ff. . Två decennier senare har Franz Boll's lärjunge Franz Dornseiff ägnat en hel dissertation åt samma ämne Dornseiff, Das Alphabet in Mystik und Magie (1922), *ΣΤΟΙΧΕΙΑ*, Heft 7 (2:dra uppl., 1925, är i fråga om s. 1—168 identisk med 1:sta uppl., skiljer sig blott från denna genom 22 ss. »Nachträge und Berichtigungen». Endast då det är fråga om tillägget, är sålunda en särskild hänvisning till 2:dra uppl. behövlig. . Avhandlingen, som bygger på Dieterichs banbrytande uppslag, lämnar ett betydande material för studiet av antikens bokstavsmystik och framhäver, att denna — liksom skriften över huvud — måste ledas tillbaka till orienten. De första kända fallen av s. k. »gematri», bokstavsvägning, en art av alfabetmagi, med vilken vi nedan skola stifta ingående bekantskap, har forskningen uppdagat på babyloniska tegel i det åttonde århundradet före vår tidräkning. Bruket av »talbokstäver» i egentlig bemärkelse är dock enligt Dornseiff en speciellt grekisk uppfinning Intressant vore dock att undersöka, om icke redan egyptierna, vilkas alfabet till sist kom att bestå av 24 konsonanttecken, esoteriskt använt dylika. . Redan tidigt ha särskilt pythagoreerna varit inne på spekulationerrörande olika ords talvärden, och först betydligt senare ha judiska rabbiner ägnat sig åt grubblerier över alfabetmystik, dylika intaga som bekant en stor plats i kabbala-magien. I de s. k. ABC-minnesmärkena ser Dornseiff en rest från en ännu halvt primitiv tid, skyddsåtgärder mot demoner, den onda blicken (ital. *iettatura*) och dylikt. Märkvärdigt nog har han emellertid icke gjort något försök att finna dessa inskrifters talvärden och dymedelst komma deras egentliga magiska innebörd på spåren. Med denna uppgift skall jag därför inledningsvis i denna undersökning sysselsätta mig. Någon slutgiltig och uttömmande tolkning av hela materialet kan jag av naturliga skäl icke hoppas på att kunna ge. Jag kan blott våga förmoda, att genom min skärskådning av denna sida av problemet frågan kan föras ett steg närmare den för en sen eftervärld möjliga lösningen av dessa mystiska inskriptioners innebörd.

Då jag avser att i första hand blott nå fram till en förståelse av grundprinciperna för den senantika alfabetmystik, som kan ha varit förebildande för runmagien, lämnar jag samtliga inskrifter med arkaistiska och provinsiella grekiska och

italiska alfabet i stort sett å sido. Sannolikt låta dessa inskriptioner tolka sig i enlighet med principer snarlika dem, jag nedan kommer att använda. Att söka bestämma även dessa magiska inskrifters talvärden skulle föra mig alltför långt. De ha dessutom ju endast indirekt betydelse för förståelsen av runmagien, som i huvudsak måste sättas i samband med den senare kejsartidens alfabetmystik.

2. För forntidens greker voro bokstäverna, såsom ovan nämnts, tillika taltecken. Allmänast var i bruk det milesiska systemet, så kallat, emedan det i det åttonde århundradet f. Kr. från kuststaden Miletos började utbreda sig inom den helleniska världen Jfr Larfeld, *Griechische Epigraphik*³ (1914), s. 294 ff. — Teckensystemet kan för övrigt inhämtas i varje utförligare grekisk grammatik. . Men grekerna hava även, såsom bl. a. är fallet vid betecknandet av Iliadens och Odysseéns sånger, begagnat sig av de 24 bokstäverna $\alpha—\omega$ såsom tecken för 1—24. Vid skärskådandet av de tydligtvis magiska, alfabetartat anordnade grekiska inskriptionerna är det därför svårt att tillbakahålla tanken: måhända har man i större eller mindre utsträckning låtit alfabetraden ingå i dessa inskriptioner för att därigenom åt det skrivna förskaffa ett annat och trolldomskraftigare talvärde än det i handel och vandel brukade beteckningssättet ansågs i stånd att giva Att systemet $\alpha—\omega = 1—24$ varit av större talmystisk betydelse och därför bl. a. använts av pythagoréerna, är en åsikt, som framförts av Wolfgang Schultz i uppsatsen *ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ* (Arch. f. Gesch. d. Philos. 21, s. 248) och vidare utvecklats av Robert Eisler i »Weltenmantel und Himmelszelt», se a. a., s. 334 ff. och s. 767. Jfr även Carl Robert, *Hermes* 18, s. 466 ff. .

Enligt Dieterich (Rh. Museum 56, s.84 = Kleine Schriften, s. 209) finnas bland de alfabetmystiska inskriptionerna följande räckor av det grekiska alfabetet be- lagda:

1) $A - \Gamma$ vilken enligt nyckeln $\alpha — \omega = 1—24$ ger talvärdet $1 + 2 + 3 = 6$; 2) $A — E = 1 + 2 + 3 + 4 + 5 = 15$; 3) $A — Z = 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 = 21$; 4) $A — K = 1 + 2 + \dots + 10 = 55$; 5) $A — M = 1 + 2 + \dots + 12 = 78$; 6) $A — N = 1 + 2 + \dots + 13 = 91$.

Samtliga dessa talvärden visa sig nu vara multipler av lägre tal: $6 = 2 \times 3$ (vilket sannolikt saknar betydelse, då talet är av så låg valör); $15 = 3 \times 5$; $21 = 3 \times 7$; $55 = 11 \times 5$; $78 = 6 \times 13$; $91 = 7 \times 13$. Låtom oss emellertid icke stanna vid denna i och för sig rätt intressanta iakttagelse. Vi kunna gå ett steg vidare och fråga: vad symbolisera siffrorna 1—7? Här lämnar oss litteraturen om den senantika mystiken ett svar: i talen 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ha de gudanamn, som ingingo i denna tids benämningar på veckodagarna, haft sina siffersymboler. Talet 1 var Helios' och Apollons heliga tal (jfr Dieterich, *Abraxas*, s. 47), 4 var Hermes' (Mercuri-

us') heliga tal På fjärde dagen i månaden offrades åt honom rökelse, honung, fiskon, lamm, svin etc. (jfr Roscher, *Ausf. Lexikon der griech. und röm. Mythologie* 1, sp. 2361). (jfr Preller, *Griech. Mythologie* 1, s. 391), och 6-talet var helgat åt Aphrodite (Venus): *venerius* hette som bekant det högsta tärningskastet hos romarna, ursprungligen var det sannolikt en svit av sexor, senare en viss följd av tärningskast slutande med en sexa (jfr Plutarchos: *Cato minor* 6, *Propertius*: *Eleg.* 4, 8, 45, *Horatius*: *Carm.* 2, 7, 25, *Suetonius*: *Augustus* 71; om tärningsspelet i senantik tid jfr Marquardt: *Das Privatleben der Römer* 2, s. 827 ff.). Vi få alltså följande motsvarighetsförhållanden mellan gudanamn och tal:

Helios—Apollon (söndagens gud) = 1;

Artemis—Diana (måndagens gudinna) = 2;

Ares—Mars (jfr *dies Martis*) = 3;

Hermes—Mercurius (: *dies Mercurii*) = 4;

Zeus—Jupiter (: *dies Jovis*) = 5;

Aphrodite—Venus (: *dies Veneris*) = 6;

Kronos—Saturnus (: *dies Saturni*) = 7.

Det skulle utan tvivel icke möta någon svårighet att ytterligare framdraga belägg på, att de grekisk-romerska gudarna i senantik tid tilldelats talsymboler i enlighet med de åt dem helgade veckodagarnas ordningsföljd Saturnus nämnes t. ex. i en av de apokryfiska kristna skrifterna »den förste och den sjunde» (jfr Hennecke, *Neutestamentliche Apokryphen*², s. 433). . De hänvisningar jag ovan lämnat torde dock vara till fyllest för mitt syfte, helst den följande undersökningen ger ytterligare stöd åt den ovan uppställda tabellen.

3. Låtom oss nu gå till de enskilda inskrifterna och efterse, om man icke, åtminstone i några fall, av karaktären hos det föremål, som bär en viss inskription, eller ock av en eller annan åtföljande språkligt tydbar sats eller någon omständighet i övrigt kan sluta sig till, att just den gudamakt, vars talsymbol ingår i den alfabetartade inskriptionens gematriska summa, verkligen bör ha något att betyda med hänsyn till vad som kan förmodas ha varit syftet med den magiska operationen.

1. I Neapels museum finnes en i Pompeji påträffad mindre terrakottafigur, en kalhuvad liten gubbgestalt, som tydligtvis tjänat såsom lampa: »*il suo fallo serve come becco della lucerna*». Den gamle håller i handen en skrivrulle, på vilken

står: *ΑΒΓΔΕΖ* (jfr Rh. Museum 56, s. 83 = Kleine Schriften, s. 208, och Dornseiff, s. 167). Inskriftens alfabetiska talvärde är: $1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 = 21$, alltså 3×7 . Vi finna sålunda här en multipel av Kronos-Saturnus' tal: 7. Lampan kan ha tjänat samma syfte som den av Magnus Olsen behandlade lerkrukan med inskriptionen »*Artus fututor*» (se därom nedan under mom. 6). Här för tal-lar otvetydiga anatomiska omständigheter (den på italienska givna upplysning-en kan icke gärna misstydas). Att Kronos (Saturnus) just är den gudamakt, som bort åkallas för åvägabringande av en ödesdiger inverkan på mandomen, inser den i antikmytologi bevandrade läsaren utan svårighet: man behöver blott erin-ra sig det operativa ingrepp, som Kronos företog på sin egen fader.

2. På en panatheneisk amfora i Würzburg (se Dornseiff, s. 159) finnes å kärlets hals inskriptionen *ΑΒΓ* och på gudinnans sköld *A—Θ*. Den första bokstavsrade-nens talvärde är 6 ($= 1 + 2 + 3$); den senares 36 ($= 1 + 2 \dots + 8$), alltså en mul-tipel av 6 (6×6). Här avses emellertid icke Aphrodite, utan tydligtvis Pallas At-hene. På magiska amuletter, där kring ett öga symboliska bilder för de sju veckodagarnas gudomligheter finnas anbragta, en åskvigg för Zeus, ett lejon för Helios, en hind för Artemis o. s. v., är fredagens gudomlighet representerad av en uggla, Athenes symbol Se Elworthy, *The evil Eye*, s. 131 (fig. 19, här avbil-dad såsom avb. 1) och s. 132: »The owl, however, was sacred to Athene or Mi-nerva, and must have been substituted as the symbol of *dies Veneris*». . I senan-tik magi torde sålunda Athenes heliga tal ha varit detsamma som Aphrodites, båda hade den sjätte dagen helgad åt sig.

6×4) multiplicerat med 300 (6×50) = 7200 = 6×1200 ($= 6 \times 200$). Inskrip-tionen stammar från tiden omkring 300 före Kristus, alltså från den hellenistis-ka tidsperiodens allra första år (jfr Dornseiff, s. 161).

4. Ett annat exempel på bokstavsvärdet 6 såsom syftande på Aphrodite är tör-hända inskriptionen *ΑΒΓ* på en Berenikepelare från Pagasai i Volos museum i Thessalien, se härom Dornseiff, s. 162. Talvärdet av *ΑΒΓ* ($1 + 2 + 3$) är 6, de kvinnliga gudomligheternas talsymbol, jfr ovan mom. 2. *ΑΒΓ* bildar en rad för sig nedom en längre defekt bokstavsrad.

5. På en marmortavla från ett kolumbarium i Rom (jfr Dornseiff, s. 163) är på båda sidor det latinska alfabetet upprepat fyra gånger på varje med sista boksta-ven *Z* tredubbelt skriven. Då det rör sig om en inskription i en gravkammare, bör en magisk åkallan av Hermes-Mercurius kunna förmodas föreligga. Her-mes' tal är 4, och alfabetet upprepas också 4 gånger på varje sida.

6. Ett kärl från Maar vid Trier (jfr Dornseiff, s. 160) har vid sin fot följande in-skrift: Först bokstäverna *ABC* ställda upp och ned »die Buchstaben *ABC* auf

dem Kopf stehend», säger Dornseiff, s. 160; Dieterich, Rh. Museum, 56, s. 81 = Kleine Schriften, s. 206, uttrycker sig däremot på ett sätt, som låter förmoda, att hela alfabetet vore inristat.. Vidare orden: *Artus fututor* och i raden därunder: *Art ligo Dercomogni fututor* Om verbet 'binda' (*ligo*) i magiskt språk, jfr t. ex. Westermarck, Ur sedernas historia, s. 136 ff.. Sedan är av annan hand inristat *Aprilis* samt några obegripliga tecken. På grund av ordet *fututor* har man med allt skäl antagit, att här ett fall av »defixionstrolldom» måste föreligga. Tvenne vedersakare torde genom en magisk operation ha velat föröda den erotiska potensen hos Artus Dercomogni son. Mycket talar för, att vi här ha att göra med en typiskt magisk inskription. Att kärlet varit nedgrävt på ett gravfält, överensstämmer med nekromantisk praxisJfr Cumont, Die orient. Rel. im röm. Heidentum, s. 220.. Liksom vid den i Pompeji funna terrakottafiguren (jfr ovan under mom. 1) rör det sig här om ett attentat mot en persons mandomsförmåga. Magien bör därför vara inställd på att vinna Saturnus' bevågenhet. Sammanräkna vi nu den gematriska talsumman i den latinska inskriptionen efter principen $a = 1, z = 23$, finna vi: *Artus* = 75 ($1 + 17 + 19 + 20 + 18$); *fututor* = 115 ($6 + 20 + 19 + 20 + 19 + 14 + 17$); *Art ligo* = 78 ($1 + 17 + 19 + 11 + 9 + 7 + 14$); *Dercomogni* = 98 ($4 + 5 + 17 + 3 + 14 + 12 + 14 + 7 + 13 + 9$); *fututor* (jfr ovan) = 115; *Aprilis* = 80 ($1 + 15 + 17 + 9 + 11 + 9 + 18$). Summan härav är 561 ($75 + 115 + 78 + 98 + 115 + 80$). Lägges härtil talvärdet av *abc* ($1 + 2 + 3$) = 6, blir hela inskriftens magiska talvärde $567 = 81 \times 7$, den mandomsförödande Saturnus' tal. Siffran 81 bör även tillmätas magiska betydelse, $81 = 9 \times 9$, och 9 är, såsom vi i det följande skola finna, tvångets, nödvändighetens tal. Att skriften begynner med bokstäverna *abc* vända upp och ned, är en omständighet, som sedd i samband med det övriga, får enhögst naturlig förklaring: den gudamakt, som det gällde att neutralisera, var Venus — därför ställdes de bokstäver, vilkas summa ger hennes heliga tal 6, upp och ned. Magnus OlsenOm Trolldruner, s. 14. Magnus Olsen jämför också inskriptionens upp och nedvända ingress med »stuprunorna» i nordiska inskrifter. har gjort observationen, att raden *Artus fututor* har 12 bokstäver och den nästa *Art ligo Dercomogni fututor* 24 ($12 + 12$). Möjligen är detta icke en tillfällighet: bokstavsantalet innehåller i ena fallet Venus-talet 2 gånger, i det senare 4 gångerTilläggas bör emellertid, att Hülsen, Röm. Mitt. = Mitt. des K. D. Arch. Inst., Röm. Abt., 18, s. 83, efter *Aprilis* velat läsa *festo*, en suppling, som Dornseiff icke omnämnt. I så fall ökas talvärdet med $6 + 5 + 18 + 19 + 14 = 62$. De i riktig ställning anbragta bokstäverna kunna då vara att betrakta såsom en enhetlig grupp: $561 + 62 = 623 = 89 \times 7$. Skulle i st. f. *ABC* hela det latinska alfabetet vara inristat, är talvärdet därav $276 = 46 \times 6$..

7. Följande exempel förekommer icke såsom en inskription utan står att läsa i en handskrift i Wien, Catal. codd. astrol. graec. VI (jfr Dornseiff, s. 70). Den

grekiska texten säger: »Om du i krig vill bli oskadd, fasta tre dagar. Skriv därpå ditt namn, din faders namn och din moders namn *μετὰ τῆς αβ* med blodet av en fläckfri vit duva (och Michael) på ett naturligt papyrusblad (*ἐν χάριτι ἀγενήτῳ*) och bär det, då du drager ut i kriget, oförvitligt». Man har här velat tolka *μετὰ τῆς αβ* såsom = »tillika med alfabetet». Jag ser här en helt annan lösning av denna detalj i den mystiska föreskriften: man skall skriva *αβ*, ty $\alpha + \beta = 1 + 2 = 3$, krigsguden Ares' heliga tal. Märk, att man skall fasta i tre dagar och skriva tre nära förbundna människors namn. Till yttermera visso har grekiska ordet duva, *περιστερά*, $9 = 3 \times 3$ bokstäver, och duvan var helgad åt Aphrodite, vars heliga tal var $6 = 2 \times 3$. Michael slutligen är stridens ärkeängel, och *Μιχαήλ* har $6 = 2 \times 3$ bokstäver. Tillägget om Michael är dock troligen gjort i en senare tid. Några av dessa påpekade 3-talsförhållanden kunna ju vara tillfälligheter. Den, som känner tidens psykologi, har dock ingen anledning att förmoda, att dylikt undgått den magiske receptskrivaren.

8. På s. 58, not 2 omtalar Dornseiff en i en papyrus bevarad magisk kvadrat, avsedd att tjäna såsom instrument vid en förbannelse. Längs sidorna och tvärs över mittelpartiet löpa 5 rader av grekiska bokstäver.¹³, torde även ha sin magiska betydelse. Analogier därtill finna vi i vissa runinskrifter (t. ex. förbannelsen på vävbrickan i Lund, jfr § 65, 2). Av betydelse är sannolikt även, att det samlade talvärdets summa (553) är 7 taget 79 gånger, det senare talet är ett primtal. Saturnitalet blir därigenom frigjort från inverkan av andra magiska tal, då det stora talet endast kan jämnt delas med 7 eller 1. Analogier erbjuda, såsom kap. 4 skall visa, talrika magiska runinskrifter.

9. I sitt intressanta arbete »Sethianische Verfluchungstafeln» *KEKEB*, vars talvärde är 32 ($10 + 5 + 10 + 5 + 2$). Nederst (till vänster) stå följande fyra rader: *KEPNΦ*, *ΦKOK*; *PKE*; *NΦ*. Första radens talvärde är 66 ($10 + 5 + 17 + 13 + 21$); andra raden 56 ($21 + 10 + 15 + 10$), tredje och fjärde radernas 66 ($17 + 10 + 5 + 13 + 21$); hela gruppens talvärde är sålunda 188 ($66 + 56 + 66$). På dräkten, som bäres av det demonliknande väsendet, läsas tre rader: *EKBΦNE*; *ΣΦKEPE*; *ΣKEΦAENΦ*, Första radens talvärde är 56 ($5 + 10 + 2 + 21 + 13 + 5$); andra radens 76 ($18 + 21 + 10 + 5 + 17 + 5$); tredje radens 94 ($18 + 10 + 5 + 21 + 1 + 5 + 13 + 21$); hela gruppens talvärde är sålunda 226. På det demonliknande väsendet befinner sig en bokstavskombination, vars talsumma icke kan delas med något tal högre än 1; $226 = 2 \times 113$ (vilket är ett primtal). Uträkna vi hela inskriptionens samlade talvärde, få vi $32 + 188 + 226 = 446$. Detta är ävenledes ett tal, som icke kan jämnt delas med något tal högre än 2 ($446 = 2 \times 223$, vilket är ett primtal). Den sethianska magien Jfr rörande de sethianska inskrifterna min uppsats »Der Ursprung der Runenschrift und die Magie», Arkiv f. nord. filol. 43, ny följd 39, s. 97 ff. (s. 107—109)., som härstammar från

Egypten, torde icke likt den vanliga romerska alfabetmystiken ha bestått i entalsymbolik, byggd på de senantika grekisk-romerska veckodagsgudarnas ordningsföljd. Här böra vi förutsätta ett magiskt talsystem i rätt så nära anslutning till främreasiatisk magi. Inom denna är 2 det demoniskas tal. Såsom längre fram skall visas (jfr kap. 2, § 16), har runmagien övertagit denna talsymbol från den främre orientens mysteriereligioner: 2 är talet för runan turs $\mathfrak{D}$. Den sethianska blytavlan, på vilken både den centrala inskriptionen och inskriften i dess helhet visa talvärden, byggda på talet 2, torde därför ha färdiggjorts för att vinna en demonisk makts gunst. Liksom föregående inskrift består även denna av en serie bokstavstecken, i vars summa talet 13 ingår som faktor. Tecknen äro $39 = 3 \times 13$ (precis lika många som tecknen i förbannelseinskriften på vävbrickan i Lund, jfr § 65, 2).

10. Slutligen ha vi de fall, då i hellenistisk tid hela alfabetraden inristats i magiskt syfte. Hur förklara detta? Jag tror, att det grekiska alfabetets av allt att döma större magiska kraft jämförd med det latinskas just beror på, att dess gematriska totalsumma är lika med 300, vilket tal innehåller i sig alla veckogudomligheternas heliga tal utom 7, den skadlige Kronos' tal: $300 = 1 \times 300; 2 \times 150; 3 \times 100; 4 \times 75; 5 \times 60; 6 \times 50$.

4. I följande fall kan på grund av brist på varje antydning om de inskriftbärande föremålens relation till antik mytologi ingen som helst argumentering förbringas för, att den eller den gudamakten skulle vara åsyftad. Det har dock sitt intresse att påvisa, att de ovan (§ 3) behandlade inskriptionerna ingalunda äro de enda, som uppvisa ett gematriskt talvärde bestående av multipler av talen 3—7. Måhända kan kommande forskning i ett eller annat av dessa fall lyckas framdraga omständigheter, som möjliggöra ett bestämdare ställningstagande till dessa inskriptioners magiska syfte.

1. På locket av en vas, funnen vid Adria (jfr Dornseiff, s. 159) står alfabetraden $\alpha-v$ med tvenne omkastningar i tecknens hävdvunna ordningsföljd. Gematriska talvärdet av $\alpha-v$ (se ovan § 2) är $91 = 13 \times 7$. Sannolikt föreligger här ett fall av saturnal-magi. Då intet om vasens eventuella dekorerings är mig bekant, kan jag endast uttala en förmodan. Alternativt kan dock entolkning i enlighet med de nedan i § 5 behandlade fallen vara tänkbar.

2. På ett fat från Saalburgs praetorium (jfr Dornseiff, s. 161) står i halvkrets: *ABCDE* (det sista tecknet av ovanlig typ).

Jämför man denna inskription med alfabetraden på den hos Dornseiff, s. 160, som n:r 14 omtalade Mainzvasen, finner man, att här bokstavsräckan $a-e$ måste föreligga. Den egendomliga formen på e -tecknet erbjuder ett visst intres-

se: tvenne lodräta stavar liksom i runan för ϵ i den äldre runraden Alfabetet på Mainzvasen (n:r 14 hos Dornseiff) har även ett f -tecken med ena tvärstrecket uppåtriktat (jfr runan f_2) samt ett l -tecken, som överensstämmer med l -runan i ordet »*liano*» på spännet från Charnav (se därom § 50).. Summan av bokstavs-räckan $a—e$ ($1 + 2 + 3 + 4 + 5$) är $15 = 3 \times 5$. Möjligen kan krigsguden Mars hava något med inskriptionen att göra.

3. På ett fragment av en vit marmorpelare, funnet i Apollon-templet i Kalymna, står alfabeträckan $\delta—\psi$, i vilken η och ς blivit oläsliga (jfr Dornseiff, s. 162). Talvärdet härav är $270 (= 300 — 1 — 2 — 3 — 24) = 45 \times 6$. Då det är fråga om ett fragment, kan dock inga som helst förmodanden göras, jag har blott att registrera fallet.

4. På ett marmorstycke från Diokletianustermerna står en vänsterlöpande alfabeträdka med utelämnat K och Y (jfr Dornseiff, s. 162, där dock uppgift saknas om vilket alfabet som avses, men hänvisning göres till Hülsen, Rom. Mitt. 18 [1903], s. 81). Romerska alfabetet utan k och y ger summan $244 (276—32) = 61 \times 4$ (Mercurius' tal).

5. På ett trappsteg i »magasin des colonnes» på Delos står raden $A—E$ och därpå raden $A—N$. Den förras talvärde är $15 = 3 \times 5$, den andras $91 = 13 \times 7$. Här kunna eventuellt Zeus (5-talets gudom) och Kronos (7-talets) vara åsyftade (jfr Dornseiff, s. 163).

6. På en vit marmorplatta från Gjölde i Lydien läses den grekiska bokstavsraden $A—K$ tvenne gånger, alltså $55 (= 11 \times 5)$ dubbelt. Bokstävernas form tyda på tiden omkring första århundradet (jfr Dornseiff, s. 163).

7. En senromersk inskrift från Frascati-Tusculum (se Dornseiff, s. 163) innehåller den grekiska bokstavsraden $A—M$, alltså talvärdet $78 = 13 \times 6$ eller 26×3 , samt ordet *IIONTII* (av annan hand), talvärde $81 = 27 \times 3$ (sannolikt hänsyftar inskriptionen talsymboliskt på Mars, då 3 ingår även i den föregående bokstavsgruppens talvärde).

8. På ett fragment av en marmortavla i Antiquario comunale i Rom (se Dornseiff, s. 163) står bokstavsraden $A—E = 15 = 3 \times 5$ (Mars' tal, kombinerat med Jupiters, såvida ej alfabetradens avbrott beror på föremålets fragmentartade beskaffenhet).

9. Ett fragment från Lambaese, funnet bland ruinerna av en bysantinsk fästning (se Dornseiff, s. 164), har följande tydligen magiska inskrift: aa bb cc dd gh kl nm

Första radens talvärde är 20, andra radens 61. Följer så de mystiska orden *rivirs fimim ep sib* med nedåtvända bokstäverJfr Medic. Plinii I, 7, citerat hos Heim, Incantamenta magica, Fleckeisens Jahrb. Suppl. 19 (1893), s. 556; Blau, Das altjüdische Zaubrerwesen, Strassburg 1898, s. 147. med talvärdena $90 + 39 + 20 + 29 = 178$. Då det helas talvärde $(81 + 178)$ är $259 = 37 \times 7$, skulle möjligen ett fall av alfabettrolldom med Saturnitalet kunna föreligga. Då vi ha att göra med ett fragment, är det emellertid rätt så troligt, att det under *dd* stått *op* (=29). Det helas talvärde skulle i så fall (förutsatt att vi icke ha att göra med ytterligare någon defekt) vara 288 ($259 + 29$), vilket är $= 12 \times 24$ (ett tal, som ofta möter i senantik alfabettrolldom och i runmagi, jfr ovan § 1). Vi kunna sålunda om denna inskription endast uttala vissa alternativa förmodanden. Att ett fall av alfabettrolldom föreligger, är dock i detta fall högst troligt.

10. På ett tegel från Saalburg (se Dornseiff, s. 166) läses bokstavsraden *a—e*, vilken har talvärdet $15 = 3 \times 5$.

5. Jag kommer nu till en serie inskrifter i Dornseiffs »Corpus der ABC-Denk-mäler», vilka samtliga uppvisa talvärden, som äro multipler av talet 13. De tillhöra enligt min mening ett alldeles särskilt religiöst skikt inom den senantika världen. Vi tordemed största sannolikhet här ha att göra med relikter från Jupiter Dolichenus-kulten, vilken som bekant ungefär samtidigt med Mithraläran spred sig från det ena romerska härläget till det andra. Jupiter Dolichenus, vars prototyp torde vara hetiternas TeschubJfr Reitzenstein, Das iranische Erlösungsmysterium, s. 7, not 1., är av allt att döma identisk med *ὁ τρισκαιδέκατος θεός*, den mindreasiatiske gud, såsom vars inkarnation Filip av Makedonien och Alexander den store, Kejsar Hadrianus och troligen en gång även Konstantin den store låtit hylla sigJfr Otto Weinreich, Lykische Zwölfgötter-Reliefs, s. 7 f. (Sitzungsb. der Heidelb. Ak. 4, Jahrg. 1913) och Triskaidekadische Studien, s. 11 ff. (Religionsg. Versuche 16, 1. Heft, 1916).. I varje fall har man intet skäl att betvivla, att den i härlägren dyrkade Jupiter Dolichenus' heliga tal varit 13 (se exemplen nedan):

1. Vid Forum i Rom i klostret S. Francesca Romana (se Dornseiff, s. 164) har man funnit en inskrift, begynnande med *IOMD = Jovi Optimo Maximo Dolichenos*. Därefter följa av den latinska alfabetraden de båda räckorna *e—m* och *r—z*. Talvärdet av *IOMD* är: $9 + 14 + 12 + 4 = 39$, vilket är 3×13 . Talvärdet av bokstavsföljden *e—m* är 68 och av *r—z* 140, och deras summa, talet 208 ($68 + 140$), är $= 16 \times 13$.

2. På ett tegel från Dolichenustemplet i Carnuntum (jfr Dornseiff, s. 166) står: *opqrsxyz—abcd* och på nästa rad *ig*, följt av en stämpel, och därpå *hiklm*. Talvärdet av första raden är $146 (14 + 15 + 16 + 17 + 18 + 21 + 22 + 23) + 10 (1 + 2 + 3 + 4) = 156$, vilket är $= 12 \times 13$. Talvärdet av *ig* och *hiklm* i nästa rad är $66 (16 + 50)$, sannolikt har dock även stämpeln haft ett talvärde.

3. I samma härläger (Carnuntum, se Dornseiff, s. 167) har man även funnit graffiti med den latinska bokstavsräckan *A—R* med utelämnat *K*. Talvärdet av denna bokstavskombination är

$153 \text{ j} \Pi \wedge i8 = 3 \wedge j _ \text{io}$ (talvärdet av *k*) = 143, vilket är 11×13 .

4. På en sten, funnen i Trier (även som bekant ett gammalt romerskt härläger), vilken man förmodar ha varit använd som spelpjäs (jfr Dornseiff, s. 167), läses bokstavsräckan *a—m*, vars talvärde är $12 \times 13 / 2 = 156 / 2 = 78 = 6 \times 13$. På ett tegel från Holledoorn vid Nymwegen (jfr Dornseiffs, s. 166), alltså ej långt från den forna romerska riksgränsen, läses bokstavsraden *A—Y*, vars talvärde är $22 \times 23 / 2 = 506 / 2 = 253 = 11 \times 23$, samt raden *A—N* = 91, vilket är $= 7 \times 13$. Den förra raden har såsom uppvisande en multipel av talet 23 törhända ett visst intresse: flere runinskrifter, särskilt gravinskriftioner, visa såsom vi längre fram skola se multipler av just detta tal.

6. På en marmortavla funnen i Verona, betydande militärort i det romerska kejsarrikets dagar, står vid sidan av en annan, nästan utplånad inskriftion (se Dornseiff, s. 164) bokstavgruppen: *DCBA EFGH NMLI OPQR* Alltså, liksom i den under 3 behandlade inskriften, bokstavsräckan *A—R* utan *K*. Talvärdet är sålunda $= 143 = 11 \times 13$.

7. Ovan i § 4, 1 har jag behandlat ett fall, där eventuellt Dolichenusmagi föreligger, i § 8 skall jag meddela en serie magiska Dolichenusinskrifter, som innehålla gematri med talet 13 utan att vara av alfabetartad karaktär.

6. Bland exemplen i Dornseiffs »Corpus der ABC-Denkmäler» finnes ett ganska stort antal, som med full säkerhet eller med ytterst stor sannolikhet äro att rubricera såsom kristna. Dessa måste behandlas i en grupp för sig, helst de uppvisa ett talmystiskt system, som måste tydas på ett i det stora hela annat sätt än de hedniska inskriftionernas.

1. Halsen av ett terrakottakärl, funnet på en gravplats i Karthago (jfr Dornseiff, s. 161), bär ett kors, avbildningen av två fiskar samt bokstäverna *ABC*. I dessa ser jag en symbol för treenigheten $A = 1 = \text{fadern}$, $B = 2 = \text{sonen}$, $C = 3 = \text{den helige ande}$ (jfr § 8, 5, där otvetydigt talen 1 och 2 ha dessa betydelser).

2. På stenplattan till en gossegrav i Cimitero ostriano i Rom (se Dornseiff, s. 165) finnas de grekiska bokstäverna *ΑΒΓ* anbragta. Inskriften torde böra tolkas i likhet med föregående exempel. 3. I Neapel (jfr Dornseiff, s. 162 f.) har följande inskription påträffats:

αβγδεζηθικλμνξ οπρστυφχω κελεύσαντος τοῦ θεοῦ

Alltså först grekiska alfabetet, ordnat så, att 14 bokstäver komma i en rad och blott 10 i den följande, därefter en sats med hänsyftning på en gudom. Gematriska summan av första raden är $(14 \times 15)/2 = 210/2 = 105 = 35 \times 3$, av andra raden $195 (= 300 - 105) = 65 \times 3$, av tredje $237 (10 + 5 + 11 + 5 + 20 + 18 + 1 + 13 + 19 + 15 + 18 + 19 + 15 + 20 + 8 + 5 + 15 + 20) = 79 \times 3$. Här föreligger tydligen en medveten gematrisk bokstavsanordning. Magien är med all sannolikhet kristen, jfr Apokalypsen 1, 8: *Ἐγὼ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ, λέγει κύριος ὁ θεός, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος*.

4. På en fresco från Simeonklostret vid Assuan (jfr Dornseiff, s. 168) är Kristus avbildad och runt honom fyra bevingade gestalter (tydligtvis de fyra *ζῶα* kring Guds tron) samt ytterligare 24 andra gestalter, betecknade med grekiska bokstäver *ααηλ*, *βαηλ*, *γαηλ* o. s. v. ända till *ωαηλ*. Gematriska summan av alla dessa namnUppenbarligen bildade i analogi med änglanamnen *Michael*, *Rafael* etc. är $300 (\alpha-\omega) + 24 \times 19 (\alpha\eta\lambda = 1 + 7 + 11) = 300 + 456 = 756 = 9 \times 7 \times 12$. Alltså de speciellt inom den astrala religionen heliga 7- och 12-talen, kombinerade med 9, undrets tal i den kristna mystiken.

5. I den heliga Kristinas från Bolsena katakomber har man (jfr Dornseiff, s. 168) påträffat en vägginskrift av detta utseende: *abcde* två gånger) + 59 (*g-kflmn*) + 37 (*pax*) + 22 (*ax*) + 37 (*ts*). Detta är 5×37 . Det märkliga är vidare, att talvärdet av det latinska ordet *pax*, som ingår i inskriptionen, är 37 ($15 + 1 + 21$), alltså samma tal, som fem gånger ingår i totalsumman 185. Fem var i den kristna mystiken ett heligt tal: fem voro Jesu sår. Genom de fem korsen och en gematrisk totalsumma $185 = 5 \times 37$ (*pax*) har man väl närmast velat säga: »den korsfäste skänker frid». En alfabetmystisk egenhet är törhända även, att 23 bokstäver använts. Talet 23 är, såsom vi längre fram skola se, betecknande för nordiska gravinskriftioner med runor. Måhända har man här valt 23 bokstäver för att ha lika många, som det ingick i det latinska alfabetet. Anordningen av bokstäverna vid de bordliknande rektanglarna avser troligen att symbolisera något. Vid den första äro 11 bokstäver placerade. Möjligen = 12 apostlar — 1 (Judas)?

7. Med ovanstående exempel på kristen alfabetmystik i senantik tid för ögonen måste man ställa sig frågan: finnes måhända redan i vissa av Nya testamentets böcker några fall av samma hemlighetsfulla bruk av bokstävernas talvärden? De texter, som främst kunna förmodas dölja sådan gematri, äro Uppenbarelsboken och Johannesevangeliet, av vilka som bekant särskilt den förstnämnda är av utpräglat talmystisk karaktär. Jfr härom min artikel »Kristen bokstavsmystik» i Sydsvenska Dagbladet (Sydsvenskans revy, d. 9 jan. 1927) samt en föregående artikel i samma tidning »Vilddjurets talgåta» (d. 24 jan. 1926)..

1. I första hand ha vi att undersöka vilddjurets talgåta i Uppenbarelsboken. »Och jag såg ett vilddjur uppstiga ur havet, och det hade tio horn och sju huvud och på sina horn tio diadem och på sina huvud hädiska namn» — så begynner i Johannes Uppenbarelse det trettonde kapitlet, den del av den kristna apokalypsen, varöver lärde och olärde under snart två årtusenden grubblat. Och dock har den apokalyptiske författaren givit sin tids i bokstavsmystik invigda människor en nyckel till gåtans lösning: »Här är visdom. Den som har förstånd, han räkne ut vilddjurets tal... Och dess tal är sex hundra sextiosex» (Uppenb. 13, 18). Härmed kan ej gärna avses annat, än att man vid beräkning av bokstavsvärdet i ett visst namn skall få det tal, som i skriften anges. Innan vi gripa oss an med själva talgåtan, måste vi dock först fastställa textens ursprungliga lydelse. Den förekommer nämligen i tvenne varianter, den ena med talet 666, den andra med talet 616. De handskrifter, som höra hemma inom den östromerska rikshalvan, uppvisa talet 666, men utanför den helleniska världen, i Västeuropa och i Armenien. Jfr Charles, A critical and exegetical Commentary on the Revelation of St. John 2, s. 320., har man funnit texter av Apokalypsen, som i stället nämna talet 616. Om genom någon orsak inom hellenistisk miljö 666 kommit att stå i stället för 616, har det nya talet haft lätt att undantränga det ursprungliga på grund av en starkare talsymbolisk innebörd: det är summan av alla tal från 1 till och med 36, och 36 är summan av talen 1 till och med 8, den magiska ogdoaden. Att namnet Jesus i grekisk skrift enligt det gängse milesiska systemet har talvärdet 888 (= Ἰησοῦς), torde även ha spelat en roll: talen 666 och 888 bildade genom korrespondens i sin byggnad suggestiva pendanger. Den talmystiskt så starkt inriktade senhelleniska tankevärlden kan därför ha föredragit en förvanskning av den ursprungliga texten. Starka skäl tala sålunda för, att urtexten haft talet 616. Detta tal är emellertid så högt, att vid första påseende endast det milesiska räknesättet synes kunna ha varit använt. Tolkningsförslaget $\text{Καῖσαρ θεός} = 616$ ($20 + 1 + 10 + 200 + 1 + 100 + 9 + 5 + 70 + 200$) ger också en rätt god lösning av talgåtan efter det milesiska systemet. Jfr Deissmann, Licht vom Osten⁴, s. 238, not 3. Oberoende av Deissmann har jag kommit till detta tolkningsförslag efter studier av Heinen, Zur Begründung des römischen Kaiserkultes, Klio 11 (jfr Sydsvenska Dagbladet, d.

24 jan. 1926).. Betänka vi emellertid, att apokalyptikern var en man, invigd i sin tids mystiska vetande, särskilt astrologisk spekulationJfr Boll, Aus der Offenbarung Johannis (ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1).., måste man förvisso ställa sig tveksam inför antagandet, att han helt skulle ha lämnat det verkligt bokstavsmystiska räknესәttet och blott hållit sig till det i handel och vandel brukliga milesiska systemet. En lösning av talgåtan efter strikt alfabetmystisk metod kan mycket väl ha varit vad han egentligen åsyftat, även om han ordnat saken så, att en lösning efter det milesiska systemet kunde åstadkommas. Nusäger texten, om vi ordagrant följa originalet: »Här är vishet (Ὡδε ἡ σοφία ἐστίν); den som har förstånd, han uträkne vilddjurets tal (ὁ ἔχων νοῦν ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου), ty det är människas tal (ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστίν). Och dess tal är...» Detta kan fattas så, att vilddjurets tal skall uträknas med hänsyn till talet i det grekiska ordet ἄνθρωπος (människa), och att ett tal av detta tal (en multipel) är 616. Nu är talvärdet av ἄνθρωπος enligt alfabetmagisk räknepincip = 112 (= 1 + 13 + 8 + 17 + 24 + 16 + 15 + 18). Problemet kan aritmetiskt formuleras sålunda: finn det tal, som ingår i 112 och 616! Svar: 56, ty $2 \times 56 = 112$ och $11 \times 56 = 616$. Detta är vilddjurets tal, och det namn, vari detta ingår (τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου), är Καῖσαρ: $\kappa = 10$, $\alpha = 1$, $\iota = 9$, $\sigma = 18$, $\alpha = 1$, $\rho = 17$ ge summan 56. Vilddjuret kan vara en symbol för 11 romerska kejsare (Augustus t. o. m. Domitianus), dess tal blev därför också $616 = 11 \times 56$ (elva kejsare). De sju huvudena på vilddjuret kunna symbolisera sju verkliga härskare, de tio diademen tio män, som burit kejsarnamnet — interregnumtidens tre tillfälliga maktinnehavare (Galba, Otho, Vitellius) böra i detta fall medräknas. Ett av de sju huvudena skall emellertid uppstå som det åttonde (Nero-Domitianus?), apokalyptikern skulle sålunda ha tänkt sig det romerska världsväldets fall inträdande med dess elfte kejsareEtt huvud skall få nytt liv, d. v. s. en elfte kejsare (Domitianus) tänkes väl skola bli en reinkarnation av en föregående (Nero), jfr 10 + 1 härskare i Daniels bok, kap. 7, 24. Detta kapitel anses vara förebilden för Apokalypsens kap. 13.. Måhända kan en ytterligare analys av talet 616 ge oss ett bestämdare svar på frågan? Talet 616 kan i sig dölja summan av talvärdena i en serie kejsarnamn. I Uppenbarelsebokens sjuttonde kapitel, vers 9 ff., påträffa vi en antydande förklaring: »De sju huvudena äro sju berg, som kvinnan tronar på. De äro ock sju konungar; fem av dem hava fallit, en är, och den återstående har ännu icke kommit, och när han kommer, skall han bli kvar en liten tid. Och vilddjuret som har varit och icke mer är, det är självt den åttonde, och dock en av de sju». Den »åttonde», som samtidigt är en av de sju, är vivelsutan Nero redivivus. Men vilka äro de övriga sex? Börja vi med Augustus, skulle Otho bli den sjunde av sju eftervarandra följande kejsare. Men att veta namnet på denne kejsare före hans regeringstillträde har varit en orimlighet, och har profetian nedskrivits efter det att han tillvällat sig makten i Rom, skulle hela förutsägelsen så snabbt ha blivit rubbad i sina grundvalar, att apokalyptikern

nog underlåtit att distribuera sin helt säkert icke i en handvändning författade skrift: Otho, som blev kejsare i januari år 69, tog sitt liv i april samma år; därefter kom den ävenledes snart störtade Vitellius, icke det stora vilddjuret. Bortse vi från de tre efemära interregnumkejsarna och uppställa kejsarraden: Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, Vespasianus och Titus, erbjuder sig (trots de många variationerna av Caligulas namn: *Γάιος* och *Καλιγόλας* med en mängd stavningar) ingen utväg att ur dessa sju kejsares namn få fram talvärdet 616. Det återstår emellertid en tredje tolkningsmöjlighet: De sju huvudena med lejongap kunna symbolisera sju kejsare, vilka varit fientliga bekämpare av de judekristna och det land, som var dem heligt. Ett verkligt allvarligt vapenskitte mellan Romarriket och Judéen inträdde först i och med upproret under Nero. Sedan fortsattes som bekant striden under Galbas, Othos, Vitellius' och Vespasianus' regering, tills tronföljaren Titus intog och förstörde den heliga staden; jfr Uppenb., kap. 13, 6: »Och det fick makt att föra krig mot de heliga och övervinna dem». Man hade sålunda haft erfarenhet av sex arga fiender och kunde befara en sjunde i Domitianus. Fem voro fallna (Nero, Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus), en (Titus) var kejsare, och en sjunde stod i tur att bli det (jfr det på s. 19 anförda bibelcitater). Att denne skulle komma att bära namnet Domitianus, kunde man ju med en betydande säkerhet förutse. I detta särskilda fall förelåg utan tvivel en lämplig tidpunkt att uttala en kejsarprofetia med de bästa chanser att slå in. Uträknas nu det samlade talvärdet av dessa sju Den omständigheten, att Nero skall återvända för att härska såsom den åttonde, tillför ju icke vilddjuret något nytt namn. Hela Apokalypsen är för övrigt fylld av talmystik med 7. kejsares namn, erhålles talet 616 såsom slutsumma, om namnen i skrift återgivas på följande sätt: *Νέρων* = 72 (13 + 5 + 17 + 24 + 13); *Γάλβας* = 36 (3 + 1 + 11 + 2 + 1 + 18); *Όθων* Alternativt kan läsas *Όθων* = 69 och *Δομετιανός* = 111. = 60 (15 + 8 + 24 + 13); *Βιτέλλιος* = 99 (2 + 9 + 19 + 5 + 11 + 11 + 9 + 15 + 18); *Όύεσπασιανός* = 149 (15 + 20 + 5 + 18 + 16 + 1 + 18 + 9 + 1 + 13 + 15 + 18); *Τίτος* = 80 (19 + 9 + 19 + 15 + 18); *Δομετιανός* Se not 2, s. 20. = 120 (4 + 24 + 12 + 5 + 19 + 9 + 1 + 13 + 15 + 18) — summan av de sju talen (72 + 36 + 60 + 99 + 149 + 80 + 120) är sålunda = **616**. Normalformen för Domitianus' grekiska namn är *Δομετιανός* (icke *Δομιτιανός*, som till och med i officiella inskrifter synes vara i minoritet) Jfr Pape, Wörterbuch der griechischen Eigennamen³, s. 318, och i indexen till Cagnat, Inscriptioes Graecae 1 och 3 (del 2 är ännu ej färdig).. Sporadiskt påträffas i inskrifterna *ω* i stället för *ο* i första stavelsen (t. ex. inskrift 1287 i Cagnat, Inscriptioes Graecae 1, där namnet stavas så tvenne gånger). Här och var möter i de grekiska inskriptionerna från tiden 80—200 e. Kr. *ω*, återgivande kort latinskt *o*, t. ex. *Κώμοδος* (inskr. n:r 350 i del 3 av a. a.). I de fall, jag sett, rör det sig om ett *ο* i början av en stavelse, som är betonad eller står långt från accenten (och

alltså kan ha haft en biton, såsom i *Dòmetianós*). Vid den tid, då enligt ovan verkställd uträkning Apokalypsen rimligtvis bör ha blivit skriven (omkring år 80), hade Domitianus ännu icke efterträtt sin broder. Han nämnes blott i en och annan inskrift vid sidan av denne. Det kunde därför vara förklarligt nog, om Uppenbarelsebokens författare råkat välja en namnform, som han ett tiotal år senare kanske skulle ha undvikit. Vi behöva emellertid icke binda oss vid denna hypotes. Det är nämligen väl så möjligt, att han räknat med ett *Δομετιανός* = 111, men i stället opererat med ett *ω* i första stavelsen av *῾Οδων*. Detta regentnamn möter oss i högst få inskrifter: Cagnat har i a. a. blott en (namnets bärare var ju kejsare blott i c. 3 månader). Det vore därför helt naturligt, om apokalyptikern här måst helt lita till gemene mans uttal av detta namn, som mycket väl kan ha varit *῾Οδων* (eventuellt med folketymologisk anslutning till verbet *ὠθέω* 'undantränga': Otho undanträngde Galba). Formen är i varje fall ingalunda orimligare än *Κώμμοδος* etc, Othos korta regeringstid torde blott hava orsakat, att icke en *ω*-Form blivit belagd även av hans namn. Det latinska *Vitellius* återgives visserligen att döma av Papes ordbok i de flesta bevarade beläggen med *Οὐτέλλιος* (nästan alla exemplen äro hämtade från översättningar av historiska latinska arbeten eller från grekiska historici, som böra ha kunnat latin). Men vi ha minst fem belägg på skrivningen *Βιτέλλιος* av vilka några äro rätt gamla. Från tiden omkring begynnelsen av 1:sta århundradet e. Kr. möter man även i attiskan *β*, ej *ov*, för latinskt *v* (jfr Brugmann, Griech. Gramm.⁴, s. 128). Sannolikt har det ljud, som skrevs med grekiskt *β*, i det första århundradet e. Kr. inom mindreasiatiskt språkområde i gemene mans uttal ersatt latinskt *v*. Det ligger därför intet orimligt i antagandet, att apokalyptikern, så långt han kunnat, hållit sig till vad han i skrift funnit vara namnens normalformer, men använt en stavning grundad på sin tids vulgäruttal i fråga om tvenne efemära kejsares namn, som han blott vid något sällsynt tillfälle eller kanske aldrig fått se skrivna. Det synes mig därför mest sannolikt, att han vid sin gematriska uträkning opererat med *῾Οδων* = 69 och *Δομετιανός*. = 111. Det sista namnets talvärde ger oss slutligen en möjlighet att förklara uppkomsten av talet 666. Ändringen kan bero därpå, att man under Domitianus' förföljelse i denne kejsare velat se Antikrist och sökt finna hans namn i det genom talspekulation eller kanske ett tillfälligt skrivfel uppkomna talet 666 i något enstaka handskriftsexemplar. Nu är ur bokstavsmystisk synpunkt talet 111 dolt i talet 666, enär detta är = 6×111 . Liksom man i *ἀνθρῶπος* = 112 kunde utfinna ordet *καῖσαρ* = 56 genom att upplösa nyckelordet i 2×56 , har man genom en motsvarande analys fått fram *Δομετιανός* = $4 + 15 + 12 + 5 + 19 + 9 + 1 + 13 + 15 + 18 = 111$ ur talet 666. Härigenom har den ursprungliga korrespondensen mellan *ἀνθρῶπος* (= 2×56) och det följande talet ($616 = 11 \times 56$) gått förlorad liksom även överensstämmelsen med det i en sats i sjuttonde kapitlet

dolda talet 616 (jfr nedan mom. 3). Läsarten 666 bör emellertid genom den därmed förknippade tolkningens aktualitet i en upprörd tidsperiod vid slutet av första århundradet lätt ha kunnat undantränga 616. Efter Domitianus' död har man så icke kunnat återkomma till den ursprungliga läsarten, och den talmy-stiska apparaten har råkat i glömska.

2. Det nyss behandlade fallet av gematri står emellertid icke isolerat i Apokalypsen. Det har ytterligare minst två synnerligen tydliga paralleller. I Uppenbarelsbokens 21:sta kapitel talas om det från himmelen nedkommande Nya Jerusalem. Det säges, att det har »en stor och hög mur» (vers 12), men längre ned (vers 17) anges dess omkrets till blott 144 alnar. »Dem Apok. scheint alle plastische Vorstellungskraft zu fehlen», utbrister Bousset *Die Offenbarung Johannis*, s. 514 (1 uppl., 1896).. Undersöka vi textstället närmare, finna vi emellertid ett betydelsefullt tillägg: *μέτρον ἀνθρώπου, ὃ ἐστὶν ἀγγέλου* — d. v. s. 144 alnar, räknade med det mått, som anges i ordet *ἄνθρωπος*; (människa) och som även finnes i ordet *ἄγγελος* (ängel): »Det mått av människa som är ängels» (i ordagrann tolkning). Såsom jag ovan visat, är det alfabetmystiska talvärdet av det förra ordet 112, talvärdet av *ἄγγελος* åter är: $1 + 3 + 3 + 5 + 11 + 15 + 18 = 56$. Då $112 = 2 \times 56$, är tydligen 56 det tal, som skall kombineras med 144. Murens omkrets blir då $144 \times 56 = 8064$ alnar, ett mått, vilket visserligen är åtskilligt mindre än den omkrets, som Jerusalems mur hade strax före stadens förstörelse, 6000 meter enligt Josephus, men dock ett mått, som i själva verket torde komma rätt nära det omfång stadsmuren hade på Salomos tid. Herodes Agrippa I lät som bekant betydligt utvidga Jerusalems mur Jfr Benzinger, *Hebräische Archäologie*², s. 35 ff.; George Adam Smith, *Jerusalem 1*, bok 1, kap. 8; Guthe, *Kurzes Bibelwörterbuch*, s. 807.. Apokalyptikern räknade för övrigt icke med någon plats för templet i det Nya Jerusalem: »Och jag såg i den intet tempel; ty Herren Gud, den Allsmäktige, är dess tempel, han och lammet» (21, 22). Att talvärdet av kejsarnamnet skulle ingå i talet för den nya stadens murkrets, hade helt säkert sin symboliska betydelse. Genom att nedbryta det gamla Jerusalem hade kejsaren uppbyggt det nya. Att byggherrens namn antyddes i en stadsmurs längdmått, känna vi redan från assyrisk tid. Konung Sargon II (723—705 f. Kr.) lät bygga staden Khorsabads mur 16283 alnar lång, ett tal lika med talsumman i hans namn Jfr Dornseiff, *Das Alphabet*, s. 91.. Talet $144 = 12 \times 12$ (Israels stammar) skall för övrigt inom talet 8064 tydligen triumfera över 56, vilddjurets tal. Uppgiften i vers 16, att staden skulle vara 12000 stadier i längd, bredd och höjd, torde vara en interpolation efter Talmud I Baba Bathra, 75 b, läses, att staden skulle hava just denna höjd, jfr Charles, a. a. 2, s. 164.. Den stämmer ju icke med uppgiften på murens omkrets. Eller också får man tolka saken så, att apokalyptikern tänkt sig staden vilande på en kub av denna ofantliga storlek. 3. I Uppenbarelsbokens 17:de kapitel beskriver apokalyptikern,

hur han i en syn skådat en kvinna, den »babyloniska skökan». »Där såg jag en kvinna som satt på ett scharlakansrött vilddjur, fulltecknat med hädiska namn; och det hade sju huvuden och tio horn.» Tydligtvis är det här fråga om en allegori, åsyftande det romerska riket. Vilddjuret, kvinnan tronar på, är kejsarmaktens symbol. Det antydes av den scharlakansröda färgen, kejsartogans. Hornen och huvudena överensstämmer med skildringen i det trettonde kapitlet. De hädiska namnen bildas av kejsartitulaturen: däri ingingo benämningar sådana som *θεός, θεοῦ υἱός, σεβαστός, σωτήρ* — »gud, guds son, dyrkad, frälsare»; alltså från kristen synpunkt en rad av blasfemier! Jfr Heinen, *Klio* 11, s. 129 ff.. Allegoriens udd är sålunda tydlig nog. Till yttermera visso gives åt den invigde följande antydan: *καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, μυστήριον, ΒΑΒΥΛΩΝ ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΠΟΡΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΒΑΛΑΥΤΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΓΗΣ* — »och på hennes panna [var] skrivet ett namn med hemlig innebörd (= ett mysterium): Det stora Babylon, moder till skökorna och styggelsen på jorden» (vers 5). Allt tyder på, att här en bokstavsgåta föreligger. Låtom oss därför uträkna bokstavsvärdet av de tolv ord, som i de grekiska editionerna i regeln äro återgivna med majuskelskrift! Jfr Charles, a. a. 2, s. 339; Nestle, *Novum Testamentum Graece* (Stuttgart 1906), s. 644; etc.. (1.) *Βαβυλῶν* = 2 + 1 + 2 + 20 + 11 + 24 + 13 = 73; (2.) *ἡ* = 7; (3.) *μεγάλη* = 12 + 5 + 3 + 1 + 11 + 7 = 39; (4.) *ἡ* = 7; (5.) *μήτηρ* = 12 + 7 + 19 + 7 + 17 = 62; (6.) *τῶν* = 19 + 24 + 13 = 56; (7.) *πορνῶν* = 16 + 15 + 17 + 13 + 24 + 13 = 98; (8.) *καὶ* = 10 + 1 + 9 = 20; (9.) *τῶν* = 19 + 24 + 13 = 56; (10.) *βδελυγμάτων* = 2 + 4 + 5 + 11 + 20 + 3 + 12 + 1 + 19 + 24 + 13 = 114; (11.) *τῆς* = 19 + 7 + 18 = 44; (12.) *γῆς* = 3 + 7 + 18 = 28. Summan av 73 + 7 + 39 + 7 + 62 + 56 + 98 + 20 + 56 + 114 + 44 + 28 = 604. Men denna inskrift har otvivelaktigt tänkts vara av epigrafisk karaktär: runt kvinnans huvud har apokalyptikern föreställt sig ett band med en i ring löpande inskrift med stora bokstäver — mellan varje ord bör det då ha stått en skiljepunkt, inalles 12. Såsom i det följande skall visas, har vid magisk gematri (grekisk-romersk, såväl som fornnordisk) skiljepunkter tillmätts talvärden: en punkthar (liksom på tärningen) varit = 1, tvenne = 2 etc. Vi ha alltså att till siffran 604 lägga 12, resultatet blir **616**. Vilddjurets stora tal 11 × 56 (= *καῖσαρ*). De talmystiska antydningarna i detta kapitel äro emellertid icke slut härmed. Skildringen av synen begynner med orden: *καὶ εἶδον γυναῖκα* = »och jag såg en kvinna» (17, 3). Talvärdet av ackusativformen *γυναῖκα* är: 3 + 20 + 13 + 1 + 9 + 10 + 1 = 57. Den i bokstavsmystik invigde har alltså här kunnat insätta *καῖσαρ* = 10 + 1 + 9 + 18 + 1 + 17 + 1 = 57. Satsen »jag såg en kvinna» har kunnat utbytas mot »jag såg en kejsare». Vers 5 kan slutligen tolkas på ytterligare ett annat vis, som ger en bokstavsmystisk lösning: *καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, μυστήριον* = »och på hennes panna var skrivet namn, ett mysterium», uträkna vi bokstavsvärdet av *ὄνομα*, få vi 15 + 13 + 15 + 12 + 1 = 56 = *καῖσαρ*!

4. Den text bland Nya testamentets skrifter, som erkänt står närmast Uppenbarelseboken, är Johannesevangeliet. Detta har i varje fall slutredigerats av en person, som tillhört en starkt mystiskt betonad riktning inom den hellenistiska kristenheten [Jfr t. ex. Eduard Meyer, Ursprung und Anfänge des Christentums 1, s. 311 ff.]. I det tjugoförsta kapitlet, som med all sannolikhet är en av utgivaren företagen tillsats, berättas om ett möte mellan den uppståndne Jesus och hans lärjungar, som fiskade i Tiberias' sjö: »Men den natten fingo de intet. När det sedan blivit morgon, stod Jesus där på stranden; dock visste lärjungarna icke att det var Jesus.» Han uppmanar dem att kasta ut sina nät, de lyda rådet och få en så stor hop fiskar, att de icke förmå dra upp fångstredskapen. Johannes anar, att det är Jesus, och yppar sin tanke för Petrus. Petrus springer i sjön och lyckas få upp näten. Då fiskarna räknats, är det »ett hundra femtio tre stycken». Ingen av lärjungarna vågar fråga: »vem är du?» — »vetande att det är Herren»: *εἰδότες ὅτι ὁ κύριός ἐστιν*. Nu är det mystiska bokstavsvärdet av *κύριος* = 89 (10 + 20 + 17 + 9 + 15 + 18) och av *ἐστιν* = 64 (5 + 18 + 19 + 9 + 13), tillsammans = 153. Fisken var som bekant i primitiv kristen tid en symbol för Jesus: bokstäverna i det grekiska ordet *ἰχθύς* (fisk) voro begynnelsebokstäverna *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ* (Jesus Kristus Guds Son Frälsaren), ett bokstavsmystiskt konststycke, som kallades notarikon [Jfr Dornseiff, Das Alphabet, s. 136 ff.]. 153 fiskar sade alltså: *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ — κύριός ἐστιν*. (är herre).

5. Med största sannolikhet torde ytterligare några exempel på bokstavsmystik vara att finna i Nya testamentets texter. Utan att vilja framhäva mina observationer såsom fullt säkra belägg på medveten gematri kan jag t. ex. hänvisa på, att i Uppenbarelsebokens nittonde kapitel den mystiske och onämnde ryttaren på den vita hästen (vers 11) kallas *πιστός καὶ ἀληθινός* (»trofast och sannfärdig»), varvid talvärdet av de båda adjektiven är 179 (96 + 83). I en följande vers (13) kallas han *ὁ λόγος τοῦ θεοῦ* (Guds ord) — talvärde 179 (15 + 62 + 54 + 48). Och talvärdet i *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ* (Guds son) är ävenledes 179. Ordet (*λόγος*) är ju Guds son (jfr Joh. ev., kap. 1). Bousset (Die Offenbarung Joh., s. 495) motsätter sig visserligen tolkningen, att ryttaren på den vita hästen skulle vara Messias, jag finner dock icke hans tvivel befogade. Vem skulle nämnas »konungarnas konung» och »herrarnas herre» (vers 16), om icke Kristus själv? I vers 15 säges ju: »Och han skall styra dem med järnspira», en hänsyftning på psalm 2, 9, där otvivelaktigt Messias åsyftas. Johannesevangeliets första rad skulle då sannolikt även vara av bokstavsmystisk karaktär: *ὁ λόγος* (ordet) = *ὁ υἱὸς* (sonen) — »I begynnelsen var Ordet (= Sonen)». Ett annat fall av gematri är törhända stjärnnamnet *ἄψινθος* (malört) i Uppenbarelsebokens åttonde kapitel: *ἀστὴρ μέγας καὶ ὀνόματός ἐστιν λαμπάς* (»en stor stjärna brinnande som ett

bloss»). Morgonstjärnan var en symbol för Jesus, jfr Uppenb. 22, 16: *ἐγὼ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαυεὶδ, ὁ ἀστήρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωϊνός* (»jag är telningen från Davids rot och kommen av hans släkt, jag är den klara morgonstjärnan»). Talvärdet i *ἀμνιθος* och i *Τησοῦς* är detsamma: 87.

6. Slutligen kan i detta sammanhang påpekas, att vid de hellenistiska kristnes fixerande av tiden för Jesu födelseEvangelierna ge som bekant ingen hållpunkt för bestämmande av tiden för denna. måhända bokstavsmystisk spekulation kan ha varit medbestämmande. Det har antagits, att de kristne övertagit den 25 december såsom Kristi födelsedag från Mithraläran, enär solguden Mithrasfödelsedag då firats. Det är dock svårt att förstå, varför de kristne, som för att skilja sig från judarna togo söndagen till vilodag i stället för lördagen, skulle medvetet ha fastställt sin stiftares födelsedag efter Mithrareligionens mönster. Det egendomliga sammanfallandet av de både samfundens största högtidsdagar kan dock vara en tillfällighet. I Uppenbarelsesboken står α och ω (alpha och omega) såsom symboler för gudomen: deras sammanlagda tal är 25 ($\alpha = 1 + \omega = 24$). Detta kan ha varit anledningen till, att man fastställde dagen för Marie bebådelse till 25:te dagen av årets dåvarande första månad (mars) och Kristi födelse till den 25 december, 9 månader senare.

8. De exempel, som ovan lämnats på kristen alfabetmystik i senantik tid, torde vara rätt evidenta, om ock i ett eller annat fall man tilläventyrs kan ha att räkna med en tillfällighet. Det är emellertid höjt över varje tvivel, att inom den äldre kristenheten ett gematriskt system just av det slag, jag här följt, varit i bruk. I en handskrift i Katedralbiblioteket i Lucca (se närmare härom hos Dornseiff, s. 101) finnes följande uttalande med anledning av profetian i Apokalypsens 13:de kapitel: *»hic sapientia utitur [ev. uertitur] ut computetur per l(itte)ras nomen illius qui dicitur: A N T I C R I S T U S»* I XIII XVIII VIII III XVII VI-III XVIII XVIII XX XVIII

Alltså $a = 1$, $c = 3$, $i = 9$, $n = 13$, $r = 17$, $s = 18$ etc.

Från den riktning inom den primitiva kristendomen, som haft Johannesevangeliet och Apokalypsen till sina religiösa huvudtexter, har utan tvivel alfabetmystik spritt sig även till den västerländska kyrkan.

Av särskilt intresse är, att denna mystik faktiskt ännu lever kvar inom den romersk-katolska liturgien, varom det första av nedan givna exempel på ännu i sen tid förefintliga kristna alfabetmagiska inskriptioner bär ett värtaligt vittnesbörd:

1. Vid varje invigning av en ny kyrka har — såsom Dieterich, Rn. Museum 56, s. 104, påpekat — strax före invigningsceremonins begynnelse aska blivit strödd på tempelgolvet i tvenne varandra korsande strimmor, varpå enligt »Pontificale Romanum» — »pontifex acceptis mitra et baculo pastoralis incipiens ab angulo Ecclesiae ad sinistram intrantis, prout supra lineae factae sunt, cum extremitate baculi pastoralis scribit super cineres alphabetum graecum, ita distinctis litteris ut totum spatium occupent, his videlicet. Deinde simili modo incipiens ab angulo ecclesiae ad dexteram intrantis, scribit alphabetum latinum super cineres distinctis litteris, his videlicet». Så följer exorcismen: »Exorcizo te, creatura salis, in nomine Domini nostri Jesu Christi — ut sanctificeris ad consecrationem huius ecclesiae et altaris ad expellendas omnes daemonum tentationes... Exorcizo te, creatura aquae, in nomine Dei Patris et Filii et Spiritus sancti, ut repellas diabolum a termino iustorum, ne sit in umbraculis huius ecclesiae et altaris». Dieterich tillfogar: »Wie die Alphabete offiziell von der Kirche ausgedeutet werden, weiss ich nicht. Ich denke, wir wissen genug». Utan att vända oss till en eventuellt ännu inom kyrkan kvarlevande mysterietradition torde vi dock kunna komma hemligheten på spåren: Här föreligger ett fall av från urkristendomen ärvd alfabetmagi. Grekiska alfabetets talvärde är, som redan ofta nämnts, = 300; det latinskas är 24 mindre, alltså = 276. Summan av de båda alfabetens talvärden är $576 = 24 \times 24$, det inom den kristna mystiken (liksom inom alfabetmagien över huvud) heliga talet 24, multiplicerat med sig självt.

— Den ceremoni, som ovan skildrats och till sin magiska princip tolkats, är tydligtvis densamma, på vilken Tegnér syftar i sin skildring av Lundadomens invigning i dikten »Gerda»:

»Frid och salighet ske huset!» ropte bispén, och i gruset, strödt på golfvet, skref han då korsvis alfabeter två, evangeliu bild och lagens; — onda andar fly för dragens dolda kraft från helgadt rum, nämns för abacturium.» (Jfr Esaias Tegnér's samlade skrifter, jubelfestupplagan, 1, s. 223.) Det synes dock, som hade Tegnér tänkt sig, att de båda alfabeten varit det hebreiska och det grekiska, icke såsom i den katolska kyrkan i våra dagar det grekiska och det latinska.

2. Dieterich (Rh. Museum 56, s. 93) omnämner ett mot pest föreskrivet bokstavskors (Romanusbüchlein, tryckt hos Bartels, Berlin, s. 44):

Z D J A B Z H G F B F K S B J Z S A

Talvärdet av de lodrätt stående 9 bokstäverna (Z—A) är 90, talvärdet av de vågrätt stående 9 bokstäverna (B—S) är 82. Summan av det hela är sålunda 172,

vilket är $= 4 \times 43$ (ett primtal). Korsets heliga tal bör inom kristen talmystik ha varit 4. I korsets form föreligger ju 4-talet åskådligt (inom germansk område fortsätter för övrigt korset det hedniska Torstecknet, och Tors tal var 4, jfr § 20). Att 9-talet ingår i bokstävernans antal, beror helt säkert även på magisk hänsyn (9 var undrets tal jfr Weinreich, *Triskaidekadische Studien*, s. 113 samt (om niotalets betydelse i Dantes mystik) s. 109 ff., och 18 var i runmagien Odens tal, jfr § 32).

3. I Dieterichs artikel (*Rh. Museum* 56, s. 89, not 3) omtalas en klocka i Wehrda strax utanför Marburg, vari följande bakåtlöpande rader ur alfabetet med delvis upp och nedvända

bokstäver stå att läsa: QPONML | KIHGFE. Talvärdet av E—K är 45 och av L—Q 81. I varje rad står sålunda en multipel av 9; $45 = 5 \times 9$ och $81 = 9 \times 9$. Gematrien är alltså byggd på undrets heliga tal (9).

4. På s. 79 i sin dissertation meddelar Dornseiff ett »Schutzbriff wider Unglicker» från Elz av följande utseende.

Vi finna här i den lodräta raden 13 kors, i den vågräta 14, alltså summa $27 = 3 \times 9$ (undrets tal). Bokstävernans talvärdesumma är: $1 + 7 + 12 + 13 + 18 + 21 + 20 + 20 + 15 + 10 + 5 + 4 = 146$ (den lodräta raden), vartill kommer: $2 + 8 + 9 + 16 + 17 + 21 + 20 + 19 + 14 + 11 + 6 + 3 = 146$ (den vågräta raden utom det redan medräknade centraltecknet X) = 292. Detta tal är 4×73 (ett primtal). Alltså samma talsymbolik som i det andra, nyss behandlade bokstavskorset! Att tecknen utvalts med hänsyn till ett matematiskt schema, är tydligt: de fyra armarna bestå var och en av 6 bokstäver med talvärdena 74, 72—73, 73. I korset ingå jämnt 24 bokstäver. Vad de elva pilarna symbolisera, är ej så lätt att utfundera. Kanhända föreställa de olyckstillbud, som studsa tillbaka från det undergörande korset, och ett tal lägre än det heliga tolvtalet (jfr 2×12 bokstäver) har valts.

5. På samma ställe meddelar Dornseiff en 1910 verkställd avskrift av ett papper, påträffat i en penningpung, tillhörig en bonde från Niederlaukern.

Framsidan: Baksidan: A B C D E F S A T O R S T U V W G A R E P O R X
X X X H T E N E T Q J N R I I O P E R A P O N M L K R O T A S

»Framsidan» (den kan naturligtvis lika väl betraktas som baksida) innehåller alfabetet, gående runt kanterna och löpande in i andra raden från vänster, sedan upprepas U med varianttecknen V och W, så följer X fyra gånger och därunder

JNRI, tydligen Jesus Nazareus Rex Judaeorum (jfr Joh. ev. 19, 19). »Baksidan» innehåller en vida spridd, i helbrägdagörande syfte använd ramsa, som kan läsas lika bakifrån och framifrån»Man kann einen ausgeübten Zauber wirkungslos machen, wenn man den benutzten Zauberspruch rückwärts hersagt oder -liest ... Es lag also nahe, Wortzusammenstellungen auszudenken, welche vor- und rückwärts gesprochen oder gelesen immer gleichlauten.» Sökeland, Zeitschrift f. Volkskunde 25 (1915) s. 246. (om dylika jfr Dornseiff, s. 63). Räkna vi ut talvärdet hos de båda inskriptionerna, finna vi: »Framsidas» bokstäver bilda tillsammans talvärdet 382 ($21 + 104 + 109 + 73 + 75$), alltså ett tal som icke kan delas jämnt med något tal högre än 2; $382 = 2 \times 191$, vilket är ett primtal. Det är den andra personen i gudomen, som anropas, märk att JNRI ingår i kombinationen. — »Baksidas» fem rader uppvisa talvärdena: $69 + 52 + 61 + 52 + 69 = 303 = 3 \times 101$, vilket ävenledes är ett primtal. Inom fornkristen mystik var 3 symbolen för gudomen i dess helhet, den heliga treenigheten, jfr § 6, 3. Inskriften innehåller också, om vi närmare undersöka den, 3 gudomliga symboler. Bokstavsräckan SATOR AREPO TEN innehåller samtliga bokstäver i PATER NOSTER samt de båda symboliska bokstäverna A och O (jfr härmed

§ 6, 3). Sannolikt har denna bokstavsamulett uppstått genom omflyttning av bokstäverna i en tidigare korsformig anordning

P A T E R P A T E R N O S T E R O S T E R med tilläggande av de magiska A och O tvenne gånger för uppnående av det bokstavsmystiska syftet: en bokstavskombination, bildande en framifrån och bakifrån likalydande formel, vars bokstävers talvärde symboliserade den heliga treenighetenDenna tolkning har av mig framlagts i ett föredrag inom Filologiska Sällskapet i Lund den 16 nov. 1925. Innan jag hunnit i tryck offentliggöra densamma, har Felix Grosser i Arch. f. Religionswissenschaft 24, s. 165—169 (hösten 1926) oberoende av mig uppvisat, att A och O samt bokstäverna i PATER NOSTER låta sig återfinna i den mystiska formeln. Dess bokstävers talvärden liksom den därmed kombinerade INRI-formeln har han helt lämnat ur räkningen. Det var just talvärdet 2 och talvärdet 3, kombinerade med primtal, som kommo mig att söka efter en teckenkombination i den senare inskriften, motsvarande INRI i den förra. Jag fann då PATER NOSTER samt A och O. Försök har tidigare gjorts att genom beräkning av bokstävernas talvärde utlista meningen i SATOR-formeln (C. E. Gleye, se Ahrens, Altes und Neues aus der Unterhaltungsmathematik, Berlin 1918, s. 181), men resultatet har blivit felaktigt, emedan K ej medräknats i det latinska alfabetet, på så vis har man fått $N = 12$ i st. $f. = 13$ etc..

9. Jag har nu genomgått hela det av Dornseiff och Dieterich samlade materialet av s. k. alfabetmystiska inskrifter, för så vitt däri tillämpning av gematri enligt systemet $\alpha = 1$, $\omega = 24$ och $a = 1$, $z = 23$ kunnat spåras. En jämförelse med mina källor visar, att de fall, där jag kunnat påvisa sådan, äro synnerligen talrika, vartill ytterligare komma de av mig funna exemplen i de nystestamentliga texterna (jfr § 7 ovan). I »Corpus derABC-Denkmäler» (Dornseiff, s. 158—168) har jag blott lämnat ur räkningen fragment, som icke med någon grad av sannolikhet synas kunna suppleras, samt en rad inskrifter med ålderdomliga alfabet. Rätt ofta förekomma t. ex. varierande typer av grekiska alfabetet med 26 bokstäver, särskilt på vaser (jfr Dornseiffs »Corpus» I, 3, 7, 8). I ett fall har till det latinska alfabetets 23 bokstäver (där tecknen för *e*, *f* och *l* ha runliknande karaktär) fogats ett tre gånger upprepat bladliknande tecken (samma figur möter för övrigt på vissa av Mithramonumenten). Alfabetraderna med 26 tecken kunna törhända innebära en åkallan av »den trettonde guden» (*τρισκαίδέκατος θεός*, se ovan § 5): $26 \text{ är } = 13 + 13$, och 351 (gematriska summan av ett alfabet på 26 tecken) är 27 (d. v. s. $3 \times 3 \times 3$) $\times 13$.

I § 5 har jag meddelat en serie alfabetmystiska inskriptioner, påträffade i de romerska härlägen, av vilka åtminstone 2 med full säkerhet härröra från utöware av Jupiter Dolichenus' kult. Anhängarna av denna typiska soldatreligion i 2—4 århundradets romerska kejsarrike synas hava varit särskilt begivna på bokstavsmagiJfr Hülsen, Röm. Mitt. 18 (1903), s. 74.. Såsom jag tidigare framhåvt, är det särskilt talet 13, som inom denna religion synes ha haft en central betydelse inom talmystiken. Det är då av intresse att undersöka även andra Dolichenusinskrifter än de av alfabetartad karaktär — här torde törhända samma gematriska egenhet kunna konstateras. Jag har därför i Cumonts inskriptionssamling av mithraistiskt och därmed besläktat ursprungFranz Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, 1 & 2 (hos mig citerade såsom T & M. 1, resp. 2, eller i materialsamlingen § 11 ff. för korthetens skull blott I och II). undersökt talvärdet hos samtliga där upptagna Dolichenusinskrifter. Dessa äro visserligen endast fem, men alla på ett enda undantag när (en ej fullt säkert läslig inskriftN:r 83 (II, s. 108): IOVIS DOLICH ...) uppvisa det med tidigare undersökt material harmonierande förhållandet, att där gudens namn förekommer i initialraden, denna har ett talvärde, vari talet 13 ingår:

1. Initialraden till inskriptionen n:r 116 (II, s. 113) lyder: IOMA DOLICHENO (13 bokstäver, med Cumont att tolka: *Iovi optimo maximo aeterno Dolicheno*). IOMA = 36 ($9 + 14 + 12 + 1$); DOLICHENO = 81 ($4 + 14 + 11 + 9 + 3 + 8 + 5 + 13 + 14$); $36 + 81 = 117 = 9 \times 13$.

2. Initialraden till inskriptionen n:r 117 (II, s. 113) lyder: IOMD = 39 (9 + 14 + 12 + 4) = 3 × 13.

3. Inskriptionen n:r 470 (II, s. 160) begynner med raden: IOVIOM (d. v. s. *Iovi optimo maximo*, nästa rad lyder: *summo exsuperantissimo*, alltså Jupiter Dolichenus). Talvärdet av IOVIOM är 78 (9 + 14 + 20 + 9 + 14 + 12) = 6 × 13.

4. Den i sin början skadade första raden i inskriptionen n:r 65 b (II, s. 105) torde ej med Cumont vara att rekonstruera med IOVI utan med IOM (= *Iovi optimo maximo*); talvärdet av raden IOM DOLIC AVG (= *Dolicheno augusto*) är 104 (35 + 41 + 28) = 8 × 13. En rekonstruktion med blott I före DOLIC AVG ger även en gematrisk summa innehållande 13 (9 + 41 + 28 = 78 = 6 × 13). Av plathänsyn, varom dock är svårt att yttra sig utan att ha sett originalet, torde dock detta alternativ vara mindre sannolikt.

I fem med säkerhet till Dolichenuskulten hörande klart läsbara inskriptioner (n:r 1—3 ovan och n:r 1—2 i § 5) ha vi sålunda kunnat påvisa gematri, byggd på talet 13. Ett sjätte fall är med all sannolikhet n:r 4 ovan. Vi torde därför ha allt skäl att antaga, att även de fyra inskriptionerna n:r 3—6 i § 5 härröra från den soldatreligion, vars främste gud var Jupiter Dolichenus, eller från den närstående Mithrakulten, inom vilken även talet tretton varit heligt. Samtliga inskriptioner ha blivit funna på militärt viktiga platser inom det Romerska riket.

10. Med Jupiter Dolichenus-religionen har den kulturellt långt viktigare Mithra-läran stått i ett nära samband. Bägge hava från väsentligen samma trakt i Mindre Asien, Komagene, med orientaliska legionärer spritt sig till det övriga Romarriket. Inom de romerska härlägren ha deras helgedomar enligt vad de arkeologiska fynden bestyrka legat intill varandra. De båda kulterna torde helt säkert ha haft vissa från ett gemensamt ursprung ärvda överensstämmelser (jfr Cumont, T&M. 1, s. 333, not 2). Det är därför av intresse att undersöka, huruvida icke även de långt talrikare mithraistiska inskriptionerna i en serie av fall förråda, att de utförts med hänsyn tagen till alfabetmystik. Inom Mithraläran har tydligtvis talmystiken spelat en mycket stor roll. Det heliga talet framför alla andra var inom mithraismen talet 7 (jfr Cumont, T&M. 1, s. 119 f. och 316). Visste vi det icke genom uttalanden av senantika författare (Origines m. fl.), skulle vi kunna sluta oss till detta genom ett studium av bilderna på den mångfald minnesmärken, som denna en gång inom det romerska kejsarriket så mäktiga religion lämnat efter sig: På Mithramonumenten se vi 7 stjärnor, 7 altaren, 7 träd, 7 svärd, 7 frygiska mössor o. s. v. (jfr t. ex. fig. 23, s. 198, och fig. 163, s. 311, i T&M. 2). Såsom jag längre fram skall visa, saknas ingalunda fall av regelrätt gematri bland mithraistiska inskriptioner, särskilt då det är fråga om

amuletter. På de större monumenten har däremot vanligen en enklare bokstavsmystisk metod kommit till användning: Man har eftersträvat ett visst antal bokstavstecken i den eller de rader, där gudens namn förekommer, eller i det parti, som bildat inskriftens centrum. Förfaringssättet påminner slående om vad vi känna om en hel del runinskrifterJfr Magnus Olsen, *Om Trolldruner*, s. 10 ff.. Det märkliga är vidare, att icke blott de egentliga bokstäverna, utan äfven de ordskiljande tecknen i regeln räknats med för att uppnå en viss summa av teckenI Norden är detta fallet t. ex. med Sigtunadosans magiska inskrift, jfr Magnus Olsens nämnda arbete, s. 17 f.; många andra exempel skall jag i tredje kapitlet av denna bok lämna.. Vidare begagnas på de mithraistiska monumentinskrifterna en motsvarighet till våra skandinaviska »bindrunor»: två, ibland tre tecken kombineras till en helhet. Genom detta tillvägagångssätt får man i en hel del fall det önskade antalet tecken i en inskriftsrad. Att ordens bokstavsantal spelat en roll i magi och mystik, är en välkänd sak, varom jag redan i det föregående ordat. Här kan jag ytterligare erinra om den stora betydelse, som de s. k. trolldomspapyri («Zauberpapyri») tillmätta de i de magiska namnen ingående bokstävernas antal. Den intresserade kan finna exempel i det anförda arbetet av Dornseiff, s. 61 f. De judiska talmudisterna och kabbalisterna satte ett ofantligt pris på Jahvehs hemliga namn med respektive 12, 42, och 72 bokstäverJfr Erich Bischoff, *Die Elemente der Kabbalah* (Berlin 1913/14) 2, s. 102 ff.. Jag har från denna synpunkt undersökt ett rätt stort antalinskriftioner på Mithramonumenten, nämligen alla, som finnas reproducerade bland illustrationerna i Cumonts stora arbete »Textes et monuments.» Tyvärr har jag måst lämna ur räkningen de inskrifter, som blott förekomma i avdelningen »Textes épigraphiques». En jämförelse med illustrationsmaterialet har nämligen visat, att på åtskilliga ställen de av Cumont meddelade texterna i ett visst avseende icke fullt överensstämma med de fotografiska reproduktionerna och de tecknade kopiorerna: skiljetecknen äro nämligen i textavdelningen mycket inkonsekvent återgivna. Från rent religionshistorisk forskningssynpunkt sett kunna ju dylika inadvvertenser på det hela taget betraktas som adiafora, men då det gäller bokstavsmystik, äro dylika små tecken av utslagsgivande roll. Inom denna art av magi gäller regeln, att varje skrivtecken, om det betecknar ett ljud eller icke, skall medräknas. Denna princip bekräftas icke blott av Mithrainskrifterna utan även — såsom vi längre fram skola se — av de nordiska runristningarna, vilka fortsätta mithraismens alfabetmagiska grundregler.

Jag har därför i föreliggande undersökning måst inskränka mig till att beakta de inskrifter, som äro återgivna i illustrationsmaterialet till avdelningen »Monuments figurés» i Cumonts stora arbete (*T&M.* 2, 185—455 = II vid citat i den följande beläggsamlingen).

11. En genommönstring av detta ingalunda obetydliga material har visat, att det tal, som i de flesta fallen möter oss i tecknens antal i initialrader med gudens namn eller på inskriptionens mest framträdande plats, ibland för övrigt i en serie av rader, är just talet 7, Mithralärans heliga tal framför alla andra:

1. På fig. 18 (II, s. 192) läses nedtill i stora typer på den mest framträdande platsen: C. C. AVFIDII IANVARIVS. = 21 tecken (18 bokstäver + 3 skiljetecken) = 3×7 tecken. Rörande inskriptionen på tjuren kan jag icke med bestämdhet yttra mig på grund av, att reproduktionen här är mindre tydlig. Står det ett skiljetecken mellan NAMA och SEBESIO och ett skiljetecken mellan varje ord i raden DEO SOLI INVICTO MITRHE (åtskilliga sådana punkter skönjas), få vi även här en multipel av 7, nämligen $35 = 5 \times 7$ (31 bokstäver + 4 skiljetecken). 2. På fig. 20 (II, s. 194) läses till höger om tjuren: SOLI INVICTO L. AVR. SEVERVS CVM PAREMBOLI[S] ET . YPOBASI VOTO FECIT (Den inom klammer satta bokstaven har sannolikt blivit bortfrätt, den står i ett radslut). Medräknas denna, få vi $56 = 8 \times 7$ tecken.

3. Fig. 24 (II, s. 198) har en enda rad ovan bildframställningen: DEO SANC-TO M̄ SACRATHIS DP PLACIDVS MARCELLINVS LEO ANTISTITES ET GVNTHA LEO — 63 bokstäver (därav tvenne ligaturer) = 9×7 tecken. Ovanför raden finnas 10 bladliknande figurer i stället för skiljetecken, de skola därför sannolikt ej medräknas.

4. Fig. 36 (II, s. 208) har såsom initialrad: NVMINI • INVICTO = 14 = 2×7 tecken.

5. Fig. 38 (II, s. 210) har såsom initialrad SOLI INVICTO DEO = 14 = 2×7 bokstäver. Tvenne pilliknande ovanställda skiljetecken och efter första ordet en punkt störa dock talharmonien. Försättningen av inskriften består dock av 42 = 6×7 bokstäver och har fem punkter och två pilar, alltså 49 = 7×7 tecken. Måhända har i första raden något ord blivit utplånat, eller ock är det ju tänkbart, att skiljetecknen här blivit satta av oförstånd.

6. På fig. 53 (II, s. 224) läses blott ordet MITHRAS = 7 bokstäver.

7. På fig. 59 (II, s. 228) läses följande fundamentinskriftion: ALCIMVS • TI • CL • LIVIANI • SER • VILC • SOL • M • V • DD Sålunda 41 tecken. Enligt Cumonts uppgift i textavdelningen (inskr. n:r 69, II, s. 106) lär det dock stå VILIC (= *vilicus*). Sannolikt har tecknaren här glömt återgiva en bokstav. I så fall ha vi även här att göra med en multipel av 7 i tecknens summa: $42 = 6 \times 7$.

8. Fig. 62 (II, s. 231) har i centralinskriftens översta rad $14 = 2 \times 7$ tecken: L • FL • HERMADION. Följer så HOC MIHI LIBENS DON • DEDIT. Efter vad det tyckes 22 tecken, troligen bilda dock de två sista bokstäverna ligatur (de stå på teckningen ytterst nära varandra), i så fall 3×7 tecken.

9. Fig. 66 (II, s. 235) har en avbildning av quadrigan och ovanför inskriptionen: SANCTO • DOMINO INVICTO • MITHRAE IVSSV • EIVS LIBENS DEDIT = 49 tecken, alltså 7×7 . Överst på monumentet står DEDIT. M. MODIVS (= 14 tecken, vilket bör suppleras med ytterligare en punkt och namnet ACATHO, alltså även här med största sannolikhet en multipel av 7 (21 tecken).

10. Fig. 67 (II, s. 236) bär på sockeln inskriften: SIG INDEPREHENS[I]VLIS. DEL. L. SEXTIVS. KARVS. ET C. VALERIVS. HERACLES. SACERDOS. S. P. P Detta är $77 = 11 \times 7$ tecken. Att märka är, att tecknaren uteglömt den inom klammer stående bokstaven i det andra ordet, vilken av mig insatts efter Cumonts text (inskr. n:r 138), på teckningen står M i stället för N såsom andra bokstav i samma ord. I fråga om bokstäverna är nog Cumonts text mer att lita på, men i fråga om punkteringen får avbildningen antagas vara noggrannare.

11. Fig. 68 (II, s. 238) har såsom initialrad: CVALERI = 7 bokstäver. Hela inskriptionens teckenantal synes vara 109. Möjligen har dock tecknaren förbisett en eller annan punkt. Ha t. ex. tre punkter uteglömts, blir summan av tecknen $112 = 16 \times 7$. Här kan blott en minutiös undersökning av originalet avgöra.

7) tecken; tredje och fjärde bokstaven från slutet i sista ordet bilda monogram (skola alltså likt en bindruna betraktas som ett tecken). På ett rektangulärt fält under monumentet (se här avb. 3) läses en inskription, vars båda sista rader bestå av vardera 42 (6×7) tecken (i den sista bildar sannolikt TV i *restituit* monogram). Första raden synes däremot ha 37 tecken, tvenne par bokstäver stå dock så nära varandra, att vi måhända ha att göra med ligaturer (monogram), som tecknaren icke beaktat. Enligt Cumonts text (inskr. n:r 134), skulle det emellertid stå F. för FIL., i så fall hade vi 35 (5×7) tecken i denna rad. Att tecknaren skulle ritat dit tvenne icke befintliga bokstäver, är väl dock osannolikt.

13. Fig. 81 (II, s. 248) har vid basen inskriften: Q FVLVIVS. ZOTICVS D. D. D = 21 tecken (?). På reproduktionen äro dock några av de här utsatta punkterna endast svagt skönjbara. Fullt säkert kan man yttra sig om denna inskription först efter en undersökning av originalet.

14. Fig. 85 (II, s. 250), en i detaljer tydlig teckning, visar ovanför en framställning av den tjurdödande Mithra inskriptionen: OMNIPOTENTI DEO MITHRAE • APPIVS = 28 (4×7) tecken. Själva dedikationen till guden (det som står före skiljetecknet) består dessutom av 21 (3×7) bokstavstecken.

15. Fig. 90 (II, s. 255) visar ett altare med inskriften: SOLI därunder: INVICTO MITHRAE och därunder SACRVM. Mellersta raden, dedikation till den obesegrade Mithra, består av 14 (2×7) bokstäver (jfr § 13, 1).

16. Fig. 120 (II, s. 277): DEO. SANCTO. INVICTO. LVCAIVS. EXVOTV PO = 35 (5×7) tecken. Initialraden: DEO. SAN består dessutom av 7 tecken.

17. Fig. 126 (II, s. 281) visar ett altare med en inskription, vars initialrad är NABARZE = 7 tecken. Inskriften i sin helhet synes bestå av 72 tecken. En undersökning av originalet torde sannolikt visa, att blott 70 tecken föreligga, ty två bokstavspar kunna vara monogram, som av tecknaren återgivits onöjaktigt.

18. Fig. 131 (II, s. 284) visar en något skadad platta med den traditionella framställningen av Mithra, dödande tjuren, och därunder inskriptionen: AVR THEOF EX VOTO (= *Aurelius Theofilus ex voto*) = 14 (2×7) bokstäver (skiljetecken äro ej utsatta).

19. Fig. 166 (II, s. 308) visar scenen med den tjurdödande Mithra och därunder den ovanligt långa inskriptionen Enligt Cumont (II, s. 134, inskr. n:r 256) att läsa: *L. Aelius Hylas vicesimae libertatis pro salute et Horientis filii sui et Apuleiae eius signum numinis cum absidata / ex voto posuit.*: LAEL. HYLAS. XXLPR. SA. ET. HORIENTIS. FIL. SVI. ET. APVLEIA. EIVS. SIG. NVMINISCV. ABSIDATA (Ny rad) EXVOTO. POS.= 84 (12×7) tecken. Det flitiga användandet av bokstavsligaturer, t. o. m. en tredubbel, tyder på, att man här eftersträvat ett visst antal tecken.

20. Fig. 174 (II, s. 315) visar under den tjurdödande Mithra följande inskription på grekiska: AVPHAIK CTEΦANOC ΘΕΩ ΜΙΘΡΑ ΕΥΧΑΡΙCΤΗΡΙΝ (sic, jfr Cumont II, s. 134) = 35 bokstäver (skiljetecken saknas) = 5×7 tecken.

21. Fig. 177 (II, s. 316) visar i sin initialrad 7 tecken; om inskriften i dess helhet se nedan § 15, 2.

22. Fig. 194 (II, s. 327) har under den tjurdödande Mithra inskriptionen: FECIT INPENDIO SVO = 14 (2×7) tecken, däribland tvenne monogram, vilket tyder på, att ett visst teckenantal eftersträvats. Cumont (II, s. 146) anger inskriften vara defekt. Att döma av reproduktionen kan ej gärna någon åverkan

ha skett framför ordet FECIT. Sannolikt har namnet på monumentets mecenat stått inhugget ovan Mithras huvud. Att det skulle ha stått efter SVO, där ett skadat parti finnes, är föga antagligt; i så fall skulle ordet FECIT ha börjat mycket längre åt vänster.

23. Fig. 198 (II, s. 329) visar följande inskription Enligt Cumont (II, s. 147, inskr. n:r 371) = *Deo Invicto Mithrae Caute T. Flavius Verecundus colonia Savaria centurio legionis XIII geminae Martiae victricis votum solvit libens laetus merito.* (| betecknar ny rad): DIMC | T. FLAVIVS | VERECVNDVS | CL. SAVARIA | C. LEG. X IIII | G. M. V. | .V. S. L. L. M. = 56 (8 × 7) tecken, ordnade i 7 rader (X och IIII böra räknas som tvenne tecken, mellan dem är ett tydligt avstånd). Tre bokstävers förening till en ligatur och punkternas placering (skiljetecken även i början av en rad, den sjunde och sista) tyda på, att ett visst teckenantal eftersträvats. Första raden är dessutom av gematrisk natur: DIMC = 4 + 9 + 12 + 3 = 28 = 4 × 7 (rörande dylika fall jfr nedan § 15).

24. Fig. 206 (II, s. 332) visar inskriptionen: DIM | VINDIL. CVPITVS | SIG. L. XIII. G. A. ET | VIND. IVLIANVS. | VPPATRE. PATERNO = 56 (8 × 7) tecken. På reproduktionen synes det dock, som om ett skiljetecken stode före de två sista bokstäverna i IVLIANVS. Då en dylik punktering är meningslös, torde originalet icke ha eller ursprungligen hava haft ett dylikt märke.²⁵ Fig. 207 (II, s. 332) visar en inskrift, som består av 42 (6 × 7) bokstavstecken (därav 7 monogram) samt 12 på bilden skönjbara skiljetecken. Sannolikt har tecknaren förbisett tvenne dylika vid slutet av de båda huvudraderna. I så fall skulle inskriften bestå av 42 + 14 tecken.

26. Fig. 208 (II, s. 333) har under den tjurdödande Mithra inskriptionen: M S EXBO P = 7 bokstäver (skiljetecken saknas). Kanske har man delvis i anslutning till Cumont I MS ser Cumont II, s. 148 (inskr. n:r 383) resten av ett namn på -us. att tolka detta såsom: *M(ithrae) S(oli) ex bo(tu) — för votu! — p(osui).*

27. Fig. 223 (II, s. 352) visar inskriptioner på framsidorna av tvenne altaren. På det till vänster är initialraden fullt tydbar och lyder: DEO SOLI = 7 tecken. På altaret till höger är initialradens inskription: D S INV (= *Deo Soli Invicto*). Reproduktionen visar här flere rämnor i stenen, vilket gör det omöjligt att avgöra, om punkter stått mellan de tre förkortningarna. Har detta såsom ytterst troligt är, varit fallet, torde vi ha att räkna med 7 tecken även här: D. S. INV (i slutet av en rad är ofta skiljetecknet såsom onödigt utelämnat). Hela antalet av de båda inskriptionernas bokstäver kan på grund av monumentets skadade skick icke beräknas. Inskriptionen till vänster, som begynner med 7 bokstäver i första raden, består av 7 rader.

28. Fig. 290 (II, s. 377) visar ett altare, som ovanför den ur klippan uppstigande Mithra bär inskriptionen: DEO IN MI (= *Deo Invicto Mithrae*) = 7 bokstäver (skiljepunkterna äro ersatta av stora mellanrum). Vid basen av altaret läses: SIVECRACISSIVS = 14 (2×7) bokstäver. Däröver inom ett kvadratisk fält: SĒNĪLIVS CĀRĀNTINVS . C . MĒDIO . M . V . S . L . LM (jfr II, s. 155) = 32 tecken, och däröver . P . GĒNERICEM = 10 tecken. Altarets hela inskription består sålunda av $7 + 14 (2 \times 7) + 42 (6 \times 7) = 63 (9 \times 7)$ tecken. Resultatet har uppnåtts genom monogramisering av två, ibland t. o. m. tre bokstavstecken.

29. Fig. 299 (II, s. 387) visar under den tjurdödande Mithra inskriptionen: D. S. I. IMP. C. AMANDINIVS || VERVS. BVC. V. S. L. L. M. = 42 (6×7) tecken. Punkten framför fjärde bokstaven från slutet (S) skymtar dock blott svagt på reproduktionen. Att den skulle saknas, är dock föga antagligt att döma av den konsekvens, med vilken övriga punkter utsatts.

30. Fig. 304 (II, s. 389) visar i ett fält till vänster om djurkretsen, som i en ring omsluter den tjurdödande Mithra, inskriptionen: VLPIVS SILVANVS = 14 (2×7) tecken. På ett till höger befintligt fält läses: EMERITVS. LEG II. AVG VOTVM SOLVIT = 28 (4×7) tecken. Monumentet har dessutom nedtill tvenne inskrifter, vilkas teckensumma är 15, sannolikt bilda dock tvenne tecken (TV) monogram, så att det strängt taget är fråga om 14 tecken.

31. Fig. 311 (II, s. 393) visar ett rektangulärt fält med inskriften: L SENIVS CASTVS LEG VI D P = 21 bokstavstecken. Däremellan 4 bladliknande skiljemärken. Ovanför står inom en cirkelrund inramning: DEO. Monumentet visar sålunda $21 + 4 + 3 = 28 (4 \times 7)$ tecken. Siffertecknet VI har streck över sig och bildar alltså liksom II i föregående inskrift en enhet.

32. Fig. 446 (II, s. 502) visar en inskription med 7 tecken i initialraden: INVICTO och likaså 7 i den följande: AVG. AVR (utan punkt vid radslutet). I sin helhet är inskriften icke med säkerhet läsbar. Även tredje raden synes bestå av 7 bokstäver, ungefär samma antal ha de återstående tre raderna, där blott fragment av bokstäver äro skönjbara.

12. Det kan icke gärna vara en tillfällighet, att i så gott som 80 %, av alla de inskriptioner, som det är möjligt att studera både med ledning av Cumonts text och illustrationsmaterial. För den, som ej har Cumonts arbete tillgängligt, bör det påpekas, att endast ett mindre antal av monumentbeskrivningens 493 illustrationer avbilda föremål med inskriptioner., tecknen visa sig vara grupperade med hänsyn till 7-talet. Detta tal var ju Mithralärans heliga tal framför alla andra. Inom denna mysteriereligion ha dock naturligtvis även andra tal varit heliga. Så veta vi, att den 16:de dagen i den avestisk-persiska månadskalendern

var helgad åt Mithra (jfr T&M. 1, s. 303). Undersöka vi nu de illustrationer, som avbildade inskrifter, hos vilka vi icke funnit någon anpassning till 7-talet, finna vi i regeln en dylik till talet 16. Detta har varit guden Mithras speciella tal, 7-talet hardäremot på en gång syftat på Mithra och solen (världsalltets 7:de sfär). Solens speciella tal har med all sannolikhet varit 15, tv i den mithraistiska kalendern voro dagarna i mitten av månaden (d. 15:de och d. 16:de) helt säkert helgade åt Solen och Mithra»Mithra, nous l'avons vu, était pour les anciens mages le dieu de la lumière, et comme la lumière est portée par l'air il était censé habiter la zone mitoyenne entre le ciel et les enfers, et on lui donnait pour ce motif le nom de *μεσίτης*. Afin de marquer dans le rituel cette qualité, on lui consacrait le seizième jour de chaque mois, c'est-à-dire son milieu». Cumont T&M. 1, s. 303.. Jag har funnit sex inskrifter, som uppvisa anpassning till talet 16, och tre, där talet 15 ingår i tecknens summa.

1. Fig. 134 (II, s. 285) visar inskriptionen LONG SALĀRĀ EXV POSIT = 16 bokstavstecken (därav två monogram), skiljetecken äro ej utsatta. Inskriften står under en förstörd bild av den tjurdödande Mithra. Cumont (II, s. 135) förmodar inskriften betyda: *Longus salarius ex voto posuit*. Utelämnandet av bokstäver och användningen av monogram tyda på, att en viss tecken-summa eftersträvats.

2. Fig. 152 (II, s. 296) har under trenne nu fragmentariska reliefframställningar ur Mithras liv inskriptionen: S. I. M. C. SPEDVALĒRIANVS. AVC. COL. DD = 32 (2×16) tecken. Punkten efter tredje bokstaven från slutet är utplånad genom en rämna i stenen. DD är en förkortning (= *donum dat*), som mycket ofta står utan skiljetecken vid slutet.

3. Fig. 175 (II, s. 315) visar ovanför den tjurdödande Mithra inskriptionen: DEO INVICTO MITHRE = 16 bokstavstecken (utan punkter), E för AE tyder på, att man velat ha en viss teckensumma.

4. Fig. 177 (II, s. 316) visar ett altare, som bär inskriptionen: INVICTO | MYTHRE | DIOSCO | RVS. MARCI | VSLM = 32 (2×16) tecken; initialraden har dessutom 7 bokstäver, och andra raden med själva gudanamnet uppvisar gematri (jfr härom § 15, 2).

5. Fig. 258 (II, s. 368) visar en sexkantig pelare, som på sin ena sida bär inskriften: D. I. M | M. TĒR. | SENE | CIO | P. S. P. Alltså 16 bokstavstecken och 7 punkter.

6. Fig. 423 (II, s. 489) visar i initialraden 14 (2×7) bokstäver Andra ordet läses av Cumont (II, s. 469) *τῶχη: ΑΙΑΘΗ THXH* (sic!) *ΗΑΙΩ*, mellan dessa bok-

stäverstå två skiljetecken, ett bladliknande och ett normalt (en punkt), alltså 16 tecken. Hela inskriften består dessutom av 96 (6×16) tecken.

7. Fig. 71 (II, s. 240) visar på två ställen inskriptionen: SOLI INVICI MIT D D L AGRIVS CALENDIO = 30 (2×15) bokstavstecken. Inskriften har ena gången 7, andra gången 8 bladliknande skiljetecken. Dessas summa är även den 15 ($8 + 7$). Att man velat få fram ett visst talförhållande, är ganska tydligt. Dubbelinskriften begynner också med solens namn, vars heliga tal bör ha varit 15.

8. Fig. 85 (II, s. 250) har nedtill inskriptionen CLAVDIVS TARRONIVS DEXTER VC DICAT = 30 (2×15) bokstäver. Möjligen finnes en punkt mellan andra och tredje ordet, i så fall torde vid närmare undersökning visa sig, att någonstades ligatur förefinnes. Övantill har samma monument (jfr § 11, 14) en inskription av 28 (4×7) tecken.

9. Fig. 304 (II, s. 389) visar nedtill tvenne inskriptioner, vilkas sammanlagda summa är 15, möjligen förefinnes här någonstades ligatur, i vilket fall en annan tolkning är den riktiga (jfr § 11, 30).

13. Av ett visst intresse med hänsyn till 24-talets stora roll i runmagien är slutligen, att mithraistiska inskriptioner finnas, där måhända en anpassning till detta tal föreligger. Alternativt tänkbar och sannolikare är dock antagandet, att bokstavsmagi, byggd på tolv-talet, föreligger. Att märka är, att alfabetets 24 tecken enligt den senantika magien stodo i förbindelse med de tolv zodiakbilderna, så att bokstäverna två och två representerade ett stjärnbildstecken, se härom Dornseiff, s. 133.. Zodiakens tolv tecken spelade en stor roll i Mithraläran och finnas mycket ofta avbildade på monumenten. Jag har iakttagit följande fall:

1. Fig. 90 (jfr ovan § 11, 15) visar följande inskription: SOLI | INVICTO MITHRAE | SACRVM = 24 bokstäver (skiljetecken äro icke utsatta).

2. Fig. 196 (II, s. 281) visar följande inskription: NABARZE | DEO | PRO. SAL. AMPLIATI | AVG. N. DISP. ET | SVA. SVORVMQ | OMNIVM | PROTAS. VIKAR | EIVS (utan punkt vid slutet). Alltså 72 (3×24) tecken. Initialraden innehåller 7 tecken (jfr § 11, 17). 3. Fig. 166 (II, s. 308; jfr ovan § 11, 19) visar ovan Mithra och tjuren inskriptionen: IO. S. IN̄VI. | DEO GENITORI | R. N. = 24 tecken. Nedtill bär samma monument en inskrift med 84 (12×7) tecken, jfr § 11, 19.

4. Fig. 423 (II, s. 489, jfr ovan § 12, 6) visar en inskription med 96 (4×24) tecken, 96 är dock även = 6×16 (Mithras speciella tal).

14. Den ovan i §§ 11—13 framlagda undersökningen ger en så gott som fullständig genommonstring av alla inskrifter på mithraistiska monument, vilka med hjälp av Cumonts digra arbete kunna bedömas både genom illustration och avskrift. Vad jag icke upptagit till diskussion är blott en rad fragment samt en och annan inskrift, där bokstäverna på reproduktionen stå alltför sammangyttrade för att kunna tillåta någon som helst tolkning av teckensumman.. Det har därvid visat sig, att tecknen uppträda i sådana talförhållanden, att man måste anse det i stort sett klart ådagalagt, att Mithralärens adepter vid utförandet av sina religiösa inskriptioner följt vissa talmystiska principer. I flere fall ha mysterna för att nå sitt syfte begagnat sig av rätt konstlade medel, såsom godtyckligt val av antalet skiljetecken och monogramisering av bokstäver, där utrymmet knappast så fordrat. Vad som hittills framkommit rörande mithraisternas talmystik, är ju en mycket enkel art av alfabetmagi. Saken har dock sitt stora intresse, ty törhända hava vi just här förebilden till den bokstavsräkning, som forskningen konstaterat hos våra fornnordiska förfäder (jfr § 1). Egendomligt vore emellertid, om icke även regelrätt gematri («bokstavsvägning») utövats inom mithraistiska kretsar. Dylik förekommer kanske ställvis på monumenten, men i första hand ha vi att vänta den på de amuletter, som burits av de orientaliska soldatreligionernas anhängare i det romerska kejsardömet. Ett av de starkaste motiven för germankrigarna inom de romerska härlägren till att söka förvärva insikt i bokstavskonsten har säkerligen just varit begäret efter att likt kamraterna kunna bära undergörande föremål, mäktiga att förskaffa innehavaren lycka och framgång, skydd mot faror i strid, den onda blicken och andra verkliga eller inbillade risker. De äldsta runorna finna vi på amuletter eller vapen (spjutet från Øvre Stabu, Vimosefynden etc.). Såsom jag i det följande skall visa, bär en hel rad av runamuletter från denna tid ofta omisskännliga gematriska inskriptioner. Vilka voro forngermanernas läromästare i denna konst? Svaret kan knappt bli mer än ett: de magikunnige bland de orientaliska soldatreligionernas anhängare. Jag har redan visat (jfr § 5 och § 9), att Dolichenuskultens utövare idkat gematri. Dessa stodo Mithraläran så nära, att det vore ytterst egendomligt, om icke denna ännu mera mystiskt anlagda religions bekännare varit kunniga i gematriens användning.

Vid studiet av Cumonts tillägg till den egentliga urkundssamlingen, avdelningen »Pierres gravées et amulettes» (T&M. 2, s. 447 ff.) har jag iakttagit följande fall med (så vitt jag kan se) typiskt gematriska magiska inskriptioner:

ABAANIΘIINAABA — i mitten sålunda $\Theta = 8$ och å båda sidor därom samma bokstavsrad, till vänster löpande åt höger Tredje tecknet från början är ej fullt tydligt, men kan utan svårighet bestämmas; enär inskriften är en palin-

drom, måste det vara identiskt med tredje tecknet från slutet (α). och till höger löpande åt vänster. Talvärdet av denna rad, beräknad efter det speciella magiska räknesättet, är $1 (\alpha) + 2 (\beta) + 1 (\alpha) + 11 (\lambda) + 13 (\nu) + 16 (\pi) = 44$. Inskriptionens totalsumma är sålunda $= 44 + 8 + 44 = 96 = 24 \times 4$. Talet 4 bör vara quadrigans (fyrspannets = de fyra elementernas heliga) tal» Suivant Dion Chrysostome, les mages d'Asie Mineure comparaient dans leurs hymnes le gouvernement du monde par le dieu suprême à la conduite d'un char traîné par quatre coursiers, symboles des quatre elements. On peut affirmer que les mystes de Mithra attribuaient la même signification au quadriges de Sol, que l'on interprétait aussi comme un emblème des quatre saisons.» Cumont, T&M. I, s. 126 (jfr a. a., s. 82 överst).. Såsom jag i det följande skall visa, bör germanernas vagnruna ha haft samma talvärde. Att talet 24 i grekisk bokstavsmystik haft ett kraftigt magiskt värde, är vidare ställt utom varje tvivel. Sannolikt har det såsom det högsta av bokstavsvärdena symboliserat rikedom, vilket väl stämmer med enlyckoamulettens naturliga syfte. Rikedomsrutan (isl. *fé*) får också just detta nummer vid min tolkning av den äldre runradens talvärden. I ovalens nedre fält, avskild från det övriga genom ett horisontalt streck, finnes ytterligare en inskription, som Cumont läst såsom *TVÆEVI*. Onekligen ser det vid första påseendet ut, som vore denna läsning höjd över allt tvivel. Stenen är emellertid bitvis nött, och vi ha därför att räkna med, att vissa linjer blivit utplånade. Tänkbara är även, att en reproduktion av en äldre sten med bitvis nött skrift föreligger.: Ξ kan vara resterna av ett *E* och *I* det kvarstående vertikala strecket i ett *T*. Är så fallet, ha vi åter en palindrom framför oss *TVÆEVT* — och talvärdet därav är: $19 + 20 + 5 + 5 + 20 + 19 = 88 = 22 \times 4$. Åter quadrigans tal, denna gång kombinerat med talet 22. I den äldre runraden har den runa, vars namn betyder arv, just detta talvärde (jfr § 36). Den magiska stenens hela inskription har talvärdet $184 = 46 \times 4$. Skriften är anordnad efter systemet $44 + 8 + 44$ och $44 + 44$. Detta kan ej gärna vara en tillfällighet, då vi otvivelaktigt ha att göra med en amulett, vilken dessutom har en bildframställning, som osökt för tanken till talet 4.

2. Såsom n:r 8 (II, s. 449 f.) omnämner Cumont en jaspissten med inskriptionen *KHNAO/ACATA* — alltså $5 + 5$ bokstäver med talvärdet $46 (10 + 7 + 13 + 1 + 15) + 24 (1 + 18 + 1 + 3 + 1) = 70 = 10 \times 7$, Mithraismens heliga tal $\kappa\alpha\tau'$ $\epsilon\zeta\omicron\chi\eta\nu$ (jfr § 10 f.).

NEIXAPOΠAHE, jfr ovanstående bild Cumont läser här egendomligt nog en bokstav för mycket.. Dess talvärde är: $13 + 5 + 9 + 22 + 1 + 17 + 15 + 16 + 11 + 7 + 14 = 130 = 10 \times 13$. Alltså en kombination av tvenne tal, som för senantikens orientaliska magi höra ha varit av stor betydelse. Talet 13 var inom mithraismendets mystiska högsta väsendets heliga tal Jfr Reitzenstein, Das irani-

sche Erlösungsmysterium, s. 155. En i kinesisk översättning bevarad manikeisk skrift ger oss en inblick i den spekulaton, som ligger bakom denna talsymbol, jfr samma arbete, s. 154 — dagens tolv timmar, sammanslutna som helhet, betydelse tretton, dessa tretton äro en dag och en gud. I senare persisk spekulaton blev 13 Zervan-Aions tal (jfr § 29, s. 82 överst)., (jfr 13 i Dolichenus-kulten, se ovan § 5 och § 9). Talet 10 spelar en fundamental roll i all senantikens och den främre orientens magi och talspekulation (jfr § 48, s. 152). Dekaden ansågs som det grundläggande, det skapande. Möjligen har tiotalet varit av central betydelse inom kärleksmagienJfr Magnus Olsen, Bergens Museums Aarbok 1909, n:r 7, s. 35 ff. och 1914—15, n:r 4, s. 14 ff.. Detta stämmer ju väl till en mithraistisk amulett av sannolikt erotisk betydelse, den talmystiskt tolkade inskriftsraden står ju bredvid en bild av Amor och Psyche. Utan tvivel har även den förlorade hälften haft en inskrift, troligtvis uppställd efter samma talprincip. Amuletten har även en inskrift eller ett inskriftsfragment på andra sidan. Åtskilliga bostäver äro emellertid här svåra att bestämma. Jag har gjort ett försök till tolkning, varvid jag trott mig konstatera gematri, byggd på 7-talet, men anser det lönlöst att här diskutera detta försök, då läsningen på så många punkter är osäker.

H och *N* i *EAΣHN* (se avb. 6), monogram. Bokstavstecknens antal blir härigenom reducerat till $42 = 6 \times 7$. Tillsammans medstjärnorna är det sålunda $49 = 7 \times 7$ tecken. Alltså en typiskt mithraistisk talmystisk anordning. Då vi tydligtvis här ha att göra med en amulett, böra vi även vänta gematri. I överensstämmelse med reproduktionen läser jag på en bokstav när (*Ξ*, ej *E* i första ordgruppen) med Cumont, som vid sin transkription uteglömt gruppen *EAKONΦ* : 1) *YAKYMΞ*Reproduktionen visar ett tydligt *Ξ*. Måhända har Cumont tolkat detta som ett *E* för att få ett bättre uttalbart ord, troligare är dock, att ett tryckfel insmugit sig i hans transskription. = $87 + (20 + 11 + 10 + 20 + 12 + 14)$; 2) *EAKHΦIA* = $67 (5 + 11 + 10 + 7 + 21 + 9 + 4)$; 3) *EAKONΦ* = $75 (5 + 11 + 10 + 15 + 13 + 21)$; 4) *EAKONT* = $73 (5 + 11 + 10 + 15 + 13 + 19)$; 5) *EAKYNT* = $78 (5 + 11 + + 10 + 20 + 13 + 19)$; 6) *EAΣHN* = $47 (5 + 4 + 18 + 7 + 13)$; 7) *AEKNAIY* (tecknen kring stjärnan ovan lejonsvansen, Cumont läser samma tecken fast i delvis annan ordningsföljd) = $67 (4 + 5 + 10 + 13 + 11 + 4 + 20)$. Talvärdet av det hela $(87 + 67 + 75 + 73 + 78 + 47 + 67)$ är $494 = 38 \times 13$. Den främreasiatiska himmelsgudens heliga tal ingår sålunda i bokstavstecknens talvärdesumma. Detta passar väl till lejonbilden, symbolen för Ahura Mazdas rena ljus. Av intresse är även att observera, att bilden av den strålende solen på den åt Mithra ägnade andra sidan av amulettstenen har sexton uddar. Den åt Mithra helgade månadsdagens nummer var som ovan nämnts 16.

5. En agat (n:r 13, II, s. 452, fig. 405) bär under en 16-uddig stjärna (jfr ovan om talet 16) inskriptionen *MEIΘPAC* — alltså 7 bokstäver (obs. *ει* för *ι*) med talvärdet 70 ($12 + 5 + 9 + 8 + 17 + 1 + 18$) = 10×7 . Läst efter det milesiska systemet ger samma inskription talsumman 365 (Mithras och solgudens stora tal, årets ring, jfr II, s. 19).

6. Av särskilt intresse är slutligen en guldring av tydligt magisk karaktär (n:r 14, II, s. 452 f., fig. 406). På dess innersida finnes en serie inskriptioner, där bland annat Mithras namn kan läsas. Att här med säkerhet få fram bokstavsvärdet är ytterst svårt, då inskriptionen icke är indelad i klart avdelade grupper. Så är emellertid fallet med yttersidan. En ormslinga delar denna i åtta bågiga fält. I sex av dessa äro grekiska bokstäver inristade, här och där dock blandade med vissa tecken, som törhända också äro bokstäver. Åtminstone fyra av dessa grupper, de med otvivelaktig grekisk skrift, låta tyda sig: I. Det står under tre stjärnor: *ΘΘΘΑΑΑ* = $3 \times 8 + 3 \times 11 = 24 + 33 = 57 = 3 \times 19$ (ett kosmiskt tal, varom nedan). II. Kringen en stjärna står: *NEΑΠΘΑΕC* = $13 + 5 + 1 + 16 + 15 + 11 + 5 + 18 = 84 = 12 \times 7$. III. I ett av en rämna skadat fält står det fullt läsbart *ΠΘΑΝΑ* (sista bokstaven *Α*, ej *Α*, som Cumont tytt den) = $16 + 15 + 1 + 13 + 11 = 56 = 8 \times 7$. IV. I nästa fält vid sidan av en liten rundel läses: *ΛΧΟ ΔΔΔ ΥΥΥ* = $11 + 22 + 15 + 3 \times 4 + 3 \times 20 = 48 + 12 + 60 = 120 = 10 \times 12$ (zodiaktecknens tal). Vi ha av allt att döma här framför oss en amulett med inskriptioner, anordnade med hänsyn till de astrologiska talen: planeternas 7-tal, zodiakens 12-tal och deras summa 19 (7 + 12), människans tal: hennes själ hade enligt astrologiens lära mottagit sina anlag av de 7 planeterna och hennes kropp stod i samband med zodiakens tolv tecken. Jfr Cumont, *Den astrala religionen i forntiden*, s. 109. Jfr ytterligare § 33..

7. Återstår bland stenar med inskription blott att nämna den såsom n:r 12 av Cumont beskrivna amuletten med *ΑΒΡΑCΑΕ* och *ΙΑΩ* på den ena samt *ΜΙΘΡΑΕ* (sic!) på den andra sidan. Denna torde med goda skäl kunna betecknas såsom icke mithraistisk. Någon har på en amulett sammanfört namnet på demonen *Ἀβράσαζ* (*Ἀβράζας*), det grekiska namnet på judarnas gud *Ιάω* och en förvrängd form av Mithras namn. Finnes här bokstavsmagi, är den sannolikt milesisk (*Ἀβράσαζ* = 365) och faller utanför ramen för denna undersökning.

15. Inskriptionerna på de mithraistiska amuletterna ha sålunda visat sig genomgående vara av gematrisk karaktär. Hos inskrifterna på monumenten ha vi däremot iakttagit ett enklare slag av alfabetmystik: bokstavsräkning. Tänkbart är dock, att i vissa fall även regelrätt gematri (bokstavsvägning) tillämpats vid anbringandet av viktigare inskrifter på monument och andra officiella föremål (t.

ex. mynt). En uttömmande utredning av denna fråga kan dock för närvarande icke lämnas, emedan Cumont i sin textupplaga icke konsekvent anger förekomsten av de bokstavsskiljande tecknen. Under förutsättning, att sådana saknas även i originalet, kunna vi ha att räkna med gematri i inskriftsrader sådana som: SOLISACR = 91 = 13×7 (inskr. n:r 105, 107, 422); SOLI S = 70 = 10×7 (inskr. 109); DI MITHRAE = 84 = 12×7 etc. Jag har antecknat ytterligare en hel del dylika exempel, men anser det icke löna mödan att utöka beläggsamlingen med fall, där ingen kontroll lämnas av reproduktioner. Jag meddelar därför nedan ett fåtal analoga inskriptioner tagna från illustrationsmaterialet i Cumonts arbete. Att dessa inskriptioner med tydlig eller i ett och annat fall kanske blott skenbar gematri äro av så ringa antal, beror utan tvivel därpå, att initialrader med starka förkortningar av typen IOM etc. i regeln icke brukats på de skulpturalt mera intressanta monument, som ansetts värda att reproduceras. Exempelen 1—3 utgöra dock undantag. Det fjärde finnes på ett mynt och förtjänar utan tvivel större intresse, beklagligtvis finnes intet annat tydligt mithrastiskt mynt med klart läsbar inskrift reproducerat. 7.

2. Fig. 177 (II, s. 316) har såsom initialrad INVICTO med 7 bokstäver och såsom nästa rad gudanamnet MYTHRÆ med en egendomlig stavning: Y för I, vilken tyder på, att en dold gematrisk avsikt torde föreligga. Talvärdet av denna rad är också $84 = 12 \times 7$ ($12 + 22 + 19 + 8 + 17 + 1 + 5$), såsom jag tidigare påpekat ha dessutom 12 och 7 speciellt astrologisk betydelse.

3. Fig. 198 (II, s. 329) har såsom initialrad DIMC = $4 + 9 + 12 + 3 = 28 = 4 \times 7$. Inskriptionen (n:r 371 hos Cumont) betyder: *Deo Invicto Mithrae Caute*.

4. Ett mynt från Kilikien (fig. 12, II, s. 190) bär påbaksidan längs kantranden inskriptionen *ΤΑΡΣΟΥΜ ΗΤΡΟΠΟΛ ΕΩC*, alltså *Τάρσου μητροπόλεως* men så anordnad, att två räckor bokstäver med 7 tecken i varje uppstått. I mitten ha runt en avbildning av den tjurdödande Mithra placerats följande fem bokstäver: *ΑΜΚΤΒ* (= *Αυτονόμου μητροπόλεως Κιλικίας γράμματι βουλῆς*), vilkas bokstavsvärde är: $1 + 12 + 10 + 3 + 2 = 28 = 4 \times 7$. De båda sista bokstäverna i kantinskriftionen stå under en linje, de bilda också ett tal, vari 7 ingår: $24 (\omega) + 18 (\sigma) = 42 = 6 \times 7$. På framsidan se vi en bild av Gordianus III iklädd krona, varav 7 uddar synas, och på sidorna av bilden tvenne π (= *πατήρ πατρίδος*) = $16 + 16$ (Mithras speciella tal). Att bokstavsmystik inspirerat arrangemangen på detta mynt, synes mig höjt över varje tvivel. Gematrien hos de fem bokstäverna kring Mithrabilden kan måhända vara en tillfällighet. Därom kan man med någon grad av säkerhet endast yttra sig efter att ha konstaterat samma sak på en hel serie av liknande mynt. Ett sådant jämförelsematerial står tyvärr icke till min disposition.

KAP. II.

DEN ÄLDRE RUNRADENS TALVÄRDEN.

16. Den äldre, samgermanska runraden består liksom senantikens grekiska alfabet av 24 tecken:

𐌰 𐌒 𐌢 𐌥 𐌱 𐌹 𐌺 𐌻 𐌾 𐌿 𐌺 𐌽 𐌾 𐌿 𐌺 𐌻 𐌾 𐌿 𐌺 𐌻 𐌾 𐌿 𐌺 𐌻 𐌾 𐌿

Dessa bokstavstecken, varibland några visa starkt varierande typer, anträffas på en serie föremål, vilkas ålder den arkeologiska forskningen kunnat bestämma till århundradena mellan c. 200 och c. 700 e. Kr. Dessa äldre runor betraktades av en senare tid i motsats till den yngre runradens 16 tecken såsom särskilt trolldomskraftiga. De inskrifter, som ristats med dessa äldre runor kunna till en betydande del förmodas vara av magisk karaktär. Det är med dessa språkminnesmärken jag särskilt kommer att sysselsätta mig i detta arbete, vars syfte är att uppspåra runornas talmystik och utreda dess samband med senantikens alfabetmagi.

Forskningen har redan, såsom jag i det föregående omnämnt (jfr § 1), funnit en rad av exempel på, att de forntida nordgermanerna vid sin runmagi begagnat sig av bokstavsräkning. De flesta av de äldsta runminnesmärkena hava emellertid en övervägande amulettartad karaktär. I analogi med förhållandena inom de senromerska mysteriereligionerna (Mithra- och Dolichenuskulterna) böra vi emellertid här, om ett genetiskt samband finnes, vänta oss bruk av ett kraftigare magiskt hjälpmedel: bokstavsvägning, gematri i egentlig bemärkelse. För att bestämma runornas talvärden måste vi veta deras inbördes ordning. Förhållandet med den äldre runradens rätta ordningsföljd har hittills i stort sett hållits för ett uppenbart faktum. Vi äga ju flera föremål med denna runrad, och avvikelserna äro högst obetydliga. Blott i fråga om 13:de och 14:de samt 23:dje och 24:de platsen i serien visa inskrifterna en lätt variation. Man skulle därför i första hand vara böjd att såsom talvärden inom den s. k. futharken ansätta: 𐌰 = 1, 𐌒 = 2, 𐌢 = 3, 𐌥 = 4 etc. och blott rörande 𐌺 och 𐌽 samt 𐌿 och 𐌺 känna sig osäker, om 13 eller 14, respektive 23 eller 24, vore att anse som det riktiga.

En dylik talvärdestolkning av futharken ger emellertid ingen nyckel för uppdagande av en konsekvent gematri hos de magiska runinskrifterna. Söker man tillämpa detta räkningsystem, kan man visserligen här och där komma till resul-

tat, som kunna tydas såsom utslag av gematri, men någon genomgående tillfredsställande lösning står på denna väg icke att vinna. Vi måste ställa oss frågan: måhända ha de runkunnige ordnat tecknen inom futharken på ett sådant sätt, att endast den invigde kunnat sluta sig till de verkliga talvärdena. I olikhet med medelhavsländernas alfabet, som i första hand såsom ett meddelelsemedel inlånats österifrån, har den äldre runraden med sina 24 tecken av allt att döma från första början haft ett huvudsakligen magiskt syfte. Därpå tyda först och främst runornas namn, som till ej ringa del uppenbart stå i samband med mytologiska eller magiska makter. Har emellertid runraden skapats i magiskt syfte, ligger det antagandet nära, att dess verkliga (talvärdebestämmande) ordningsföljd hållits strängt hemlig. Ett eller flera tecken kunde vid anordningen av futharkraden ha flyttats, så att hela nummerföljden blivit rubbad. Detta kan blott ha uppnåtts därigenom, att ett tecken eller ett bestämt antal sådana flyttats från slutet till radens början eller tvärtom. Söka vi nu en korrespondens mellan runornas namn och deras tal i enlighet med futharken, göra vi oss fåfång möda. Vi möta idel motsägelser, ty om vi, begynnande med futharkens första bokstav, söka efter ett dylikt samband, finna vi, att *ᚠ*, isl. *fé* 'gods, rikedom' (jfr lat. *pecunia*), ett begrepp, som innebär en mångfald, skulle beteckna det lägsta talet 1; *ᚢ*, isl. *þurs* 'troll, demon', skulle representera talet 3, det gudomligas talsymbol inom all främreasiatisk-europeisk mystik; runan *ᚦ* isl. *áss* 'gud', skulle däremot vara förknippad med ett jämnt tal, ehuru talet 2 och ofta även dess produkter av samma folktro förbindas just med det demoniska. Finnes ett samband mellan runornas tal och deras namn, måste tydligtvis en omgruppering skett vid derasordning till en futharkrad. Den enklaste och på samma gång radikalaste förändringen har i så fall varit, att det sista tecknet flyttats från slutet av serien till platsen framför dess begynnelse. Genom en dylik operation få alla jämna talvärden valör av udda och tvärtom. En snarlik kurragömmalek företages ju t. ex. i vårt vanliga kortspel, vilket som bekant än i dag får tjäna magiska syften och med största sannolikhet ursprungligen brukats såsom ett av spådomskonstens tekniska hjälpmedel. Vissa omständigheter synas mig tyda på, att vårt vanliga kortspel har en härstamning, som leder tillbaka till mithraistisk miljö eller i varje fall till mystiskt intresserade kretsar i senromersk tid, som stått denna orientaliska soldatreligion nära. I antik tid kan spelet ha bestått av vissa träpjäser, som längre fram under medeltiden utbytts mot kort, vilka dock i sin anordning bevarat det väsentliga av den en gång magiska apparatens idé. Det högsta kortet står ju i förhållande till de andra i trettonde rangklassen — liksom 13 bör ha varit det förnämligaste talbegreppet i Mithramysterierna. De fyra »färgerna» torde representera de fyra elementen: spader = jord, klöver = vatten, hjärter = eld, ruter = luft (i Indien symboliseras luften genom en stjärnformig figur med sex hörn, jfr v. Glasenapp, *Der Hinduismus*, s. 56; jfr, att ruter på engelska heter *diamonds*). Spadertecknet påminner om det av mig i förra

kapitlet (§ 11, 3) omtalade bladliknande mithraistiska skiljetecknet o. s. v. En undersökning av denna fråga skulle helt visst vara av kulturhistoriskt intresse. Jag har här blott kunnat göra några antydningar.: esset ser ju ut som en etta, men har dock i regeln högre valör än något av de andra tolv korten. Anta vi nu, att en omgruppering av antytt slag företagits i runföljden, få vi genom att åter flytta *f*-runan till slutet av raden, en helt annan tecken- och talserie, begynnande med $\Pi = 1$ och slutande med $\Psi = 24$. En första blick på den så omändrade runraden visar oss, att de ovan påpekade motsägelserna mellan tecknens namn och ordningstal försvunnit: Ψ 'gods, rikedom' har nu talvärdet 24, det högsta i serien, Π 'turs, troll' har talvärdet 2, det demoniskas grundtal i magi och folktroMagerna kallade enligt Plutarchos, *De Iside* 48, det onda för tvåfalden. Att tron på 2 såsom ett skadligt tal var särskilt spridd bland perserna omkring år 300 e. Kr., är bestyrkt genom Talmud (härom Scheftelowitz, *Die altpersische Religion und das Judentum*, s. 90). Jfr, att än i dag i engelskan namnet på tvåan i kortspel *deuce* (< gammalfranskt *deus* '2') även betyder 'djävul' (orden äro helt säkert ursprungligen identiska)., och Φ 'gud' talvärdet 3, det gudomliga och mot trolldom skyddande talet inom samma föreställningssfär. Det synes, som om enmening kunde letas fram. Sannolikt har varje tecken i runserien uppkallats med hänsyn till en mystisk korrespondens mellan namn och ordningstal. Frågan är nu, om alla runnamnen kunna tolkas på detta sätt. För att komma någon vart med detta problem måste vi vända oss till den miljö, där runskriften har uppstått. Där man har lånat eller ombildat skrivtecknen, har man sannolikt även hämtat talsymboliken.

17. Runskriften är helt säkert ett lån från det Romerska riket under kejsartiden. Om det latinska eller det grekiska alfabetet varit denna skrifts egentliga förebild, har forskningen ännu icke definitivt fastställtDen Bugge-Friesenska uppfattningen ser den huvudsakliga förebilden i det grekiska alfabetet. Häremot har nyligen Holger Pedersen skarpt opponerat och sökt härleda samtliga runor ur det latinska alfabetet. En förmedlande ställning har jag sökt intaga i min uppsats »Der Ursprung der Runenschrift und die Magie», *Arkiv f. nord. filol.* 43, ny följd 39, s. 97 ff.; höjt över varje tvivel är dock, att den germanska runskriften övertagits från den senantika kulturvärlden och att denna skrift från och med det tredje århundradet e. Kr. ristats på en rad bevarade föremål. Den talmystik, som av allt att döma varit förknippad med dessa såsom magiska ansedda forngermanska skrivtecken, bör då med största sannolikhet vara även den ett lån från det romerska kejsarriket vid tiden strax före dess förfallsperiod. Utgångspunkten för den germanska bokstavsmagien är i så fall att söka inom de senantika mysteriereligionerna. I första hand ha vi att tänka på Mithrakulten. Denna hade just vid tiden omkring år 200 e. Kr. ingått i sin kraftigaste uppgångsperiod. Den var utan allt tvivel från och med tiden strax efter år 180 den

livligast omhuldade religionsformen bland rikets tjänstemän och militärer. Vid denna tid bestod den romerska armén, officerare och soldater, av ett brokigt vimmel av västromare, främreasiater och germaner. Själve kejsaren, Marcus Aurelius' brutale och överspände son Commodus, som tillträdde regeringen år 180 och mördades år 192, hade låtit inviga sig i Mithras mysterier. Att döma av ruinresterna måste de romerska härlägren längs rikets norra landgräns en tid ha vimlat av monument, resta av Mithradyrkare inom armén. Det äldsta med säkerhet daterbara minnesmärket har påträffats inomdet romerska Germanien och måste vara från tiden omkring år 148 e. Kr. Tvenne andra monument, även funna nära germangränsen, äro från år 189 och år 213. Vid början av tredje århundradet eller något tidigare ha liknande minnesmärken blivit resta i Pannonien (säkert före år 222). I Dacien och Mesien, de romerska provinser, som legat invid goternas vælde vid Svarta havet, har slutligen den romerska Mithrakulten, då dess stjärna stod i zenit, ägt sitt huvudcentrum. Vi ha all anledning att förmoda, att redan vid tiden omkring år 200 även i dessa nejder talrika dyrkare av »den obesegrade guden» funnits inom de romerska härlägren. Mesien har att uppvisa ett monument från år 216, och Dacien har bland sina ännu talrikare minnesmärken ett monument, som måste vara rest någon gång mellan år 176 och år 192. De flesta av dessa spillror från den romerska mithraismens tid kunna emellertid icke kronologiskt närmare bestämmasJfr Cumont, *T&M.* 2, s. 540. En god sammanfattning av den romerska mithraismens idéer och historiska utveckling ger Söderblom, *Ur religionens historia*, s. 229 ff. Jfr även Martin P:n Nilsson, *Den romerska kejsartiden* 2, s. 397 ff., och Gillis P:son Wetter, *Hellenismen*, s. 86 ff..

Vad vi veta är emellertid nog för att med full visshet kunna fastställa, att tiden för Mithrareligionens första kraftiga uppsving inom det romerska kejsarrikets gränsprovinser omedelbart föregår runtecknens spridning bland germanerna. Någon gång, kanske före, men sannolikare under eller snarast ett eller annat decennium efter Commodus' regering (180—192) torde den s. k. äldre germanska runraden ha färdigbildats efter mönster av grekiska och latinska bokstavstyper. De föremål, på vilka vi finna de äldsta runinskriptionerna, ha av arkeologiska forskare hänförts till tiden från och med c. 200. För närvarande synas ledande fackmän närmast vara böjda för en något senare datering. Shetelig, som ursprungligen bestämt runinskriften på spjutet från Øvre Stabu i Norge till c. 200, yttrar för ett par år sedan i brev till Magnus OlsenJfr Norges *Indskrifter med de ældre Runer* 3, s. 253 f. (häftet tryckt 1924): »Jeg kan bare si generelt at en rent arkeologisk tidsbestemmelse vanskelig kan naa til uanfægtelig fikse-ring av en saa liten difference som vel en 50 aar — altsaa her om vi skal si ca. 200 eller ca. 260 e. Kr.» Detta om det runfynd, som hittillsansetts vara det äldstaO. Almgren och B. Nerman, *Die ältere Eisenzeit Gotlands*, Sthlm 1923, s.

134, vilja flytta denna datering närmare tiden för en del andra, förr såsom åtskilligt yngre ansedda runminnesmärken. »Die Waffenfunde von Stabu müssen gewiss als gleichzeitig mit der Hauptmasse des Kundes von Vimose betrachtet und datiert werden. Montelius hat den letztgenannten Fund um 250 datiert, eine Zeitbestimmung, die uns aus den folgenden Gründen sogar ein wenig zu früh erscheint».. Har runraden blivit fastställd omkring år 200 av någon eller några bland de germaner, som då varit i romersk militärtjänst, kan efter c. 50 år, ja mycket väl åtskilligt tidigare, ett vapen med runor av denna typ ha hunnit ända upp till Norge, helst vi ha många bevis för, att folkvandringsrörelser ända sedan början av det tredje århundradet gripit in i norska förhållandenJfr Shetelig, Norges forhistorie, s. 172..

18. Vi ha i första kapitlet av detta arbete lärt känna åtskilligt om senantikens kuriösa, av talsymbolik och bokstavsmagi fyllda tankevärld. Om nu germankrigare haft beröring med densamma vid tiden omkring år 200 e. Kr., är det en till visshet gränsande sannolikhet, att de stiftat bekantskap med denna mystiska strömning först och främst i dess mithraistiska gestalt. Det bör därför vara ett a priori helt naturligt antagande, att de tal, som inom Mithrakulten varit helgade åt vissa gudamakter och magiskt betydelsefulla varelser och ting, fått tjäna såsom förebild vid skapandet av den talsymbolik, med hänsyn till vilken den äldre runradens teckenföljd bestämdes. Att för mithraistisk åskådning 2 varit ett demoniskt och 3 ett gudomligt tal, ha vi ingen anledning att betvivla. Att 2 betraktats såsom ett demoniskt tal enligt persisk uppfattning, är känt genom ett direkt vittnesbörd (jfr ovan s. 55, not 2)Det var det även i senantik mystik (t. ex. för Proklos): »vermöge der Dyas nämlich bewirke die Seele die Fürsorge der Dämonen für die Menschen, vermöge der Trias ihre Hinwendung zu den Göttern», Zeller, Geschichte der alten Philosophie 3, 2, s. 636, not 7 till s. 635.. Mithraläran har varit bemängd med en utvecklad demontro, och offer bragtes för att blidka avgrundens makter (T&M. 1, s. 296). Tretalets gudomliga innebörd inom Mithraläran framgår av figurframställningar på en mängd monument. På dessa se vi i regeln tre gestalter: den högacentralfiguren Mithra och på båda sidor tvenne mindre figurer, två sinsemellan jämnhöga fackelbärare, till dräkt och gestalt fullständigt lika gudagestalten i mittenJfr skildringen av den tregestaltade Oden (»Hög», »Jämnhög» och »Tredje») i Gylfaginning 2.. Dessa tre symbolisera tydligen ljusets makt vid morgon, middag och afton. Det är den treenige Mithra, Μίθρας τριπλόσιος såsom han en gång nämnesJfr Dietrich, Kleine Schriften, s. 261.. Vidare synas Himlen, Jorden och Oceanen ha bildat en annan helig triad inom Mithraläran, alldeles såsom Anu, himlen, Bel, jorden, och Ea, oceanen, hos kaldéerna bildade en fundamental gudomstriad (T&M. 1, s. 295, not 3). De av mig antagna talvärdena för runorna Þ 'turs' (= 2) och ƿ 'ås, gud' (= 3) kunna sålunda mycket väl vara lånade från mithraistisk

miljö. Genom vittnesbörd av amuletter och talmystiska inskrifter ha vi funnit det klart styrkt eller bragt till en hög grad av sannolikhet, att inom den romerska mithraismen talet 16 varit ägnat åt Mithra, som i den avestisk-persiska månadskalendern hade just den 16:de dagen helgad åt sig, samt att talet 15 tillkommit hans följeslagare och alter ego Solen (jfr § 12). Med vilken bland de egna gudarna kunna forngermaner, som fått en inblick i Mithramysterierna, ha identifierat denna religions centrala gudomlighet? Liksom genom s. k. »interpretatio Germana» vid lånet av benämningarna på veckodagarna — då viggsvingaren Jupiter blev Tor och de dödes ledare Mercurius blev Oden — romarnas strids- och segergud Mars identifierades med TyJfr torsdag < *dies Jovis*, onsdag < *dies Mercurii*, tisdag < *dies Martis*., bör på annat håll och i en något senare tid mithraisternas segergud, *deus invictus*, Mithra såsom den obesegrade kampguden, ha framstått såsom en gudomlighet av samma art som den forn-germanske stridsguden. I futharken har Ty-runan $\uparrow$, som Eddan kallar segerrunan, talet 17 och solrunan h talet 16. Är nu, såsom jag ovan antagit, futharken en maskerad alfabetrad, där P flyttats från det ursprungliga slutet och ställts såsom första tecken i raden, ha vi att såsom talvärden för samtliga runor utom P ansätta ett tal, som med 1 understiger dess ordningsnummer i futharkraden. Segerrunans tal bör enligt denna regel ha varit $17 - 1 = 16$, just segerguden Mithras heliga tal. Solrunans tal var sålunda $16 - 1 = 15$, solens tal hos mithraisterna. Denna talmystiska överensstämmelse är ju slående. När vi kommit till slutet av vår undersökning, skola vi se, att överensstämmelsen mellan runradstalen och mithraismens talsymbolik är genomgående. I stort sett visa samtliga runtal korrespondens med vad vi säkert eller åtminstone med stor eller tämligen stor sannolikhet kunna fastställa såsom Mithrareligionens talmystik.

19. Efter omgruppering av futharkraden till den av mig förmodade verkliga ordningsföljden tecknen emellan bör runan N stå såsom alfabetradens första tecken. Dess talvärde har sålunda varit 1. Runans namn är i den angelsaxiska runsången *úr*, vilket betyder 'uroxe'. I nordiska runverser kallas tecknet *úr*, med betydelse 'slagg' eller 'skur'. De sistnämnda betydelserna äro utan tvivel sekundära. Vi ha allt skäl att antaga, att runradsbildaren i första hand valt namn med en innebörd av möjligast konkreta och åskådliga art, så vitt icke i något särskilt fall magisk hänsyn dikterat ett annat val. Betydelsen 'uroxe', i äldre tid sannolikt 'tjur', leder osökt vår tanke till Mithrakulten. På så gott som alla de stora stenmonumenten framställas ju Mithra i en scen, som visar, hur han dödar urtidstjuren. Myten om denna tjurs besegrande och dödande och de mångfaldiga följderna därav för tillvaron i dess helhet har tydligen tillhört det fundamentala inom denna främreasiatiska religion. Ur denna myt har slutligen bruket av en sakral måltid av undergörande kraft framgått, som inom Mithramysterierna motsvarat det kristna nattvardssakramentet. Om denna i flera skulpturala fram-

ställningar avbildade heliga måltid, där stundom myster tyckas intaga de platser, som på andra framställningar innehavas av Mithra och Solen, säger Gillis P:son Wetter i sin lilla orienterande skrift »Hellenismen» (i bokserien »Natur och Kultur»): »Här kan det icke eller åtminstone icke uteslutande vara fråga om den tjur, genom vars livskraft Mithra en gång skapade världen, kosmos, livets ursprung. Dessa tankar ha tydligen symboliskt tolkats, ha individualiserats. Livets kraft betyder tjuren nog alltfört. Men den tänkes nu närvarande i den dryck och den mat, som mysterna få del av i den heliga måltiden. Vad som fördom tänktes ge liv ock kraft åt växtligheten, är nu satt i förbindelse med de enskilda individerna. Det är livets krafter, av vilka de nu få del, och som Mithra genom sitt frälsaredåd ställt till deras förfogande, vilka en gång skola rädda de troende undan förintelse och död vid den stora världskatastrofen, som de gamla perserna väntat sig som världslöppets avslutning. Illfundigt söka mörksens makter förhindra dem att verka, förrinta dem, likaväl som ljusets söka understödja dem. Det är väl på grund av dessa sakramentala måltider, som de kristna tala om att djävulen, för att bedraga de troende, i Mithramysterierna efterapat den kristna nattvarden: han firar offer av brödet (*celebrat panis oblationem*) och inför en bild av uppståndelsen (*et imaginem resurrectionis inducit*)». (a. a., s. 92). Jag lämnar detta utförliga citat för att möjliggöra en full förståelse av den magi, som vi längre fram skola se förknippad med runan **ŋ** och dess tal, vilket bör ha varit 1. Vi veta, att den av Mithra besegrade och slaktade tjuren varit den första av Ahura Mazda skapade varelsen, av vars kött och blod sedan allt annat i skapelsen uppstått Den iranska myten påminner åtskilligt om den fornordiska mytologiens berättelse om kon Audhumla. En ännu närmare parallell finnes i fornindisk myt, jfr Rigveda 4, 11, 1 (varom Vodskov, Själedyrkelse og Naturdyrkelse 1, s. 316). — Dagens begynnelse, morgongryningen, skildras i Avesta såsom en tjur (jfr yasna 46, 3 och 50, 3). I Rigveda (10, 3, 2) nämnes den *kr* 'den svarta hinden'. (jfr. T&M. 1, s. 186). Vad vore naturligare, än att i Mithramystiken talet 1 symboliserat tjuren, det första i världsskapelsen? Är den äldre runraden anordnad med Mithralärans talsymbolik som mönster, bör den hava begynt med uoxrunan. I det följande (jfr särskilt § 63 och § 67, mom. 5—8 och 26—31) skola exempel lämnas på, att de s. k. primtalen (tal som blott kunna jämnt delas med 1) av de gamle nordborna ansetts äga en hjälpande och skyddande kraft, främst mot trolldom, enär 2, det demoniskas tal, icke kan spränga dylika talkombinationer.

20. Gå vi så vidare i den forngermanska runradens teckenföljd, måste, såsom jag redan framhåvt, runan **Þ** ha talvärdet 2 och runan **F** talvärdet 3. Talvärdet 4 bör sålunda tillkomma den därpå följande runan **R**, vars namn i den angelsaxiska runsången är *rād*, vilket tolkats såsom betydande 'ridning'. Dess gammalnordiska namn är *reið*, ett ord, som även kan betyda 'vagn'. Denna mera kon-

kreta betydelse ha vi allt skäl att antaga varaden ursprungliga. Vi få i så fall en ny slående överensstämmelse med mithraistisk talsymbolik. Vagnen $\kappa\alpha\tau' \acute{\epsilon}\xi\omicron\chi\eta\nu$ var för Mithras myster quadrigan, fyrspannet, vars heliga tal bör ha varit 4; jag erinrar om den tydning jag givit en mithraistisk amulett med fyrspannet, där inskriften uppvisar gematri med talet 4 (jfr ovan § 14, 1). Inom nordisk mytologi är 4 Tors heliga tal. Det offrades åt honom i hans helgedom i Trondhjem 4 bröd; i Torsgård funnos 640, alltså $10 \times 4 \times 4 \times 4$, gemakJfr R. M. Meyer, *Altgermanische Religionsgeschichte*, s. 288 f.; Chantepie de la Saussaye, *The Religion of the Teutons*, s. 238; Mogk, *Germanische Mythologie*, s. 128; *Främmande religionsurkunder* 3, s. 301.. Han nämnes också »vagnguden», *Reiðartýr*, i fornisländsk mytisk dikt. Den i Pietroassa funna guldringen, som tydligtvis varit en offerskänk till Tor, visar gematri med talet 4 (jfr § 67, 25), likaså Tjurköbrakteaten (jfr § 67, 4), vilken av inskriften att döma varit en skänk av en återvändande legosoldat, som torde haft Tor-Hercules såsom skyddsgud. Galdrar byggda på Torstalet behandlas i kap. 3 (§ 40, 4, § 41, 5, och § 43, 1). I Prymskviða, där Tor har att bestå ett svårt äventyr med tursarna, nämnes ideligen talet $8 = 2 \times 4$, alltså tursens tal kombinerat med Tors. Den stulna hammaren döljes på »åtta mils djup», »intet åt Fröja på åtta dagar» o. s. v.

21. En betydligt svårare uppgift möter oss, då det gäller att finna den symbol, som kan tänkas ligga till grund för, att den därpå följande *k*-runan, tecknet <, här erhållit sin plats och sålunda bör ha talvärdet 5. I den angelsaxiska runsången kallas denna runa för *cén*, vilket betyder 'fackla' (eg. 'fetfuru'). På isländska nämnes emellertid motsvarande tecken *kaun* med betydelsen 'böld'. I den forn-germanska dialekt, som runradsbildaren talat, kan ej gärna det ord, som valts såsom namn för detta runtecken, ha haft samma valör som i isländskan. Den mera estetiska innebörd, som ordet äger i angelsaxiskan, har sannolikt förefunnits i runradsbildarens språkDet fornisländska namnet avviker till typen fullständigt från alla de övriga runnamnen; »en blandt Runenavnene enestaaende Betegnelse for en menneskelig Ulempe», säger Bugge, *Norges tidsskrifter*, Indl. s. 123.. Facklan möter oss också på varje avbildning av den tjurdödande Mithra.Såsom jag redan nämnt, har han på vardera sidan om sig en fackelbärande gestalt, till dräkt och utseende lik centralfiguren. Den ene fackelbäraren ses höja, den andre sänka sitt bloss. De nämnas på monumenten: den förre *Cautes*, den senare *Cautopates* (namn av ovisst ursprung). Härstamma runradsnamnen från Mithras mysteriekult, bör den runa, vilken i den angelsaxiska runsången har ett namn, som betyder fackla, stå i samband med namnet och talsymbolen för någon av dessa fackelbärande gudomligheter. Det gäller därför att utrannsaka, med vilka tal dessa båda gudaväsen förknippats i Mithramysteriernas talsymbolik. Till mycket stor del var denna, såsom redan i föregående kapitel på-

pekats, grundad på astrologisk spekulatlon. Detta gör, att i en hel del fall, där ingen direkt antydan om ett tals roll i denna mysteriereligion finnes i senantika källor, vi dock med en viss, stundom rätt så stor sannolikhet kunna sluta oss till sambandet mellan detta tal och vad det symboliserat. Likt andra astrala religioner dyrkade Mithraläran de sju planetfärerna. Den högsta, den sjunde, tillkom Mithra och hans följeslagare Solen, den sjätte Månen, den femte Mars o. s. v. (ordningsföljden gick i motsatt ordning mot de senantika veckodagarnas, jfr T&M. 1, s. 118 f.). Talet 7 hade därför betydelse för Mithra och Solen, 6 för Månen, 5 för Mars, 4 för Mercurius o. s. v. Genom vissa senantika källuppgifter är det bekant, att i staden Edessa under den romerska kejsartiden vid sidan av Baal = Helios dyrkades tvenne barngudomligheter Aziz och Monimos, som av astrologerna identifierades den förstnämnde på en gång med Mars och Phosphoros, den senare med Mercurius och Hesperos (jfr T&M. 1, s. 209, not 7). Dylka identifieringar av olika himlakroppar med andra astrala gudomligheter känna vi ända från fornbabylonisk astrologi. I det här berörda fallet har Cumont ehuru med tvekan (jfr T&M. 1, s. 207, not 3) velat se en motsvarighet till Mithra och de s. k. Dadophorerna (fackelbärarna), vilka båda ju osökt erinra om Phosphoros och Hesperos. Jag finner det ingalunda osannolikt, att Edessareligionen och Mithraläran i detta fall ägt en på genetiskt ursprung»Le mazdéisme des Perses en s'unissant à l'astrolâtrie chaldéenne a produit le mithriacisme», säger Cumont, T&M. 1, s. 8. beroende överensstämmelse i det mytologiskasystemet. På grund av tidens synkretistiska tendens uppstod för övrigt ofta nog frappanta likheter även inom religioner, som icke direkt eller intimt stodo i beröring med varandra. Motsvarar Cautes, fackelhöjaren, Aziz-Phosphoros, bör han i Mithramysteriernas astrala system ha kunnat identifieras med planeten Mars eller tänkts såsom dennes följeslagare och på så vis tillhört dennes sfär liksom Mithra solsfären. På en rad monument, resta av romerska legionärer, åkallas Cautes ensam, en omständighet som tyder på, att denne fackelbärare varit en betydelsefull gudom för män, som tjänat i krigets värv. Det torde därför böra antagas, att han stått i ett visst samband med stridsgudens planet. Såsom jag ovan nämnt, var Marssfären den femte. Fackelrunans talvärde 5 erhåller på så vis sin förklaring. Ljudlikheten mellan begynnelsestavelserna i Cautes och ett forngermanskt *kaunaz kan ju vara en ren tillfällighet. Den kan dock i någon mån ha medverkat vid valet av runnamnet. Man kan lätt tänka sig, att de forngermanska legionärerna folketymologisk förvrängde det främmande namnet. Jag nämner detta blott som en antydning, det i första hand bestämmande har givetvis varit betydelsemomentet.

Från främre Asien har sannolikt föreställningen om fem såsom ett magiskt tal, skyddande mot fara, spritt sig västerut. En märkvärdig, i Medelhavsländerna utbredd vidskepelse torde därigenom få sin naturliga förklaring. I Italien spelar

som bekant handen med dess fem fingrar en ofantlig roll vid avvärjandet av ett skadligt magiskt inflytande (*iettatura*). I marockanernas vidskepelse äga såväl de fem fingrarna som femtalet i och för sig en mäktig apotropeisk makt. »Om marockanen tror sig vara i fara att skadas av en annan persons onda blick och inte anser sig bunden av några artighetshänsyn, sträcker han ut högra handens fingrar i riktning mot den andras ögon och säger: *Hamsa fi 'ainek* (eller, på schelha, *semmus gudálnenik*), »fem i ditt öga». Eller också utför han samma gest först med högra och sedan med vänstra handen, bifogande orden *hamsa u hmisa fi 'ainek*, varvid diminutivet *hmisa*, »lilla fem», representerar vänstra handens fingrar. Härmed avser han enligt folkets egen utsago att återkasta ögats skadekraft på den som ser på honom; men det är möjligt att han på samma gång tycker sig sticka ut det onda ögat med de utsträckta fingrarna», omtalar Westermarck i detintressanta kapitlet »Det onda ögat» i skildringen »Sex år i Marocko» (s. 216). Han lämnar även reproduktioner av en mängd amuletter, vilkas figurer bilda det magiskt avvärjande femtalet. Denna tro på femtalets skyddande makt torde i likhet med så många andra magiska föreställningar ha spritt sig från främre orienten Om det »onda ögat» i Mesopotamien jfr Campbell Thompson, *Semitic Magic*, s. 88.. En magisk huvudregel lyder som bekant, att ont skall med ont fördrivas. Lika skyddar mot lika. Bilden av ett öga kan skydda mot det onda ögats inverkan och påträffas därför ofta på amuletter (jfr avb. 1). En blick från det onda ögat var ett angrepp. För att avvärja detta skyndade man att uttala eller med en gest åskådliggöra talet 5, stridsgudens och den skadegörande planetens talsymbol. Denna planets färg var det röda Senantikens astrologer kallade Mars för Pyroëis (den eldfärgade), jfr Boll, *Sternglaube und Sterndeutung*³, s. 49.. Det är därför av intresse, att just denna färg spelar en roll i apotropeisk magi, såsom bl. a. följande exempel från främreasiatisk magi visar: Enligt Anquetil-Duperrons vittnesbörd fördrevs onda andar ur husen hos parserna (Mithradyrkarnas nära anförvanter) genom en ceremoni, varvid en mo-bed (präst) gav var och en en amulett med skrivtecken av rött bläck på ett stycke hjorthud, som först utsatts för eld och i vilket man inlagt fem olika slags ting. Husdjurens horn skulle dessutom denna dag vara målade röda Jfr härom Scheffelowitz, *Die altpersische Religion und das Judentum*, s. 82..

Vad slutligen sambandet mellan Phosphoros, morgonrodnadens gudom, och planeten Mars beträffar, är det möjligt, att det beror på talmystisk spekulation. Sedan urminnes tid torde handen varit symbolisk för morgonrodnadens gudomlighet, *Ῥοδοδάκτυλος Ἥως*, jfr härom Wilke, *Die Religion der Indogermanen in archäologischer Betrachtung*, s. 142 ff. (Mannus-Bibliothek Nr. 31). Cautes' uppåtvända fackla har tydligen symboliserat morgonrodnaden, och denna mytiska gestalts heliga tal kan mycket väl ha varit 5 redan i förindoeuropeisk tid, långt innan planeten Mars i främreasiatisk astral spekulation tilldelats

den femte himlasfären.22. Efter runan < följer i runraden tecknet X, som i regeln återgivit ett frikativt *g*-ljud. I den angelsaxiska runsången har denna runa namnet *gifu* (*gyfu*, *geofu*), vilket är identiskt med ordet *gifu* (fem.), som betyder 'gåva'. Detta runtecken bör enligt den här följda förklaringsprincipen tilldelas talvärdet 6. Talet sex såsom symbol för 'gåva, offer' torde ha en mycket gammal tradition bakom sig hos de ariska folken, att döma av RigvedaJfr Vodskov, Sjaledyrkelse og Naturdyrkelse 1, s. 116., där offerelden kallas »den ene, som utan att flytta sig från sin plats, bringar sex bördor». I mazdaismens kult, som måste ha stått den ur samma ursprung utvecklade Mithrakulten rätt nära, ha offerbröd använts enligt ritualens föreskrifter till ett antal av fyra eller sexSannolikt har 6 varit ett urgammalt heligt tal vid offring. Sex offer bragtes i Kina »sex dyrkansvärda», vanligen i form av sex plattor av halvädelen, de tjänade på en gång som symboler av gudomligheterna och som dyrbara offergåvor åt dem. Man har däri velat igenkänna himmel, jord och de fyra väderstrecken. Jfr Söderblom, Gudstrons uppkomst, s. 217 f. Denna gammalkinesiska offerritual kan mycket väl sammanhånga med en talmystik, som förefunnits hos de asiatiska folkens urfäder.. Offerbrödet har hos de gamle perserna haft namnet *darun*, egentligen 'gåva', ett ord till betydelsen identiskt med det angelsaxiska *gifu*. Om detta fornpersiska offerbröd säger Darmesteter (jfr T&M. 1, s. 321, not 3): »Le *darun*, petit pain non levé, rond, un peu plus grand qu'une pièce de cinq francs. Il y en a quatre ou six suivant l'office... deux sont marqués de neufmarques en trois rangées parallèles». Att snarlika offerbröd använts inom Mithrakulten, veta vi av reliefer på dess monument. Avb. 9 visar Mithra och Solguden vid en rituell måltid. På ett litet bord vid sidan av det större, vid vilket de båda gudagestalterna tagit plats, ligga fyra bröd, märkta med korstecknet.

En intressant, men svårlöst uppgift är det att söka bestämma, vilken germansk gudomlighet, som symboliserats med *g*-runan. Såsom jag i det följande skall visa, tyder åtskilligt på, att denna runas tal, 6, varit symboliskt för Njord (jfr § 41, 6). Denne var som bekant rikedomens, de goda håvornas gud. Talet 6 synes även ha ställts i samband med månen (jfr § 40, 6). Hjalmar Lindroth har i en uppsats »En nordisk gudagestalt i ny belysning genom ortnamn» (Antikvarisk tidskrift 20, n:r 4) sökt tolka Ull och Skade såsom symboliserande den tilltagande och avtagande lyskraften hos månen. Långt bättre i överensstämmelse med känd nordisk mytologi är det att se Njord och SkadeDetta namn sammanställer Lindroth, a. a., s. 51, i likhet med äldre åsikt med gr. *σκοτος* 'mörker'; Hellquist, Etym. ordbok, s. 723, förmodar (med Brate m. fl.) samband med got. *skadus* m. 'skugga' etc. såsom representanter för dessa motsatser hos månens mystiska skådespel. Njord har tänkts såsom den givande, Skade såsom den tagande makten. Att Njord råder över vinden (Gylfaginning 22), stämmer också med karaktären av månggudNjords relation till havet och sjöfarten i nordisk

mytologi förklaras fullt naturligt, om vi i honom se en ursprunglig mångud och icke en »Terra mater», som inom sitt fornskandinaviska kultområde fått byta om kön.. Den grekiska månggudinnan Artemis ansågs av öborna råda över väder och vind, ebb och flod, och primitiva folk förbinda månen och vinden, t. ex. indianerna på Amerikas nordvästkust: mannen i månen är en vän till vindandenJfr Wilke, *Die Religion der Indogermanen*, s. 152 f. och 159..

Vad förhållandet mellan den nordiske Njord och Tacitus' gudinna NerthusOm detta problem senast Magnus Olsen, *Ættegård og helligdom*, s. 249 ff. (*Germania* 40) beträffar, så förmodar jag, att det i själva verket rör sig om två etymologiskt skilda ord: 1. Tacitus *Nerthus* (f.) motsvarar isl. *niarð*-, ett förstärkande prefix (*niarðgiørð* 'kraftbälte' etc), ir. *nert* 'kraft'Jfr Stokes i Fick, Vgl. Wörterbuch⁴ 2, s. 193. (jfr vår folktros »makta» i säden, brödet). Nerthus var ju en jord- och fruktbarhetsgudinna.En viss dag (antagligen på våren) infann sig enligt folkets tro »gudinnan i helgedomen». Prästen ledsagade då en överhöljd vagn, där en mänsklig representant för en gud och en för gudinnan voro inspärade. Mellan dessa firades en förmälning (*ἱερὸς γάμος*), varefter den manlige kontrahenten och prästens manliga medhjälpare, helt säkert slavar, avlivades. — 2. En intressant etymologisk tydning av namnet *Njörðr*, för ett halvt århundrade sedan framställd av Schweizer-Sidler, har nyligen upptagits och vidare utförts av Franz Rolf SchröderJfr Schröder, *Germanentum und Hellenismus*, s. 51 ff.. Ordet motsvaras så när som på avljudsstadiet av det fornindiska *nrúh* 'dansare'. Till Schröders utförliga argumentering vill jag ytterligare foga påpekandet, att i Snorres Edda Njord skildras såsom ägare av de vackraste benen bland asarna, de voro t. o. m. vackrare än Balders. Detta passar väl såsom relik av en ursprunglig egenskap av dansgud. En mängd primitiva folk utföra rituella danser vid nymånens framträdandeJfr Wilke, *Die Religion der Indogermanen in archäologischer Betrachtung*, s. 6 och s. 233 med not 1., och i Sverige finnes seden att niga för nyet och att hälsa »Nykongen», som ger rikedom och fruktbarhetJfr Hyltén-Cavallius, *Wärend och Wirdarne* 1, s. 302..

23. Namnet på *w*-runan Þ skrives hos angelsaxarna *uyn*, *wyn*, *wen*. Ordet betyder 'fröjd, välbehag'. Denna benämning är med all sannolikhet den ursprungliga eller står denna ytterst nära. Om det fornisländska namnet sakna vi kännedom, enär runan ej finnes i den yngre runradenDet isländska namnet på bokstaven *v* i latinsk skrift *vend* är ett lån från angelsaxiskan (jfr Bugge, *Norges Indskrifter*, Indl., s. 59).. Det gotiska namnet *uwinne* = *winja* betyder 'betesplats (*voμή*)' = 'den plats, där boskapen har det behagligt'Jfr Feist, *Etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache*², s. 431. Den germanska ordstammen hör samman med fornind. *vánati* 'önskar, älskar', lat. *venus* 'lust' etc., här torde en övergång från en ursprunglig abstrakt betydelse till konkret föreligga, eller ock

har det ursprungliga ordet ersatts av en suffixutvidgad form. Talvärdet för runan Þ, n:r 8 i futharken, bör enligt den förklaringsprincip, som här följes, vara 7. Detta stämmer synnerligen väl med vad vi säkertveta om Mithramysteriernas talsymbolik; 7 var, såsom vi i det föregående lärt känna, denna mysteriereligiöns älsklingsstal. Det var, såsom jag tidigare framhåvt, icke speciellt ägnat åt Mithra, utan syftade i första hand på den sjunde världssfären, målet för mystens strävan mot den gudomliga höjden. Talet 7 symboliserade sålunda ungefär vad man med kristen terminologi skulle kunna kalla salighetens rike eller förgård. Runnamnet passar sålunda väl samman med Mithralärans åskådning.

24. Namnet på *h*-runan H är i den angelsaxiska runsången *hægl* (*haegil*, *hegel*), ordet betyder på angelsaxiska 'hagel'. Det fornisländska och fornnorska namnet på *h*-runan är *hagall*. I den norska rundikten är dess namn behandlat som ett maskulint ord, men förklaras såsom betydande 'hagel', vilket ord i fornnorskan (*hagl*) var neutrum. Detta namn kan icke gärna till sin belagda betydelse vara ursprungligt. Det ord, som nu i nordiska språk betyder 'hagel', har emellertid med all sannolikhet egentligen betytt 'sten', väl närmast liktydigt med 'kristallisk sten' (vi säga ju ännu ofta *hagelsten* i st. *f. hagel* och *hagelkorn*, och i fornsvenskan är ordet *haghlsten* belagt i betydelse 'hagelkorn') Jfr Hellquist, Etym. ordbok, s. 220.. Från sina förfäder ha helt säkert perserna och efter dem mithraisterna övertagit en bland många primitiva folk konstaterad tro, att himlavalvet vore av sten (kristallisk sten). Det avestiska ordet för 'sten' *asman* förekommer på flere ställen i de heliga skrifterna i betydelsen 'himmel' Jfr Bartholomae, Altiran. Wörterbuch, sp. 208.. I Avesta står *Asman*, det religiöst dyrkade himlavalvet, i nära förbindelse med Mithra (jfr T&M. 1, s. 160). Om nu Solens och Mithras sfär var den sjunde, måste Asmans sfär, fixstjärnhimlen, ha betraktats såsom den åttonde: »En joignant à ceux des planètes le ciel des étoiles fixes, on arrivait au total de huit. De là le caractère sacré de l'ogdoade», säger Cumont (jfr T&M. 1, s. 120, not 2). Är runnamnet *hagall* (*hægl*) till sitt ursprung identiskt med Mithralärans *Asman*, bör runmagien även därifrån ha övertagit dess heliga tal, som utan tvivel varit 8. Om vi börja runradens talvärdeserie med *u*-runan, får *h*-runan, n:r 9 i futharken, i den verkliga ordningsföljden åttonde platsen, dess tal bör sålunda vara 8.25. I den angelsaxiska runtraditionen nämnes *n*-runan þ *nyd* (*naed*). Detta ord är tydligen identiskt med ags. *níed*, *néd* (angliskt) och *nyd* (västsaxiskt), som betyder 'nöd, nödvändighet'. Härmed stämmer fonetiskt och semasiologiskt det fornisländska och fornnorska runnamnet *naudr* (fem.), senare *naud*, som betyder 'nöd, tvång'. Det germanska substantivet är bildat av den indoeuropeiska roten **neu-* 'tränga' (jfr Torp i Fick, Vgl. Wörterbuch⁴ 3, s. 298). Detta namn överensstämmer på ett slående sätt med den senantika Mithrareligionens Ananke, nödvändighetens, ödets gudamakt (jfr T&M. 1, s. 86 med not 10 och s. 152). Mithraisternas

synkretistiska lära har uppenbarligen, sedan den inkommit i det romerska kejsardömet, tillika med mycket annat övertagit denna ursprungligen abstrakta gudomlighet från den talmystiska riktningen inom den grekiska filosofien. Det samma är förhållandet med den från Egypten stammande sethianska mysteriereligionen, jfr Wünsch, Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom, s. 94 ff.. Vi veta, att redan Pythagoras lärde, att Ananke omgav världsalltet: »*Πνθαγόρας Ἀνάγκην ἔφη περικεσθαι τῷ κόσμῳ*» (Aetios 1, 25, 2). Vidare utformades Anankeläran av Platon (jfr Staten 10, 616 ff.): själavandringen är underkastad Anankes makt, inför hennes tron måste själarna infinna sig, så fort de valt en ny levnadslott. Enligt Proklos var den mithraistiska Ananke identisk med etern (*Αἰθήρ*), och orphikerna synas ha identifierat en så benämnd gudamakt med natten (*Νύξ*) Jfr Eisler, Weltenmantel und Himmelszelt, s. 415 och s. 651, not 16.. Om Ananke, alltings yttersta grund, tänkes omsluta världsalltet med dess 8 sfärer, bör den ju själv befinna sig i en övervärldslig nionde rymd (etern, natten). I så fall måste (i analogi med vad vi veta om den sjunde och antagit om den åttonde) dess heliga tal ha varit 9, vilket just är det talvärde, som runan med samma namn, n:r 10 i futharken (fornisl. *naudr* = gr. *ἀνάγκη*), erhåller i enlighet med den här utvecklade *upark*-teorien. Samma plats intar *naudr* i Odens trollsånger i Eddan (se härom i det följande § 40, 9). Såsom en märkligt skyddande magisk runa omnämnes *naudr* också i Sigrdrífomál (str. 7). 9-talet är det magiska talet framför andra i Eddadikten: nio nätter hängde Oden i offerträdet, innan han fann runorna, Valhall hade 540 = 60 × 9 portar Jfr Schröder, Germanentum und Hellenismus, s. 15 ff. Taluppgiften har förts till Norden från ett germanfolk, som icke räknat med storhundrade (= 120)„ nio trollsånger sjunger Groa, efter nio nätter lovar Gerd möta Frö o. s. v. Ytterligare exempel kan den intresserade finna under *neun* i Hoops' Reallexikon.. I fråga om Oden finna vi ofta talet 18 = 2 × 9, varom närmare i § 32. Såsom runkunnighetens och trolldomskonstens gud representerades Oden i viss mån av talet 9, om ock hans runradstal (såsom vi skola se) var 18, en multipel av det förra, vilket måste ha varit en potensierad symbol för gudamakten över huvud (9 = 3 × 3). De stora religiösa festerna i Norden (i Uppsala och Lejre) voro enligt vad vi ur olika källor veta anpassade efter niotalet i fråga om sin årliga återkomst och offrens antal Jfr härom senast Wessén, Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria, s. 187—194.. Att runornas magiska tal *κατ' ἐξοχήν* varit 9, återspeglas ännu av en dansk folkvisa (Grundtvig, Danm. Folkev. i Udv., 1882, s. 315):

Nætter ni og Dage ni sad hun på jordfaste Sten til hun finge sendt den Kongens Søn sine runer igjen.

Samma vittnesbörd ha vi från svensk folktro: den som stjal Odens runokavle kan se nio alnar ned i jorden Jfr Hyllén-Cavallius, Wärend och Wirdarne 1, s.

223.. Den magiska makten hos talet 9 betygas även av en sen tids folkmedicin, där »nio slags örter» är ett verkningsfullt medelJfr Reichborn-Kjennerud, *Maal og Minne*, 1923, s. 49.. I främreasiatisk och europeisk magi är 9 överallt det trolldomskraftiga talet framför andra, det som användes, då det gäller en besvärjelse, som icke riktar sig till någon bestämd makt. Det kan, såsom jag i föregående kapitel nämnt, betecknas som undrets tal. Ett urval bland de oräkneliga exemplen på magisk användning av talet 9 kan här vara av intresse: Den kärlekskranka jungfrun hos Vergilius försöker att draga till sig Daphnis från staden genom att knyta tre knutar på tre olikfärgade snören. En jude säges ha förhäxat profeten Muhammed genom att knyta nio knutar på ettsnöre. Plinius berättar, att vissa människor trodde sig kunna bota smärtor i ljumsken genom att taga tråd från en spindelväv och knyta sju eller nio knutar och fästa den i patientens ljumske. I Ryssland anses nio härvor garn fästa kring ett barns hals skydda mot scharlakansfeberJfr Frazer, *Den gyllene grenen*, s. 288 f.. Vid den heliga upanayana-ceremonien i Indien slingrar gossen den heliga gördeln, vilken är försedd med en, tre och fem (alltså 9) knutar, tre gånger om midjan. För att avlägsna sjukdomsdemoner brukas inom Parsismen nio videkvistar och nio hårstrån från en hingst, nio från en hankamel, nio från en tjur och nio från en gumse. Vid de persiska reningsceremonierna gjordes nio hål i jordenJfr Scheftelowitz, *Die altpersische Religion und das Judentum*, s. 5, s. 83 och s. 89. Rörande det ovan sist nämnda fallet bör man erinra sig de nio offerhålen, de s. k. älvkvarnarna, i norden. Inom antiken ha vi att erinra oss talet nio såsom antalet av pontifices och augures m. m. (jfr Dieterich, *Kleine Schriften*, s. 351, not 3, jfr även s. 353).. Att niotalet spelat en roll i mithraistisk magi, se vi bl. a. av inskriptionen på den i § 14, 6 beskrivna ringen. Tecknen äro här ordnade i grupper på 9: $\Theta\Theta\Theta\Delta\Delta\Delta + 3$ stjärnor (= 9 tecken); $\text{NEA}\Pi\text{OAE}\Sigma + 1$ stjärna (= 9 tecken); $\text{AXO}\Delta\Delta\Delta\text{YYYY}$ (= 9 tecken). De mithraistiska eller av mithraismen influerade magikerna i senantiken ha utan tvivel vid sina ceremonier vänt sig till Ananke, den makt, som i senantik mysticism ansågs vara orsaken till allt (jfr ovan). Sannolikt har runradsbildaren icke blott lånat namnet på runan $\dagger$ från denna miljö (fornisl. *naudr* = Ananke) utan även själva tecknet. På Mithramonumenten förekommer en liknande magisk figur av otvivelaktigt astralmystiskt ursprungJfr närmare härom min redan nämnda uppsats i *Arkiv f. nord. filol.* 43, ny följd 39, s. 106 f. (jfr dessutom stjärnorna på den ovan omtalade trollringen). Genom en grekisk text (T&M. 1, s. 357) veta vi även, att korstecknet hos Mithradyrkarna använts för att fördriva demoner. Detta kan uppenbarligen icke ha det ringaste med det kristna korset att göra. Snarast ha vi att räkna med samband med det babyloniska ideogrammet för 'gud' en sexuddig stjärna (som med tiden förlorat ett tvärstreck). Man kan lätt tänka sig, att en mithraistisk mager låtit besvärjelseordet *Ananke* (= det måste ske) åtföljas av ettkorstecken. Runradsbildaren torde ha funnit detta lättristade tecken (ett kors med sned sido-

arm) bättre lämpat för runskriftens fordringar än det grekiskt-romerska *n*-tecknet. Ävenledes bör han däri ha sett en större magisk kraft och därför upptagit detsamma i det mystiska alfabet på 24 runor, vilket han sannolikt skapade med användande av ett äldre alfabet med färre runtecken (19 à 20), som efter latinskt mönster redan en eller annan generation tidigare kommit i bruk bland germanerna och använts vid uppteckningar på träJfr härom den i föregående not nämnda uppsatsen..

Vad slutligen 9 såsom magiskt tal beträffar, är detta tvivelsutan icke helt ett arv från senantiken. Tron på detta tal såsom trolldomskraftigt ha utan tvivel forn-germanerna ärvt från sina indoeuropeiska förfäderJfr Neckel, *Altgermanische Kultur*, s. 98, och Clemen, *Religionsgeschichte Europas* 1, s. 222.. Endast namnet på runtecknet med detta tal är ett tydligt lån, talets symboliska betydelse däremot måste vara något uråldrigt. Vi behöva blott erinra oss de i regeln nio stenarna i domarringarna från tiden före järnåldern, de nio offergroparna, de s. k. älvkvarnarna, som sannolikt äro ännu äldre, för att förstå detta. Helt blottade på talmystik ha germanerna säkerligen icke varit före sitt sammanträffande med senantikens mysticism.

26. Runan *l*, som i futharken följer efter *n*-runan och sålunda bör ha haft talvärdet 10, erbjuder ett rätt kinkigt problem. Såsom namn på *i*-runan ha både angelsaxisk, nordisk och gotisk tradition ett ord, som betyder 'is', ett namn som vid första påseendet synes bero på svårigheten att finna ett lämpligt ord bland de få, som begynna med *i*-ljudet i germanskan. Gå vi till grekisk-orientalisk tal-spekulation i senantik tid, lära vi emellertid, att tiotaletSe härom Reitzenstein, *Das iranische Erlösungsmysterium*, s. 160. ansågs vara *ψυχονόος*, d. v. s. »själ-laskapande». Nu associerades emellertid det grekiska *ψυχή* 'själ' (på grund av bl. a. ljudlikhet) med det etymologiskt besläktade adjektivet *ψυχρός* 'fuktigt kall'. Redan före Platon torde man hava skilt mellan tvenne krafter hos människoanden: den ena eldigt varm = *ὁ θυμός*, den andra fuktigt kall = *ἡ ψυχή*. Den förre ansågs sträva upp motetern, den senare hade däremot tendensen att sjunka ned till den fuktiga moder JordJfr Eisler, *Weltenmantel und Himmelszelt*, s. 557.. Runnamnet med betydelsen 'is' kan därför tänkas stå såsom en symbol för köldens magiska kraft. Såsom i nästa kapitel skall visas, lämnar oss Eddasångernas magi belägg på, att den galderkunnige nordbon tillmätte tiotalet kraft att betvinga själar, vilka lämnat sina kroppar (hamnar) för att nattetid färdas omkring i luften — de s. k. »tunridorna», som omnämnas i den tionde av Odens trollsånger (jfr § 40, 10). Vi skola även finna exempel på tiotalets »kall»görande, d. v. s. dödande makt i galderdiktning och runmagi (jfr § 45, 3 och § 61). Att tiotalet och tal, som innehålla detsamma (multipler därav), äro olycksbringande torde ha varit en gemensam arisk föreställning, om icke ännu äldre. I

det nutida Indien anses alla tal, som sluta på noll, vara olycksbringande, varför t. ex. pärlband i regeln uppvisa ett ojämnt antal pärlorJfr v. Glasenapp, Der Hinduismus, s. 372..

27. Runan 𐌺, ursprungligen tecken för *j*-ljudet, har i den magiska runföljden liksom i futharken följt efter *i*-runan och bör sålunda tilldelas talvärdet 11. Dess angelsaxiska namn är *gēar* 'år'. Härtill svarar fullständigt det fornisländska namnet *ár* 'år', som förutsätter ett samnordiskt **jāra*, vars *j* liksom övriga *j* i uddljud gick förlorat i det sjätte århundradet (varefter tecknet började användas som vokaltecken). Denna runa har tydligen varit fruktbarhetens symbol inom den gammalgermanska bokstavsmagien. Fruktbarhetsguden Frö nämnes ju *ár-guð* på fornisländska, och i åtskilliga runinskrifter har runan 𐌺, brukad såsom lönnruna, betydelsen 'åring, årsväxt' (jfr § 56 och § 64). Att talet 11 tillmätts betydelse såsom gynnsamt för fruktbarhet framgår av många folks magiska bruk. Hyltén-Cavallius berättar från norra SmålandJfr Wärend och Wirdarne 1, s. 386.: »När käringen lägger hönan på ägg, iakttag hon, att lägga ett hästsko-söm ibland äggen och säga:

»Jag lägger min höna på elfva ägg; jag sätter min fot emot femte vägg. Tio hönor och en tupp!»Hon tror sig på detta sätt få många hönor i kullen». — Vore det här fråga om, att blott hönorna skulle bli fler än tupparna, kunde det lika väl ha hetat »tio ägg» och »nio hönor och en tupp». Talet elva har nog sin särskilda betydelse, ärvd från en för länge sedan svunnen tidHär kan erinras om de elva äpplen, som Skirne bjuder Gerd från Frö (*árguð*), jfr Skirnismál, str. 19. Magnus Olsen har visserligen föreslagit läsarten *ellilyf* = 'lægemiddel mot alderdom' (jfr Festskrift til Torp, s. 116). De två handskrifterna ha dock bägge *ellifu* = 11, vilket mycket väl kan vara det ursprungliga, Eddadikten är ju full av talmystiska antydningar.. I en serie talramsor, som samlats av H. F. FeilbergTallene i folkets brug og tro, Dania 2, s. 185 ff., finna vi, att 11 ovanligt ofta förbindes med feminina djur, kvinnor eller bröllop: »elleve gjeiter uti fjella», »onze mille vierges», »11 piger, som er bedragne», »11 ladies dancing», »onze truies», »11 holdt a mit brøllup». Säggen om Ursula och 11000 jungfrur torde vad talmystiken beträffar gå tillbaka till forngermansk föreställning. Ursula fortsätter med all sannolikhet en förkristen fruktbarhetsgudom (*Nehalennia*), och i många trakter av Tyskland säger man '*Urschelberg*' efter Ursula i st. f. '*Venusberg*'.Jfr Güntert, Kalypso, s. 97.. Måhända ligger en urgammal talmystisk observation till grund för uppfattningen av talet 11 såsom symboliskt för fruktbarhet och årsväxt. Ett solår (365 dagar) överskjuter ett månår (354 dagar = 12 × 29½) med just elva dagar. För att ett verkligt år skulle gå till ända, måste 11 dagar förflyta över det gamla månåret. Dessa 11 dagar antogos väl därför utöva ett sällsamt magiskt inflytande på årets växtkraftEller ock går denna talmystiska

föreställning tillbaka till en tid, då zodiaken hade blott elva stjärnbilder (jfr Boll, Stern Glaube und Sterne Deutung³, s. 7).. Att talet 11 betraktats såsom symboliskt för fruktbarheten hos mithraisterna, låter sig icke direkt bevisa. Deras fruktbarhetsgud var Kronos-Saturnus med tillnamnet Frugifer.. Att så emellertid varit förhållandet är rätt troligt, ty hos iranernas systerfolk de ariska indierna uppträder talet 11 vid religiösa ceremonier, som troligen varit eller ännu tydligen äro förknippade med fruktbarhetsriter: vid fullmåneoffret bragtes åt Agni-Soma en kaka på elva små skålar. Jfr Vodskov, Sjaeledyrkelse og Naturdyrkelse 1, s. 435. Om sambandet mellan Soma och månen samt denna himlakroppss betydelse för fruktbarheten, jfr Wilke, Die Religion der Indogermanen, s. 145 ff., 155 ff.,

och än i dag brukar folket i Nordindien på elfte dagen i månaden Phālguna (februari—mars) gjuta ett dryckesoffer över rötterna på det heliga trädet Emblica officinalis under böner om fruktsamhet för kvinnorna, hjordarna och skörden. Jfr Frazer, Den gyllene grenen, s. 147.. Att talet 11 spelat en roll inom senantik bokstavsmagi, hava vi redan sett (jfr den i § 3, 8 behandlade saturnala besvärjelseformeln, som av allt att döma varit riktad mot en persons fruktsamhet).

28. Den runa som har betecknat *p*-ljudet, är i flera avseenden svår att bestämma: man har tvistat om dess ursprungliga utseende (den har redan tidigt ersatts av *b*-runan) och man står i tveohänsenhet, när det gäller att närmare bestämma dess plats inom den äldsta runraden. Den kan ha följt efter *j*-runan såsom på den älsterdomliga Kylverstenen (jfr § 49) eller haft sin rätta plats först efter det fonetiskt mystiska tecknet *Ĵ*, såsom fallet är på Vadstenabruksteaten och på Charnayspännet. För den senare möjligheten talar det större antalet av runradsmärken (även Themsenkniven visar en dylik anordning, jfr § 51). Ledande forskare ha också i regeln betecknat *p*-runan såsom n:r 14 i futharken (Bugge m. fl.). Därmed är emellertid ingalunda avgjort, att icke Kylverstenen, som visar en uppställning av futharken utan skiljemärken mellan de tre s. k. ätterna, kan representera ett primitivare stadium. Den från Kylverstenen avvikande ordningsföljden på de tre amuletterna — även Themsenkniven, ett miniatyrsvärd, bör måhända betraktas som en sådan — kan mycket väl bero på ett extra magiskt konstgrepp. Det rör sig ju om, vilken runa, som lämpligast bör stå på trettonde platsen. Det kan tänkas, att en senare tid utpekulerat, att den magiska kraften förhöjdes, om man lät den runa, vars magiska tal var 13, även i futharken få denna plats. Vid behandling av runtecknet *Ĵ* (§ 29) skall denna hypotes vinna i sannolikhet. Talförhållandena i vissa galderartade dikter och en gematrisk uträkning av de få magiska inskrifter, där detta tecken eller *p*-runan ingår, kommer sedermera att ytterligare styrka densamma. Vi ha sålunda att för

p-runan (? på Kylverstenen och |^J på Charnayspännet) med stöd av en bevisföring, som tillsvidare blott kan antydast, såsom talvärde ansätta 12, ej 13, vilket skulle ha blivit dess nummer, om vi följt de amulettartade runminnesmärkenas teckengruppering. Beträffande runans ursprungliga namn stå vi åter inför ett dilemma. Den angelsaxiska runsången nämner *p*-runan *peorð*, men vad detta skall betyda, låter oss den här delvis defekta dikten blott osäkert förmoda. Att det angelsaxiska ordet på något sätt står i samband med ett keltiskt ord (kymriskt *perth* 'buske, häck' etc.) är synnerligen troligt Jfr härom Pedersen, *Aarbøger*, 1923, s. 61., men detta utesluter icke, att en omformning kan ha skett av ett äldre namn, som man på britannisk botten icke längre rätt förstod. Runans gotiska namn är enligt Salzburghandskriften *pertra*, ett ord, vars betydelse icke kan finna någon förklaring ur det rent germanska ordmaterialet. Forngermanskan hade ju få inhemska ord med uddljudande *p* (vilket som bekant beror därpå, att i det indoeuropeiska urspråket ett *b* i denna ställning varit rätt sällsynt). Allt talar för, att den som ordnat den äldre runraden, då det gällt *p*-tecknet varit tvungen att välja ett icke germanskt ord såsom runnamn. Den som har kännedom om Mithrakulten i det Romerska riket behöver icke vara tvehgäsen om det heliga namn, som i denna religions nomenklatur osökt erinrar om det gotiska runnamnet *pertra*. Det bör givetvis vara *petra* (*genetrix*) = '(den födande) klippan'. Mithra nämnes ju i inskrifterna *ὁ θεὸς ἐκ πέτρας*, den ur klippan födde guden (jfr T&M. 1, s. 159 f.). Sannolikt har legenden om gudens sällsamma födelse uppstått därigenom, att den persiska mazdaismen lärt, att Mithra blivit född av fixstjärnhimlen, som sedan primitiv indoeuropeisk tid ansågs vara av sten (jfr § 24 om *Asman*). Sedermera har väl *Terra mater* motsvarat *Speñta-Armaiti* i Avesta (jfr T&M. 1, s. 133 f. och s. 138). Kejsartidens Mithrakult har övertagit dyrkan av moder Jord från Armenien och Kappadokien. I det sistnämnda landet var enligt vad som finnes säkert betygat årets tolfte månad helgad åt denna gudomlighet (jfr T&M. 1, s. 107, not 8 och s. 138). I ett mithreum i Dormagen har man funnit tolv stenkulor på samma ställe (jfr T&M. 2, s. 388). Utan tvivel har detta antal varit av symbolisk betydelse. Man har gissat på årets tolv månader. Närmare ligger enligt mitt förmenande antagandet, att dessa stenkulor varit tolv, emedan detta tal hos mithraisterna var helgat åt jordens gudomlighet, *Terra mater*. Ytterst torde detta tal bero på zodiakens tolv stjärnbilder, ur vilka Mithra fötts (jfr avb. 10). »Ou est donc amené à penser que le Mithra naissant de la pierre est la personnification de la lumière jaillissant à l'aurore de l'endroit où la calotte du firmament semble reposer sur les hauteurs qui ferment l'horizon», säger Cumont, T&M. 1, s. 160. Vid horisonten måste ju alltid någon av zodiakens tolv stjärnbilder befinna sig, och ur någon av dessa har man väl ursprungligen tänkt sig, att Mithra trätt fram i tillvaron. Senare har myten om hans födelse ur klippan utbildats. Jag anser därför, att man har goda grunder att anse *p*-runan vara symbolisk för jordens magiska

krafter. Detta bestyrkes även av talmagien i Eddasångerna (Odens *tolfte* troll-sång, jfr § 40, 12) samt av angelsaxisk galderdikt (jfr § 44, 3). Ett av råden till Loddfavne i Hávamál lär även, att jord neutraliserar dryckers verkan:

»Då öl du dricker, anlita jordens krafter!«

och till samma dikt är fogat ett tillägg av senare hand: »Jord botar ölrus«Jfr Åkerblom, Den äldre Eddan 1, s. 61 och s. 61, not 1, där det folkliga medlet mot rus, att lukta på jord, omnämnes.. Här torde tvivelsutan en gammal magisk och naturfilosofisk teori ligga till grund. »För luftandarna (själarna) är det döden att bliva till vatten, för vattnet är det döden att bliva till jord«, säger HerakleitosDiels, Die Fragmente der Vorsokratiker⁴ 1, s. 85, n:r 36 (jfr härom Eisler, Weltenmantel und Himmelszelt, s. 489).. Verkan av en dryck, det våtaelementet, bör sålunda neutraliseras av det torra elementets krafter, d. v. s. jordens. Rörande denna åskådning inom folkmedicinen har I. Reichborn-Kjennerud givit en instruktiv utredningMaal og Minne, 1923, s. 4 ff.. Denna hos forngermanerna spridda tro på jordens magiska kraft att bota följderna av ett dryckeslag torde kasta ljus över den mystiska och hittills otolkade roll, som tillkommer runan *peorð* i den angelsaxiska runsången: (*Peorð*) *bīþ symbleplega and hleahor wlancumþær wigan sittap on béorseleblīþe ætsomne*

= »*Peorð* är städse spel och skämt för stolte män ..., varest kämpar sitta i ölsalen glada tillsammans«. Man har gissat på, att *peorð* skulle varit namnet på en munter dans. En långt naturligare förklaring bjuder antagandet, att männen bänkade vid dryckesbordet brukade glammande skämta om *p*-runan och vad runmagien stadgade om ett lyckosamt drickandeJfr *Puetra!* i en trollformel mot hicka, Ohrt, Danmarks Trylleformler 2, s. 35. Kanske en onomatopoetisk ombildning av *p*-runans namn?.

29. Ett knappast mindre brydsamt problem erbjuder den runa, som på Kylverstenen följer efter *p*-runan, men på alfabetamuletterna (Vadstenabrakteaten etc.) står omedelbart efter denna, tecknet 1 (h). Denna runa tyckes redan från den äldre futharkens första tider ha varit ytterst litet i bruk. Man har i allmänhet antagit, att dess fonetiska valör skulle ha varit någon nyans mellan ett *e*- och ett *i*-ljud, men forskare ha icke saknats, som ifrågasatt, om denna runa över huvud taget någonsin varit ett ljudteckenT. ex. Wimmer, Die Runenschrift, s. 135.. Att döma av den angelsaxiska runsången har denna runa haft ett namn, som betytt 'idegran': (*Eoh*) *bīþ útanunsméþe tréow, heard, hrúsan fæst,hyrde fýres, wyrtrumum underwreded,wynan on éþle*

= »*Eoh* är utvändigt ett icke glatt träd, hårt, jordfast, eldens väktare, nedtill stöttat av rötter, en fröjd på ärvd grund«. Hos germanerna har idegranen sedan

urminnes tid varit ett heligtträdJfr Hoops, Reallexikon under *Eibe*.. Sannolikt har det stora offerträdet vid Uppsala hedna tempel just varit ett sådantJfr Löffler, De svenska landsmålen, 1911, s. 646 ff.. »Av alla de medel, som forntidens germaner anlitade för att skydda sig mot häxeri, var idegranen ett bland de verksammaste, och därför buro de alltid en liten kvist eller en bit av stammen närmast kroppen», säges i ett arbete om växternas betydelse i folktronJ. Henriksson, Växterna i de gamlas föreställningar, seder och bruk, s. 55 (arbetet innehåller en hel del intressanta upplysningar, delvis hämtade från en otryckt medeltida handskrift; tyvärr angives icke källan i varje särskilt fall). Jfr även Gessmann, Die Pflanze im Zauberglauben, s. 33.. Idegranen, som i nordliga länder i vår tid (t. ex. i England) är ett typiskt kyrkogårdsträd, torde från medelhavsländernas cypress ha övertagit rollen av symbol för döden eller rättare livet efter döden. En tydlig karaktärslikhet finnes ju mellan de båda trädslagen. Hos antikens folk, greker och romare, var cypressen helgad åt underjordens gudamakter, det nämndes det »dystra» trädet. Hos perserna var cypressen det heliga trädet framför alla andra. Den har på ett mystiskt sätt varit förknippad med deras ljusdyrkan och vördades såsom en symbol för Ormuzds (Ahura Mazdas) rena ljus. På forntida persiska gravstenar är cypressen ofta avbildad tillsammans med ett lejon, även det en ljussymbolJfr Philpot, The sacred Tree, s. 39 och s. 13.. Inom den romerska kejsartidens Mithrakult har enligt vad monumenten lära oss cypressen varit en av de heliga symbolerna (jfr T&M. 1, s. 195 f.). »Il est probable que le conifère toujours verdoyant, d'une longévité fabuleuse, dont le bois passait pour incorruptible, et auquel on attachait une signification non seulement religieuse mais funéraire, était devenu un symbole d'immortalité», säger Cumont (T&M. 1, s. 196). Måhända ha perserna övertagit föreställningen om cypressen såsom symbol för odödligheten från assyrisk-babylonisk åskådning»En cypress är en konung, min herre, som skänker liv åt många människor», har en präst yttrat till Assurbanipal (jfr Alte Orient XII, 12, 2, s. 24).. Har cypressen inom mithraismen liksom i denna religions ursprungsland Persien varit en symbol för Ahura Mazda (Ormuzd), har den även kunnat användas såsom symbol för denna gudoms heliga tal. Inom Mithrareligionen sammanmälte den helleniske Zeus med Ahura Mazda, den persiskehimmelsgudenDen nämnes i en av Avestas hymner (yasht 17, 16): »Ahura Mazda, den störste, den bäste bland gudar» (jfr *Jupiter optimus maximus*, § 9 ff.).. På mithraistiska monument bär denna senantika gudomlighet ofta även namnet *Caelus*, har sålunda uppfattats som en personifikation av den gudomliga himlen (jfr T&M. 1, s. 137). Av Herodotos framställning av de gamla persernas religiösa föreställningar (bok 1, kap. 131) framgår, att desse dyrkat Ormuzd, d. v. s. Ahura Mazda, såsom »himmelens hela omkrets» (τὸν κύκλον πάντα τοῦ οὐρανοῦ Δία καλέοντες, säger Herodotos; redan han identifierade sålunda Zeus med Ahura Mazda). Den persiske överguden var sålunda de tolv stjärnbilderna + det sam-

manhållande momentet däri: gudomens heliga tal bör sålunda enligt astralmystisk åskådning ha varit 13. Man kan ej gärna tvivla på, att Dolichenuskultens »Jupiter optimus maximus» och mithraisternas Jupiter-Caelus, som för övrigt i en inskrift kallas Zeus-Oromazdes, bägge leda sitt ursprung från den främreasiatiska gudom, vilken hos perserna dyrkats som Ahura Mazda. Den förstnämnda bör enligt vad jag tidigare påpekat vara identisk med *ὁ τρισκαίδεκατος θεός*, den trettonde guden. Dolichenuskultens bokstavsmystiska inskriptioner bestyrka ju detta redan i sig självt högst sannolika antagande (jfr ovan § 5 och § 9). Vi ledas av denna mytologiska jämförelse till samma resultat, till vilket den ovan angivna astralmystiska spekulationen förde oss: gudens tal bör ha varit 13. Det talmystiska betraktelsesätt, som ligger bakom talet 13:s helighet kan förvisso synas en nutidsmänniska absurt. Det har icke desto mindre en hel rad väl bestyrkta paralleller inom forntidens mytologiska tänkande. Jfr Weinreich, *Lykische Zwölfgötter-Reliefs* (Sitzungsb. der Heidelberger Ak. der Wissenschaften, 1913) och samme förf., *Triskaidekadische Studien* (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, 1916).. Och inom en religion, som i mycket fortsätter mithraistisk åskådning, nämligen manikeismen, träffa vi alldeles samma betraktelsesätt. »Zwölf Stunden und wirkliche Glieder ergeben zusammen Dreizehn (das Ganze), und diese Dreizehn sind ein Tag und ein Gott», säger Reitzenstein till förklaring av en lärosats i en på kinesiska bevarad manikeisk skrift *Das iranische Erlösungsmysterium*, s. 154. Om talet 13 jfr ytterligare samma arbete, s. 155 f., s. 161 f., s. 224 f. och s. 229.. Hos manikéerna har visserligen talet 13 varit Aion-Zervans heliga tal. Härav följer emellertid icke, att så varit förhållandet redan inom Mithrareligionen. Manikéernas Aion var sannolikt en sammanmältning av egenskaper hos fornpersernas Zervan (den oändliga tiden) och Ahura Mazda. Hos senantikens mithraister har nog liksom inom den närstående Dolichenuskulten det »rågade» tolvtalet (= 13) varit den talsymboliska representanten för en modifierad Zeus (Jupiter-Caelus). Ett av denne mithraistiske ljus- och himmelsguds emblem har, såsom ovan nämnts, varit cypressen. För nordens germaner måste idegranen ha tätt sig såsom den närmaste motsvarigheten till detta söderns träd. Det passar därför utmärkt att med Bugge och andra runforskare såsom namn för den runa, som haft talvärdet 13, ansätta ett forngermanskt **iwaZ* fråga om detta runteckens ursprungliga förebild hänvisar jag till min uppsats i *Arkiv f. nordisk filol.* 43, ny följd 39, s. 105 f. Tecknet n:r 13 ? (variant J förklaras enklast ur ett latinskt Z. Jag antar, att det likt det följande tecknet fått sitt namn med hänsyn till utljudet och betecknat ett tonande s-ljud (z). Utharkrunan n:r 14 torde ha betecknat ett tonande š-ljud (ž), som tidigast uppstod efter i-vokal. Sedermera sammanföll dessa ljud för att slutligen i Norden över ř (troligen uttalat ungefär som i tjeckiskan) övergå till ett r-ljud. Redan på ett mycket tidigt stadium har ? varit ett överflödigt tecken och därför ersatts av Y. med betydelsen 'idegran'. Vi hava i det föregående sett, att talet 13

spelat en betydande roll inom de senromerska soldatreligionerna (§§ 5 och 9 m. fl.). En gematrisk analys av en serie magiska runinskrifter skall längre fram visa, att talet 13 även haft en central betydelse inom den forngermanska alfabetmagien. Att detta tal även i rätt sen tid haft en betydelsefull innebörd inom germansk religion, framgår därav, att man på Island hade 13 tingsplatser och 39, d. v. s. 3×13 tempelJfr Chantepie de la Saussaye, *The Religion of The Teutons*, s. 360.. Vår tids skygghet för talet 13, en vantro, som särskilt hör hemma hos folk av germansk stam, torde till väsentlig del bero på detta tals magiska styrka inom forngermansk och främreasiatisk religiös mystik. Det har sannolikt varit liksom alltför starkt laddat med magisk kraft och därigenom för gemene man blivit tabu. (Först i andra hand och sent torde kristen åskådning ha spelat in.)

Av ej ringa intresse ur religionshistorisk synpunkt är frågan, vilken den forngermanska gudomlighet är, som kan tänkas till följd av »interpretatio Germana» en gång ha identifierats med den mithraistiske Zeus-Oromazdes. Det kan icke ha varit Oden, den på Sleipne framsprängande stormguden, vars heliga tal varit 18 (jfr § 32) och som i egenskap av trolldomsgud därtill varit förbunden med det i 18 ingående talet 9. Ej heller kan det ha varit Ty, som vid tiden för runskriftens uppkomst och veckodagsnamnens inlånande från romarna varit stridens och segrers gud och därför tilldelades talet 16 (jfr ovan § 18). En germansk motsvarighet till Zeus-Oromazdes kan därför endast vara att söka i Ull, vilken att döma av en mängd ortnamn en gång varit vida dyrkad i Norden och troligen en gång intagit en central ställning i den forngermanska gudavärldenJfr Magnus Olsen, *Ættegård og helligdom*, s. 119 f. och s. 260.. Redan hans namn, som utan tvivel sammanhänger med det gotiska *wulþus* 'härlighet' (ursprungligen sannolikt 'glans')Jfr Hellquist, *Etym. ordbok*, s. 1056., tyder på, att han varit en ljusgud. Det torde väl få anses vara synnerligen antagligt, att namnet Ull går tillbaka på ett av den indoeuropeiske himmels gudens namn, Ty på ett annat (fornisl. *týr*; gen. *tivar* = lat. *divus*, gr. *δῖος* etc). Guden Ull låter sig också på ett mycket naturligt sätt förknippa med idegransrunan. Enligt *Grímnismál* hette hans boning *Ýdalir* = 'idegransdalarna':

»Ydalen äger Ull till boplatz; han grundade där sin gård.» Åkerblom, *Den äldre Eddan* 1, s. 79. Om jag i det följande ej särskilt anger källan, äro citat av Eddadikter hämtade från Åkerbloms tolkning.

Vi ha alltså utan tvivel att just i idegranen se hans symbol liksom i cypressen Ahura Mazdas. I samma Eddadikt finnes ett uttalande, som tyder på, att guden Ull en gång intagit en ledande ställning inom den germanska gudavärlden:

»Ulls nåd *han* ägeroch alla gudars, som dämpar flamman först. Ty världarna öppnasför åsars blickar, då från lågan man kittlarna lyft.»

Strofen är dunkel. Den innehåller törhända såsom Åkerblom förmodatJfr a. a., del 1, s. 84, not 7. »en hänsyftning på offermåltider och på den stora makt,offren ägde alt sätta människovärlden i förbindelse med gudarna». Det i detta sammanhang intressanta är, att Ull nämnes främst bland gudarna. Detsamma är förhållandet i diktens början, ty sedan Ydalen, Ulls boning, och Alvhem, Frös hem, omtalats, säges: »Å en tredje boplat» etc. Alltså är Ulls boplat den första. Jag sluter härav, att strofen om Trudhem, Tors boning, inskjutits före den ursprungliga begynnelsen av en gammal skildring av tolv i krets liggande gudaboningarEn annan tolkning (att Ull och Frö haft samma boning) ger Schröder, Germanentum und Hellenismus, s. 29 f. Rörande detta parti i Grímnismál och dess samband med senantik astrologi har jag ett tolkningsförslag, som jag inom närmaste tid ämnar offentliggöra. Trudhem, Tors boning, är stjärnbilden Hercules, som ligger invid zodiaken (»*ásom ok álfom nær*», Grímnismál, str. 4).. I Atlakviða talas det om eder svurna:

»vid sol, sänkt mot söder,vid Sigtys berg det höga, vid ring, som åt Ull är helgad».

Man har tolkat den sista raden såsom syftande på den altarring, som hade sin plats i det hedniska hovet (templet)Jfr Åkerblom, Den äldre Eddan 2, s. 161, not 3.. I det föregående rör det sig emellertid om mäktiga naturföremål, söder-solen och kampfudens berg, man kan därför fråga sig, om icke törhända även den tredje raden avser något kosmiskt. Ulls ring kan vara zodiaken. Såsom en med all sannolikhet astral gudomlighet (hans namn torde ju ursprungligen ha betytt 'glans', 'den glänsande', jfr ovan) bör han ha haft sitt hem i stjärnevärldens märkligaste region, djurkretsens bälte, bland vars tolv stjärnbilder han ägt en som egentligt hem och därtill härskat över det hela, alltså varit den förste och den trettonde. Likheten med Ahura Mazda bleve i så fall slående. Slutligen ha vi Saxos uttalande, att Ollerus, d. v. s. Ull, en gång intagit Odens platsJfr Jørgen Olrik, Sakses Danesaga², 1, s. 160 och not 2 (»før Odinsdyrkelsens Opkomst synes han hos disse Folk at have været den øverste af Guderne»).. Den finske mytologen Kaarle KrohnSkandinavisk mytologi, s. 70. förmodar också, att dyrkan av guden Ull föregått de gudars dyrkan, vilkas bilder voro resta i Uppsalatemplet vid vikingatidens slut (Oden, Tor och Frö). Starka skäl tala sålunda för, att Ull en gång varit den främste av de i nordén dyrkade gudarna. För nordbornas nära anförvanter i nejderna kring detRomerska rikets gräns i slutet av andra århundradet e. Kr. (goter m. fl.) bör han ha ägt samma kultiska betydelse. Enligt Snorre (Gylfaginning 30) tänktes Ull såsom en framstående

bågskytt. Av idegranen förfärdigades ju de bästa bågarna. Denna hans egenskap av skytt kan mycket väl vara något ursprungligt. I många folks mytologi föreställas ju ljusgudomligheter såsom ägande både och pilar (jfr antikens Apollon). Den trettonde månaden i den avestisk-persiska månadskalendern var helgad åt en stjärngudomlighet *Tištrya* (*Tīr*), som på baktriska mynt kallas *Teigo* och framställs med både och pil (pers. *tīr* betydde för övrigt 'pil', jfr Cumont, T&M. 1, s. 136). Det är högst antagligt, att germankrigarna i de romerska här-lägren i denna gudomlighet sett en motsvarighet till UllOm Ull senast Ivar Lindquist, Namn och bygd 14, s. 82 ff..

30. Efter runorna [^] och [^] följer i futharken tecknet **Y**, vars ljudvärde ursprungligen kan ha varit ett tonande väsljud, som över ett ljud, snarlikt det tjeckiska *ř* (*ř* i runologernas vanliga transkription) övergått till tremulanten *r* (jfr ovan s. 82, not 1). Ett dylikt tonande väsljud har i forngermanskan aldrig förekommit i början av ett ord. Det är därför i detta fall höjt över varje tvivel, att tecknets namn valts med hänsyn till det däri ingående utljudet. Man har antagit, att denna runas forngermanska namn varit **al̥zīr* och att den haft betydelsen 'älg' Jfr Wimmer, Die Runenschrift, s. 133, och Bugge, Norges Indskrifter, Indl., s. 82.. I nordisk folktro är emellertid älgen ett djur, som aldrig synes ha tillmätts någon särskild magisk betydelse. I en sydligare fauna är han dessutom okänd. Naturligtvis skulle man kunna tänka sig, att älgen såsom mera förtrogen för nordborna fått ersätta ett snarlikt sydeuropeiskt högdjur, t. ex. kronhjorten, men även i detta fall erbjuder sig ingen anknytning till senantik eller främreasiatisk djursymbolik. En riktig lösning av denna runas namngåta kan därför knappast vara att finna på annat sätt, än att vi gå ut ifrån, att ett fonetiskt liknande namn av helt annan betydelse varit det ursprungliga. Ett sådant av omisskännlig religiös-magisk innebörd är det ej heller svårt att uppspåra. Genom Tacitus är det bestyrkt, att bland östgermanerna vid tiden strax före slutet av förstaårhundradet e. Kr. ett gudomligt brödrapar åtnjutit dyrkan. »Hos naharvalerna visas en lund, till vilken anknyter sig en fornåldrig gudadyrkan. Denna förestås av en i kvinnlig skrud klädd präst, men ställets gudar uppger man, med romersk omskrivning, vara Castor och Pollux», säger Tacitus (Germania, kap. 43) Jfr Hammarstedts tolkning, s. 88. och meddelar, att gudaparets germanska namn var »*Alcis*». Religionshistorikern Heim har häri velat se en germansk plural **Alkīz* Jfr Helm, Altgermanische Religionsgeschichte 1, s. 322.. Det latinska *c* torde dock genom ljudsubstitution här ha återgivit ett forngermanskt frikativt gutturaljud, *χ*/*h*. Det germanska ordet kan då förbindas med got. *alhs* 'helgedom', lett. *elks* 'avgud' och det angelsaxiska verbet *eaġian* 'skydda' (jfr Feist, Etym. Wörterbuch der gotischen Sprache², s. 27). ○ *Alhīz* (sedermera **Alhīž*) skulle då lämpligast kunna tolkas såsom betydande 'skyddarne' (ett *h*-ljud finna vi också i det angelsaxiska namnet på runan: *colhx*). Denna betydelse stämmer

väl med den allmänindoeuropeiska föreställningen om tvenne ljusgudomligheter, som uppfattats såsom ett tvillingpar och i vilka man sett människornas välgörare. »Sie gewähren ihnen Nahrung, Reichtum, Glück und Ruhm, heilen Krankheiten aller Art und stehen dem Bedrängten in Not und Gefahr bei, besonders bei Schiffbruch», säger Wilke (*Die Religion der Indogermanen in archäologischer Betrachtung*, s. 191). Helt säkert gå antikens Dioskurer, vedasångernas AçvinerJfr Oldenberg, *Die Religion des Veda*², s. 214. och det forn-germanska brödraparet tillbaka på en uråldrig indoeuropeisk myt av astralt ursprung. Inom kejsartidens mithraism ha Dioskurerna spelat en rätt framträdande roll. Liksom man finner Mithra åtföljd av de båda Dadophorerna (fackelbärarna), möter man på monumenten den högste guden Saturnus-Zervan med en Dioskur på vardera sidan (jfr Cumont, *T&M.* 1, s. 85; del 2, fig. 320). Vilket tal Mithrakulten har förknippat med dessa Dioskurer, veta vi icke. Varken litterära källor eller skulpturala monument ge oss direkt ledning. Enligt mithraistisk åskådning voro emellertid de båda Dioskurerna representanter för de båda hemisfärerna (jfr *T&M.* 1, s. 85 och s. 300 f.). Liksom Ahura Mazda enligt persisk åskådning haft hela zodiaken under sitt välde och identifierats med denna (jfr § 29), torde var och en avDioskurerna ha haft under sin uppsikt hälften av densamma, alltså 6 stjärnbilderHärför talar, att Cautes' symbol var Tjuren och Cautopates' Skorpionen. Med dessa stjärnbilder begynte i äldre astrologisk tid zodiakens första och andra hälft (jfr *T&M.* 1, s. 210).. Räkna vi nu med samma talmystiska betraktelsesätt som i fråga om Zeus-Oromazdes' heliga tal (jfr § 29), få vi $6 + 1 = 7$. Dioskurernas gemensamma tal bör sålunda ha varit $7 + 7 = 14$. Detta tal stämmer med det nummer, som runtecknet Υ måste ha, om runradens första tecken, såsom jag antagit, varit Π ; n:r 15 i futharken, blir då n:r 14 i utharken. Såsom i det följande skall visas (jfr § 40, 14), låter Odens fjortonde trollsång i Eddan tyda sig såsom syftande på zodiaken, de båda tvillinggudomligheternas vaktområde. Av intresse är, att i Rigveda 7-talet ofta nämnes förknippat med Açvinerna, den fornindiska motsvarigheten till antikens Dioskurer, dagens förelöpare och människornas hjälpare ur nöd och betryck: de sägas äga 7 stallar, och deras vagn omtalas såsom farande över 7 floderJfr Vodskov, *Sjæledyrkelse og Naturdyrkelse* 1, s. 490. Om Açvinerna såsom läkare och helbrägdagörare jfr L. v. Schroeder, *Indiens Literatur und Cultur*, s. 54 f. I det föregående har jag påpekat åtskilliga överensstämmelser mellan fornindiska och forniranska talsymboliska föreställningar; att dessa böra ha varit rätt så talrika, är vad man har att vänta; de båda ariska folken ha ju i forntiden länge stått varandra ytterst nära och ännu tidigare ha de bildat en etnologisk och språklig enhet. Jag måste emellertid omnämna, att 7-talet förekommer så ofta i fornindisk religiös diktning, att någon absolut säker slutsats i detta fall

icke kan dragas. Möjligheten (för att icke säga sannolikheten) av ett samband även i detta fall föreligger dock.

31. Runorna med ordningsnumren 16 och 17 i futharken $\mathfrak{h}$ och $\mathfrak{t}$ har jag redan i det föregående behandlat och såsom deras talvärden fastställt talen 15 och 16, Solens och Mithras efter varandra följande tal i den mithraistiska månadskalendern (jfr ovan § 18). Talvärdet för den därefter i futharkraden följande *b*-runan $\mathfrak{B}$ bör sålunda vara 17. Denna runas namn var hos angelsaxarna *beorc* (*berc*), vilket betyder 'björk'. Härmed stämmer rätt nära benämningen i den norska rundikten, där om dennaruna säges: » $\mathfrak{B}$ (d. v. s. *bjarkan*) *er laufgrónstr lima*», av Wimmer *Die Runenschrift*, s. 279. översatt: »Birkenzweig ist das laubgrünste Reis». Den isländska rundikten talar om »*laufgað lim ok lítit tré*», men har på latin förklaringen *abies* (vilket tydligen beror på ett missförstånd, den norska texten talar ju om ett lövträd). Då björken haft stor magisk betydelse och spelar en betydande roll i ännu levande folksed, ha vi ingen som helst anledning att här förmoda någon våldsammare ändring av det ursprungliga namnet. Detta torde ha betytt 'björk' eller 'björkgren'. I Nordeuropa höra björken och björkriset till fruktbarmagsmagiens vanligaste hjälpmedel. Om ett skördebruk hos ryssarna i trakten av Smolensk meddelar Mannhardt *Der Baumkultus*, s. 278.: »Die in Gestalt eines Weibes mit Kleidern geschmückte letzte Garbe wird von zwei Mädchen auf den Herrenhof getragen, wo sie in Gegenwart des beglückwünschten Gutherrn von allen Schnittern *mit einem Birkenbesen geschlagen wird in der Meinung, dass dadurch die dem Gedeihen der Feldfrucht schädlichen Tiere vernichtet werden*». Och Frazer berättar om ryska bönder, att dessa torsdagen före pingstdagen bruka »gå ut i skogarna, sjunga sånger, binda girlander och fälla en ungbjörk, vilken de kläda i kvinnodräkt» Jfr Frazer, *Den gyllene grenen*, s. 151 och hela kap. 10; vidare Mannhardt, *Der Baumkultus*, ss. 160, 173, 256, 265, 313 (och flera andra ställen, se bokens register, s. 621).. Liknande seder finnas hos en stor mängd andra europeiska folk En utförlig skildring av en dylik ceremoni från år 1636 meddelar i tysk översättning Man-sikka, *Die Religion der Ostslaven* 1, s. 236 ff.. I Litauen och delar av Tyskland brukar man vid påsk eller pingst slå varandra; särskilt utsatta för dylik behandling äro kvinnorna. Det tillhygge, man betjänar sig av, är i regeln ett björkris med nytslagna löv Jfr Mannhardt, *Der Baumkultus*, s. 261.. Ett ännu mera utpräglat naturmystiskt drag har nordskandinavisk folktro bevarat: i Österbotten tros i vissa fall en avliden kvinnas själ vara »bunden» vid en björk och »bo» i densamma Jfr Krohn, *Skandinavisk mytologi*, s. 42.. Det magiska sambandet mellan kvinnan och björken är även mycket tydligt framträdande i lettisk folktro Jfr Winter, *Archiv für Religionswissenschaft* 2, s. 1 ff. (särskilt s. 26).. I isländsk skaldepoesi, dock tämligen sen, finnas antydningar om, att runan *bjarkan* ansågs stå i samband med vad som rörde kvinnökönet Jfr R. M. Meyer,

Altgermanische Religionsgeschichte, s. 489.. Detta stämmer fullkomligt med de ovan relaterade mystiska folkbruket, där tron på ett magiskt samband mellan kvinnan och björken tar sig ett så tydligt uttryck. Det helt säkert hos germanerna urgamla magiska bruket av björkris (ofta nog även hasselris) har haft sin närmaste motsvarighet i de antika folkens »Majgren»Jfr M. P. Nilsson i Chantepie de la Saussaye's Lehrbuch der Religionsgeschichte⁴ 2, s. 292 f. Inom Mithra religionen har utan tvivel ett magiskt spö- eller kvistknippe varit i bruk vid de religiösa riterna, man har helt säkert haft en motsvarighet till Avesta religionens *baresman* (jfr T&M. 1, ss. 16, not 9; 227, not 11; 238; 325). Av vad växtslag detta kvistknippe brukade sammansättas, veta vi tyvärr ickeJfr Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, sp. 948.. Att germanerna, som uppehöll sig i de romerska härlägren, närmast måste associera mithraisternas användande av detta kvistknippe med sitt eget bruk av ungt lövbärande ris, torde emellertid ingalunda vara ett alltför djärvt antagande. Mithraisternas magiska kvistknippe måste emellertid liksom Avesta religionens *baresman*Jfr Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte⁴ 2, s. 237. ha varit en symbol för den med Mithra nära förbundne Sraosha, som förklaras för »den, som först sträckt ut offerriset» (*baresman*)Jfr Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte⁴ 2, s. 224.. Det egendomliga är nu, att just den sjuttonde dagen i den avestisk-persiska månadskalendern var helgad åt denna gudomlighetRörande den avestisk-persiska månadskalendern jfr Darmesteter, Le Zend-Avesta 1, s. 34 f. och s. 142 f.. Om solrunans och segerrunans tal äro lån från de senantika Mithradyrkarnas från Persien stammande månadskalender, är det ju högst plausibelt, att även andra bland de högre runtalens bestämts med hänsyn till mithraistiska gudomligheters ordningsföljd inom månadskalendern. Att därvid germantolkningen icke alltid kan bjuda en fullgod parallell till mithraistisk åskådning är ju klart. Omtolkningen av romerska gudar till germanska var ju som bekant blott beroende av vissa mera framträdande likheter. Vad Sraosha beträffar, synes han till sitt egentliga väsen enligt Avestaläran icke ha varit någon fruktbarehetsgud. Märklig är i detta avseende endast den egendomliga dialogen mellan honom och det som kvinnligt tänkta onda väsendet Druj: den demoniska Druj redogör här inför den spörjande guden om sina fyra olika havandeskapJfr Darmesteter, a. a. 2, s. 247 ff.. Det är därför tänkbart, att man i forntidens Persien anropat Sraosha vid någon ceremoni med offerriset för en god och världsfrämjande fruktsamhet (Sraosha nämnes »den rene, den sköngestaltade, den segerrikt slående, den världsfrämjande»)Jfr Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte⁴ 2, s. 224.. I fornindisk mystik var 17 fruktbarehetsguden Prajāpatis heliga talJfr Oldenberg, Die Religion des Veda², s. 415, not 3, och rörande den religionsfilosofiska orsaken till detta tal (16 + 1 i fullständig analogi med 12 + 1, se ovan § 29) jfr Deussen, Allgemeine Ge-

schichte der Philosophie² 1; 1, s. 191.. Överensstämelsen med den för frukt-samheten betydelsefulla björkrunans tal torde dock kunna bero på en ren tillfällighet. Att finna en förbindelseled mellan fornpersisk och fornindisk talmystik är väl i detta fall knappast möjligt. I heden tid lär enligt en uppgift björken ha varit helgad åt FriggJfr J. Henriksson, Växterna i de gamlas föreställningar, s. 10 (jfr ovan s. 80, not 3).. Såsom vi i det följande skola se, stämmer detta utmärkt med talmystiken i vissa galdrar och magiska runinskrifter, som otvivelaktigt eller med största sannolikhet kunna bestämmas såsom ägande betydelse just för kvinnokönet (jfr § 40, 17, § 44, 4, § 45, 2, § 67, 22-3).

32. Såsom ursprungligt namn på runan M, n:r 19 i futharken och sålunda med verkligt talvärde 18 enligt den teori vi följa, har föregående forskare antagit ett forngermanskt ord med betydelsen 'häst'. Såsom stöd härför har man åberopat det angelsaxiska runnamnet *eh*, som eljest betyder 'häst', en betydelse, till vilken runsångens ordalag väl passaJfr Bugge, Norges Indskrifter, Indl., s. 61.. Runans nordiska namn är okänt, då den försvunnit ur den yngre runraden. Salzburghandskriften anger dess gotiska namn vara *eyz* utan angivande av betydelsen. Hästen är utan tvivel ett i hög grad magiskt djur, särskilt hos indoeuropéernaJfr Malten, Das Pferd im Totenglauben.. Hästhuvudet tillhör ju än i dag svartkonstens rekvizita. Ett av fornindiernas viktigaste offer var ett hästoffer (*ae-vamedhaoffret*). Hos kelter, romare och slaver stod hästofferhögt i anseende, och hos grekerna offrades hästen särskilt åt vind- och döds gudomligheterJfr Wilke, Die Religion der Indogermanen, s. 221.. Hos forngermanerna hörde hästen framför allt tillsammans med vind- och döds guden Oden, som på sin åttatofade Sleipne, den bäste av hästar, sprängde fram i nattens vilda jakt. Liksom Tor var vagn guden (jfr § 20), var Oden häst guden *κατ' ἑξοχήν* Hrostr (Rosterus hos Saxo) var ett av Ödens namn. Såsom Starkads okände fosterfader kallades Oden »Hästhårsgrane» (*Hrosshårsgrani*), jfr Munch, *Norrøne gude- og heltesagn*³, s. 170. Enligt Schück, *Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria* 2, s. 171, har Oden (Ygg) ursprungligen varit en häst (helhästen, skräckhästen).. Runan M bör därför ha varit helgad åt Oden. Runans tal är 18, och samma tal finna vi i magisk forngermansk dikt karakterisera just Oden (Wodan): 18 frågor ställer Oden till jätten Vavtrudne, och 18 äro hans trollsånger (jfr § 40, 18), 18 trollord galdrar *Wuodan* i andra Merseburggaldern för att bota en hästs vrickade ben, och galdern har bestått av 18 + 18 + 18 ord (jfr § 43,2). Samma talförhållande återfinnes i en angelsaxisk läkedomsgalder (jfr § 44, 1); och i en fornengelsk läkedomsbok (*Old English Leechdoms* 3: 34, 23) säges om *Woden* (Oden): »då tog Woden nio spådomspinnar, därpå slog han huggormen, så att den flög i nio stycken» (= *ða genam Woden VIII. wuldortanas, sloh ða ða næddran ðæt heo on VIII. to fleah*)Jfr Chadwick, *The cult of Ot-hin*, s. 29., alltså uppstodo 9 + 9 = 18 magiska tingestar. I Buslas trollsång i den

isländska Bósa-sagan består diktens slutstrof, som kallas »syruvers» och vari »*mestr galdr*» säges vara dold, av $36 = 2 \times 18$ trolldomsord: Odens tal kombinerat med trollets. Då Egil Skallagrimsson får hornet med det förgiftade ölet att springa sönder genom en magisk dikt, bestod denna av 18 ord i varje halvstrof o. s. v. (jfr § 45, 2 ff.). Odens rent personliga talValhall hade $540 = 30 \times 18$ portar, jfr ovan s. 71. har tydligtvis varit 18. Söka vi så ett samband med den mithraistiska talsymboliken, finna vi, att i den avestisk-persiska månadskalendern den adertonde dagen var ägnad åt Rashnu (pers. Rashn), rättvisans gud. Då denne likt Sraosha var Mithras broder och följeslagare, kan han icke gärna ha saknats i den mithraistiska kalendern. Såsom rättvisans gudomlighet har hans emblem varit en våg:han väger de avlidnes handlingar i dödsriket och rubbar ej vågens utslag åt något hållJfr Darmesteter, *Le Zend-Avesta* 2, s. 490.. Nu är det märkvärdiga, att enligt grekisk, från Pythagoras härstammande talmystik 5 ansågs för rättvisans symbol, därför att ett grekiskt E = 5 i ställningen ? i den bekanta delphiska inskriften framställer bilden av en våg. Det på sidan ställda e-tecknet har sålunda inom antiken varit en symbol för rättvisan. Denna symbol torde utan tvivel ha varit i bruk även bland senantikens bokstavsmystiska mithraisterTecknet förekommer (liksom åkallan av Ananke etc.) på de sethianska magiska blytavlor, jfr härom min uppsats i *Arkiv f. nord. filol.* 43, ny följd 39, s. 108 f.: ? har hos dem varit ett magiskt tecken för rättvisan, vars tal enligt deras månadskalender var 18. I slående överensstämmelse härmed uppvisar den äldre runraden, ordnad efter de verkliga talvärdena, såsom n:r 18 runan M, vilken tillika med varianten ? osökt låter härleda sig ur ett på kant ställt grekiskt E. Kan nu Oden tänkas ha något gemensamt med den iranske Rashnu? Liksom denne har han framför andra gudomligheter varit en fruktad döds gud, i äldre germansk folktro troligen i högre grad en gud för de döda än under vikingatiden, då blott de på våldsam sätt döde tänktes komma till honom. Han jämfäställdes ju också med den romerske Mercurius, vilken såsom själaledare har vissa beröringspunkter med Sraosha. Enligt nordisk mytisk dikt har dock Oden i regeln icke själv hämtat de döde: han har i sin boning inväntat demJfr Olrik, *Danmarks heltediktning* 1, s. 73.. I senare nordisk myt nämnes visserligen Odens sonson ForseteÅt denne voro vita hästar helgade (jfr beskrivningarna av *Fositeland* = Helgoland). såsom rättvisans gud, men det är rätt sannolikt, att denne icke är något annat än en senare utveckling av en viss av döds gudens funktioner i äldre tid. Åtskilligt tyder nämligen på, att Oden även uppträtt såsom domare. I *Grímnismál*, str. 30, talas det om de hästar, som åsarna rida »var dag, då de äga till doms att fara till Yggdrasils heliga ask». Detta träd var ju speciellt uppkallat efter Oden, och det naturliga har väl varit, att han lett domstolsförhandlingarna. I *Gylfaginning* 14 säges på tal om denna ask: »det är där gudarna ha sitt domställe. Var dag rida åsarna ditopp överBivrost, som också

kallas Åsabron. Åsarnas hästar heta sålunda: Sleipne är den bästa, den tillhör Oden» o. s. v. Att Oden här tänkes spela den ledande rollen är tydligt.

33. Runan för *m*, n:r 20 i futharkraden, *Ṣ* kallades av angelsaxarna *man* (eller *mon*), och i deras rundikt förklaras detta namn vara liktydigt med 'man, människa'. På fornisländska och fornnorska nämndes *m*-runan *maðr*, och enligt de nordiska runramsorna måste namnet ävenledes inom detta språkområde ha haft betydelsen 'man, människa'. I Salzburghandskriften är runnamnet *manna*, vilket är den riktiga gotiska formen av det germanska ord, som betyder 'man, människa'. Vi ha här intet som helst skäl att betvivla, att den äldre runraden i sitt ursprungliga skick haft ett namn med denna betydelse. Då ju all mystik rör sig om människan och hennes öde, är det högst naturligt, att även finna hennes namn bland teckenbenämningarna i ett magiskt alfabet. Talvärdet för *m*-runan måste vara 19. Detta tal ha vi redan mött på en senantik amulett, den om astral mithraistisk magi vittnande trollringen, som jag beskrivit och vars inskrift gematriskt förklarats i § 14, 6. Talet 19 är det stora makrokosmiska talet, summan av planeternas och zodiakstjärnbildernas tal (7 + 12). Detta tal bör, såsom jag redan i det föregående nämnt, inom den astrala magien även ha varit människans tal, ty hennes själ stod under beroende av de 7 planeterna och hennes kropp var underkastad inflytande av de 12 stjärnbilderna i zodiakens ring (jfr ovan § 14, 6). Att runradsbildaren lärt känna talet 19 såsom symboliserande människan inom mithraistisk miljö, är ytterst antagligt. Mithrareligionen hade ju med sig amalgamerat en ofantlig mängd astrologiska föreställningar, som ytterst ha sitt ursprung hos kaldéerna. Härtill kommer, att läran om »urmänniskan» tillhört den persiska religionen. Helt säkert har persernas *Gayômar*d haft sin motsvarighet inom mithraistisk spekulatión liksom i dess systerreligioner. I den mandeiska dödsboken betyder Adam detsamma som världssjälén, »urmänniskan» Jfr Reitzenstein, *Das iranische Erlösungsmysterium*, s. 47, not 1 (och en mångfald andra ställen, ss. 8 f., 16 f., 17, 22, 31, 35, 38 etc. etc., se bokens index under »Urmensch») samt Scheftelowitz, *Die altpersische Religion und das Judentum*, s. 217 f.. Denfrämre orientens folk hyllade som bekant en genomförd astralmystisk världsåskådning. Man har trott på en noggrann överensstämmelse mellan det enskildas liv och världsalltet. I denna tro har makro- och mikrokosmosidén sitt ursprung. Man har tänkt sig de olika stjärngudomligheterna såsom delar i en väldig människolik himmelsgud Jfr Jastrow, *Hepatoscopy and Astrology in Babylonia and Assyria*, *Proc. Americ. Philos. Soc.* 47 (1908), s. 657 ff.. Alt människan var bildad i likhet med Kosmos och regerades av samma lagar som världsalltet, var även huvudtanken i senantikens astrologi Jfr Boll, *Stern Glaube und Sterndeutung*³, ss. 78 f., 136 f. och 166 f.. I den iranska månadskalendern var den nittonde dagen helgad åt *Fravashi's* (persiska *Farvardin*), d. v. s. de avlidnas odödliga andar Ur subtil religionsfilosofisk synpunkt voro

Fravashi's något i viss mån annat och ytterst svårdefinierbart (jfr Bartholomae, Altiran. Wörterbuch, sp. 992, och Nathan Söderbloms avhandling *Les Fravashis*). Germankrigarna ha helt säkert uppfattat ordets betydelse i likhet med grekerna.: »τὴν ἐορτὴν Φουρδίαν καλουμένην, ἧ ἔστιν ἑλληνιστὶ νεκρία» firade enligt en grekisk källskrift den persiske konungen år 585 under loppet av 10 dagarJfr härom närmare T&M. 1, s. 132. Det är här fråga om en äldre tid med 10 skottdagar. I den persiska kalendern är det för övrigt ingalunda ovanligt, att en dag och en månad ha samma namn.. Stod denna dag i samband med förfäderna, måste även ett samband med »urmänniskan» ha funnits. Den avestisk-persiska månadskalendern är utan tvivel fastställd efter vissa religiösa och astrologiska principer. Åt Ahura Mazda helgades den första dagen, enär denne var den främste guden. Mithra tilldelades den 16:de; han var förmedlaren, *ὁ μεσίτης*, alltså borde hans plats vara i mitten. Den 17:de och 18:de ägnades åt hans bröder och följeslagare: Sraosha och Rashnu. Namnet på den 19:de kan liksom åtskilliga andra bland dagarnas namn vara valt med hänsyn till den astrala spekulatationens talmystik. Slutligen är det att nämna, att i urgammal germansk religion en motsvarighet till fornpersernas Gayômarid varit tillfinnandes (jfr Tacitus, *Germania* 2, om den gudomlige stamfadern *Mannus*).

34. Runan för *I*, n:r 21 i futharken *I*, erbjuder i fråga om sitt ursprungliga namn och dess rätta betydelse ingen svårighet. Det angelsaxiska namnet är *lagu* och betyder 'vatten'. Detisländsk-norska namnet var under medeltiden *lōgr* med betydelse 'vatten, vätska'. Andra germanspråk, danska och tyska, avge samma vittnesbörd om betydelsenJfr Bugge, *Norges tidsskrifter*, Indl., s. 57 f., och det gotiska namnet *laaz* (bevarat i Salzburghandskriften) tyder på ett ursprungligen med de föregående namnen fonetiskt överensstämmande ordJfr Feist, *Etym. Wörterbuch der gotischen Sprache*², s. 238.. Med den kännedom vi från det föregående äga om runmagiens persiska anor stämmer det också synnerligen väl, att vid sidan av jordens runa och sol- och eldsymbolernas (12 *petra, 15 'sol', 5 'fackla') även vattnet, som för forntidens perser var nästan lika heligt som elden, finnes representerat bland den äldre runradens talsymboliska bokstavsnamn. Denna runas talvärde måste enligt den teori, vi följa, ha varit 20. Kan nu även denna symbol återföras på mithraistisk, från Persien stammande talmystisk åskådning? Gå vi till den avestisk-persiska månadskalendern, som hittills i så många fall varit oss till ledning, visar det sig, att den nionde dagen varit helgad åt elden (av. *Ātar*) och den tionde åt vattnet (av. *Āpō*). Orsaken till denna placering synes mig icke svår att genomskåda. Elden har såsom det mest gudomliga elementet fått talet $9 = 3 \times 3$, och det näst detsamma heligaste, vattnet, har fått det därpå följande talet sig tilldelat (vattnet och elden dyrkades såsom bror och syster, jfr T&M. 1, s. 297). Av vissa talmystiska skäl hade emellertid 10-talet av runradsbildaren redan reserverats för en av vattnets

uppenbarelseformer, isen (jfr § 26). Till kalendern har runradsbildaren tydligen först vänt sig, då det gällt att finna magisk valör hos högre tal (15—24). I den avestisk-persiska månadskalendern är den tjugonde dagen helgad åt Verethragna (pers. Bahrām). I medelpersisk tid har denne gud identifierats med planeten Mars och uppfattats såsom alstrande glöd och hetta. Någon dylik sammansmältning med Mars kan icke gärna ha skett inom den romerska Mithraläran., försvarsförmågans, segerkraftens gudomlighet. I Avestareligionen har denne otvivelaktigt stått i ett visst samband med vattnet. I yasht 14, 3 berömmar sig Verethragna av att i »härlighet» vara »den härligaste»; i yasna 68, 11, 21 förklaras vattnen ge »makt och härlighet». I den till Verethragna ägnade yasht 14 uppträder han i en mängd inkarnationer: såsom vind, tjur, häst, kamel, vildsvin, ung man, korp, vädur, bock och människa. Varje inkarnation synes vara en symbol för någon viss form av kraft. »Utan tvivel hade han även andra inkarnationer», säger Darmesteter *Le Zend-Avesta* 2, s. 560., »bland andra floden». Floden, som bär fartygen, var i Avestareligionen en symbol för kraften. Jfr Darmesteter, a. a. 2, s. 571 (nederst).. Då Verethragna uppträder såsom en vit häst, bör man för övrigt förmoda, att denna gestalt ursprungligen tänkts såsom en symbol för den skummande floden (hästens mytiska samband härmed är för väl känt för att behöva särskilt utredas). Armeniernas Hercules, Vahagen, som har sitt ursprung från den avestiske Verethragna, besjunges i folksägner såsom på ett övernaturligt sätt född av vattnet och prisas för sina segrar över drakarna. Jfr Darmesteter, *Le Zend-Avesta* 2, s. 559 f.. Inom den romerska Mithrareligionen identifierades Verethragna med Hercules, men vi veta ytterst litet om vad som närmare förknippades med denna gudagestalt. Av intresse är i detta sammanhang, att han på reliefskulpturer i Saaburg och Osterburken uppträder vid sidan av vattenguden Poseidon. Vi böra även erinra oss, att Verethragnas fornindiska motsvarighet är Indra, Vrtradödaren, vars förnämsta hjälteed var vattnens befrielse, jfr Oldenberg, *Die Religion des Veda*², s. 133. Om eldens och vattnets mytologiska frändskap jfr Segerstedt, *Ekguden i Dodona*, s. 49. (jfr *T&M.* 1, s. 143). Talet 20 synes även inom mithraismen ha haft en viss relation till vattnet. Enligt Nonnus, en munk, som levde på 500-talet, bestod ett av de mithraistiska adepternas prov i att 20 dagar bada i snö (jfr *T&M.* 1, s. 322, not 6). Utan tvivel äro den naive munkens uppgifter om Mithramysterierna åtskilligt förvrängda (jfr *T&M.* 1, s. 30), men bakom taluppgiften kan det dock ligga något faktiskt: måhända har man 20 dagar efter varandra företagit reningar med kallt vatten före upptagandet i någon av de sju mysteriegraderna. Om det s. k. tauroboliet (ursprungligen *ταυροπόλιον*), som åtminstone under kejsartidens senare århundraden förekommit inom Mithrakulten, är det med bestämdhet känt, att det ansågs äga verkande kraft blott för 20 år (jfr *T&M.* 1, s. 335, not 5). Denna ohyggliga ceremoni, som bestod i att

låta blodet från ett större slaktat djur — en tjur eller en bock — överskölja den nedanför i en grop dolde mysten, måste väl betraktas som ett bloddrop. Blodet, liksom allt flytande, räknades imagien till vattnets element. Om kejsar Diocletianus är det bekant, att han avgick från sin värdighet efter jämnt 20 år för att lyda »segerens ödeslag» (»aux destins vainqueurs», T&M. 1, s. 335, not 5), alltså en tydlig anspelning på Hercules-Verethragna och hans tal. — På något sätt måste sålunda Hercules-Verethragna ha varit förknippad med vattnet i den mithraistiska mysteriereligionen, sannolikt har det uppsprudlande, framforsande vattnet tänkts innehålla hans kraft. Just vattnet i denna form har såsom bekant dyrkats av forngermanerna Jfr Mogk, Germanische Religionsgeschichte und Mythologie², s. 18.. — Om Þorsteinn rauðnef berättas det i en isländsk saga, att han hade sitt hem i närheten av ett vattenfall och att han offrade till detta och av detsamma erfor sitt förestående öde. Samma natt, som han avled, berättas det, störtade sig alla hans till 20 storhundraden uppgående får i vattenfallet. Detta hade mottagit husbondens själ, och dit begav sig därför även hans hjord Jfr Mogk, Germanische Mythologie, s. 66 f.. Det är knappast troligt, att den man, om vilken denna legend uppstått, vid sin död ägt precis 20 storhundraden av får. Det troliga är, att antalet av traditionen bestämts med hänsyn till, att vattnets heliga tal var 20. — Havets gudomligheter voro enligt fornnordisk mytisk tradition Äge (*Égir*) och hans maka Rån (*Rán*), vilka hade nio döttrar. Såsom onda väsen, vilka locka sjömännen till sig omnämnas dessa döttrar även i en del sagor (t. ex. i Fóstbrœðrasaga 13). Om några söner har den bevarade traditionen intet att berätta Det enda fall, man mig veterligt möjligen skulle kunna andraga, är Beowulfdikens berättelse om »nio sjöjättar» (*niceras nigene*, rad 575), originalet har visserligen här ett maskulint ord, men dettas rätta betydelse är icke med säkerhet känd (törhända har man att översätta det med »sjöhäst»).. Härav följer emellertid icke, att havets härskarpar blott haft döttrar. Våga vi antagandet, att de haft lika många söner — dylik symmetri är en vanlig företeelse inom mytologien Jfr t. ex. 9 gossar och 9 flickor i Zeuskulten och Niobes 9 (eller 7) söner och 9 (eller 7) döttrar. —, skulle i fornnordisk folktro havet ha representerats av 20 vattendemoner (2 + 9 + 9).

35. Namnet på *ng*-runan, tecknet n:r 22 i futharken $\diamond$, var hos angelsaxarna *ing*, och om denna runa yttras i deras runsång: (*Ing*) *wæs dérestmid Éastdenum gesewen secgum*

= »Ing var först sedd av människor hos östdanerna». Om *Ing* (på forngermanska **Inguz* eller **Inguaz* Wessén, Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria, s. 45 f. och s. 55 f.; rörande litteratur i inguaeonfrågan s. 48, not 3.) veta vi icke mycket, men höjt över varje tvivel är dock, att namnet tillhört en stamhero eller fruktbarhetsgudomlighet, som stått Frö ytterst nära och i Uppsala-

lakulten sammansmält med denne. Efter honom voro tydligitvis inguaeonerna uppkallade, vilka enligt Tacitus (*Germania* 2) voro »närmast oceanen boende». Med oceanen menas väl Östersjön eller Nordsjön och Östersjön, och benämningen inguaeoner bör i så fall ha varit ett mera omfattande namn på de folk, Tacitus skildrar i kap. 40 av *Germania*, vilka voro utpräglade fruktbardhetsdyrkare. Söka vi nu inom den mithraistiska kalendern efter motsvarighet till Ing, vars heliga tal bör ha varit 21, finna vi, att den tjugoförsta dagen i den avestisk-persiska månadskalendern var helgad åt Râma, som i Avesta även nämnes Râma Hvâstra (pers. Râm). Denne var en fruktbardhetsgudomlighet, en skyddsgud för fält och betesmarker, »ein Flurgott» enligt Lehmanns terminologiJfr Chantepie de la Saussaye, *Lehrbuch der Religionsgeschichte*⁴ 2, s. 227.. Han nämnes omedelbart efter Mithra, då denne anropas som »de vida fältens herre», han säges giva födoämnenas smak, och för att ett land måtte få goda jordprodukter utropades: »jag önskar åt detta land Râma Hvâstra»Jfr Darmesteter, *Le Zend-Avesta* 2, s. 698 och s. 712, samt 1, s. 10 och s. 420.. Liksom Mithra synes han även ha stått i ett visst förhållande till solenJfr Darmesteter, a. a. 1, s. 182.. Beröringspunkterna med Uppsalaguden Yngve-Frö och Eddadiktens Ingunar-Frö (isl. *Ingunar-Freyr*) äro uppenbara (jfr Lokasenna, str. 43). Rörande etymologien för namnet *Ing* hänvisar jag till Noreen (*Namn och bygd* 8, s. 1 f.), som däri inlägger en ursprunglig phallisk betydelse (sammanställning med grek. *ἔγχος* 'lans').

36. Såsom jag redan nämnt, kan ett visst tvivel råda om den rätta ordningsföljden mellan de två sista tecknen i futharken. Av skäl, som jag närmare skall utveckla vid min gematriska tolkning av de äldsta runradsinskriftionerna (jfr §§ 48—51), har på Kylverstenen en av magisk hänsyn framkallad omgruppering av runradsslutet skett, så att *d*-runan kommit att stå före *o*-runan. Vi ha därför att som talvärde för *o*-runan 8, vilken i amulettfutharkerna står som n:r 23, i enlighet med min teori ansätta talet 22. Vilja vi med hänsyn härtill söka förklara uppkomsten av runans namn, stå vi inför en fråga, som knappast låter sig besvara annat än med viss tvekan. I forngermanskan var *o* mycket sällsynt i uddljud, och det vore därför a priori icke att förvåna sig över, om vi just på denna punkt skulle möta ett mindre klart samband mellan namn och tal. Det är ju tänkbart, att den rent fonetiska möjligheten att i detta fall välja ett symboliskt namn genom alltför snäv begränsning lagt så starkt tvång på runradsbildaren, att han icke såsom eljest lyckats finna en verkligt träffande benämning, utan fått nöja sig med ett mindre suggestivt ord. Med hänsyn till angelsaxisk och gotisk traditionJfr Bugge, *Norges Indskrifter med de äldre runer*, Indl., s. 63, och Feist, *Etym. Wörterbuch der gotischen Sprache*², s. 408. har man såsom forn-germskt namn på denna runa antagit **ōpal(a)* med betydelse 'odal, arvegods'. I den avestisk-persiska kalendern var den tjugoundra månadsdagen helgad åt en

vindgudomlighet Vâta (pers. Bâd). Det är i detta fall den välgörande, milda vinden det är fråga om: »Vi offra åt Vinden den välgörande, som gör det goda», säger med hänsyftning på Vâta en yasna, som åkallar månadsgudomligheterna i tur och ordningJfr Darmesteter, *Le Zend-Avesta* 1, s. 143.. Vâta var en vindgudomlighet, som höll jorden »över och under sig», och han ansågs föra vattnet från den regnskänkande Tîshtrya (pers. Tîr), d. v. s. SiriusJfr Darmesteter, a. a. 2, s. 320.. Vi ha sålunda att göra med ett mytiskt naturväsen, som är gynnsamt för grödan. Vâta bör givetvis ha uppfattats som ett skyddsväsen för jordbruket, av vars framgång värdet av den odlade jorden var beroende. Ar **ōpala* det ursprungliga namnet, torde en dylik tankegång ha varit vad som närmast legat till grund för namnvalet, vilket, såsom jag redan ovan framhåvt, uppenbarligen måst företagas inom ett mycket begränsat ordmaterial.³⁷ Talvärdet 23 tillkommer, såsom jag ovan nämnt, *d-runan*, som är det sista tecknet i de flesta bevarade äldre futharkraderna. På angelsaxiska kallades runan *dæg* (*daeg*, *deg*), och detta ord är identiskt med det likalydande appellativ, som motsvarar vårt svenska *dag*. Denna betydelse framgår klart av den angelsaxiska runsångenJfr Bugge, *Norges Indskrifter*, Indl., s. 64.. Salzburghandskriften har för bokstaven *d* namnet *daaz*, som förutsätter ett ord *dags* 'dag' i Wulfilas språkform. Vi ha här intet skäl att betvivla runnamnets ursprunglighet. Ett ord med betydelsen 'dag' är av samma typ som runnamnen med betydelserna 'fackla' och 'sol' och låter oss redan genom sin blotta betydelse ana ett samband med den persiska ljusreligionen. Att dagen, ljuset, dyrkades av mithraisterna i det Romerska riket är även betygat; en bevarad inskription innehåller t. ex. ordet LVCI 'åt ljuset' bland andra dedikationer, riktade till gudomliga makter (T&M. 2, s. 167, inskription n:r 520). Med all sannolikhet har någon dag i den mithraistiska månadskalendern ägnats åt denna gudomlighet. Den avestisk-persiska kalendern hade 1:sta, 8:de, 15:de och 23:dje månadsdagen helgade åt huvudguden Ahura Mazda (pers. Auhrmazd eller Dai 'skaparen'), sålunda åt skaparen, ljuset fader (grek. Oromazdes). Månaden delades på så vis i 4 veckor, de första 2 med 7, de övriga 2 med 8 dagarJfr Darmesteter, *Le Zend-Avesta* 1, s. 34 f., och Stucken, *Der Ursprung des Alphabets und die Mondstationen*, s. 45.. Med föregående forskare har jag emellertid för de romerska mithraisternas del räknat med en avvikelse från moderlandets kalender: solen har såsom Mithras följeslagare erhållit den femtonde dagen sig tilldelad. Mina bokstavsmagiska undersökningar ha givit ytterligare stöd åt denna uppfattning. Det har naturligtvis varit högst obekvämt och stridande mot grekisk-romersk tidräkningspraxis att hava fyra dagar i veckan helgade åt samma gudomlighet, vartill kom att veckor på 8 dagar måste uppgivas. Vi kunna därför tryggt räkna med, att de dagar i månaden, som på persiska för att kunna skiljas åt måste benämnas med hänsyn till den därpå följande dagen, alltså »skaparens dag före eldens dag» etc.*Dai pa Âdar* (d. 8:de), *Dai pa Mihr* (d. 15:de), *Dai pa Din* (d. 23:dje)., inom det romerska kejsarriket

fått nya, med Oromazdes' karaktär harmonierande namn, som möjliggjorde en klar åtskillnad utanomständlighet i uttrycket. Om den 15:de dagen helgats åt solen (Sol), vad vore då mera naturligt, än att den 23:dje ägnats åt ljuset (Lux)? Det forngermanska **dagaz* runnordiskt *dagaR*) har helt säkert ursprungligen betecknat dagsljuset (icke dagen såsom tidsmätt): i svenskan ha vi ju ännu ordet *dager*. Ordet går i sista hand tillbaka till den indoeuropeiska verbalroten **dhegh-* 'bränna' (jfr fornind. *dáhati*, lit. *dègti* med denna betydelse). i denna betydelse.

38. Vi stå nu vid slutet av utharkraden. Talvärdet 24 bör, såsom jag redan nämnt, tillkomma futharkens första tecken, *f*-runan *ƿ*. Både i den angelsaxiska runsången och i de fornnorska och fornisländska runramsorna förklaras detta runteckens namn betyda 'gods, egendom' (angelsax. *feoh* och isl. *fé* ha även den ursprungliga betydelsen 'få, boskap', jfr lat. *pecunia*). Att rikedomsrundan sålunda har det högsta talvärdet, stämmer, såsom jag redan påpekat, väl samman med en talsymbolisk tolkning av runradensnamnen. Det kunde i och för sig vara nog att förklara dess nummer i utharkradens teckenföljd, helst talet 24 spelar stor roll både i det romerska vikt- och myntsystemet (1 uncialass = 24 scripula Jfr Hultsch, Griechische und römische Metrologie², s. 148.) och i tärningsspelet (4 sexor = 24). Av särskilt intresse är emellertid, att perserna och de romerska mithraisterna i sitt pantheon haft en kvinnlig gudomlighet, som i Avesta kallas Ashi Vañuhi och säges vara »den goda rikedom». »Hennes godhet består i att hon skyddar de godes rikedom», säger kommentaren till en sanskrittolkning av Avesta, i vilken hon identifieras med den indiska *Lakṣmī*, lyckans och skönhetsens gudinna, vars namn även betyder 'rikedom' Jfr Darmesteter, Le Zend-Avesta 1, s. 16 med not 56.. Vi veta även, att perserna särskilt anropade Ashi Vañuhi för att vinna rikedom Jfr Chantepie de la Saussaye, Lehrbuch der Religionsgeschichte⁴ 2, s. 228.. Denna fornpersiska kvinnliga gudomlighet var syster till Sraosha, Rashnu och Mithra och bör sålunda ha haft en rätt framträdande plats inom mithraisternas religion (jfr T&M. 1, s. 227, not 6). I den avestisk-persiska månadskalendern var den 25:te dagen helgad åt Ashi Vañuhi. Låge alldeles samma kalendersystem till grund för runradens talmystik, skulle det mithraistiska talet, som symboliserar rikedom, ha varit 25, ett tal som kommer ytterst nära *f*-runans talvärde, som i alla fall måste ha stannat vid talet 24, enär av alfabetmagisk hänsyn flere bokstäver icke fingo ingå i runraden Jfr min uppsats Der Ursprung der Runenschrift und die Magie, Arkiv f. nord. filologi 43, ny följd 39, s. 100.. Nu ha vi emellertid att räkna med, att den mithraistiska kalendern, som varit runradsbildarens omedelbara förebild vid uppgörandet av hans talmystiska system, icke i allt kan ha absolut stämt med den avestisk-persiska kalendern (jfr föregående paragraf). Just i fråga om den 25:te dagen har tidigare forskning framhåvt, att denna dag inom det romerska kejsarömet varit helgad åt Mithra; åtminstone har man i december månad på denna

dag firat *natalis Invicti* (jfr T&M. 1, s. 325). Jag tror därför, att det ingalunda är alltför djärvt att antaga, att Mithra i sin romerska kult haft tvenne dagar i månaden helgade åt sig. Den 16:de kan ha hetat *dies dei Invicti* och den 25:te *dies natalis Invicti*. Under denna förutsättning måste emellertid Ashi Vañuhis dag ha flyttats. Denna kan ha skjutits en dag tillbaka och fixerats till den 24:de dagen, som i Persien var helgad åt den sanna religionens personifikation (av. *Daena*, pers. *Dîn*), en abstraktion, som man sannolikt haft svårt att hålla på någon mera framskjuten plats inom den romerska Mithrakulten. Har en dylik förskjutning skett i kalendern, har *f*-runans tal och talet för rikedomsgudinnans månadsdag varit detsamma. Att talet 24 spelat en roll i mithraistisk magi, synes framgå av vissa monumentinskrifter samt en lyckoamulett (jfr § 13 och § 14, 1)..

KAP. III.

TALMYSTIKEN I GALDRAR OCH BESVÄRJELSER.

39. I föregående kapitel har med ledning av vad vi veta eller kunna sluta oss till rörande talsymboliken inom den grekisk-romerska senantiken omkring år 200 e. Kr. runornas talvärden och deras därav betingade inbördes ordningsföljd fastställts. Äro de resultat, till vilka denna undersökning fört oss, riktiga, bör detta kunna kontrolleras genom en matematisk undersökning av de äldre magiska runinskrifterna, hos vilka vi i likhet med de senantika bokstavsmystiska inskriptionerna ha att förvänta gematri eller åtminstone enkel bokstavsräkning. Innan vi gå till en dylik prövning av vår hypotes, ha vi dock att beakta ytterligare en källa, som rätt utnyttjad bör kunna skänka vissa upplysningar om de gamla nordbornas föreställningar om talens mystik och runtecknens trollkraft, nämligen en rad bevarade litterära minnesmärken från en tid, då tal- och runmagi ännu icke blivit helt bortglömda färdigheter.

Först och främst ha vi att beakta Eddasångerna, som efter vad jag redan nämnt innehålla åtskilliga antydningar om magiskt betydelsefulla tal och om bruket av trollkraftiga runor. Hittills har det mesta av dessa antydningar varit obegripligt för vår tid, och forskningen har i regeln resignerat inför de gåtor, varom de åldriga kvädena i dunkla ordalag förtälja. Ha vi fått en riktig insikt i runradens ordningsföljd och lyckats bestämma tecknens talvärden, är det emellertid tänkbart, att vi med ledning av denna nyförvärvade kunskap i förening med beaktande av andra folks talmystik skola bliva i stånd att finna en mening i åtskilligt, som hittills synts tröstlöst dunkelt. De upplysningar vi på så vis kunna förskaffa oss om fornnordisk talmystik böra sedermerakunna vara oss till hjälp vid vårt slutliga syfte, förklaringen av den verkliga innebörden i de magiska runinskrifterna.

40. Den avdelning i Hávamál, som nämnes Lióðatal, »Odens trollsånger», består som bekant av icke mindre än 18 strofer, där det ena slaget av galdrar efter det andra uppräknas. Där omtalas magiska formler eller trollsånger (*lióð*), som kunna göra vapen slöa, lugna storm, skydda i strid, väcka hängda till liv, framtinga en gift kvinnas ynnest o. s. v. Med beklagande har man konstaterat, att »galderns fader» blott uppräknar en serie av trolldomsdikter, men tyvärr icke ger prov på någon verklig sådan. Man har emellertid hittills icke tänkt på, att om vi icke här ha framför oss en samling galdrar, vi törhända i stället begåvats

med en serie beskrivningar på, hur olika slag av galdrar skola förhålla sig i talmystiskt avseende: Lióðatal kan likt run-ramsorna vara en mnemoteknisk dikt. Att helt tyda dessa dunkla anspelningar är naturligtvis icke möjligt i en första-handsundersökning. Åtskilligt däri bör emellertid stämma med vad vi lärt känna av fornnordisk talmystik genom att hava fastställt den rätta runföljden och dessa teckens sannolikt ursprungliga namn. Att på varje punkt vänta en överensstämmelse med ett runnamn är dock en orimlighet. Dikten handlar icke om runor, utan om talförhållanden. Då emellertid det alltid finnes ett samband mellan en runa och dess tal, kan på mer än ett ställe bevis för utharkteoriens riktighet vara att hämta ur dikten. Där vi icke finna sådana, få vi nöja oss med upplysningar om vissa tals speciella trolldomskraft, meddelanden som kunna vara av stor betydelse för förståelse av galderkonst och även runmagi, ty dessa hava tvivelsutan varit bundna vid kravet på en sträng överensstämmelse mellan ett visst krafttal och antalet av en dikts strofer och ord eller summan av en in-skrifts runtecken och deras talvärden.

En analys av innehållet i Lióðatal synes mig visa, att stroferna 1—8 på ett och annat undantag när ha mer om tal än om runor att förtälja, men att från och med strof 9 sambandet med runnamnen ofta tydligt nog framskymtar.

1. Första strofen (måhända en defekt inledningsstrof + en rest av en första strof) har lydelsen Eddan citeras här och i det följande efter Gustav Neckels edition av 1914 (med korrigerande av ett par tryckfel). Översättningen ger Åkerbloms tolkning, men är i raduppställningen anpassad efter Neckels anordning av den isländska texten.: *Lióð ek þau kann, er kannat þiódans kona né man-zkis mögr; Hjálp heitir eitt, en þat þér hálpa mun við sǫkom ok sorgom ok sútom gǫrvǫllom.*

— »De sånger kan jagsom konungEgentligen »konungs maka». ej känner, ej son av människors släkt. *Hjálp* nämns den första, och hjälp kan den giva mot sotOrdet »sot» brukas av Åkerblom för alliterationens skull; det isländska *sút* betyder 'bekymmer', mot sorg och mot tvist.»

Dikten lär oss enligt den ovan antydda tolkningsprincipen, vad en trollformel eller en galderEn runföljd av samma taltyp bör naturligtvis ha utövat samma slags verkan., innehållande en ordsumma, som utgöres av ett primtal, äger för magisk kraft: den skyddar mot tvedräkt (det onda tvåtalet förmår intet mot ett tal, som blott kan jämt delas med 1, jfr § 19), den hjälper mot sorg och all slags bekymmer.

2. Andra strofen, som törhända förlorat en andra halvstrof, lyder:

Þat kann ek annat, er þurfo ýta synir, þeir er vilja lækna lifa.

— »Den andra, jag känner, den tarva människor för lyckan av läkedomskraft.»

Här är ett samband med tursrunan skönjbart. Demonernas magiska tal var 2, till dem hörde »vildmän» och vättar. Förbindelse med dessa behövdes för åstadkommande av läkemedel. Jag erinrar om den germanska folktrons sägner om »vildmännens» kunskap om sjukdomsbotande örter. Ett studium av Mannhardts skrifter ge en mångfald exempelJfr t. ex. Antike Wald- und Felteulte, ss. 39, 47, 98, 147, 149 etc. En motsvarighet inom antiken finna vi i berättelserna om kentaurers och sylvaners förhållande till de hälsobringande växterna..

Tredje t. o. m. sextonde strofen äro helt bevarade, några eventuellt utvidgade genom senare tillägg:3. *Þat kann ek it þriðja: ef mér verðr þörf mikil haps við mina heiptmogo, eggjar ek deyrfi minna andskota, bitat þeim vápn né vélir.*

— »En tredje jag känner: vid trängande nödtvång att hejda fienders hop kan eggjar jag döva för dem, som mig hota. Då sår ej hugg eller slag.»

Talet tre torde av den magiska åskådningen ha uppfattats såsom ägande makt att neutralisera verkan av en eggs båda kanter. Då särskilt farliga svärd torde ansetts vara förhåxade, vore en magisk hjälpsökan hos det gudomligas tal (3) rätt naturlig. För övrigt är det ju möjligt, att vi i detta fall liksom i det följande ha att räkna med talmystiska föreställningar, som oberoende av runradens anordning förefunnits hos forngermanerna (snarast på grund av lån från grekisk-romersk magi).

4. *Þat kann ek it fjórða: ef mér fyrðar bera þönd at boglimom, svá ek gel, at ek ganga má; sprettr mér af fótom fiqturr, en af hqndom hapt.*

— »En fjärde jag känner: om fiender fresta att binda mig armar och ben, den galder jag sjunger, att jag går, vart jag önskar; då springer var fjätter av fot, då springer var häfta av hand.»

Här vore ett samband med vagnrunan tänkbart. Denna var Tors runa, och 4 hans tal (jfr § 20). Genom att åkalla honom kunde man ju tänka sig få kraft att bräcka bojor. Emellertid ha vi att räkna med möjligheten, att tron på 4-talets kraft att befria från bojor kan härstamma från den grekisk-romerska senantiken. Såsom redan påpekats, var 4 inom ursprunglig grekisk talmystik Hermes' heliga tal (jfr § 2 f.), och denne gud var en mästare i att befria från bojor. Väl känd är myten om hur Hermes-Mercurius befriade Ares-Mars från aloadernas bojorJag anser det även möjligt, att Ares-Mars' samband med talet 3 kan ligga

till grund för den i strof 3 omtalade underkraften hos detta tal (jfr § 2 och § 3, 7)..5. *Pat kann ek it fimta: ef ek sé af fári skotinn flein i fólk vaða, flýgra hann svá stint, at ek stöðvigak, ef ek hann síonom of sék.*

— »En femte jag känner: om fientligt kastspjut flyger mot kämpande flock, hur kraftigt det flyger, jag kan det dock hejda om endast mitt öga det ser.»

Jag har i det föregående påpekat, att talet fem hos en rad av folk haft och har magisk betydelse, då det gäller ögat (jfr § 21). Hos mithraisterna var dessutom talet 5 helgat åt Mars och troligen även åt Cautes. Av en skyddsåtgärd, bestående i en trollformel, byggd på detta tal, borde man ju kunna vänta förmåga att hejda spjut eller på annat sätt ge skydd i strid (jfr vidare § 44, 2).

6. *Pat kann ek it setta: ef mik særir þegn á rótom rás viðar, ok þann hal, er mik heipta kveðr, þann eta mein heldr en mik.*

— »En sjätte jag känner: om en kämpa mig sårar med runor på saftfrisk rot, den man, som till vrede manar mig, mera av ofärd skall ätas än jag.»

Denna strof har betraktats såsom en av de dunklaste. Vad som närmast åsyftas, är väl att motverka trollmakten hos sjukdomsalstrande runor, ristade på roten av ett växande träd. Se härom Hjelmquist i Studier tillägnade Esaias Tegnér den 13 januari 1918, s. 395.. Månen, vars heliga tal hos mithraisterna var 6 (dess sfär betraktades såsom liggande närmast under solens), har ju enligt urgammal astrologisk tro ansetts råda över saften i växterna. Jfr Bouché-Leclercq, L'astrologie grecque, s. 109, och Boll, Sternnglaube und Sterndeutung³, s. 50. Månen var framför allt frambringaren av fuktighet, jfr Ashmand, Ptolemy's Tetrabiblos (London 1917), s. 20. Enligt en av Plutarchos framställd lära härstammar livsprincipen, som låter kroppen växa till, från månen, från solen förnuftet, jfr Cumont, Den astrala religionen i forntiden, s. 189.. I norden bör Njords beliga tal ha varit 6 (jfr § 22), han rådde över tilltagande växtkraft. »Was gedeihen soll, muss bei zunehmendem, was zurückgehen oder auseinandergehen soll, bei abnehmendem Monde begonnen oder ausgeführt werden», säger Mogk, Germanische Religionsgeschichte und Mythologie, s. 21, om forngermanernas månmagi. och kunde därför neutralisera ett skadligt avtynande.

7. *Pat kann ek it siaunda: ef ek sé hávan loga sal um sessmøgom, brennrat svá breitt, at ek hánom biargigak; þann kann ek galdr at gala.*

— »En sjunde kan jag: när knastrande låga ses lysa kring bänkat lag, hur brett den än brinner, jag binder den likväl. Jag kan sjunga en sådan sång.»

Talet 7 symboliserade inom Mithraläran solsfären. Det i en galder dolda 7-talet bör sålunda ha makt över eldslågan (det heta), liksom månens tal 6 över växternas sav (det fuktiga).

8. *Þat kann ek it átta, er þllo er nytsamlikt at nema: hvars hatr vex með hildings sonom, þat má ek bæta brátt.*

— »En åttonde kan jag, för alla, som lärt den, till glädjande nytta och gagn. Om hat vill växa mellan härskarsöner, det kan jag bota brått.»

Talet 8 bör enligt vad jag i föregående kapitel framhåvt vara symboliskt för himlavalvet, den orubbliga fixstjärnhimlen. Strofen torde därför syfta på, att talet 8 har magisk betydelse för uppehållande av endräkt och oföränderlighet.

9. *Þat kann ek it níunda: ef mik nauðr um stendr, at biarga fari mino á floti, vind ek kyrrí vági á ok svæfik allan sæ.*— »En nionde kan jag: om nöden hotar, den bärgar på böljan mitt skepp. Vinden jag stillar på vågen genast och sjunger sjön till sömns.»

Här är sambandet med runan *nauðr* 'nöd' (Ananke), vars tal just är 9, uppenbart nog. Såsom trolldomsgud var Oden intimt förbunden med talet 9 och runan *nauðr* (jfr § 25). Såsom vindgud hade han makt att stilla vind och lugna vågor.

10. *Þat kann ek it tíunda: ef ek sé túnriðor leika lopti á, ek svá vinnk, at þær villar fara sinna heim hama, sinna heim huga.*

— »En tionde kan jag: om tunridor synas fara i luften fram, då vet jag så foga, att de vilsna må fara till sin hamns rätta hem, till sin hugs rätta hem.»

Med »tunridor» avses helt säkert »förhäxade människor, som under det att de kvarlämnade sina kroppar (hamnar) i hemmen, nattetid färdades omkring i luften och övade odåd» (Åkerblom, Den äldre Eddan 1, s. 65, not 1). En galder, i vilken 10-talets magiska kraft låg dold, bör ha haft förmåga att tvinga dessa förhäxade själar att lämna sin trollhamn. Strofen bestyrker mitt antagande, att runmagien från senantiken övertagit läran om 10-talet såsom *ψυχογόνος* 'själ-laskapande' sålunda själabetvingande (jfr § 26).

11. *Þat kann ek it ellipta: ef ek skal til orrosto leiða langvini, und randir ek gel, en þeir með ríki fara heilir hildar til, heilir hildi frá, koma þeir heilir hvaðan.*

— »En elfte kan jag: om till kamp i spetsen för gamla vänner jag går, under sköldar jag sjunger, och skyddande mäktigt de oskadda färdas till fejd, de o-

skadda färdas från fejd, de gå oskadda fram överallt. Talet 11 tillkommer guden Frö såsom *árguð* (jfr § 27). Hade vi att göra med en trolldikt från runmagiens första tid, hade helt säkert talet 16, Tys tal, kommit till användning för vinnande av skydd i strid. Vid vikingatidens ingång synes emellertid Frö ha utvecklats till en stridsgud. I »Sigurðarkviða in skamma» (str. 24) betecknas krigaren med kenningen »Frös vän» (*Freys vinar*), och i skaldedikterna finnas åtskilliga anspelningar på Frö såsom stridsgud, i Ulv Uggasons »Húsdrápa» lyder t. ex. en strof (tolkad av Åkerblom):

»På guldborst-galten ställdes till Grimnes sons borg, som skimrar, färden av Frey, som mordvan framförde stridshop, han samlat.»

Vi ha därför anledning att antaga, att man under vikingatiden i vissa fall gått till anfall under åkallan av Frö. Seden kan ha spritt sig från Frös föregivna ättlingar Uppsalakonungarna och ynglingaättens avkomlingar i Norge. Det är även tänkbart, att man av rent magiska skäl sökt hjälp hos livsguden Frö, då det gällt att helskinnad komma ur faran (*heilir hildi frá*), däremot åkallat döds-guden Oden, krigskonstens högste gud, då seger till varje pris eftertraktats. Att det är fråga om det förstnämnda alternativet, framgår tydligt av Eddastrofens ovan citerade ordalag.

12. *Þat kann ek it tólpta: ef ek sé á tré uppi váfa virgilná, svá ek rist ok i rúnom fák, at sá gengr gumi ok mælir við mik.*

— »En tolfte kan jag: om ett träd jag skådar med ett lik som vändes för vind, jag vet så rista, så runorna färga, att den döde går ned, och att han mäter med mig.» Jag har i det föregående (jfr § 28) framställt åsikten, att *p*-runan, som av goterna nämnts *pertra* (ursprungligen **petra*), bör ha haft talvärdet 12 och ha symboliserat jorden. Den ovan citerade Edda-strofen ger ett ytterligare stöd åt detta antagande: den tolfte galdern, d. v. s. en trolldikt med tolvtalet dolt i sin ordsumma, säges ju ha makt att bringa en hängd ned till marken, till jorden, för att tala med besvärjaren. Jordens tal, tolvtalet, skall sålunda draga honom till sig, jfr den nedan i § 44, 3 omtalade angelsaxiska trollformeln för att hindra bin att lämna gårdens mark.

13. *Þat kann ek it þrettánda: ef ek skal þegn ungan verpa vatni á, munat hann falla, þótt hann i fólk komi, hnigra sá halr fyr hiðrom.*

— »En trettonde kan jag med kraft att giva åt en pilt, som med vatten jag vigt, att ej han skall stupa, hur striden än hotar; ej skall han segna för svärd.» Här rör det sig liksom i strof 11 om skydd i strid, men icke om en hel skaras räddning, utan om hjälp åt en enda, som magiskt signats. Enligt vad jag i det föregående

(jfr § 29) utvecklat bör idegransrunan ha varit det trettonde runtecknet och dess tal helgat åt båggyden Ull. Lika som i främreasiatisk religion åt Ahura Mazda och Jupiter Dolichenus. I en astrologisk föreskrift (se Boll, Sternenglaube und Sterndeutung³, s. 176) säges den 13:de dagen vara gynnsam för angrepp.. Om denne säges i Snorres »Gylfaginning» (kap. 30): »honom är det gott att åkalla i tvekamp». Vad den antydda magiska vattenösningen beträffar, har man ingalunda nödigt att antaga kristen inverkan. Vattenösningen, som även var en av Mithramysteriernas ceremonier, fanns i Norden redan i förkristen tid: man öste det första badvattnet över barnets huvud under uttalande av högtidliga ord. Jfr Olrik og Ellekilde, Nordens gudeverden, s. 137..

14. *Þat kann ek it fjórtánda: ef ek skal fyrða liði telja tiva fyrir, ása ok álfa ek kann allra skil; fār kann ósnotr svá.*— »En fjortonde kan jag: om för flockade folket jag täljer gudars tal, om åsar och alvar allt jag känner. Slikt mången vis ej vet.»

Enligt vad jag i föregående kapitel (§ 30) utvecklat bör den fjortonde runan i utharkraden sannolikt ha haft namnet **alhīz* och varit helgad åt forngermanernas motsvarighet till de grekiska Dioskurerna och fornindiernas Açviner. Var och en av dessa gudomligheter torde, åtminstone i Mithraläran, ha ansetts härska över sin hälft av zodiaken. Att döma av Grímnismál hava åsar och alvar i den forngermanska astrala föreställningen fått vissa stjärnbilder sig tilldelade såsom hem. Tidigare forskare ha som bekant åtskilligt sysslat med att lokalisera de olika gudaboningarna inom zodiaken. Jag tror mig ha kommit denna gåtas lösning åtskilligt närmare och skall redogöra därför i en särskild uppsats (jfr s. 84, not 1). På frågans nuvarande ståndpunkt torde det i varje fall få anses rimligt, att forntidens nordbor verkligen känt och namngivit zodiakens stjärnbilder och där tänkt sig en rad av gudahem. Den som inför folket ville visa sin kunskap i mytologien, kunde göra detta genom att utpeka stjärnbilderna i zodiaken och nämna deras namn. Då den germanska motsvarigheten till Dioskurerna torde ha varit ett gudapar eller en gud och en halvgud, som beskyddat solens väg på himlavalvet, har en galder, riktad till dem och anpassad efter deras heliga tal 14, kunnat skänka förmåga att rätt minnas, vad som rörde zodiaken.

15. *Þat kann ek it fimtánda, er gól Þjóðrörir, dvergr, fyr Dellings durom: afl gól hann ásom, en álfom frama, hyggjo Hroptatý.*

— »Jag en femtonde känner, som Tjodröre kvad mig, dvärgen vid Dellings dörr. Han kraft sjöng åt åsar, åt alvar lycka, riklig visdom åt Hropt.»

Att denna strof syftar på solen, ha föregående forskare redan insett. Åkerblom]fr Den äldre Eddan 1, s. 66, not 1. t. ex. förklarar uttrycket »vid Dellings

dörr»med »vid soluppgången». Delling var som bekant fader till Dag. I utharkföljden bör solrunans plats just vara den 15:de (jfr § 18) — och den 15:de strofen i Lióðatal måste, som ovan nämnts, ha med solen att göra. Att denna, vars hem är Lejonets stjärnbild, framför allt skänker kraft (*afli*) och duktighet (*framme*) åt de tappra och behjärtade, överensstämmer med klassisk astrologi. Såsom Apollons himlakropp gav den enligt antik åskådning även visdom»Le Soleil est, cela va sans dire, un dieu intelligent, *αὐτοκίνητος*, et s'il est »l'Apollon oblique» (*Λοζίας*), c'est qu'il le veut», säger Bouché-Leclercq, *L'astrologie grecque*, s. 127, not 3..

16. *Pat kann ek it sextánda: ef ek vil ins svinna mans hafa geð allt ok gaman, hugi ek hverfi hvítarmri kono ok sný ek hennar þllof sefa.*

— »En sextonde kan jag: om kvinnans åtrå och ynnest jag önskar åt mig, jag vänder så hågen hos vitarmad älskling, att ändrad blir all hennes själ.»

Denna strof tillhör de mera svårtolkade. Den sextonde runan är Tys (jfr § 18). Måhända har den gamle samgermanske stridsguden, som under seklens lopp trängts alltmer i bakgrunden, hos den senare vikingatidens nordbor utvecklat sig till en splitets gud — »han räknas icke till dem, som förlika folk», säger Snorre (jfr Gylfaginning 24). Vi böra emellertid ha för ögonen, att Lióðatal icke är en dikt om runor utan i första hand en dikt om talmystik och dess användning i galdrar. Talet 16 behöver därför ej nödvändigtvis förklaras ur namnet på runan nr 16. Detta tal är även = 2×8 . Såsom jag i det föregående (mom. 8) framhållit, bör 8 ha varit talsymbolen för troheten. Gällde det att förtrolla denna, skulle sannolikt en kombination med det demoniskas tal 2 företagas, jfr trollkinnans försök att bringa olycka över människorna genom att framsäga en besvärjelse bestående av 38 ord, alltså 2 (turstalet) kombinerat med 19 (människans tal), varom närmare nedan, § 45, 5.

17. Den sjuttonde strofen är korrumperad:

Pat kann ek it siautiánda, at mik mun seint firraz it manunga man; —

— »En sjuttonde kan jag: att sent hon mig glömmer den ungmö, som älskas av mig.»

Orden *manunga man* 'ungmö' säga oss dock, att det här rör sig om erotik. Av isländsk skaldedikt är det betygat, att björkrunan och dess tal stått i magiskt förhållande speciellt till kvinnokönet. Björken var även Friggs träd (jfr § 31). Att den sjuttonde strofen syftar på förhållandet till en ungmö, stämmer med utharkteorien, enligt vilken *b*-runans tal är 17 (ej 18 såsom i futharkraden).

18. I den adertonde strofen har ett inskott eller tillägg skett. Det senaste synes mig vara det troligaste. Den ursprungliga strofen skulle i så fall snarast haft lydsen: *Pat kann ek it áttiánda, er ek œva kennig mey né mannz kono — allt er betra, er einn um kann; þat fylgir lióða lokom* —

— »En artonde kan jag, som aldrig jag bortlär till mö eller viv åt en man, bäst är allting, som en blott känner, så får sången sitt slutDe två sista raderna anser Åkerblom, Den äldre Eddan 1, s. 66, not 3, vara »ett störande inskott». Jag har ovan insatt hans översättning av dessa rader i stället för hans tolkning av tvenne andra, i vilka jag ser ett tillägg..»

Det är här fråga om talet 18, som är Odens speciella tal (jfr § 32). Att han tiger om innebörden i detta, stämmer fullständigt med förhållandet i en annan Eddasång, Vafprúðnismál. Här ställer Oden 18 frågor till jätten, som är förmäten nog att söka tävla med honom i mytiskt vetande. Inför den sista (18:de) frågan:

»Vad sade väl Oden i sonens öra, när Balder bars på sitt bål?»

står jätten svarslös. Det är något som blott Oden vet. I andra Merseburgbesvärjelsen läser Wodan över Balders skadade häst engalderstrof bestående av jämnt 18 ord (jfr nedan § 43, 2). Sannolikt har Oden enligt Eddaskaldens förmodan i den döde Balders öra inviskat en galder, ävenledes bestående av 18 ord, som på något sätt syftat till åstadkommande av hämnd för det skedda eller framtida upphävande av Balders fångenskap hos HelJag anser en dylik tolkning sannolikare, än att Odens viskning skulle vara en reflex av ett bruk att viska den döde något i örat för att hindra honom att gå igen (jfr Rosén, Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion, s. 110 ff.). I varje fall torde diktaren av Vafprúðnismál ha varit främmande för en dylik mening..

41. Bland Eddadikterna finnes ytterligare ett parti, som handlar om galderkunskap, Grógaldur, »Groas trollsånger». En son besöker sin moders grav för att få ett meddelande från henne. Stående på en jordfast sten, sjunger den döda för sonen 11 strofer, av vilka de 9 första alldeles som Odens 18 »galdrar» visa sig vara en uppräknings av olika slag av trollsånger, ordnade såsom »den första», »den andra» o. s. v. Dessa nio strofer ha ett innehåll, som i stort sett är en rätt nära parallell till de 9 första stroforna i Lióðatal. Stroforna 4 och 5 ha dock i Grógaldur råkat bliva omkastade, uppenbarligen beroende därpå, att de haft samma slag av allitteration i begynnelseraden: *fiórða ... fiqturr* och *fímta ... fíáendr*. Dessa nio strofer, som troligtvis tillhöra en senare tid än LióðatalDikten har en mera »efterklassisk karaktär» och finnes icke i någon gammal handskrift (jfr Erik Noreen, Den norsk-isländska poesien, s. 75). I strof 13 (= 8:de talmy-

stiska strofen) talas om *kristin dauð kona.*, ha knappast samma värde som vittnesbörd om galdrarnas talmystik som de strofer, vi i det föregående behandlat, men erbjuda dock åtskilligt av intresse. En analys av deras innehåll kan därför ej gärna undvaras i vår utredning. De 9 talmystiska stroforna lyda med översättningText och tolkning från samma källor som ovan (jfr s. 104, not 1):.

1. *Pann gel ek þér fyrstan, er kveða fiqlnýtan — þann gól Rindr*Neckel har *Rindi*, handskriftsläsarten *Rindr* ger bättre mening. *Rani* —: *at þú af 9xl skió-tir, því er þér atalt þikkir: siálfr leið þú siálfan þik.*

— »Den första, jag sjunger, är full av hjälpkraft. Den sången sjöng Rind för sin son. Allt tryckande svårt den tar från din skuldra, att själv du må leda dig själv.» Liksom i första strofen i *Lióðatal* är det här fråga om den hjälpande kraften hos talet 1 och de tal, som blott i sig dölja detta (primitalen). Strofens andra rad föreligger i flere från varandra avvikande varianter. Med Åkerblom (och andra) syns det mig vara mest naturligt, att här avses Rind och hennes son med Oden, Balders hämnare (en variant har *Vala* i st. f. *Rani*; det ursprungliga torde ha varit *Vrindr* och *Vala*, efter bortfall av *v* före *r* i uddljud har alliterationen blivit förstörd och ett nytt namn inpassats). Om *Vale* säges i *Vqlospá* (str. 32): »Född blev en broder till Balder snarligt, och en natt gammal grep han till svärdet.» Här finnes en anspelning på talet 1, som låter oss förmoda, att detta tal varit magiskt förknippat med Balders hämnare. 2. *Pann gel ek þér annan: ef þú árna skalt vilia lauss á vegom, Urðar lokkor haldi þér qllom megom, ef þú á sin-nom sér.* — »Den andra jag sjunger, om osäll du äger att vandra på vådefull väg. Må nornan huld dig hägna mot faror, så länge på leden du är!» Liksom i motsvarande strof av *Lióðatal* rör det sig här om den magiska kraften hos talet 2. Här avses en sång, som kan göra en demonisk makt den vandrande bevågen, så att han icke ledes vilse. Nornorna, av vilka Urd nämnes i strofens tredje rad, voro ju jättemör:

unz þriár kvómo, þursa meyar, ámatkar miþk, ór iqtunheimom. — »Då kommo trenne tursamöar från jättars världar, väldiga hotfullt.» säges i *Vqlospá* (str. 8). En norna bör sålunda enligt denna uppfattning av deras ursprung stå i magiskt samband med tursrunanoch talet 2. (Enligt *Gylfaginning* 14, vars källa torde vara strof 13 i *Fáfnismál*, finnas även nornor av åsars och alvars och dvärgars ätt.)

3. *Pann gel ek þér inn þriðia: ef þér þiódáar falla at *fiqlotom, Horn ok Ruðr snúiz til heliar heðan ok þverri æ fyr þér.*

— »Den tredje jag sjunger, om trotsig vildflod hotar att lykta ditt liv. Må Rud och Horn till Hels bygd rinna och sänka sig framför din fot!»

Att tolka denna strof med hänvisning till hittills kända fornnordiska religiösa föreställningar är icke gärna möjligt. Gå vi till senantik magi, finna vi emellertid ett tydligt samband mellan talet 3 och flodguden Neptunus-Poseidon. I den grekisk-romerska mytologien framställdes han med treudd i hand. Inom mithraismen bör Poseidon, som förekommer på flere monument i reliefframställning, ha haft talet 3 såsom sitt eller ett av sina magiska tal: den tredje hästen i quadrigan, de fyra elementens symbol, har med all sannolikhet varit helgad åt PoseidonJfr Cumont, T&M. 1, s. 105: »Dans le mythe cosmologique, que Dion emprunte probablement aux mages d'Asie Mineure, le troisième des coursiers qui font mouvoir le quadrigue du dieu suprême, est consacré à Poseidon». (denna häst har representerat vattnet).

4. *Pann gel ek þér inn fiórða; ef þik fiáendr standa, gørvir, á gálgvegi, hugr þeim hverfi til handa þér ok snúiz þeim til sátta sefi.*

— »Den fjärde jag sjunger, om fienders skara lurar med list på ditt liv. Då böjs deras själ till blid försoning, till vänskap vänds deras håg.»

Såsom jag ovan nämnt, bör här enligt mitt förmenande läsas *inn fimta* »den femte». Strofen svarar till strof 5 i Lióðatal. I Grógaldr, som blott föreligger i sena pappersavskrifter, kan lättan omkastning ha skett, vare sig nu denna beror på dålig memorering eller ett skrivfel, som man man trott sig rätta genom att ändra strofernas ordningsföljd. Rörande femtalets magiska kraft att hejda spjut m. m. har jag yttrat mig ovan, § 40, 5; i § 44, 2 skola vi stifta bekantskap med en angelsaxisk trollvers mot spjut, i vilkens magiska ordsumma femtalet ligger dolt.

5. *Pann gel ek þér inn fimta: ef þér fiðturr verðr borinn at boglimom, leysigaldr læt ek þér fyr legg of kveðinn, ok stökkv þá láss af limom*En sannolikt senare tillfogad femte rad utelämnas här och vid återgivandet av tolkningen..

— »Den femte jag sjunger, om fjättrande boja på dina lemmar blir lagd. Dess lösande ord jag låter då ljuda. Då springa de bindande band.»

Här föreligger en frappant överensstämmelse med fjärde strofen i Lióðatal. Enligt min mening ha vi att läsa *inn fiórða* »den fjärde». Liksom för 5-talets vidkommande en angelsaxisk magisk dikt kan åberopas såsom stöd för, att Lióðatal återgiver den rätta talmagien, kan i fråga om talet 4 hänvisas till den första Merseburggaldern, vars avslutande trollformel består av 4 ord, vilka avse att befria från bojor (jfr nedan § 43, 1).

6. *Pann gel ek þér inn sétta: ef þú á sió kœmr, meira, en menn viti, lopt og lõgr gangi þér i lið saman ok lé þér æ fríðdriúgrar farar.*

— »Den sjätte jag sjunger, om sjögång dig hotar mer mäktig, än män skor ha sett. Lugn och hav hopa malas och ge dig en fridfull färd.» Tydningen av slutet på strofen är mycket osäker (jfr Åkerblom, a. a., s. 166, not 1). Att den sjätte galdern (d. v. s. enligt min uppfattning en galder med talet 6 dolt i sin ordsumma) var en magisk sång, som kunde lugna sjögång, framgår emellertid fullt tydligt redan av strofens första hälft. I analogi med Lióðatal skulle vi ha väntat ett dylikt innehåll i strof 9. Det fanns emellertid en gud, som kanske oftare än vindguden Oden åkallades, då det gällde en färd på vattnet, nämligen Njord, om vars egenskap av ursprunglig mångud med makt över havet jag yttrat mig i föregående kapitel och vars heliga tal jag antagit vara 6 (jfr § 22). Att Njord, vars hem nämnes *Nóatún* 'skeppens gård', haft sjö och hav under sin uppsikt är så tydligt, att det knappt behöver diskuteras. »Han råder över vindens gång och dämpar hav och eld. Honom skall man åkalla med hänsyn till sjöresor och fiskfångst», säger Snorre (Gylfaginning 22). Njord torde med all sannolikhet böra sammanställas med lapparnas Tjasolmai, som bi. a. anses ge fiskelyckaJfr Olrik og Ellekilde, Nordens gudeverden, s. 117. — I den astrologiska handskrift, som jag hänvisat till i not 1, s. 111, nämnes den sjätte månadsdagen gynnsam för fiske..

7. *Pan gel ek þér inn siaunda: ef þik sækia kœmr frost á fialli há, hrævakuldi megit þino holdi fara, ok haldiz æ lík at liðom.*

— Den sjunde jag sjunger, om skimrande bister bland fjällen frost faller på. Fast kall till döds, din kropp den förgår ej; var led på dig oskadd är.»

Fastän eld eller värme icke direkt nämnas, är överensstämmelsen med strof, 7 i Lióðatal fullt tydlig. Även i detta fall måste det vara fråga om att genom en galder, med 7-talets kraft dold i sina ord, kunna behärska eld och värme: 7-talet skyddar i detta fall mot att förfrysasJfr följande norska trollformel (bestående av 7 ord) för att få värme och solsken: *lova, lova lin, gud lad sola skin* (varom Olrik og Ellekilde, Nordens gudeverlden, s. 119)..

8. *Pann gel ek þér inn átta: ef þik úti nemr nótt á niðlvegi, at því firr megi þér til meins göra kristin dauð kona.*

— Jag den åttonde sjunger, om ute du gripes av natt på nedmörk led. Göra dig men ej mäktar ens vålnad av kristen kvinna då.»

Här är överensstämmelsen med motsvarande parti i Lióðatal (strof 8) icke omedelbart framträdande. I båda fallen torde det dock vara fråga om fixstjärnhimlens (den åttonde sfärens) skyddande makt.

9. Þann gel ek þér inn níunda: ef þú við inn naddgøfga orðom skiptir iðtun, máls ok manvits sé þér á munn ok hiarta gnóga of gefit.

— »Jag den nionde sjunger, om du skiftar ordhugg med vapenväldig turs. Ur Mimes själ manvett och talkonst då ges dig i mångfaldigt mått.»

Här är det ännu tydligare än i strof 9 i Lióðatal fråga om magi med trolldomskonstens tal. Talkonst och manvett utmärkte framför allt Oden såsom runogud. I Eddadikten Vafþrúdnismál skildras, hur han däri övervinner en mytkunnig turs.

42. Av antydningarna i de båda ovan analyserade Eddadikterna torde framgå, att i de forntida nordbornas trolldikter, de s. k. galdrarna, en viss anpassning till magiskt betydelsefulla tal måste ha skett. Frågan är nu, vari en dylik kunnat bestå. Då galdrarna till sitt första ursprung otvivelaktigt äro något mycket uråldrigt och dessa dikter även efter runskriftens uppkomst av allt att döma i regeln synas ha föredragits utan ett därmed förbundet inristande av orden i trä eller stenJfr Golther, Handbuch der germanischen Mythologie, s. 641., ha vi, såsom jag redan antytt, att antaga, att det efter vissa talsymboliska principer anordnade materialet varit själva ordmassan. Dikterna torde ha föredragits gruppvis i vissa bestämda strofer, varvid dessutom ordens antal i varje strof valts med hänsyn tagen till, att genom hopsummeringen ett visst för det magiska syftet betydelsefullt tal skulle uppstå. Att ett visst antal ord spelat en roll i trollformler,

är betygat. Ett instruktivt exempel ha vi i Kalevala (16:de och 17:de sången), där det omtalas, hur Väinämöinen sökte efter trenne felande trollord. Vid häxprocesser ha vidare i åtminstone ett fall av vittne intygats, att en häxa läst en besvärjelseformel i trenne avsatser, alltså gjort en viss paus på tre ställen, så att det hela sönderfallit i trenne delarJfr Ohrt, Danmarks Trylleformler 1, n:r 985.. Ordräkning vid hopsättning av magiska formler torde här och där ha praktiserats in i rätt sen tid. Så synes vara fallet med följande danska formel mot vrickning (upptecknad i nutiden):

Jesus ned ad Bjærget red, Føllets Fod i Feldingen skred. Jeg signer dig med mine 10 Fingre og mine 12 Guds Engle.

Versparet består av 10 ord, den efterföljande välsignelsen av 12. Detta skulle man ju kunna förklara såsom beroende av en tillfällighet, om icke tvenne från

den citerade ramsan till ordalagen starkt avvikande magiska formler för att »stilla fienders vrede», i vilka 10 fingrar och 12 guds ord nämnas, bestodo var och en av 66 ord och alltså uppvisa en ordsumma, vari talet 22 (10 + 12) är doltJfr Ohrt, Danmarks Trylleformler 1, n:r 10 och n:r 831 (*St. Peder* och *St. Pouel*, liksom *Sant Peder* och *Sant Povel* i varianten, måste naturligtvis räknas såsom enhetliga ord; det är ej gärna tänkbart, att den läsande skulle ha gjort ett uppehåll efter *Sant*)..

Innan vi gå till en undersökning av vad nordisk tradition kan ha bevarat av trollformler och galdrar, torde en blick på kvarlevorna av galderartad diktning hos andra germanfolk vara av behovet påkallad. Vi kunna ju befara, att det material, vi ha att röra oss med, icke kan vara särdeles stort, för så vitt vi i huvudsak vilja hålla oss till kväden av oomtvistligt ålderdomlig karaktär.

43. Vad den med forngermansk litteratur förtrogne i första hand måste finna lockande att indra i vår undersökning, är det vittnesbörd vi äga i de s. k. Merseburg-trollformlerna (»die Merseburger Zaubersprüche»), vilka vi med all rätt med Ivar Lindquist böra kunna kalla för »galdrar». Dessa dikters stil har på ett mycket förtjänstfullt sätt blivit analyserad av nämnde forskare ihans idérika avhandling »Galdrar, de gamla germanska trollsångernas stil undersökt i samband med en svensk runinskrift från folkvandringstiden»Göteborgs Högskolas Årsskrift (1923), bd 29, 1. — I fråga om uppställningen av de båda trollsångerna ansluter jag mig till detta arbete. Texten enligt Sievers edition (Halle 1872)..

1. Den första Merseburggaldern synes bestå av trenne strofer: (1.) *Eiris sazun i-disi, sazun hera duoder.* (2.) *Suma hapt heptidun, suma heri lezidun, suma clubodun umbi cuonio (?) uuidi.* (3.) *Insprinc haptbandun! Inuar uigandun (?)!*

Tvenne uppenbarligen korrumperade ord (ovan angivna genom efterföljande frågetecken inom parentes) tydas av Lindquist såsom *cuonie* och *uuigbandun*. I anslutning till honom blir tolkningen av det helaJfr a. a., s. 15 ff. och s. 41.:

»(1.) Först sutto högförnäma mör, sedan sutto där huldrika mör.

(2.) Somliga knöto bojor, somliga hejdade hären, men somliga löste bojorna om djärva män.

(3.) Spring undan de hämmande fjättrarna! Fly undan de hållfasta fjättrarna!»

Läsa vi dikten uppmärksam, kunna vi icke vara i tvivelsmål därom, att det är den tredjeI tredje partiet av en galder ansågs mest trollkraft hopad (»*mestr*

galdr») enligt Bósasagan (kap. 5). och sista strofen, som innehåller den egentliga trollformeln, orden, vid vilkas uttalande bojor böra sprängas:

*Insprinc haptbandun! Inuar *uuigbandun!*

Dessa ord äro 4, och fyrtalet omnämnes i Odens trollsånger såsom ägande makt att spränga bojor (jfr ovan § 40, 4). I detta sammanhang kunna vi erinra oss första raden i det s. k. »Pariser Spruch gegen Fallsucht»: *Doner dûtigo die êwigo!* (»Gütiger Donner, ewiges Wesen»). Dessa fyra ord klinga som en gammal magisk formel från heden tidJfr Weber, *Die Religion der alten Deutschen* (1926), s. 39.. Såsom jag i föregående kapitel (§ 20) framhållit, bör 4 ha varit Tors heliga tal. På Glavendrup-stenen har man i slutorden velat se en dikt, vilken Wimmer (*Die Runenschrift*, s. 378) återgiver på följande sätt: *Porr wígi þássi rúnar! At rétta sá werði, es stæin þannsi ælti eða æft annan dragi!* Att varje rad i denna Torsdikt innehåller fyra ord, torde nog icke vara en tillfällighet (jfr § 67, 9).

Vad talförhållandet i den ovan behandlade Merseburggaldern beträffar, tror jag, att den ursprungligen bestått av 20 (alltså 5×4) ord: första strofen har sannolikt haft $3 + 3$ ord, andra $3 + 3 + 2 + 2$ och tredje $2 + 2$. Till detta resultat kommer man, om andra strofens sista halvrad antages ha bestått av *umbi* och ett enhetligt ord, som motsvarat det från gamla glossarer kända fornhögtyska *kunawithi* (*kunwidi*) 'kedja' (anfört av tidigare forskare).

2. Den andra Merseburggaldern består tydligitvis ävenledes av trenne strofer:

(1.) *Phol ende Wuodan uuorun zi holza. Du uuart demo Balderes uolon sin u-uoz birenkict.* (2.) *Thu biguol'en Sinhtgunt, Sunna, era suister, thu biguol'en Friia, Uolla, era suister, thu biguol'en Wuodan, so he uuola conda:* (3.) »*Sose benrenki, sose bluotrenki, sose lidirenki, ben zi bena, bluot zi bluoda, lid zi geliden sose gelimida sin!*»

I Lindquists tolkning (a. a. s. 43):

»(1.) Phol och Wuodan foro till skogs. Då vart foten på Herrens fåle vrickad.

(2.) Då galdrade över honom Sinthgunt och Sunna, hennes syster, då galdrade över honom Friia och Volla, hennes syster, då galdrade över honom Wuodan, så som han väl kunde:

(3.) Om det är benvred, om det är blodvred, om det är ledvred, så vare ben vid ben, blod vid blod, led vid leder likasom limmade!» Undersöka vi nu talförhål-

landena i denna omständliga gamla besvärjelse, visar det sig, att tredje strofen, den egentliga trollformeln, till vilket det övriga är en inledning, består av 18 ord. Vad kan vara mera naturligt ur talmystisk synpunkt, än att den trollformel, som Wodan (Oden) uttalar för att bota hästen, bör bestå av 18 ord, alltså innehålla denne guds och hästrunans magiska tal (jfr § 32). En undersökning av de föregående strofernas ordinnehåll ger slutligen följande vid handen: Om *bigu-ol'en* räknas såsom tvenne ord (det enklitiska *en* går tillbaka på ett äldre *ina*, som i egenskap av tvåstavigt ord helt säkert i äldre tid bildat en enhet för sig), böra de båda inledande stroforna tillsammans ha bestått av 36 ord ($14 + 22$) = 2×18 ord. Hela galdern bör sålunda ha bestått av 3×18 ord.

44. Bland de angelsaxiska språkminnesmärkena finnes en serie magiska besvärjelser bevarade. Dessa göra visserligen intryck av att icke vara fullt så ursprungliga som Merseburggalderna, men torde dock gömma reflexer av gammal galderartad diktning även de:

1. I en längre läkedomformel mot »häxskott» Bibliothek der angelsächsischen Poesie, begr. v. Grein, herausg. v. Wülcker, 1, s. 317 ff. Jag följer denna editions stavning, men Lindquists uppställning. I konsekvens med det föregående använder jag dock g i st. f. *ǧ*. har Ivar Lindquist sökt utskilja tvenne olika galderdikter, vilka sammansmälts i den tradition, som närmast ligger som grund för uppteckningen. Den längre av dessa dikter visar en märklig överensstämmelse med den nyss behandlade andra Merseburggaldern. Lindquist har uppställt den på följande sätt (jfr Galdrar, s. 46): (1.) *Gif ðu wære on fell scoten, oððe wære on flæsc scoten, [oððe wære on blod scoten] oððe wære on lið scoten: [næfre ne sy ðin lif atæsed!]* (2.) *Gif hit wære esa gescot, oððe hit wære ylfa gescot, oððe hit wære hægtessan gescot: [nu ic wille ðin helpan.]* (3.) *Pis ðe to bote esa gescotes, ðis ðe to bote ylfa gescotes, ðis ðe to bote hægtessan gescotes: [ic ðin wille helpan.]*

Vad som är satt med petit inom klammer anser Lindquist vara senare tillsatser, i det övriga ser han den ursprungliga galdern och översätter denna: »(1.) Vare sig du är skjuten i huden, eller du är skjuten i hullet, eller du är skjuten i en led, (2.) vare sig det är idisers skott, eller det är alvars skott, eller det är en häxas skott, (3.) (är) detta dig till bot för idisernas skott, detta dig till bot för alvarnas skott, detta dig till bot för häxans skott.» Den tredje strofen, vid vars uttalande helbrägdagörelsen tydligtvis skall ske, har ju en rent frappant likhet med motsvarande strof i andra Merseburg-galdern. En ordräkning ger vid handen att även i den angelsaxiska galdern slutstrofen består av 18 ord, om vi med Lindquist utmönstra »*ic ðin wille helpan*» såsom av allt att döma ett senare tillägg. Se vi så på diktens båda föregående partier, bestå dessa i Lindquists rekonstruk-

tion av 31 ord. Medräkna vi emellertid en, likgiltigt vilken, av de tre emenderade raderna i detta parti (de bestå var och en av 5 ord), få vi även här $36 = 2 \times 18$ ord — alltså precis samma talförhållande som i andra Merseburggaldern. Jag finner det därför möjligt, att Lindquist vid sitt försök till rekonstruktion råkat borttaga en rad för mycket. Efter att ha tagit del av min undersökning i manuskript har Lindquist lämnat följande beaktansvärda nya förslag till rekonstruktion (tillsatser betecknas med citationstecken, utmönstring med ‹ ›):

Gif ðu wære on fell scoten, ‹oððe› »gif ðu» wære on flæsc scoten, ‹oððe› »gif ðu» wære on lid scoten,

Gif hit wære »ðe» esa gescot, ‹oððe› »gif hit wære »ðe» ylfa gescot, ‹oððe› »gif ðu» wære »ðe» hægtessan gescot:

Pis ðe to bote esa gescotes, ðis ðe to bote ylfa gescotes, ðis ðe to bote hægtessan gescotes.

Varje strof komme i så fall att bestå av $3 \times 6 = 18$ ord. Jfr överensstämmelsen mellan *sose ... sose ... sose ...* i andra Merseburggaldern och *gif ... gif ... gif ...* i rekonstruktionen av den angelsaxiska läkedomsgaldern.. Att en läkedomsgalder, helst en sådan för avvärjande av magiska kastvapens inverkan, bör innehålla trolldoms- och spjutguden Odens magiska tal, är ju vad vi ha att vänta.

2. En annan galder, eller i varje fall en trollformel eller en rest av en mera omfattande magisk dikt, vilken LindquistJfr Galdrar, s. 34. avsevärt ur samma angelsaxiska läkedommsformel, är denna: (1.) *Syx smiðas sætan, wælspera worhtan.* (2.) *Ut, spere! Næs in, spere!*

D. v. s. »(1.) Sex smeder sutto och arbetade på dödsbringande spjut. (2.) Ut spjut! Ej in, spjut!»

Här visar det sig, att varje strof består av 5 ord. Detta kunde ju i och för sig vara en tillfällighet. Erinra vi oss emellertid femte strofen i »Odens trollsånger», kunna vi icke gärna undgå att här se något avsiktligt. I den isländska strofen är det ävenledes just fråga om att hejda ett fientligt kastspjut (jfr § 40, 5), och jag har vid behandlingen av denna dikt och tidigare (§ 21) redogjort för 5-talets apotropiska makt inom magien.

3. I en angelsaxisk besvärjelseformel för att hindra bin från att vid svärmning flyga till skogs finnas följande tvenne stroferJfr Bibliothek der angelsächsischen Poesie, begr. v. Grein, herausg. v. Wülcker, 1, s. 320.: (1.) *Sitte ge, sigewif, sigað*

to eorþan! næfre ge wilde to wudu fleogan! (2.) Beo ge swa gemindige mines godes, swa bið manna gehwiltc metes, eþeles.

Första strofen kan tolkas: »Sitten, välborna tärnor, sjunken till jorden! icke skolen I flyga till skogs!» Andra strofen är dunklare, men meningen är tydligtvis att lova bien föda (*metes*) och lämplig boplatz (*eþeles*). I Grein-Wülckers edition har i andra strofen ett *and* insatts mellan *metes* och *eþeles*. Denna suppling av handskriften är enligt min mening obefogad. De båda stroforna bestå såsom de föreligga i den gamla uppteckningen vardera av 12 ord. I det föregående ha vi lärt känna, att 12 är jordens tal. I första strofen förekommer också uttrycket *to eorþan*, och trollformeln inledes med en uppmaning att vid uttalandet av de magiska orden taga jord och med högra handen kasta denna under högra foten. Troligen har även besvärjelsens första, här utelämnade hälft bestått av 2×12 ord. Här har nämligen genom insättande av tre *and* ordantalet blivit 26. Två av dessa inskott torde vara obefogade. Nöja vi oss med att blott supplera med *and* på ett ställe, kommer även detta parti att bestå av 24 ord.

4. Bevarad i nedskrift finnes även en rad angelsaxiskabesvärjelseformler för havande kvinnorJfr Bibliothek der angelsächsischen Poesie 1, s. 326 f.. Två av dessa bestå båda av 21 ord. Här kan talmystik med lyckotalet 7 ($21 = 3 \times 7$) föreligga, eller ock har man åkallat guden Ing, vars heliga tal var 21 (jfr § 35) och vilken dyrkats såsom en fruktbarehetsgud. En tredje av dessa trolldikter lyder tillika med sin prosaiska inledning:

*And þonne þæt wif seo mid bearne and heo to hyre hlaforde on reste ga, þonne cweþe heo: Up ic gonge, ofer þe stæppe mid cwican cilde nalæs mid cwellendum*Står troligen för *cwelendum*, jfr tolkningen., *mid fulborenum nalæs mid fægan.*

D. v. s. »Och när kvinnan är med barn och hon går till vila med sin man, då må hon kväda: Upp må jag stå, över dig må jag stiga med ett levande barn, icke med ett döende, med ett fullgånget, icke med ett åt döden hemfallet!» Denna strof, som tydligen bildat en enhet för sig, består av 17 ord. Tidigare har jag påvisat en rad fakta, som givit oss skäl att antaga, att den sjuttonde runan, varit helgad åt Frigg (jfr § 31 och § 40, 17). Vi veta, att denna gudinna anropades av dem, som önskade sig avkomlingarJfr Golther, Handbuch der germanischen Mythologie, s. 432.. Hela hennes karaktär gjorde henne för övrigt ägnad att vara en skyddande gudom för kvinnosläktet. Friggs heliga tal bör ha varit 17. Att en besvärjelseformel med tydlig hänsyftning på ett lyckligt slut på ett havandeskap visar sig bestå av 17 ord, är därför just vad man bör vänta. I runmagien

skola vi finna exempel på användning av samma magiska tal i inskrifter på föremål, som tydligtvis burits av kvinnor (jfr § 67, 22 f.).

45. Efter dessa båda exkurser rörande vissa rester av magisk diktning hos kontinentalgermaner och angelsaxare ha vi att vända oss till vad som finnes kvar av fornnordisk galderdiktning och besvärjelser. Möta vi även här anpassning till vissa tal, kan det icke gärna vara möjligt, att vi skulle ha att göra med rena tillfälligheter.

1. De utförligaste dikter av galderartad karaktär, som finnas bevarade, äro inflickade i Bósa-sagan. Denna är upptecknad i rätt sen tid, men denna omständighet behöver icke utesluta, att de i densamma upptagna dikterna kunna vara ett verk av hednisk folktro. Stavrim och meter kunna ha skyddat dessa för varje starkare förvanskning. Dessutom är det möjligt, att om de författats av sagoföreljaren, denne dock varit så hemmastadd i den gamla galderdiktens teknik, att han tillämpat dess regler. Sagan förtäljer:

Då Bóse och hans vän Herrauðr hotas med döden, tvingar den galderkunniga trollkvinnan Busla konung Hringr att avstå från sitt beslut. På kvällen trängde Busla in i det hus, där Hringr sov, och läste en lång galderdikt, bestående av trenne avdelningar, mellan vilka pauser inträdde. Om den tredje och sista såges uttryckligen, att den hade den största trollmakten (*»mestr galdr»*). Första avdelningen består av ej mindre än 7 rätt långa strofer. Det hela är för omständligt att här citeras, den intresserade hänvisas till Jiriczeks edition av Bósa-sagan (Strassburg 1893), jfr Finnur Jónsson, Den norsk-islandske Skjaldedigtning B. 2, s. 350 ff. För den med isländska icke förtrogne kan en kort antydan av innehållet vara nog. Efter en invokation till den sovande Hringr i strof 1 begynner med strof 2 en besvärjelse: »(2.) Hör Buslas bön, snart blir den sjungen, så att den skall höras i hela världen, olycksdiger för alla, som förnimma den, värst dock för den, som jag läser den för. (3.) Må vättar gå vilse, må något oerhört ske, klippor bäva, världen darra, oväder rasa, om du icke ger frid åt Herrauðr och skydd åt Bóse! (4.) Ditt hjärta skola maskar gnaga, ditt öra icke mer höra, ditt öga springa ut ur huvudet, om du icke» etc. Det är föga troligt, att varje strof i denna långa dikt varit beräknad att innehålla ett visst antal ord. Sannolikt har blott sista strofen haft ett kraftigt magiskt tal dolt i sin ordsumma, varvid det helas ordsumma stått i ett visst talförhållande till avslutningsstrofens tal-mystiska anordning. Undersökes ordsumman i slutstrofen, visar det sig, att den består av 2×18 ord, alltså tursens tal, kombinerat med Odens: *Sé þér i hvílu sem í hálmeldi, en í há sæti sem á hafbáru; þó skal þér seinna sýnu verra, en ef þú vilt við meyjar mannz gaman hafa villizt þú þá vegarins; eða viltu þú len-gri?* Uträknas den summa, som bildas av samtliga 7 strofers ord, visar det sig, att

denna är 206 (21 + 30 + 23 + 34 + 31 + 31 + 36), vilket tal är 2×103 . Då talet 103 är ett primtal, är talkombinationen 206 ett äkta turstal. Talet 2 ingår ävenledes i avslutningsstrofens ordsumma ($36 = 2 \times 18$). Hela denna inledande följd av strofer torde sålunda vara inriktad på att åkalla demonisk hjälp. Naturligtvis är jag icke blind för, att i en så omfångsrik dikt som denna inskott kunna ha gjorts och vissa ord lätt kunna ha tappats bort — att så även i ett och annat fall skett, visa handskriftsvarianter —; jag framhäver blott, att det ingalunda är orimligt, att editionsutgivaren (Jiriczek) träffat det rätta och just medtagit så många ord, som ursprungligen ingått i de 7 stroferna.

Mellanpartiet av trolldikten består av en enda strof, som lyder:

Tröll ok álfar ok töfrnornir, búar, bergrisar brenni þínar hallir, hati þik hrimþussar hestar streði þik, stráJiriczek har stáin, vilket torde vara en sämre läsart än strá hos Finnur Jónsson. stangi þik, en stormar æri þik, ok vei verði þer, nema þú vilja minn gjörir.

D. v. s. »Troll, alvar och trolldomsnornor, högboar, bergresar må bränna dina salar, rimtursar må hata dig, hästar trampaOriginalets *streði* har dock en grövre betydelse, jfr Erik Noreen, Studiet i fornvästnordisk diktning, andra samlingen, s. 63. dig, strån sticka dig, stormar plåga dig, ve dig, om du icke gör min vilja!» Denna förbannelsedikt, som blev uppläst, sedan konungen yttrat sig efter den första besvärjelsen, består av 32 ord, så anordnade, att de tre första raderna innehålla 16, de två följande ävenledes 16 ord. Även här ingår tydligtvis det demoniska talet 2, vilket stämmer väl med innehållet. Vad 16 beträffar, hänvisar jag till § 40, 16; talet synes i senare nordisk magi ha använts för att vålla split och förstöra alla tillgivenhetsband.

Sedan konungen än en gång yttrat sig, läser slutligen Busla avslutningspartiet, vilket i sagan kallas »syrrpuvers» och vari den kraftigaste magien säges vara dold (»*mestr galdr*»). Det består av följande strof: *Komi hér seggir sex, seg þú mér nöfn þeirra öll óbundin, ek mun þér sýna: getr þú ei ráðit, svó [at] mér rétt þiki, þá skulu þik hundar í hel gnaga, en sál þín sökki í víti.*

D. v. s. »Här må sex män komma, säg mig deras namn, alla obundna, jag skall visa dig: gissar du icke, så att jag finner det riktigt, skola hundar gnaga ihjäl dig, och din själ skall sjunka till helvetet». Därefter meddelas i sagohandskrifterna 36 runtecken av yngre typenEn enda handskrift har sju [†], tydligen en felskrivning.:

R • F • Þ • Þ • Y • N | | | | | ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ : 1 1 1 1 1 ‡ | | | | | ‡ † † † † † † ‡

Dessa torde av trollkvinnan ha framsagts: *reið, óss, þurs, kann, maðr, úr; íss* etc. (6 ggr), *sól* etc. (6 ggr), *tyr* etc. (6 ggr), *íss* etc. (6 ggr), *lögr* etc. (6 ggr). Sammanföra vi i anslutning till en textvariant orden *svá at* till *svá(t)* i tredje raden, kommer strofen att bestå av 36 ord, lika många som runnamnen i runramsans. Att detta varit det ursprungliga tillståndet, torde ej gärna kunna betvivlas. Även här ingår turstalet i ordsumman, $36 = 2 \times 18$. Talet 36 är ävenledes $= 6 \times 6$, och det är ju just fråga om att gissa sex namn (*seggir sex*). Lösningen torde vara: *ri-stil, aistil, þistil, kistil, mistil* och *uistil*.

Ordsumman i hela Buslas bön är $206 + 32 + 36 + 36$ (runnamnsramsans) = 310. Tal på 0 ha i hög grad ansetts för skadegörande (jfr § 26, § 45, 3 och § 61). — I den yngre redaktionen av Bóasagan Jiriczek, Die Bósa-Saga, s. 101 ff. finnes ävenledes en trolldikt, som emellertid är rätt starkt avvikande från motsvarande partier i den äldre versionen. Även denna dikt synes vara byggd med hänsyn till uppnåendet av vissa magiska talförhållanden: Det första partiet består av 130, det andra, som begynner med *Tröll taki þig*, av 82, det tredje av 48 ord. Det mellersta partiet, vars ord rikta sig till troll och andra demoniska varelser, består sålunda av 2×41 ord, alltså en äkta demonisk talkombination (41 är ett primtal). Första partiet består av 10×13 ord och det sista av 2×24 . Hela galderdikten består av 260 ($130 + 82 + 48$) ord. Vi möta alltså i den äldre versionen ett tal slutande med 0, ett tal, som kan bringa död och skada. Talet 260 är $= 2 \times 13 \times 10$ och erinrar sålunda i sin sammansättning om talet $390 = 3 \times 13 \times 10$, som ligger dolt i teckenkombinationen på den i skadegörande syfte runristade vävbrickan i Lund (jfr § 65, 2). Om denna dikt, åtminstone som helhet betraktad, gäller det i ännu högre grad än i fråga om galdern i den äldre redaktionen, att den kan vara ett verk av en rätt sen tid. Är så fallet, vilket jag anser vara att antaga, har den, som sammansatt dikten på detta sätt, vetat att en dylik galder skulle innehålla tal av viss typ.

2. En i galder- och runmagi utan tvivel väl förfaren man har den isländske skalden Egil Skallagrímsson varit. I sagan om honom finnas förutom en magisk besvärjelse på prosa åtskilliga dikter bevarade, vilka tydligtvis tillkommit i magiskt syfte. Två av dessa har Magnus Olsen behandlat med hänsyn till runtecknens antal (jfr § 1). I ännu högre grad än dessa båda dikter, med vilka jag i det följande även skall sysselsätta mig, torde enligt sagans vittnesbörd en annan dikt av Egil få anses vara av magisk karaktär: Vid ett gästabud i den norska kungsgården räcktes skalden ett dryckeshorn med förgiftat öl. Egil anade faran, framtog sin kniv och stack sig i handen. Sedan tog han mot hornet, ristade runor därpå, beströk dem med blodet och kvad: *Ristum run a horni rioðum spioll i dreyra þau vil ek orð til eyrna oðs dyrs uiðar rota drekkum veig sem vilium vel glyiaðra þygia vitum hve oss of eiri aul þat er barðr of signdi*. (citerat efter F.

Jónsson, Den norsk-islandske Skjaldedigtning, A 1, s. 49.) I A. U. Bååths tolkning lyder denna dikt: »Ristom runor på hornet, rodne var stav i blodet! Mumlom kraftord, medan mun vid randen dröjer — Dricka med lust vi drycken, dejan, den glada, oss räckte. Vilja vi veta, hur ölet verkar, som Bård oss signat.» Då Egil yttrat detta, brast hornet mitt i tu, och drycken flöt ned i golvhalmen.

Det framgår av ordalydelsen i det sagda, att icke blott de ristade runtecknen, vilka sannolikt utgjort någon kortare formel, utan även den framsagda dikten varit av magisk innebörd. Först då dikten blivit läst till slut, brast ju för övrigt hornet. Räkna vi nu orden i det isländska originalet, kunna vi konstatera, att varje halvstrof består av 18 ord. Genom en tillfällighet består även Bååths tolkning av 36 ord (en 36-ordig dikt på ett nordiskt språk har naturligtvis rätt stora chanser att även komma att bestå av 36 ord på ett annat), men den består icke av en halvstrof med 18 + en annan med likaledes 18 ord. En garanti för förekomsten av avsiktlig talmystik är, att samma förhållande upprepas (jfr §§ 47—65).. Dikten har sålunda varit så beskaffad, att dryckes- och trolldomsguden Odens tal tvenne gånger ingick i densamma. Helt säkert har även i runformeln talet 18 ingått. Egil var som bekant Odendyrkare (jfr hans kväde »Sonatorrek»).

Av magisk art äro sannolikt även tvenne förbannelsestrofer, som Egil diktat mot sina fiender konung Erik och hans drottning. Den första lyder (jfr F. Jónsson, a. a., s. 53): *Sva skylldu goð giallda gramr reki lynd af lavndum reiðr se rogn ok oðinn rán mins fiar hanum folkmygi lat flyia freyr ok niorðr af iorðum leidiz lofða styri landass þann er ve grandar.*

I Bååths något fria tolkning:

»Rövarn, som min rikdom rånat, gudar straffe! Vred nog kan du kasta kungen från dig, Oden! Folkförödarn flykte, Frö och Njård, ur riket! Hätske helgdomsskändarn hate landsens vättar!» (Särskilt sista raden avviker från originalets mening.) Undersöka vi ordens antal i den isländska texten, visar det sig, att första halvstrofen, som är en invokation till Oden, består av 18 ord. Andra halvstrofens rätta läsart är omtvistad, orden däri ha i varje fall sannolikt blivit omkastade. Enligt den ovan citerade textupplagan består denna halvstrof av 16 ord. Detta stämmer rätt väl med, att i dess sista rad Tor anropas: *landáss* var i Norge framför allt Tor. 4 var Tors tal och en halvstrof på 16 ord innehöll sålunda hans tal 4 gånger — alldeles som dikten på Glavendrup-stenen *Pórr wigi* etc. (jfr § 43, 1). Strofen i sin helhet består, i den form, vari jag citerat den, av 34 (18 + 16) = 2 × 17 ord, samma antal ord, som Egil framsäger, då han vänder sig till landvättarna vid sin nidstångsbesvärjelse, jfr härom nedan.

Den andra dikten lyder (a. a., s. 53): *Logbrigðir hefir lagða landalfr firi mer si-
alfum bleckir bræðra sokkua brudfang vegu langa Gunnhildi a ek giallda greypt
er hennar skap þenna vngr gat ek ok lé launa landrekstr bili granda.*

I Bååths tolkning:

»Lången led att irra landets kung mig givit. Lagombringarn, bröders bane, drottning hetsat. Gåva god skall leda Gunhild få för flykten: Ung jag lömskhet lönat lätt med mäktig vanda.»Hela strofen består i den läsart, jag ovan följt, av 31 ord (13 i första och 18 i andra halvstrofen, alltså Ulls och Odens tal). Talet 31 är ett primtal. Jag har redan nämnt, att dylika tal, som icke kunna jämnt delas med det demoniskas tal, hava ansetts skydda mot trolldom (jfr § 19). Drottning Gunhild var som bekant i hög grad trolldomskunnig. Vi kunna i detta sammanhang erinra oss berättelsen om hennes förhållande till islänningen Hrut (jfr Nials saga, kap. 3—6). Ordsummans taltyp och de faktiska omständigheterna tyda därför på, att Egil genom denna magiska dikt velat skydda sig mot den seidkunniga kvinnans onda anslag. Att den första halvstrofen består av 13 och den andra av 18 ord, torde även bero på magisk beräkning, idgranen och dess runtal ha ansetts ge skydd mot trolldom (jfr § 29), och trolldomsguden Oden var Egils specielle skyddsgud.

— Slutligen finnes i Egil Skallagrimssons saga ett förbannelseformulär bevarat. Innan Egil avseglade från Norge efter att ha dödat Eriks son, Ragnvald, steg han i land på en ö, tog i handen en hasselstång och gick ut på en berggudde, som vette mot land. Här tog han ett hästhuvud och satte det upp på stången. Om en liknande trolldomsceremoni för att skrämja folk ur landet, utförd av Frodes hirdman Grep, berättar Saxo, jfr J. Olrik, Sakses Danesaga² 1, s. 231 f.. Sedan framsade han »bestämda ord» (= en besvärjelse): *Hér set ek upp niðstøng ok sný ek þessu niði á hōnd Eiríki konungi ok Gunnhildi drótningu* (= 17 ord) = »Här reser jag upp nidstång och vänder jag detta nid mot konung Erik och drottning Gunhild.» Så vrider han hästhuvudet in mot land (hann sneri hrosshöfðinu inn á land, säger sagan), varefter han fortsätter: *sný ek þessu niði á landvéttir þær, er land þetta byggva, svá at allar fari þær villar vega, engi hendi né hitti sitt inni, fyrr en þær reka Eirík konung ok Gunnhildi ór landi* (34 = 2 × 17 ord) = »Jag vänder detta nid mot de landvättar, som bebo detta land, så att de må fara vilse vägar och att ingen må nå eller finna sin boning, förrän de ha drivit konung Erik och Gunhild ur landet.» Därefter fortsätter sagan: »Sedan sköt han stången ner i en bergskreva och lät den stå där. Hästhuvudet satt vridet mot land, och han ristade runor på stången, och de innehöllo hela denna besvärjelse. Så gick han ombord på sitt skepp.» Jfr F. Jonssons edition, Altnordische Saga-Bibliothek, Heft 3, s. 189. Egils besvärjelse består, såsom jag ovan

markerat, först av 17 ord, varefter en paus följer, då han vrider hästhuvudet mot land. Sedan uttalas ytterligare 34, d. v. s. 2×17 ord. Genom att kombinera primtalet 17, den magiska grenens tal, med demontalet 2 bar han tydligtvis åsyftat att vinna makt över landvättarna. »Landvetter» kallades i Norge de underjordiska väsen, som tänktes bo inne i fjället och under jorden och som värnade om landet Jfr Alexander Bugge i Norges Historie 1 (Kristiania 1912), s. 199.. I Landnámabók förtäljes, att det i Islands äldsta hedniska lagar fanns en bestämmelse, att man icke borde bruka skepp med djurhuvuden. Men om någon ändock hade ett dylikt på sitt fartyg, skulle det ovillkorligen tagas ned, då land kom i sikte. Man fick icke nalkas land »med gapande huvuden och uppspärrade trynen», för att icke »landvättarna skulle bli skrämde». Här ha vi tydligtvis förklaringen till, att Egil vänder ett gapande hästkranium Håsten spelar dessutom en framträdande roll i den isländska niddikten, jfr Erik Noreen, Studier i fornvästnordisk diktning, andra samlingen, s. 48 f. och s. 58 f., samt för vidare litteraturhänvisningar Schoenfeld, Das Pferd im Dienste des Isländers zur Saga-Zeit, s. 74 ff. mot land och uttalar en besvärjelse mot landvättarna. I olikhet med Magnus Olsen Om Trolldruner, s. 20 f. tror jag icke, att det varit de tvenne mot Erik och Gunhild riktade dikterna, som inristats i stängen. Enligt sagans ord har det varit de strax förut anförda besvärjelseorden, som inskurits i nidstången. Att talet 17 ingår i denna besvärjelses ordsumma, har utan tvivel haft sin alldeles speciella orsak. Det kan bero på, att nidstången är en fortsättning av ett annat trolldomsinstrument, den magiska grenen, och att björkrunan och dess tal representerat denna. 17 var emellertid även Friggs tal (jfr § 31). Såsom dödsguden Odens maka har hon sannolikt enligt fornnordisk folktro haft makt över »de underjordiske». Så har varit fallet med Friggs motsvarighet hos sydgermanerna, gudinnan Bertha (Përçhta), som med sin här av elementarandar sörjde för jordens fruktbart och med deras hjälp plöjde under jorden med sin tråplog. En variant av samma gudinnegestalt, gudinnan Stempe i Tyrolen, har i folktron tänkts såsom ägande hästgestalt; på sina ställen kallas hon i Tyskland även Mutter Rose, vilket namn Mannhardt förmodat vara reflexen av ett gammalhögtyskt *Hrosà* = 'sto' Jfr Mannhardt, Die Götterwelt der deutschen und nordischen Völker 1, s. 289 och s. 299..

3. Av magisk karaktär är utan tvivel en runristad dikt, som finnes bevarad på en vävsked av ben från Trondhjem Jfr om denna Magnus Olsen, Om Trolldruner, s. 16 f.:

Unna-k meyju ek vil-at reŕ Erlends fúla víf, ekkja hagaði.

Bugge, som först iakttagit, att inskriften utgöres av en metrisk dikt och rekonstruerat den norröna språkformen sådan den ovan angivits Inskriften är ristad

med yngre runor: *a* betecknar här *ár*-runan och *q* *áss*-runan., har lämnat följande tolkning: »Jag älskade mön. Jag vill icke plåga Erlands avskyvärda hustru, som änka skulle hon vara till pass (för mig)». Här ha vi uppenbarligen att göra med en magisk skadedikt. Inristaren har trott sig genom trolldom kunna framkalla en mans död (jfr orden »såsom änka»). Den i versform avfattade besvärjelsen består av 10 ord, och härmed stämmer, att inskriften består av $40 = 4 \times 10$ runtecken:

5 10 15 20 25 30 35 40

unakmæyiu[ik]uila triqælensfulæuifækiahakapi.

För att vinna detta resultat, ha tvenne runor på slutet, *k* och *a*, förenats till en bindruna. Både orden i dikten och runtecknen äro sålunda anpassade så, att de i sig dölja isrunans tal 10, vilket tillskrivits en »kall»-görande, dödande makt (jfr § 26). Köld och död sattes av gammalt inom magien i samband med varandra. Man behöver blott tänka på det senantika bruket av kallt bly (taget från takrännor och dylikt): det kyliga blyet skulle göra den förbannade »kall», alltså döda honom! Jfr Wunsch, Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom, s. 71 f.. I detta sammanhang böra vi även erinra oss runtecknens antal på den ödesdigra valfiskbarden under den dödssjuka flickans huvudgård, det runristade föremål, som Egil Skallagrímsson uppspårade och borttog vid sitt besök hos bonden i Värmland (jfr § 1): dessa runor voro 10: »Tio mörka tecken täljda skivan gömde. Det har kval och kvidan kvinnan länge vållat.» (A. U. Bååths tolkning.)

4. I »En isländsk svartkonstbok från 1500-talet, utgiven med översättning och kommentar av Nat. Lindqvist» (Uppsala 1921) finnes bl. a. en besvärjelse för »att förhäxa en kvinna och vinna hennes kärlek» (s. 57 tf.). Den lyder i Nat. Lindqvists översättning: »Jag ser på dig, och du skänke mig lust och kärlek av hela din håg. [—] Må du ingenstädes kunna sitta, må du ingenstädes kunna trivas, om du icke älskar mig. Detta beder jag Odin och alla dem, som kvinnornor kunna tyda: Att du ingenstädes i världen må hava ro eller trivas, såvida du icke älskar mig av all din håg. Så skall du känna det i dina ben, som om du brunne hel och hållen, och i ditt kött hälften värre. Drabbe dig ofärd, om du icke älskar mig. Om fötterna skall du frysa. Aldrig vinne du ära eller sällhet. Sitte du som i eld; ruttne ditt hår; remne dina kläder, om du icke frivilligt vill giva dig till mig.» Läser man det anförda uppmärksam, skall man finna, att den egentliga besvärjelsen tar sin början med andra meningen (»Må du ingenstädes» etc), vilken begynner efter tankstrecket inom klammer, som insatts av mig. Antingen är den inledande meningen en senare tids tillsats (två trollformler ha sammanslagits till en), eller ock har man efter första meningen gjort en skarpt markerad paus, så att den senare avdelningen bildat en enhet för sig.

Detta parti lyder i originalets text och av Nat. Lindqvist uppställt i versrader: *sit þu huergi nie þrifist pol þu huergi nema þu elsker mig nema þu vner mijer af aullum hug þad bid eg Odin suo skall þijer i beinum og alla þa sem þu brener aull sem kuennrunir en i holldi kunnu ad rada halfu verra Ad þu i heimi hliot þu ogiftu huergi þoler nema þu vner mijer a fætur Rotna þu hari skalltu friosa rifni þin klædi hliottu alldri sæmd nema audganngul nie sælu vilier eiga mig. sit þu brenandi* Besvärjelsen består av 81 ord, innehåller alltså trolldomstalet 9 jämnt 9 gånger. Detta tal har på det intimaste varit förknippat med trolldomsguden Oden, som anropas i dikten. — Den här utelämnade inledningsformeln består av 15 ord, innehåller alltså solrunans tal, vilket törhända i senare isländsk magi satts i förbindelse med Frö såsom sol- och kärleksgud. Det sannolikaste är, att tvenne olika erotiska besvärjelseformler sammanförts till enjfr hopsmåltningen av angelsaxiska galdrar (§ 44).. Stilkaraktären är också olika i de båda partierna.

5. I »Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri» av Jón Árnason (del 1, s. 164) berättas, att konung Olov Haraldsson en gång som 5-årig pilt kom seglande på ett skepp tillsammans med sina fosterföräldrar tätt förbi en fjällstrand. Då kom en trollkvinna ut ur berget och frågade, om det fanns någon skald på skeppet. Då man svarat, att ingen sådan fanns, kvad hon en skadedikt av följande innehållFör hjälp med tolkningen av den isländska texten står jag i tacksamhetsskuld till Lektor Jón Helgason i Oslo, vilken även givit mig värdefulla upplysningar om språket i andra isländska trolldomsdikter.: »(1.) Mätte sjukdom komma, folk jämra sig, snö falla tätt och det bli hungersnöd mångenstädes; snö faller, fjället överhöljes, folk hatar varandra, människornas boskap dör. (2.) Jorden vredgas, fåret försvinner, det blir snöstorm, människornas boskap blir borta, hat uppstår, mat skall saknas, folk omkommer, och ännu värre blir det.» — *Komi sótt, Gremjist hauður, kveini drótt, glatist sauður, kynngi hrið, gjöri hregg, og gjöri sult viðá; tappist fé seggja; hrynji mjöll, fáist hatur, hylji fjöll, firrist matur, hatist menn, farist her deyi fé skatna. og gjörist enn ver.*

Då kvad den unge Olov Haraldsson: *Gjöri regn, Grói hauður, gefi logn, gleðjist sauður, gefi gott fang, gjöri gótt ár og komist menn þángað; og færi baut vora; firrist snjór, linni nauð, falli sjór, lifni þjóð, fargist hatur, liði vetur, fái byr skatnar. og gjöri enn betur.*

Han vänder alltså helt om i dess motsats vad trollkvinnan velat frambesvärja: »(1.) Mätte det komma regn, väder och hav bli stilla, gott och åtkomligt fiskefänge beskåras människorna, måtte snön försvinna, sjön stillna, hat förgöras, männen få medvind. (2.) Mätte jorden gro, fåret glädjas, god åring uppståDen

följande versraden, som torde ha ett felskrivet ord, kan endast gissningsvis tolkas. Lektor Helgason anser sig icke för närvarande kunna lämna något bestämt rekonstruktionsförslag., nöd hålla upp, folk leva upp, vintern vika och måtte det bli ännu bättre.» — »Då sprack trollkvinnan», tillfogas, och med denna förklaring slutar berättelsen. Vi ha här tydligtvis att göra med en duell på magisk vers. Trollkvinnans dikt består av tvenne strofer med 19 ord i varje. Då vi veta, att människans tal (talvärdet av *m*-runan) var 19, kunna vi dra slutsatsen, att människan kunde magiskt snärjas av ett troll, om hennes tal (19) kombinerades med trollets (2). Svaret, som kom trollkvinnan att spricka, består av 41 ord, dess ordsumma bildar alltså ett primtal, vilket icke jämnt kan delas med något annat tal än 1, hjälprunans tal.

En intressant parallell till detta betraktelsesätt ger oss en i sen tid upptecknad norsk folksägen. I berättelsen »Makrilldrag» berättar AsbjørnsenJfr Lundquists tolkning (Sthlm 1881), s. 207 ff., och Norske huldre-eventyr og folkesagn fortalt av B. Chr. Asbjørnsen. Fjerde udgave bearbejdet av Moltke Moe og Anders Krogvig (Kristiania 1914), s. 288 ff. om, hur tre sjömän blevo kvitt sina tre trollkäringar till hustrur, som ville förgöra dem. Då dessa en efter en i gestalt av korpar kommo flygande, var och en med sin stormby, kastades för var och en ut en famn björkved, »trä för trä, ett i sänder, aldrig två». Då en famn kastats, fick denförsta med sin frambesvärjda stormby kommande käringen åter kvinnogestalt och gick med djupt stönande till botten. Likadant gick det de två följande. Hade två trän kastats på en gång, skulle trollkäringen kunnat behålla makten. Av magisk betydelse har helt säkert även den omständigheten varit, att det ovillkorligen skulle vara björkved. Björken var ju kvinnans magiska symbol (jfr § 31).

6. I samma arbete av Jón Árnason (del 1, s. 461 ff.) meddelas fem magiska dikter under rubriken »Vísur til að herða stefnu og fæla með djöfulinn». Av utrymmesskäl kan jag icke avtrycka dem, utan hänvisar den intresserade till den isländska publikationen.

Den första dikten, som begynner: *Undan vindi vondan sendi* (»Må det onda bli kastat bort med vinden») och bär överskriften *Draugapáttur*, består av tvenne halvstrofer, vardera innehållande 17 ord, sålunda det hela 34 (= 2 × 17) ord. Talförhållandet är detsamma som i Egils besvärjelse mot landvättarna (jfr ovan mom. 2: *sný ek þessu niði á landvéttir* etc).

Den andra dikten kallas *Tröllapáttur* och begynner: *Fjandi, andi flár, grár* (»Må djävulen, den lömske, grå anden flykta» etc.) och visar sig i fråga om ordens antal vara byggd enligt ett alldeles bestämt matematiskt schema. Räkna vi ord-

bildningen *seið-sullum* som tvenne enheter. I senare runinskrifter står det ofta nog skiljetecken mellan ett sammansatt ords bägge delar., visar det sig, att dikten består av tre fyrradiga strofer, vardera innehållande 16 ord, varefter följa tvenne rader, innehållande tillsammans 8 ord. Besvärjelsen består sålunda av $56 = 7 \times 8$ ord. Dikten är tydligen anpassad speciellt efter 8-talet. Dettas skyddande makt ha vi lärt känna bl. a. i den åttonde talmystiska strofen i »Groas troll-sånger» (»Göra dig men ej mäktar ens vålnad av kristen kvinna då»). Åttatalets magiska anor gå för övrigt tillbaka till senantikens ogdoad (jfr § 24 och § 48).

Om den tredje dikten är det svårt att yttra sig, enär den har en variant som innehåller ett avvikande antal ord. Den fjärde bär överskriften *Dvergmál* och begynner: *Saur-anda vondum — sviði nú vid stefnu stríðið* (»Måtte den onda smuts-anden nu känna smärta vid besvärjelsens plåga»). Att orden i denna dikt anordnats med hänsyn till ett visst matematiskt schema, är fullt tydligt. Delas femte raden nedifrån, vilken är dubbelt så lång som den närmast föregående, upp i tvenne (*sem sandur er í sjó, och og sveinar útróa*), består dikten av 15 rader. Dessa bestå i sin tur, om vi i konsekvens med det föregående räkna en ordsammansättning (*saur-anda*) såsom tvenne enheter, av $75 = 5 \times 15$ ord. Man kan tydligt se hur 15-talet eftersträfvats: först komma 3 rader bestående av 15 ord, så 3 rader bestående av 16, därefter åter 3 rader med 15, följda av 3 rader med 14, slutet utgöres av en formel innehållande 5 ord: *Álög fylgi nú mínu máli* (»Bindande makt följ nu med mina ord»). Denna rad upprepas tre gånger, så att en ny grupp av 15 ord uppstår. Det är tydligt, att upphovsmanen till denna magiska besvärjelse diktat efter schemat $15 + 15$ etc. Då han i ett fall fått finna sig med 16 ord, har han vid första lägliga tillfälle utjämnat det överskjutande genom att låta en treradsgrupp bestå av 14 ord, så att det hela blivit 5×15 ord. Att i en besvärjelse, som riktar sig mot dvärgar och andra underjordiska väsen, just talet 15 ansetts vara det mest magiskt verksamma, förklaras helt naturligt därav, att i runmagien 15 var solens tal (jfr § 18). Vad dvärgarna och deras gelikar mest av allt fruktade var ju solen, ty vid dess åsyn gingo de sin undergång till mötes (jfr Eddadikten *Alvíssmál* och en mångfald nordiska folksagor).

Den femte dikten kallas *Herfjötur*, vilket betyder »fjättring av en här». Även »panisk skrämsel under kamp». Jfr Neckel, Walhall, ss. 75 och 83, samt Ivar Lindquist, Galdrar, s. 19 (med litteraturhänvisningar).. Denna dikt innehåller egendomligt nog flera kristna element (det talas om att besvärja vid »Guds ära», »sonens svåra pina» etc). Räkna vi i konsekvens med det föregående ett sammansatt ord (*stefnu-ord*) såsom tvenne enheter, består denna besvärjelse av $36 = 2 \times 18$ ord. Vare sig det här varit fråga om en läkedomformel eller om skydd mot en angripande fiendskara, är användningen av Odenstalet magiskt fullt begrip-

ligt. Den hedna trollkonstens bruk av de magiska talen har utan tvivel överlevat åsatron och mer eller mindre förvanskat övertagits av en senare tid, som i sina besvärjelser insatt Gud och Jesus i stället för Oden (jfr nedan mom. 8).

7. I »Íslenzkar gátur, skemtanir, vikivakar og þulur», utgivna av J. Árnason och Ó. Daviðsson påträffas i del 4, s. 95 ff. liksom i Huld 5, s. 22 ff. en del uppteckningar av galderartade dikter. Då min uppmärksamhet alltför sent blivit riktad på detta material, kan jag här endast lämna några antydningar. — I den förstnämnda samlingen finnes bl. a. en trolldikt för att stämma blod (s. 95), ordsumman i denna är $38 = 2 \times 19$ (människans tal). Såsom en analogi härtill kan anföras, att Ohrt, Danmarks Trylleformler 2, s. 132, meddelar en runformel, vilken skall skrivas »paa et Meneskes Pande med hans eget blod» — dessa runtecken äro 19. 2-talets betydelse för läkekonsten har påpekats i § 40, 2. — Dikten i »Dýrastefna» (s. 99) består av 127 ord, ett primtal; sannolikt har det gällt att motverka trolldom. — Dikten i »Tóustefna» (s. 99 f.) består av 97 ord, ävenledes ett primtal. — Formeln *nema þú mér* etc. i »Þjófastefna» (s. 102) består av $52 = 4 \times 13$ ord. — Första strofen i »Særingavers» (s. 103 f.) består av 47 ord, ett primtal; andra strofen av 40 ord. — Stroferna 1—3 i »Kvæði» (s. 107) bestå var och en av $57 = 3 \times 19$ ord. — De 13 magiska dikterna i Huld 5, s. 22 ff. visa följande ordsummor: 1) $77 = 7 \times 11$, 2) $52 = 4 \times 13$, 3) 89, ett primtal, 4) $52 = 4 \times 13$, 5) 73, ett primtal, 6) $54 = 6 \times 9$, 7) $44 = 4 \times 11$, 8) $111 = 3 \times 37$ (primtal), 9) 61, ett primtal, 10) $91 = 7 \times 13$, 11) $86 = 2 \times 43$, 12) $63 = 7 \times 9$, 13) 103, ett primtal. Då de 13 dikterna äro avsedda som skydd mot trolldom och onda makter, är det helt säkert av betydelse, att de flesta talen äro primtal eller multipler av 13. Dikten n:r 4 består av tre stycken fyrradiga strofer med 16 ord i varje, var till fogats ytterligare en rad med 4 ord. Att dikterna äro författade med hänsyn till uppnående av vissa talförhållanden i fråga om ordens antal, är högst sannolikt. På någon i detalj gående tolkning kan jag för närvarande icke inlåta mig.

8. Såsom vi redan sett av åtskilliga exempel, synes ordräkning i magiska dikter och formler ha varit i bruk långt efter heden tid. De stora samlingar av trollformler, som finnas hopbragta, böra därför kunna skänka ett betydande jämförelsematerial. Så är utan tvivel fallet, men utan vidare är dylikt dock icke att använda. Det har naturligtvis funnits trollformler i efterhednisk tid, i vilka ordräkningsprincipen alls icke tillämpats. Vid tradering kunna under seklers förlopp vissa ord ha gått förlorade och nya tillsatser infogats. Slutligen kunna vid meddelandet av en trollformel vissa ord ha utelämnats med full avsikt, enär dentrollkunnige eljest trott sig gå förlustig sin magiska kraft» En Vanskelighed af egen Art for Sangsamlere træder frem oppe i Finland og russisk Karelen, Tryllekvadenes Lande; det er Tryllesangerens Sky for at røbe sin Visdom.

Stundom frygter han Øvrighedens Straf, men ofte er den troende Magier bange for at Kvadet skal miste sin Kraft, naar anden Mand lærer det; selv om han foredrager sin Sang, udelader han sædvanlig visse ord» (Ohrts, Kalevala 2, s. 112).. Mot uppteckningar, som gjorts under tortyr och annat tvång under 1500- och 1600-talet ha vi allt skäl att ställa oss skeptiska, i de flesta fall är det rent av troligt, att icke hela ordsumman kommit med. Att dock ett och annat kan vara att hämta från en sen tids magiska formler, har jag redan med några exempel antytt (jfr § 42).

Några observationer, gjorda vid läsningen av Ohrts Danmarks Trylleformler kunna här ytterligare tillfogas: Formeln n:r 788 (»Kors i Stavn — i Jesu namn») innehåller 6 ord och skall åstadkomma fiskelycka (jfr § 41, 6). Formeln n:r 986 (»far hen i den onde Mands Navn til» + namnet på ett väderstreck) innehåller 9 ord och skall åstadkomma omslag i blåsväder (jfr § 40, 9), likaså formeln n:r 612 med samma syfte, om man avdelar två hopskrivna ord (»Raer du i-daw, så raer æ i-mårren»). Formlerna n:r 774 och n:r 775, avsedda för att lugna hästar, bestå båda av 13 ord (om tillägget »I Navn» frånräknas från den första). Formlerna n:r 1032 och n:r 1033, båda riktade mot trolldom, bestå den förra av 2×13 ord före »Amen», den senare av 3×13 ord, n:r 1265 (mot spökeri) av 13 ord. Formeln n:r 880, avsedd att förmå en kvinna till kärlek, består av 19 ord (jfr § 58). En skadeformel (jfr ovan mom. 3), bestående av 10 ord, är denna: »Nu sette wi ald fru Annes lycke och welfert neder» (n:r 979).

Av intresse är även i detta sammanhang en av Magnus Olsen, Ettegård og heligdom, s. 13, meddelad þula-artad »reggla» om gårdarna i en norsk socken, vilken slutar: *i Leirvik er dei tjuvar alle sine dagar*. Denna ramsa synes vara av magisk natur. Vid ordräkning visar den sig bestå av $18 + 18$ ord (8 rader bilda en grupp på 18 ord, och 6 rader en annan på ävenledes 18 ord). Jag förmodar att diktens syfte varit skydd mot tjuvar. Oden, vars tal är 18, synes gärna ha anropats i besvärjelser mot tjuvar (jfr t. ex. Nat. Lindqvist, En isländsk svartkonstbok, s. 57 och s. 71). Att alla eller ens flertalet från nyare tidens början upptecknade nordiska trollformler skulle kunna förklaras ur de gamla magiska talförhållandena i fornnordiska galdrar och besvärjelser, håller jag av skäl, som jag redan framhåvt, för uteslutet. Att ett visst samband dock förelegat, torde emellertid vara en rätt sannolik hypotes. Har detta samband funnits, måste emellertid i enstaka fall det ursprungliga talförhållandet ha blivit bevarat.

Att det material, varmed vi i detta kapitel haft att arbeta, är synnerligen vanskligt, har jag vid flere tillfällen påpekat och understryker detta än en gång. Den forngermanska talmystiken kan emellertid studeras genom ett långt säkrare material — de bevarade resterna av magiska inskrifter med äldre runor. Här hava

vi icke att göra med en serie traderingar och avskrifter utan med original. Med dessa skola vi i följande kapitel sysselsätta oss. Det skall därvid visa sig, att vi på åtskilliga punkter kunna draga nytta av galderdiktens i och för sig dunkla och osäkra antydningar.

*

KAP. IV.

DE FORNGERMANSKA RUNINSKRIFTERNAS BOK-STAVSMAGI.

46. Med stöd av vad som i de båda föregående kapitlen utvecklats, kunna vi ordna den äldre runraden i enlighet med stigande talvärden på följande sätt: 1. Π 2. $\mathfrak{p}$ 3. $\mathfrak{f}$ 4. $\mathfrak{R}$ 5. $\mathfrak{c}$ 6. $\mathfrak{X}$ 7. $\mathfrak{P}$ 8. $\mathfrak{H}$ *u p (th) a r k g w h* 9. $\mathfrak{t}$ 10. $\mathfrak{l}$ 11. $\mathfrak{s}$ 12. $\mathfrak{L}$ 13. $\mathfrak{J}$ 14. $\mathfrak{Y}$ 15. $\mathfrak{h}$ 16. $\mathfrak{t}$ *n i j p (z) r (ř) s t* 17. $\mathfrak{B}$ 18. $\mathfrak{M}$ 19. $\mathfrak{M}$ 20. $\mathfrak{f}$ 21. $\mathfrak{o}$ 22. $\mathfrak{x}$ 23. $\mathfrak{M}$ 24. $\mathfrak{P}$ *b e m l ŋ (ng) o d f*

Ljudvärdet av runan n:r 2 har varit lika med det klanglösa engelska *th*. Vid transkription återger jag den i det följande med *p*. Runorna n:r 6, 17 och 23 ha med all sannolikhet varit frikativa ljud, de kunde därför strängt fonetiskt lämpligast betecknas med *ǧ*, *ǧ* och *ǧ*. För enkelhetens skull begagnar jag emellertid *g*, *b* och *d*. Runan n:r 7 har säkert varit ett bilabialt *v*, jag återger den därför med *w*. Runan n:r 13 är till sitt ljudvärde problematisk. I det föregående (jfr s. 82) har jag uppställt hypotesen, att den skulle ha fått sitt namn med hänsyn till utljudet i ordet **twaz* och sålunda ha betecknat ett tonande *s*-ljud. Då detta *z*-ljud med tiden övergick till ett *ž*-ljud (tonande *sj*-ljud), skedde ett sammanfall med ljudvärdet hos runan n:r 14, varefter detta *ž*-ljud slutligen erhöll ungefär samma uttal som det tjeckiska *ř*; på skandinavisk botten uppstod sedermera ett tungspets-*r*. Jag transkriberar runan n:r 14 med *r*, men lämnar osagt, på vilket stadium i utvecklingen *ž* — *ř* dess uttal vid tiden i fråga kan ha befunnit sig. Runan n:r 21 har sannolikt liksom grekiskt *γγ* varit tecken för ett dubbelljud, ett *äng*-ljud + ett *g*-ljud. Jag transkriberar den i det följande med *ŋ*.

Rörande tecknens ordningsföljd kan någon tvekan råda om n:r 12 och n:r 13 samt n:r 22 och n:r 23. De förstnämnda tvenne tecknen äro ytterst sällsynta i runinskrifter. Med stöd av Odens trollsånger och en angelsaxisk besvärjelseformel (jfr § 40, 12 f. och § 44, 3) torde vi dock med en rätt hög grad av sannolikhet kunna fastställa, att $\mathfrak{L}$ = 12 och $\mathfrak{J}$ = 13, ehuru tecknen i de flesta futharkraderna av ett magiskt skäl fått byta plats (härom närmare nedan). Beträffande ordningsföljden mellan de tvenne runorna i futharkradens slut kunna vi med stöd av en mängd runinskrifter, som i det följande komma att behandlas, fullt tydligt visa, att beräknings sättet $\mathfrak{x}$ = 22 och $\mathfrak{M}$ = 23 är det rätta. Endast på Kylverstenen förekommer ju en omkastning av tecknen. Denna skall jag nedan (jfr § 49) fullt nöjaktigt förklara.

Jag övergår nu till att talsymboliskt pröva en serie runinskrifter av äldre typ, där icke skadade skrivtecken eller andra grafiska vanskligheter ställa oöverstigliga hinder i vägen för ett gematriskt tolkningsförsök. På ett eller annat undantag när lämnar jag inskrifter med den s. k. yngre runraden ur räkningen. Först sedan vi lärt säkert känna den äldre runskriftens magiska metoder, kunna vi gå till en undersökning även av den yngres. Bland den senare typens inskriptioner är dessutom det övervägande antalet uppenbarligen icke av magisk karaktär, då däremot av allt att döma det omvända är förhållandet med inskrifter, utförda med den äldre runradens tecken. Man kan rörande de ålderdomligaste bland dessa inskrifter t. o. m. fråga sig, om icke rent av alla eller nästan alla utförts av personer kunniga i magi. I vissa fall har detta måhända blott spelat en roll i det negativa, d. v. s. ristaren har sett till, att icke en för ägaren magiskt skadlig kombination av tecken blivit fäst på ett föremål. I andra fall avslöjar emellertid en undersökning av äldre runinskrifter en så invecklad art av gematri, att ristningens magiska karaktär måste anses höjd över varje tvivel. Inskrifter av denna typ äro i första hand tjänliga såsom beviskraftigt material vid uppvisandet av den äldsta runmagiens teknik. Jag begynner därför min undersökning med en rad dylika.

A. INSKRIFTER AV OTVIVELAKTIGT MAGISK ART MED VIRTUOSMÄSSIGT GENOMFÖRD GEMATRI.

47. Guldhornet med runor från Gallehus är som bekant funnet på nämnda plats vid Mögeltönder i Slesvig år 1734 endast några steg från ett ställe, där en bondflicka år 1639 påträffat ett liknande horn utan inskrift. Båda hornen blevo år 1802 bortstulna från den kungliga konstkammaren i Köpenhamn och av tjuven omedelbart nedsmälta. Vi ha därför numera endast de gamla avbildningarna och beskrivningarna att hålla oss till. Lyckligtvis var dock runskriften så tydligt ingraverad, att vi vad formen beträffar icke ha anledning att hysa tvivel om en enda runa. Runinskriften (jfr avb. 11), som går längs hornets överkant, består av följande tecken: M < H I M P F X F 4 I Y : H X I I I S F Y : H X R I F : I F P I M X : e k h l e w a g a s t i r h o l t i j a r h o r n a t a w i d o och tolkas (jfr Noreen Med litteraturhänvisningen »Noreen» avses i detta kapitel Adolf Noreen, *Altisländische und Altnorwegische Grammatik*, 4 uppl. (Halle 1923), s. 379): »Jag Hlewagastir Holt i jar hornata wido och tolkas (jfr Feist, *Journ. of Engl. and Germ. Philol.* 21 (1922), s. 601 ff.). Sannolikt ha de båda guldhornen varit offerkärl. Skulle de emellertid ursprungligen, vilket jag håller för troligt, ha varit avsedda att tjäna såsom dryckeshorn i en nordisk stormans hem, är ett magiskt syfte med inskriften ävenledes i hög grad sannolikt. Dryckeshornet var hos forntidens nordbor på en mångfald sätt förbundet med heliga bruk: ur det tömdes minnesskålen, ur det dracks för gudarna vid de stora festerna, vid det avlades löften. Det var en mäktig symbol för sambandet med ättens skyddsgudar Jfr Grønbech, *Vor Folkeæt i Oldtiden* 4, kap. »Omkring Ølbollen», och samme förf. i *Illustrerad religionshistoria*, utg. av Lehmann, s. 503.. Vad vi veta om hornets dyrbara material och dess egenomliga utsmyckning låter oss ana ett föremål av mer än vanlig magisk betydelsefullhet Jfr rörande figurerna på guldhornet senast Ivar Lindquist, *Namn och bygd* 14, s. 82 ff.. Under inskriften befunno sig i det ena av ringar inneslutna bältet nedom det andra en mängd bilder föreställande människogestalter, djur och stjärnor. Redan genom sin blandning av djur och människogestalter med stjärnor erbjuder ornamenteringen stor likhet med Mithradyrkarnas amuletter (jfr t. ex. fig. 402, 408 och 411 i T&M. 2, den förstnämnda reproducerad såsom avb. 6 i detta arbete). Granska vi nu talförhållandet hos ornamenten inom bältet omedelbart under runinskriften (jfr avb. 11), visar det sig, att samtliga bilder äro 39, alltså 3 × 13. Inom dessa framträder 7-talet på många sätt: vi se 7 skarpt framträdande förgrundsgestalter (4 beväpnade manliga gestalter, 2 hun-

dar och 1 hjort); 7 svagare (genom punktering) tecknade djur; bland de 25 stjärnornamenten finnas slutligen 7 stjärnor med 7 uddar (4 i vänstra underkanten, 1 längst bort i högra underkanten, 2 nära överkantens mittparti). Mithralärans talsymbolik synes sålunda återspeglas på en mångfald sätt.

Gå vi så till en gematrisk granskning av inskriftens runtecken, finna vi följande: Första rungruppen *ek hlewagastir*, som består av 13 runor (enär skiljetecken icke utsatts efter *ek*), har talvärdet 143, vilket är 11×13 ($18 + 5 + 8 + 20 + 18 + 7 + 3 + 6 + 3 + 15 + 16 + 10 + 14$). Andra rungruppen *holtijar* Av intresse är, att den sjätte runan i detta ord skall läsas såsom ett *j* och icke enligt äldre, av de flesta forskare numera övergiven åsikt, såsom *η* (*ng*). har talvärdet 104, vilket är 8×13 ($8 + 22 + 20 + 16 + 10 + 11 + 3 + 14$). Tredje rungruppen *horna* har talvärdet $46 = 2 \times 23$ ($8 + 22 + 4 + 9 + 3$). Såsom vi i det följande skola se, har talet 23 en speciell magisk betydelse. Det förekommer särskilt i gravinskrifter och torde ha ansetts vara demonskrämmande (dess runas namn betydde ju »dager, ljus»). Fjärde rungruppen *tawido* har talvärdet $81 = 9 \times 9$, vilket är trolldomsrunans heliga tal ($16 + 3 + 7 + 10 + 23 + 22$). Räkna vi så slutligen tillsammans talvärdena hos alla fyra rungrupperna och lägga därtill talvärdet av de av fyra rundlar bestående fyra skiljemärkena, få vi: $143 + 104 + 46 + 81 + 16 = 390 = 30 \times 13$, alltså ett tal, jämnt 10 gånger så stort som figurernas antal (39) i det nedanför runraden befintliga ornamenterade bältet. Liksom i fråga om andra ornamenterade föremål med runor (jfr särskilt § 51) föreligger sålunda en bestämd korrespondens mellan rungematrien och de dekorativa figurerna. Guden Ull, som även var sköldgud, uppträder törhända i första bältet bärande en sköld med 13-uddig stjärna (13 var Ulls heliga tal, jfr § 29.). Detta resultat har runristaren kunnat uppnå tack vare att han insatt fyra av lämpligt antal punkter bestående skiljemärken. I det följande skola vi finna flere bevis för, att skiljemärkena tillmätts talvärden i runmagien på samma sätt som i den senantika bokstavsmystiken. Vid detta första av oss skärskådade exempel på virtuosmässig rungematri kan det vara av intresse att uppställa frågan: — hade ett tillnärmelsevis lika matematiskt välbyggt resultat kunnat nås, om vi använt räknesettet $f = 1, u = 2$ etc. etc? — I så fall hade vi fått $156 + 112 + 51 + 87$ (alltså varje rungrupps talvärde enligt förra systemet, ökat med antalet av gruppens runor: varje runa utom f har ju i futharken fått ett skenbart talvärde, som är + 1 högre än det verkliga). Talet 156 är visserligen en multipel av 13 (12×13), beroende därpå, att rungruppen består av just 13 tecken. All inbördes harmoni mellan rungruppernas talvärden saknas emellertid nu. Talet 13 ingår varken i 112, 51, 87 eller 422 (summan av $156 + 112 + 51 + 87 + 16$)! 112 = 16×7 , men ingendera siffran ingår i de övriga 4 talen; 51 = 3×17 , men 3 ingår ytterligare blott i 87 och 156; talet 17 i intet av de övriga talen; 87 = 3×29 , men 3 ingår i övrigt blott i talen 51 och 156; dessutom är ju 3 ett alltför enkelt tal för att kunna ty-

da på ett fall av virtuosmässig gematri. Blott den tolkning, jag ovan lämnat i anslutning till min utharkteori, visar en verkligt frappant överensstämmelse mellan icke mindre än tre teckengrupper (denförsta, den andra och det hela) och därtill stämmande talharmoni inom hornets dekorering (3×13 bilder i det största och översta bältet och sannolikt ett ursprungligt antal av 13 sådana bälten. Det oskadade runlösa Gallehushornet hade detta antal.).

48. Vadstena-brakteaten, ett ensidigt präglat runt guldstycke av myntform, har brukats såsom hängsmycke (jfr avb. 12 a). Förutom en ordkombination av sannolikt rent mystisk art består den i cirkel längs kanten löpande inskriften av hela futharken utom det sista tecknet $\mathfrak{M}$ (d). Dettas plats täckes av en pärla. v. Friesen meddelar i tillägget till sin skrift »Runorna i Sverige» (s. 32), att på brakteatens baksida »säkert huvudstavarne och möjligen tvärstavarne i en efter o följande d -runa kunna iakttagas.» Före futharken, som genom dubbla skiljetecken är avdelad i de tre s. k. ätterna, står framför ett enkelt skiljemärke en följd av åtta runor, som bilda en uttalbar, men knappast av verkliga språkelement bestående ljudförbindelse. Tecknen upprepa sig på ett sätt, som påminner om senantika trolldomsformler. Dessa upprepa sig inifrån utåt såsom i det mystiska grekiska *ABAANAΘANAABA* (jfr även *ABAANIΘINIABA* på en Mithra-amulett, § 14, 1) eller bestå av en direkt upprepning med eller utan ett inskott såsom det kända ABRA-KAD-ABRA. Det ligger därför nära till hands att i stället för *luwatuwa*, som man hittills läst, i anslutning till senantik magipraxis och runnordiska kombinationer av typen *salusalu* läsa *tuwatuwa*. En undersökning av Vadstenabrakteatens baksida ger också stöd för denna läsart (jfr avb. 12 b). Bokstavsföljden *tuwatuwa* har doc. Ivar Lindquist, redan innan jag begynte med min från senantiken utgående undersökning, på rent optisk väg fastställt (fotografien, som reproduceras såsom avb. 12 b har godhetsfullt av honom ställts till mitt förfogande). Vidare har doc. Lindquist meddelat mig, att han kunnat skönja ett av en punkt bestående skiljemärke mellan d -runan och rungruppen *tuwatuwa*. Inskriptionen i sin helhet bör sålunda vara denna p -runan och b -runan skiljas blott genom den senares mera rundade form.: $\uparrow \mathfrak{N} \mathfrak{P} \mathfrak{F} \uparrow \mathfrak{N} \mathfrak{P} \mathfrak{F} \bullet \mathfrak{P} \mathfrak{N} \mathfrak{D} \mathfrak{F} \mathfrak{R} \times \mathfrak{X} \mathfrak{P} : \mathfrak{H} \mathfrak{I} \mathfrak{I} ? \mathfrak{J} \mathfrak{B} \mathfrak{Y} \mathfrak{H} : \uparrow \mathfrak{B} \mathfrak{M} \mathfrak{M} \mathfrak{I} \diamond \mathfrak{X} \mathfrak{M} \bullet$

t u w a t u w a f u p a r k g w h n i j (z) p r s t b e m l η o d Talvärdet av första rungruppen *tuwatuwa* är $54 = 6 \times 9$ ($16 + 1 + 7 + 3 + 16 + 1 + 7 + 3$); av andra gruppen $52 = 4 \times 13$ ($24 + 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7$), av tredje gruppen $92 = 4 \times 23$ ($8 + 9 + 10 + 11 + 13 + 12 + 14 + 15$), av fjärde gruppen $156 = 12 \times 13$ ($16 + 17 + 18 + 19 + 20 + 21 + 22 + 23$). Vi finna alltså inom de fyra rungrupperna samma antal runtecken (32) och samma typ av talsymbolisk anordning som på guldhornet: talet 13 (det stora gudomstalet) dominerar, följt av talet 9 (trolldomsrunans tal) och talet 23 (det demonskrämmande talet). Uträkna vi så

hela runinskriftens talvärde, få vi $54 + 52 + 92 + 156 = 354$, vartill bör läggas talvärdet av skiljetecknen, vilket är $6 (1 + 2 + 2 + 1)$. Summan av 354 och 6 är $360 = 15 \times 24$. Då hängsmycket tvivelsutan har burits såsom amulett, bör dess huvudsakliga syfte ha varit att skaffa sin ägare lycka, rikedom. Det passar därför förträffligt, att rikedomsrunan tal ingår i inskriptionernas samlade summa. Såsom jag nedan (jfr § 67, 10 ff.) skall visa, finnes ytterligare en rad av brakteater, där talet 24 ingår i runinskriftens samlade talvärde. Att talet 24 spelat en roll i nordisk magi, har jag nämnt redan i inledningen till denna skrift (§ 1). Såsom talet för alfabetets teckensumma har det redan i senantik tid åtnjutit särskilt stort anseende (jfr § 13 f.). Talet 360 (inskriftens hela talvärdesumma) har såsom symbol för himlens omkrets varit heligt ända från babylonisk tid. Att talet för rikedomsrunan $f = 24$ kunnat kombineras med talet för solrunan ($s = 15$), torde även ha uppfattats såsom en magiskt gynnsam omständighet. $f = 1, u = 2$ etc, få vi följande talvärden: $62 + 36 + 100 + 164$. Tre av dessa tal kunna knappast tolkas såsom speciellt talmystiska. Endast 36 , såsom varande $= 4 \times 9$, innehåller ett otvivelaktigt magiskt tal. Totalsumman $368 (362 + 6)$ är visserligen $= 16 \times 23$, men talet 23 kommer under den gjorda förutsättningen att svara mot o -runan, ej mot d -runan, dagsljusets symbol. Överensstämmelsen med guldhornsinskriftens magiska talförhållanden försvinner ävenledes (jfr slutet av § 47).

Den ovan lämnade tolkningen av de tre sista rungruppernas gematri bidrar även till förklaring av, varför futharken ordnats i ätter: Därigenom uppkommo tre rungrupper med magiska tal $52, 92, 156 = \text{resp. } 4 \times 13, 4 \times 23 \text{ och } 12 \times 13$. Indelningen av det germanska alfabetet i grupper på åtta (s. k. »ätter») är liksom runornas talmystik i övrigt otvivelaktigt ett arv från senantikens grekiska bokstavsmagi: »*computant ogdoadas et decadas*» säges i den pseudo-Tertullianska skriften »*Libellus adversus omnes haereses*». Åttagruppens helighet går sannolikt ytterst tillbaka till den egyptiska magien: egyptierna hade ursprungligen 8 huvudgudar. Jfr Herodotos, Lindsjogs övers., 1, s. 123 f. och s. 166; Reitzenstein, *Poimandres*, s. 60, samt Magnus Olsen, *Om Trolldruner*, s. 14.. Att guldhornsinskriftens rungrupper och futharken, ordnad i ätter, visa gematri, byggd på samma magiska grundtal (13 och 23), beror nog till väsentlig del därpå, att den i tre ätter indelade futharken varit det mönster, som guldhornsinskriftens upphovsman haft för ögonen: en runkomposition, som dolde samma talsymboler som futharken och dessutom trolldomstalet 9 , ansågs utan tvivel som en magisk inskrift av första rang. Att på Vadstena-brakteaten p -runan liksom i flera andra futharker fått byta plats med runan $*\text{twar}$ J har helt säkert sin förklaring i ett visst magiskt raffinemang. Under runmystikens klassiska period var utan tvivel talet 13 och dess runa den symbol, som ansågs laddad med den kraftigaste magiska potensen. Lät man därför runan 13 även i futharkraden få

sin verkliga plats, hade man anledning antaga, att dess trollmakt bättre skulle kunna göra sig gällande.

49. Kylver-stenen, en stenhäll med en ristning från tiden omkring år 400 (den torde vara något äldre än Vadstenabrakteaten, som hänföres till femte århundradet), visar på sin vänstra sida en futharkrad, avslutad med ett magiskt tecken, som kan uppfattas som en kombination av 5 *t*-runor och 4 *l*-runor. Jfr teckningen på s. 7 i Norges Indskrifter, Indl.. Futharkraden (där *a*- och *b*-runorna riktats bakåt, jfr avb. 13) visar följande teckenföljd: $\mathfrak{P} \mathfrak{N} \mathfrak{D} \mathfrak{F} \mathfrak{R} \mathfrak{X} \mathfrak{P} \mathfrak{H} \mathfrak{T} \mathfrak{I} \mathfrak{S} \mathfrak{C} \mathfrak{J} \mathfrak{A} \mathfrak{H} \mathfrak{T} \mathfrak{B} \mathfrak{M} \mathfrak{M} \mathfrak{T} \mathfrak{Q} \mathfrak{M} \mathfrak{X}$ *f u þ a r k g w h n i j p (z) r s t e b m l ŋ d o*

Gentemot andra futharker uppvisar denna runrad sålunda två egendomligheter: *p*-runan och $\mathfrak{T}waz$ komma i den inbördes ordning de böra ha i utharken, däremot äro *d*-runan och *o*-runan omkastade. Talvärdet av en hel futharkrad (24 tecken med i aritmetisk serie stigande talvärden) är hälften av $24 \times 25 = 300$; lägga vi här till 160, talvärdet av det magiska tecknet (5 *t* = $80 + 4$ *l* = 80), få vi 460, vilket är 20×23 . Att *d*-runan flyttats fram, torde bero på, att man velat förstärka den magiska kraften hos dess tal. Då Kylverstenen blivit funnen stående i mörkret inne i en grav, är det högst naturligt att fatta runan $\mathfrak{dagaz}$ (dager, ljus) såsom ett demonskrämmande tecken. Därför står det på sin magiskt kraftigaste plats, n:r 23, och runradens gematri visar sig även vara byggd just på denna runas tal ($460 = 20 \times 23$). Till höger, en bit ovanför runraden och det av *l*- och *t*-runor bestående trädliknande tecknet, finnes ytterligare en inskrift bestående av 6 runor, som jag i anslutning till Noreen och andra läser: $\mathfrak{H} \mathfrak{N} \mathfrak{T} \mathfrak{I} \mathfrak{N} \mathfrak{H}$ *s u l i u s I suilu* (runorna lästa bakifrån) ser jag med Ivar Lindquist en fornnordisk dialektisk form med betydelse 'sol'. Runan $\mathfrak{H}$ betyder dessutom i och för sig även sol. Solens namn skulle sålunda finnas tvenne gånger dolt i den magiska runsammanställningen. Detta passar väl samman med ljusmagien i den bredvidstående runraden (jfr ovan). Talvärdet av *sulius* (*suilu* + *s*) är: $15 + 1 + 20 + 10 + 1 + 15 = 62$, detta tal, som är $= 2 \times 31$, är ett typiskt demontal (kan jämnt blott delas med 2, jfr § 45). Talvärdet av samtliga på hällen inristade tecken är $460 + 62 = 522$, vilket är 58×9 och 29×18 , innehåller alltså på en gång trolldomsrunans och trolldomsguden Odens tal.

50. Charnay-spännet från Burgund uppvisar ett betydande parti av futharkraden och bör därför a priori förmodas dölja en alfabetmagisk inskription. De tre ord, som ingå i densamma förutom de i bokstavsföljd ordnade runorna, äro ur språklig synpunkt omöjliga att förklara. De torde likt *tuwatuwa* vara mystiska sammanställningar, valda med hänsyn till runmagiska talvärden. En gematrisk

N Ð Þ Ƨ Ƨ Ð Ƨ I :: I M M F Ƨ :: Ƨ I F Ƨ *u p f n p a i d d a n l i a n o* Så följer uteder
 spännets överkant bokstavsraden: Ƨ N Ð F R Ƨ X P H Ƨ I ? Ƨ ? ? Ƨ ? ? Ƨ T B M M f u þ
 a r k g w h n i j (z) þ r s t b e m Det tjugonde (sista) runtecknet skymtar blott
 svagt, har dock utan tvivel en gång stått inristat på spännet.

51. Den s. k. Themsen-kniven, egentligen ett miniatyrsvärd, innehåller som bekant en runinskrift, bestående av hela den äldre angelsaxiska futharken (28 tecken) samt, skilt därifrån av tvenne långsträckta ornamentsmönster, ordet *beagnoþ*, sannolikt ett namn (jfr avb. 15). De fyra nya runorna ha infogats i tredje åttan och ha ljudvärdena *a*, *æ*, *y*, *ea* (futharkens fjärde tecken hade på angelsaxiskt språkområde fått ljudvärdet *o*). Efter första ättens åtta runor finnes ett skiljemärke, likaså efter andra ättens åtta tecken; tredje åttan består sålunda av 12 (8 + 4) bokstäver. 17. Alltså precis samma gematriska resultat som uträkningen av inskriptionen på Charnay-spännet givit oss! Synnerligen intressant är, att vi här liksom på guldhornet i den efter runinskriptionen följande orna-

menteringen kunna konstatera en harmonierande talsymbolik: det närmaste ornamentet består av 17 rutor (se avb. 15). Talvärdet av *beagnop* är slutligen $17 + 28 + 6 + 9 + 3 + 2 = 65 = 5 \times 13$. Denna runkombination innehåller alltså ett magiskt tal av första rang. Det gemensamma talvärdet av bägge inskrifterna ($408 + 65$) är $473 = 43 \times 11$. Den elfte runan i utharken är futharkens tolfte **jēra* isl. *ár* = 'fruktbarhet, god årsväxt'. Vidare böra vi observera, att miniatyrsvärdet bär inalles 34 runor ($28 + 6$), alltså 2×17 bokstavstecken, och att den andra rungruppen begynner med björkrunan *ᚷ*, vars talvärde är 17. Måhända har det lilla svärdet varit en gåva till en kvinna för att tjäna samma magiska syfte som Charnay-spännet. Sannolikare syns mig dock, att det begagnats av en offerförrättare vid vissa fruktbarsriter. Jfr ytterligare § 70.

52. Lindholms-amuletten är ett benstycke, enligt uppgift funnet i Lindholms mosse i Skåne. Då torvstycket, vari den fisk- eller ormliknande benbiten (jfr avb. De här meddelade reproduktionerna, avb. 16a och avb. 16b, äro utförda efter tvenne fotografier, som föreståndaren för Lunds Universitets Historiska Museum, prof. O. Rydbeck, haft godheten ställa till mitt förfogande.) låg inbäddad, delades, bröts det smäckra föremålet i tvenne hälfter. Ett av runtecknen har därför blivit så gott som oläsligt. Man kan endast urskilja dess F F F F F F F Y Y Y Y + + + B M N ↑ ↑ ↑ : F ↑ N ; a a a a a a a R R R n n n ? b m u t t t a l u Den första rungruppen i raden är tydligtvis uppbyggd efter principen, att ett visst antal av samma tecken skall upprepas: vi se 8 *a*-runor, 3 *R*-runor, 3 *t*-runor och 3 hela *n*-runor. Det efter den sista skönjbara *n*-runan följande tecknet bör sålunda med stor sannolikhet kunna antagas ha varit antingen en *n*-runa eller en *b*-runa. Det senare alternativet har Ivar Lindquist tänkt sig Ivar Lindquist, Galdrar, s. 72. L. har meddelat mig, att han efter förnyad prövning ställer sig skeptisk gentemot sin tidigare ståndpunkt.. Jag har emellertid med bistånd av professor Rydbeck vid skarp elektrisk närbelysning undersökt det å Lunds Universitets Historiska Museum förvarade originalet. Vad Lindquist tagit för en rest av knäet på en B-runor, hava vi, som synat benstycket i tänkbarast bästa belysning, endast kunnat konstatera vara en skrovlighet i ytan. Återstår sålunda det andra alternativet: att det skadade runtecknet varit en t-runor. På optisk väg låter sig detta icke bevisa, men intet talar däremot. Huvudstaven är ännuskönjbar, och sprickan, som uppstått, då benet bräcktes, går på sned just där tvärstrecket i en t-runor skulle ha löpt fram, om inskriptionen icke blivit skadad.

Jag antar därför, att första rungruppen består av 8 *a*-runor, 3 *r*-runor, 4 *n*-runor, 3 *t*-runor samt runtecknen för *bmu*. Är detta mitt antagande riktigt, bör det få stöd i det resultat, som uppstår genom uträkning av rungruppens eller hela runradens talvärde. Av särskild magisk betydelse är otvivelaktigt runradens andra grupp, som består av de tre runorna $\mathfrak{F}\mathfrak{N}\mathfrak{N}$ (*alu*). Denna runkombination

förekommer som bekant mer eller mindre isolerad på en hel mängd amulettliknande föremål, mest brakteater (jfr Bugge, Norges Indskrifter, s. 161 f.). Stundom uppträda samma runor, men med avvikande ordningsföljd, t. ex. $\mathfrak{M}\mathfrak{N}\mathfrak{F}$ (*lua*) på pilskaftet från Nydam. Det gematriska talvärdet av denna, av allt att döma magiska runkombination är 24 ($3 + 20 + 1$ eller $20 + 1 + 3$). Att talet 24 av nordborna skattats såsom ett tal av stor magisk betydelse, veta vi redan av det föregående (jfr § 1). Genom att rista en demonbetvingande trefald av runor, vilkas sammanlagda talvärde varit 24, rikedomsrúnans lyckotal, har man helt säkert ansett sig åstadkomma en mer än vanligt kraftig magisk bokstavskombination, mäktig att åstadkomma en amulett. Den, som bar en dylik, kände sig helt säkert förvissad om delaktighet i detta livets håvor. Har emellertid på Lindholmsamuletten den genom insatta skiljepunkter särskilt framhävda runkombinationen $\mathfrak{F}\mathfrak{N}$ talvärdet 24, talar sannolikheten för, att samma lyckobringande talsymbol även bör vara dold i radens föregående led. Detta består nu av 8 *a*-runor = $8 \times 3 = 24$, 3 *t*-runor = $3 \times 16 = 48 = 2 \times 24$, 3 *R*-runor = $3 \times 14 = 42 = 6 \times 7$ (talet 7 är liksom 24 ett lyckotal, jfr § 23), 4 *n*-runor = 4×9 (undrets tal) = 36 samt runorna med ljudvärdet *bm* och talvärdet 37 ($17 + 19 + 1$), den första runan har betydelse för kvinnan, den andra för mannen, den tredje är en symbol för skapelsen, alltings begynnelse, jfr § 19). Talvärdesumman av hela runraden blir sålunda $24 + 48 + 42 + 36 + 37 + 24 + 5$ (skiljetecknens talvärde) = $216 = 9 \times 24$. Alltså undrets tal, kombinerat med rikedomens. Skärskåda vi så första rungruppen i och för sig, finna vi, att dess talvärde är 187 ($216 - 29$). Detta talär 17×11 , alltså en kombination av fruktsamhetens och fruktbarhetens tal. Detta stämmer väl med rungruppens inre sammansättning (obs. särskilt *b*- och *m*-runan) och harmonierar även med talsymboliken hos följande rungrupp och de båda gruppernas gemensamma talvärde. Vi ha tydligtvis att göra med en rikedomsamulett. I det fiskliknande benstyckets spets finnas dessutom med all sannolikhet fyra runor dolda, nämligen 2 *i*-runor och 2 med öglorna från varandra ställda *þ*-runor. Deras talvärde är $10 + 10 + 2 + 2 = 24$. På andra sidan av benstycket (jfr avb. 16 b) står inristad en fras, som anger runmästaren: $\mathfrak{M} ? \mathfrak{M} \mathfrak{R} \mathfrak{I} \mathfrak{T} \mathfrak{F} \mathfrak{Y} \mathfrak{H} \mathfrak{F} \mathfrak{P} \mathfrak{I} \mathfrak{T} \mathfrak{F} \mathfrak{X} \mathfrak{F} \mathfrak{Y} \mathfrak{H} \mathfrak{F} \mathfrak{T} \mathfrak{M} ? \mathfrak{F} \mathfrak{I} ; e k / e r i l a r / s a / w i l a g a r / h a t e k a$

»Jag Erilar (Jarl, snarast kanske herulen) den konstfärdige heter jag» (jfr Noreen, s. 382). Medräknas det trepunktiga skiljetecknet, ha vi här en följd av 24 tecken. Rungruppens talvärde är $226 (18 + 5 + 18 + 4 + 10 + 20 + 3 + 14 + 15 + 3 + 7 + 10 + 20 + 3 + 6 + 3 + 14 + 8 + 3 + 16 + 18 + 5 + 3) = 113 \times 2$, ett typiskt demontal, enär 113 är ett primtal. Att runristaren utelämnat *i* i *haiteka*, anser jag vara avsiktligt (jfr härom närmare § 67,9 nedan). Erfarenheten från föregående virtuosmässigt utförda runristningar säger oss, att vi slutligen böra

vänta en magisk talkombination av samtliga runtecken. Ena långsidans talvärdesumma är 216 och den andras primtalet 229 ($226 + 3$, skiljepunkternas talvärde), lägges här till talvärdet av de 4 lönnrunorna i spetsen = 24 (jfr ovan), få vi totalsumman $216 + 229 + 24 = 469$, vilket är 67×7 . Talet 7 är såsom jag ovan påpekat vid sidan av 24 ett lyckotal. Att 67 är ett primtal, ökar tydligtvis den lyckobringande talformeln magiskt hjälpande makt. Allt vittnar sålunda samstämmigt för, att benstycket bör vara en lyckoamulett. Måhända rör det sig om ett fall av imitativ magi. Benstycket har utpräglad fiskform. Törhända har det en gång nedsänkts i ett vattendrag för att befordra fiskelyckan? Ett dylikt bruk bland indianerna i British Columbia skildrar Frazer (»Den gyllene grenen», s. 31): »Om fisken icke kommer i rätt tid och indianerna äro hungriga, tillverkar en Nootkatrollkarl en bild av en simmande fisk och lägger den i vattnet i den riktning, varifrån fisken i allmänhet brukar komma». Jag nämner detta medanledning av benstyckets form och dess fyndplats (torvlagret efter en mosse). Om så primitiva seder varit rådande bland nordborna i historisk tid, är dock ej utrett.

53. På en brakteat från Fyn (Stephens n:r 24) läses följande inskrift (repr. i Ant. tidskr. f. Sv., bd 14, 2, s. 46): H Ø N F Y (tredje runan otydlig). h o u a R Därbredvid på särskild rad: $\text{F F } \mathfrak{D} \text{ N F F } \mathfrak{M} \text{ N F F F } \text{I I I I F F I I I } l a p u a a d u a a l i i l a l l$ Av senare raden framgår klart, att en alfabetmagisk inskrift måste föreligga, ty endast dess fyra första runor bilda ett verkligt ord. I den första radens fem runor har man förmodat ett namn (jfr Noreen, s. 379). Talvärdet av första raden är: $8 + 22 + 1 + 3 + 14 = 48 = 2 \times 24$. Talvärdet av andra raden är summan av $20 + 3 + 2 + 1 = 26$ (talvärdet i ordet *lapu* 'kärleksgåva'), vartill komma $6 a = 18$, $4 l = 80$, $2 i = 20$, $1 d = 23$ och $1 u = 1$, alltså $26 + 18 + 80 + 20 + 23 + 1 = 168 = 7 \times 24$. Bägge rungrupperna innehålla alltså det lyckobringande talet 24, deras gemensamma tal är $216 (48 + 168) = 9 \times 24$, sålunda undrets tal förbundet med rikedomens (liksom i Lindholmsamulettens rent bokstavsmystiska långrad, jfr § 52). Att ordet *lapu* har talvärdet $26 = 2 \times 13$ har utan tvivel uppfattats som en magiskt viktig omständighet. Det förekommer även på andra brakteater (jfr nedan).

54. På en brakteat från Skåne (Stephens n:r 19, avb. Handbook, s. 172, med vissa felaktigheter, jfr Norges Indskrifter, s. 162 och s. 650) läses: $\text{F F } \mathfrak{D} \text{ N I F N ? Y } \cdot \text{ ? ? Y I I N } l a p u l a u k a R g a k a R l l u$ Sex runor bilda två och två bindrunor. Talvärdet av inskriptionens första grupp är: $20 + 3 + 2 + 1$ (*lapu*, jfr § 53) $= 26 + 46 (20 + 3 + 1 + 5 + 3 + 14) = 72 = 3 \times 24$. Talvärdet av andra gruppen är: $6 + 3 + 5 + 3 + 14 + 20 + 20 + 1 = 72 = 3 \times 24$. Bägge rungrupperna innehålla alltså samma talvärde, trefalden av det lyckosamma talet 24. Tredje runan från slutet är en *l*-runa. Förr har man velat se en felskrivning och läsa *alu*.

Det genialiska visar emellertid, att ett dylikt antagande är onödigt. Medräknas skiljemärket, blir talvärdet av det hela = $145 = 29 \times 5$. Amuletten torde därför ha tjänat även som skydd mot det onda ögat (jfr § 21, obs., att 29 är ett primtal). Genom användande av bindrunor äro runtecknens antal $15 = 3 \times 5$.

55. På en brakteat från Darum Danmark (Darum II) läses: $\Psi R \text{ } \mathfrak{H} \text{ } \text{I} \text{ } \text{I} \text{ } \text{F} \text{ } \text{F} \text{ } \text{D}$
 N

f r o h i l a l a p u Det första ordet torde vara ett namn, det senare är det från ovan behandlade brakteatinskrifter kända *lapu* 'kärleksgåva'. Mellan de båda rungrupperna står enligt vad avbildningen hos Stephens, Runic Monuments 4, s. 76 visar icke (såsom Noreen, s. 376, anger) något skiljemärke. Första rungruppens talvärde är $24 + 4 + 22 + 8 + 10 + 20 + 3 = 91 = 7 \times 13$. Andra gruppens talvärde är $20 + 3 + 2 + 1 = 26 = 2 \times 13$. Bägge grupperna innehålla sålunda gematri, byggd på det starkt magiska gudatalet 13. Det gemensamma talvärdet är $117 = 9 \times 13$. I det hela ingår sålunda undrets tal.

56. På en hyvel från Vi i Danmark läses på ena sidan: $\text{† F I I } \mathfrak{S} \text{ } \mathfrak{H}$ och på särskild rad: $\text{t a l i j o X I } \text{H F I } \mathfrak{H} \text{ } \mathfrak{S} \text{ } \text{; P I I I Y F I I F } \mathfrak{H} \text{ } \mathfrak{R} \text{ } \mathfrak{B} \text{ } \mathfrak{F} \text{ } \text{g i s a i o j w i l i r a i l a o r b a}$ Inskriften finnes avbildad i Stephens, Handbook, s. 83, men rätt bristfälligt. Rättelser ha gjorts av Wimmer, Aarbøger 1867, s. 29, och 1868, s. 69 f. Åtskilliga runor av dem, som följa efter skiljemärket, vilket består av 4 punkter (jfr Wimmer, Die Runenschrift, s. 163 f.), äro till sin läsning osäkra. Jag har ovan följt Noreen, s. 392 (jfr dock v. Friesen, Röstene, s. 138 f.). Inskriften tillhör icke det säkrare materialet. Jag behandlar den dock i dennaavdelning, enär den enligt mina uträkningar visat sig innehålla komplicerad gematri. Att så är förhållandet, talar för, att den av Noreen valda läsningen verkligen träffat det rätta. Förekomsten av ett skiljetecken innehållande ej mindre än fyra punkter, röjer, att inskriften gjorts med hänsyn till uppnåendet av en viss totalsumma. Tyvärr är en inskrift på föremålets andra sida i stort sett oläslig (tre runor äro alldeles utplånade och de övriga till väsentlig del knappt skönjbara). Denna inskrift har även ett komplicerat skiljemärke (3 eller 2 punkter, jfr Wimmer, Die Runenschrift, s. 164). Talvärdet av den här meddelade i inskriftens första rad, ordet *talijo*, som Noreen tolkar såsom betydande 'hyvel', är: $16 + 3 + 20 + 10 + 11 + 22 = 82 = 41 \times 2$ (ett typiskt demontal). Första rungruppen i nästa rad *gisai oj* tolkar jag »Åt Gis arvegods och äring». $\mathfrak{H}$ och $\mathfrak{S}$ skulle sålunda vara lönnrunor. Noreen tolkar *o*-runan såsom *orba* och ser i *j*-runan en förkortning för *je-hu* 'jag giver, tilldelar'. Vida naturligare syns mig att fatta båda de sista runorna såsom icke betecknande ljud, utan hela det ord, som vid tidsperioden i fråga var deras namn, alltså **ōðal(a)* 'arvegods' och **jār(a)* 'äring'. Talvärdet hos andra radens första rungrupp är: $6 + 10 + 15 + 3 + 10 + 22 + 11 = 77 = 7 \times 11$, så-

lunda just runan **jāra*'s tal. Det gematriska svarar sålunda utmärkt till den av mig antagna innebörden av runtecknen. Läs vi sedan andra rungruppen i anslutning till föregående forskare: *wilīr aila orba*, ha vi att ansätta talvärdet: $7 + 10 + 20 + 10 + 14 + 3 + 10 + 20 + 3 + 22 + 4 + 17 + 3 = 143 = 13 \times 11$. Alltså möta vi åter **jāra*'s tal, symbolen för god äring. Detta tal är här förbundet med det starkt magiska talet 13 — och runtecknens antal är 13. Samtliga runtecken på denna sida av föremålet äro 26, alltså 2×13 . Att ett fall av virtuosmässig runmagi föreligger, synes uppenbart. Sammanräkna vi talvärdet av hela sidan, få vi $82 + 77 + 4$ (skiljemärkets talvärde) $+ 143 = 306 = 18 \times 17$. Alltså frukt-samhetstalet, förbundet med Odens tal. Det är synnerligen beklagligt, att runorna på föremålets andra sida skola vara så skadade. Jag ser mig ur stånd att restaurera denna del av inskriften, enär de obekanta faktorerna äro alltför många.

57. På doppskon från Thorsbjærg läses å ena sidan av föremålet (avb. 17): $\mathfrak{X} \mathfrak{P} \mathfrak{I} \mathfrak{P} \mathfrak{N} \mathfrak{P} \mathfrak{P} \mathfrak{F} \mathfrak{Y}$

o w l p u p e w a r och å motsatta sidan med användande av en bindruna: $\mathfrak{I} \mathfrak{P} \mathfrak{F} \mathfrak{S} \mathfrak{P} \mathfrak{R} \mathfrak{I} \mathfrak{Y} \mathfrak{n} \mathfrak{i} \mathfrak{w} \mathfrak{a} \mathfrak{j} \mathfrak{e} \mathfrak{m} \mathfrak{a} \mathfrak{r} \mathfrak{i} \mathfrak{R} 12$ (även 4×24). Andra sidans inskrift har talvärdet: $9 + 10 + 7 + 3 + 11 + 18 + 19 + 3 + 4 + 10 + 14 = 108 = 9 \times 12$. Bägge inskrifterna visa sålunda samma slags gematri. Såsom jag tidigare framhållit, bör talet 12 och dess runa ha varit symboliska för jorden (jfr § 28). Syftet med den magiska inskriften bör tydligen ha varit begagnandet av en viss kraft, som av magien tillskrivits jorden. I detta fall ligger det närmast till hands att gissa på dess makt att stilla blodflöde. Runorna äro dessutom 20, vilket är vattnets (det flytande elementets) heliga tal. Inskriften har tydligtvis befunnit sig på doppskon till en svärdsslida. Särades detta vapens bärare, ansågs väl blodflödet kunna stillas genom att lägga den magiska doppskon på såret.

58. På ett spänne från Vi i Danmark, vilket tydligtvis varit anbragt på ett bälte (avb. 18), finnes en inskription bestående av tvenne rader med skarpt inristade, vackert formade runtecken. Den undre radens runor äro vända upp och ned, en omständighet, som tyder på magiskt syfte med ristningen. Övre raden består av runorna: $\mathfrak{I} \mathfrak{F} \mathfrak{F} \mathfrak{H} \mathfrak{F} \mathfrak{N} \mathfrak{P} \mathfrak{I} \mathfrak{S} \mathfrak{F} I a s a u w i j a$ En dylik inskriptions mening kan vara att söka i det rent gematriska. Talvärdet är: $20 + 3 + 3 + 15 + 3 + 1 + 7 + 10 + 11 + 3 = 76 = 4 \times 19$. Undre raden har följande runorv. Friesen, Röstensen, s. 139, läser *kana-* i st. f. *aa-*. Vad han tagit för 2 runtecken kan vara 3 sekundära repor (jfr avb. 18). (vända nedåt): $\mathfrak{F} \mathfrak{F} \mathfrak{M} \mathfrak{F} \mathfrak{X} \mathfrak{F} \mathfrak{H} \mathfrak{N} a a d a g a s u$ Talvärdet av denna ävenledes språkligt obegripliga rad är: $3 + 3 + 23 + 3 + 6 + 3 + 15 + 1 = 57 = 3 \times 19$. I båda fallen således samma gematri. Runtecknens antal är 18 ($10 + 8$), alltså Odens tal. Då spännet med all sannolikhet burits av en

59. På en brakteat från Næsbjærg (Stephens n:r 80 avb. i Handbook, s. 195) finnas trenne i olika rader stående rungrupper: $\text{†} \mid \Pi \text{P} \mid \text{I} \text{F} \text{F} \text{I} \text{P} \text{I} \text{†} \text{P}$ *n i u w i l*
a l p l t k

60. På en brakteat från Själland (Stephens n:r 19, avb. i Handbook, s. 186) läses: HFRINDHFFI↑I<F:ΨFRFDIHF:XIBDFD?F:↑↑↑

Tredje och sjuttonde runan äro något otydliga. Med föregående forskare läser jag i bägge fallen R (*r*), jfr Noreen, s. 386. Skiljetecknen bestå av respektive 3, 2 och 4 punkter. Sist kommer en *t*-runa med tredubbla sidostavar. Uträkna vi så de olika rungruppernas talvärden, få vi såsom talvärde för den första: $8 + 3 + 4 + 10 + 1 + 8 + 3 + 8 + 3 + 10 + 16 + 10 + 5 + 3 = 92$; för den andra: $24 + 3 + 4 + 3 + 1 + 10 + 15 + 3 = 63$; för den tredje: $6 + 10 + 17 + 1 + 3 + 1 + 11 + 3 = 52$; för den fjärde (bindrunan): $16 + 16 + 16 = 48$. Tvenne av rungrupperna äro sålunda till sitt talvärde identiska med var sin ätt i futharken: första gruppen = andra ätten = $92 = 4 \times 23$, och tredje gruppen = första ätten = $52 = 4 \times 13$. Andra gruppens talvärde (63) är $= 7 \times 9$ (lyckotalet och trolldomstalet), fjärde gruppens talvärde (48) är $= 2 \times 24$. Liksom i guldhornsinskriften finna vi talmystik, byggd på talen 13, 23 och 9. Ehuru intet tal ingår i två eller flere run-

grupper, kunna vi icke gärna tvivla på, att ett fall av virtuosity gematri föreligger. Uträkna vi talvärdet av hela inskriptionen med hänsynstagande till skilletecknen, vilkas växlande punktantal tyder på ett talsymboliskt syfte med hela inskriptionen, få vi såsom summa talet $264 (92 + 63 + 52 + 48 + 9) = 11 \times 24$, alltså rikedomens tal, kombinerat med fruktbarehetens. Tvivelsutan har en i eminent grad runkunnig person varit upphovsman till denna inskrift. Textens innebörd tyder på detta: »Hariuha heter jag, den farligt vetande. Jag giver lycka» (jfr Noreen, s. 386).

61. På Björketorp-stenen, vars inskrift liksom de trenne i det följande behandlade runstenarna De här meddelade reproduktionerna äro hämtade från fotografiska avbildningar i större format, meddelade i v. Friesens arbete »Lister- och Listerbystenarna i Blekinge» (Uppsala Universitets Årsskrift 1916) och i Ivar Lindquists avhandling »Galdrar» (reproduktionen av Stentofstenen, avb. 22). tillhör de äldre runornas sista period (tiden 650—700?), läses å norra sidan: $\Pi \text{ Þ } * R * \mathfrak{B} * \text{H} \mathfrak{B} * u \text{ þ } A \text{ r } A \text{ b } A \text{ s } b \text{ A}$ Det runtecknet, som här liksom i det följande transkriberas med *A*, är uppkommet av en bland *j*-runans variantformer. Då runnamnet **jāra* övergått till **ār(a)*, blev det runtecknet, varmed det var förbundet, otjänligt såsom tecknet för *j*-ljudet. På grund av sitt nya vokalkiska uddljud kunde det däremot fungera såsom vokaltecknet. Man har antagit, att för bruket av runan *F* eller runan *** en skillnad i *a*-vokalens kvalitet varit bestämmande, och otvivelaktigt är så fallet i något senare tid. Jag är emellertid för min del böjd att tro, att på de fyra Blekingestenenarna de båda runtecknen brukats alternativt utan hänsyn till fonetisk differens blott för lättare uppnående av olika bokstavsmystiska syften En jämförelse mellan skrivsättet på Gummarpstenen med Istaby- och Stentofstenens syns mig giva detta vid handen (jfr § 68 ff.). Talvärdet av Björketorpstenens norra inskrift (avb. 19 a) är, om vi tillskriva det nya vokaltecknet ursprungstecknets talvärde 11, följande: $1 + 2 + 11 + 4 + 11 + 17 + 11 + 15 + 17 + 11 = 100 = 10 \times 10$. Då runornas antal dessutom är 10, är detta tal på tre olika sätt dolt i runraden. Betydelsen av denna är (jfr Noreen, s. 375): »ödesdiger förutsägelse». Här föreligger givetvis ett fall av bokstavsmagi, byggd på isrunans tal 10. Såsom jag tidigare framhåvt, bör detta ha varit talsymbolen för döden; isrunans tal gjorde den, som utsattes för dess makt, kall (jfr Ja 26 och § U, 3).

$H * I M Y R \Pi \text{ þ } \mathfrak{R} \mathfrak{R} \text{ þ } \Pi \text{ h } A \text{ i } d \text{ r } r \text{ u } n \text{ o } | r \text{ o } n \text{ u } \mathfrak{P} * \text{I} * H * < H * M M R * X f$
*A l a h a k | h a d e r a | g l \text{ þ } * R \Pi \text{ þ } * Y * R * X M \Pi i n a r u n a r | A r a g e n H **
*M R * M * \text{I} * \Pi \text{ þ } Y h a e r a | m a l a u s r \Pi \text{ þ } \text{I} * Y \mathfrak{P} M \text{I} * M * \Pi M m u t i a r |*
*w e l a d a u d e \text{ þ } * Y \mathfrak{P} * \text{I} \mathfrak{B} * R \Pi \text{ þ } Y s a r | \text{þ } A \text{ t } b a r u t r* Raderna, som gå på tvären över stenen, börjande nedtill, ha här meddelats i motsatt ordning. Elfte tecknet i andra raden är svårläst, men bör av allt att döma tolkas som en

e-runa. I en del enskildheter är översättningen av denna långa inskrift osäker. Huvudinnehållet kan dock antydvas med orden (jfr Noreen, s. 375): »ärörunor-nas rad dolde jag här, trolldomens storrunor ... stum ... dödens den, som ned-bryter detta (näml. minnesmärket)». Denna inskrift utlovar döden såsom straff åt den, som kunde drista sig att skada runstenen. Här utsäges sålunda vad som ligger dolt i norra inskriftens talmystiska anordning. Talvärdet av den södra inskriftens sex runrader är: 1) $8 + 11 + 10 + 23 + 14$ (*haidr*) + $4 + 1 + 9 + 22$ (*runo*) + $4 + 22 + 9 + 1$ (*ronu*) = $66 + 36 + 36 = 138$; 2) $24 + 11 + 20 + 11 + 8 + 11 + 5$ (*älalhak*) + $8 + 11 + 23 + 18 + 4 + 11 + 6$ (*hader* + *g*) = $90 + 81 = 171$; 3) $10 + 9 + 11 + 4 + 1 + 9 + 11 + 14$ (*inarunar*) + $11 + 4 + 11 + 6 + 18 + 1$ (*arageu*) = $69 + 51 = 120$; 4) $8 + 11 + 18 + 4 + 11$ (*haeta*) + $19 + 11 + 20 + 11 + 1 + 15 + 14$ (*malasr*) = $52 + 91 = 143$; 5) $1 + 16 + 10 + 11 + 14$ (*utiar*) + $7 + 18 + 20 + 11 + 23 + 11 + 1 + 23 + 18$ (*weladaude*) = $52 + 132 = 184$; 6) $15 + 11 + 14$ (*sar*) + $2 + 11 + 16$ (*pat*) + $17 + 11 + 4 + 1 + 16 + 14$ (*barutr*) = $40 + 29 + 63 = 132$. Hela denna sidas talvärde är sålunda: $138 + 171 + 120 + 143 + 184 + 132 = 888 = 37 \times 24$ (rikedomsrúnans tal, kombinerat med ett primtal). Den magiska runstenens hela talvärde är slutligen: $100 + 888 = 988 = 76 \times 13$ (det stora magiska krafttalet, som vi funnit ingå i så många bland de virtuosmässigt utförda runinskriftionerna från äldre tid). Att 76 är 4×19 (Tors tal-Tors tal finnes även på Gummarpstenen och ingår på en mångfald sätt i Sten-toftensinskriften., kombinerat med människans), torde även ha varit av mystisk betydelse. För att till fullo förstå denna runstens magiska syfte böra vi beakta, att den varit ett gränsmärke»Stenen är rest i själva rågångsknuten mellan Björketorps, Leråkra och Listerby byar», meddelar v. Friesen, a. a., s. 5.. Det är ett urgammalt magiskt bruk att genom nedläggande av besvärjelser i gränsmärken ställa jordegendomen under gudomligt skyddJfr Westermarck, Ur sedernas historia, s. 148.. Stenen har sålunda tjänat ett dubbelt syfte: den hotade envar, som kränkte äganderättens märke, med döden (talsymbol 10) och den skulle åt jordägarna utverka den högsta gudamaktens skydd (talsymbol 13) och åt nejden rikedomens gåva (talsymbol 24). Att förbannelseinskriften är riktad mot norr, men lyckoskriften mot söder, torde helt säkert bero på hänsyn till magiens regler. 62. På Gummarp-stenen (förr kallad »stenen från Gommor») stod enligt en teckning, som blivit gjord före stenens försvinnande, på fyra olika sidor inristad följande runinskrift (en rad på varje sida, jfr avb. 20): $H * \mathfrak{D} \mathfrak{N} \mathfrak{P} \mathfrak{X} \mathfrak{I} * \mathfrak{P} * h a \mathfrak{p} u w o l a f a \mathfrak{h} * \mathfrak{t} M s a t e \mathfrak{h} \mathfrak{t} * \mathfrak{B} * \mathfrak{D} R \mathfrak{I} f s t a b a | p r i a \mathfrak{P} \mathfrak{P} \mathfrak{P} f f f$ Vissa runtecken äro dock på teckningen mer eller mindre otydliga. Med Ivar Lindquist, Galdrar, s. 68, supplerar jag första runraden med runan $\mathfrak{Y}$ (*R*) och tolkar efter honom och v. Friesen inskriften: »Hathuwolf satte (ristade) tre stavar *fff*». Allt talar för, att ett fall av fruktbarhetsmagi torde föreligga. De fyra rungruppernas talvärden äro: 1) $8 + 11 + 2 + 1 + 7 + 22 + 20 + 11 + 24 + 11 + [14]$ (*hapuwola[R]*, sista runan supplerad) = 131 ; 2) $15 + 11 + 16 + 18$ (*sate*)

= 60; 3) $15 + 16 + 11 + 17 + 11$ (*staba*) + $2 + 4 + 10 + 3$ (*pria*) = $70 + 19 = 89$; 4) $24 + 24 + 24$ (*fff*) = 72. Talvärdet av hela inskriften är sålunda $131 + 60 + 89 + 72 = 352 = 32 \times 11$. Fruktbarhetsrunans tal (11) ingår sålunda i runtecknens totalsumma (då $32 = 8 \times 4$, ingår även Tors tal däri). Härmed harmonierar den rent bokstavsmagiska fjärde raden, en formel, vars ristande framhäves såsom en tydlig magiskt kunnig persons handling. Denna formel består av rikedomsrundan upprepade gånger Jfr Lindquist, Galdrar, s. 69 och s. 104.. Rikedommen (talsymbol 24) har man tydligtvis väntat sig erhålla genom jordens fruktbarhet (talsymbol 11).

63. På Istaby-stenen läses en av 53 runor bestående inskrift. På ena sidan äro följande tvenne runrader inristade uppifrån nedåt, den första till höger och den andra till vänster (avār-runan användes en från Björketorpsstenens tecken * starkt avvikande variant h., jfr avb. 21 a och b):

h P f t Y H h R I P n t f P f A
 fa t R | h A r i w u l a f a H h P n P n t f P Y H h M R n P n t f P I Y h A p u w
 u l a f R | h A e r u w u l a f i R

På andra sidan (jfr avb. 21 b) står raden: P f R h I t R n t h Y P h I h Y w a r A
 i l | r u n A R | p A i A R

Enligt v. Friesen (a. a., s. 34) har man att tolka inskriften: »Efter Härjulf (är denna sten rest). Half Hjorulfsson ristade dessa runor.» Talvärdet av framsidans första runrad är: $11 + 24 + 3 + 16 + 14$ (*afatr* Noreen, Aisl. Gr.⁴, s. 380, har felaktigt *Afatr* i st. f. *afatr*.) + $8 + 11 + 4 + 10 + 7 + 1 + 20 + 3 + 24 + 3$ (*hariwulafa*) = $68 + 91 = 159 = 3 \times 53$; talvärdet av samma sidas andra runrad är: $8 + 11 + 2 + 1 + 7 + 1 + 20 + 3 + 24 + 14$ (*hapuwulafR*) + $8 + 11 + 18 + 4 + 1 + 7 + 1 + 20 + 3 + 24 + 10 + 14$ (*haeruwulafir*) = $91 + 121 = 212 = 4 \times 53$; talvärdet av baksidans runrad är: $7 + 3 + 4 + 11 + 10 + 16$ (*wait*) + $4 + 1 + 9 + 11 + 14$ (*runAR*) + $2 + 11 + 10 + 11 + 14$ (*paiAR*) = $51 + 39 + 48 = 138 = 6 \times 23$. Stenens baksida döljer sålunda i sin inskrift ett demonskrämmande tal, det samma, som dominerar i Kylveristningens gematriska anordning (jfr § 49). På framsidan visa båda rungrupperna samma slag av gematri: i båda fallen är det ett primtal och därtill just samma tal 53, som ingår i varje runrads summa. Såsom jag redan i ett flertal fall haft anledning att framhäva, är 53 i egenskap av primtal ett antidemoniskt tal (jfr § 19 och § 45, 5). Antalet av samtliga runor på stenen är dessutom 53 (15 + 22 + 16). Gematriska värdet av runstenens hela inskrift är: $159 + 212 + 138 = 509$. Detta tal är ävenledes ett primtal, alltså antidemoniskt. Den magiska inskriften på stenen har tydligtvis anbragts i syfte att

hålla trolldom och demoniska väsen borta från platsen. Stenen är rest såsom ett skydd över den döde Härjulf's vilostad Jfr Magnus Olsen, Norges Indskrifter, s. 623 f., där de äldre, vid gravar anbragta runinskrifternas funktion att vara apotropiska framhäves..

64. Ett mycket brydsamt problem erbjuder inskriften på Stentofte-stenen. Den egentliga meningen med inskriften ter sig trots flere högt förtjänta forskares tolkningsförslag fortfarande dunkel, och i sin helhet kan törhända denna runinskrift aldrig med någon högre grad av säkerhet dechiffreras, enär väl många runor icke äro fullt tydliga. Efter ett besök sommaren 1925 i Sölvesborg, i vars kyrka stenen numer förvaras, anser jag dock, att fem runrader, vilka tydligtvis bilda det egentliga innehållet i inskriften, med så gott som fullständig säkerhet kunna dechiffreras. Dessa fem rungrupper, vilkas läsning jag utan författad mening fastställde Blott i fråga om en detalj i femte raden avviker jag från den forskare, som senast mera ingående behandlat denna runsten, Ivar Lindquist, Galdrar, s. 92. vid min undersökning av stenen, ha vid en långtefteråt företagen gematrisk beräkning av de däri ingående talvärdena visat sig stå i talmystisk harmoni sinsemellan.

Mitt på stenen (jfr avb. 22) befinna sig fyra runrader, gående nedifrån uppåt Efter andra radens sista runa finnes ett hack i stenen. Måhända har detta gjorts vid inristningen, och bör det i så fall betraktas såsom ett skiljemärke. Runstenarna i Blekingegruppen ha dock eljest inga skiljepunkter utsatta: † | N H * B Ø
R N M A n i u h a b o r u m R † | N H F X M 4 ↑ N M A n i u h a g e s t u m R H *
D N P Ø † * P A X * P 5 h A p u w o l a f R | g a f | A H * R I P Ø † * P A M * h a r
i w o l a f R | e | A

Andra och tredje bokstaven från slutet äro rätt otydliga. De kunna emellertid knappast vara annat än en *e*- och en *R*-runa. Läser man med v. Friesen andra tecknet från slutet såsom runan M (*m*), har man långt mindre stöd i den faktiska runristningen, än om man med Lindquist däri ser tecknet M (*e*). Jag har icke kunnat upptäcka något spår efter de linjer, som skilja en *m*-runa från en *e*-runa. Otydligheten hos *R*-runan består däri, att blott vänsta sidostaven kan urskiljas, och att en motsvarande linje på andra sidan aldrig synes ha blivit inristad. Det är ju tänkbart, att man vid tiden i fråga vid snabb skärning i trä brukade förenkla runtecknet på detta sätt, vilket orsakat, att runristaren i ett fall kommit att använda en i stenskrift eljest icke brukad typ.

Talvärdet av första runraden är: 9 + 10 + 1 + 8 + 11 + 17 + + 22 + 4 + 1 + 19 + 14 (*niuhaborumR*) = 116; av andra raden: 9 + 10 + 1 + 8 + 3 + 6 + 18 + 15 + 16 + 1 + 19 + 14 (*niuhagestumR*) = 120; av tredje raden: 8 + 11 + 2 + 1 + 7 +

$22 + 20 + 11 + 24 + 14 + 6 + 11 + 24 + 11$ (*hapuwolafr gafA*) = 172; av fjärde raden: $8 + 11 + 4 + 10 + 7 + 22 + 20 + 11 + 24 + 14 + 18 + 11$ (*hariwolafr eA*) = 160. Var och en av de fyra rungrupperna visar sig hava Tors tal, 4, dolt i talvärdesumman: 1) $116 = 29 \times 4$; 2) $120 = 30 \times 4$; 3) $172 = 43 \times 4$; 4) $160 = 40 \times 4$. Talet 4 är visserligen ett av de lägre talen och ingår därför i en betydande del av alla tal (25 %); att emellertid fyra efter varandra följande rungrupper i en otvivelaktigt magisk inskrift visa gematri, byggd på detta tal, måste tolkas såsom en avsiktlighet. $\Pi \text{ } \text{h} \text{ } \text{t} \text{ } \Pi \text{ } \text{H} \text{ } \text{t} \text{ } \text{M}$ *u s n u h l e* Andra runan från slutet, som icke uppmärksamrats av v. Friesen, har Lindquist sökt tolka såsom en bindruna av en variant av *ār*-runan och en *t*-runa (jfr Galdrar, s. 94 f.). Vid en ingående undersökning av stenen har det varit mig och tvenne personer i mitt sällskap fullkomligt omöjligt att upptäcka mer än en (och denna till höger om huvudstaven befintlig) sidostav till andra runan från slutet. Då denna rad på stenen står upp och ned, stämmer min iakttagelse i huvudsak med Lindquists, jfr Galdrar, s. 94: »Det till höger (det minsta) är otydligt, det till vänster fullt tydligt». Det mindre kritstrecket på avb. 22 skulle jag vilja eliminera.. I övrigt är detta tecken ingalunda otydligt. Man kan med fingret följa huvudstavens ränna och dess tillbakavikande i en med densamma vinkelbildande sidogren. Tecknet är blott något mindre kraftigt inhugget än angränsande runor och har därför av v. Friesen tolkats som en ofullbordad ansats. Det stora avståndet mellan H och M (jfr fig. 12 i a. a.) låter dock redan en misstanke uppstå, att ytterligare ett tecken funnits i rungruppen. Den av mig undersökta fördjupningen i stenen kan otvunget förklaras såsom en därstädes inhuggen *l*-runa. Talvärdet av denna femte runrad, läst såsom *usnuhle*, är: $1 + 15 + 9 + 1 + 8 + 20 + 18 = 72 = 3 \times 24$. Denna runkombination ter sig snarast som en magisk bokstavsformel, som i så fall endast talsymboliskt torde höra samman med de fyra tidigare behandlade raderna. Liksom dessa visar den sig ävenledes ha talet 4 dolt i sin talvärdesumma, 72 är även $= 18 \times 4$. (Det kan anmärkas, att även Lindquists förslag med en lätt modifikation, *nuhte* i st. f. *nuhate*, kan bringas i harmoni med fyrtalsmagien. Talvärdesumman blir vid denna läsning $68 = 17 \times 4$.) Varje rad i inskriftens huvudparti består sålunda av en rungrupp, som innehåller talet 4, Tors tal, i sin gematriska summa. Beträffande antalet runor finna vi ävenledes en matematisk regelbundenhet. De fyra rad efter radstående rungrupperna bestå av $49 = 7 \times 7$ tecken, och den därefter följande magiska formeln *usnuhle* ävenledes av 7 tecken. Det hela består sålunda av $56 = 4 \times 2 \times 7$ tecken. Talvärdet av hela mittinskriften är $640 (568 + 72) = 4 \times 4 \times 4 \times 10$ (jfr s. 62).

Kring mittinskriftens fem rader löper en runslinga, vari flere tecken icke äro tydligt skönjbara, men vars allmänna mening är fullt begriplig. Denna del av inskriften kungör, att »kraftrunor» blivit inristade och att den, som dristar sig att nedbryta stenen, hotas med död genom magisk konst (jfr Björketorpstenens

inskrift, § 61). Att uträkna talvärdet hos denna del av inskriften är, så vitt jag kan se, för närvarande en olöslig uppgift. Då c. 8 runtecken äro mer eller mindre svårtydda, äro de osäkra faktorerna alltför många.

Vad innebörden i den ovan meddelade mittinskriften beträffar, synes det mig så gott som otvivelaktigt, att vi här ha att göra med en galderartad dikt. Redan Bugge har uppställt detta inskriftsparti i versrader Norges Indskrifter, s. 23., och Ivar Lindquist har i sin förtjänstfulla studie Galdrar, s. 96 ff., påvisat verstekniska överensstämmelser med den för galderartade dikter av gammalt brukade formgivningen. Helt kan jag dock icke ansluta mig till hans tolkning. I femte raden *usnuhle* ha vi enligt min mening, såsom ovan nämnts, snarast att se en magisk formel Jämförlig är runföljden *aallatti* på vävbrickan från S:t Mikael (jfr § 65, 2), som bör avskiljas från det övriga, med vilket den endast talmystiskt hänger samman. Tredje och fjärde runraden läser jag:

hapuwolafr gaf A(r) hariwolafr e A(r) Sannolikt har neutraländelsen *-a* fallit redan något före sen urnordisk språkperiod, jfr min skrift Zur Geschichte des indogermanischen Neutrums, s. 49 ff. (Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund, Årsberättelse 1925—1926).

Jag förmodar nämligen, att vi icke blott med v. Friesen och Lindquist ha att uppfatta slutrunan i tredje raden, utan även *A*-runan i slutet av fjärde raden såsom en lönnruna, avsedd att utläsas med hela namnet och icke blott med dettas begynnelsejud. I det föregående *e* ser jag beteckningen för ett senurnordiskt *æ* 'alltid, städse' (jfr skrivningen *gestumr* med *e* för *æ*, analogiskt

inkommet efter andra paradigmformer med ljudlagsenligt omljud i stammen). Skrivningen *a* för *æ* 'alltid' har man förmodat på en brakteat från Overhornbæk (n:r 30, jfr Jóhannesson, Grammatik der urnordischen Runeninschriften, § 36, anm. 2). I fråga om de båda begynnelse raderna syns det mig tilltalande att med Axel Kock Jfr Arkiv f. nord. filol. 27, ny följd 23, s. 2 ff. läsa *niu* '9' och i resten av raden i båda fallen se ett sammansatt ord. Härigenom få vi en konsthullt allittererad strof: *niu haborumr niu hagestumr hapuwolafr gaf A(r) hariwolafr e A(r)*. Att ge en fullt övertygande tolkning av de båda orden *haborumr* och *hagestumr* är jag visserligen icke i stånd till. Skall det föregående *niu* tolkas såsom betydande 'nio', är tydligenvis det övriga sammansatta substantiv (kanske bildade såsom kenningar för tillfället i fråga), vilka parallellistiskt motsvara varandra i galdern. Dessa ords senare sammansättningsled kunna vi med större eller mindre sannolikhet bestämma: *-borumr* kan man lämpligen med v. Friesen Jfr a. a., s. 46; i anslutning till Herzberg, Glossar til Norges gamle Love, har v. Friesen närmast tänkt sig *gestr* i betydelse av 'hirdman' (>med-

lem af det kongelige konstabelkorps»). tolka såsom 'åt söner' och *-gestumr* såsom 'åt gäster'. Första sammansättningsleden *ha(ha)-* kan emellertid förstås på åtskilliga sätt, och detta gör en rekonstruktion av den ursprungliga meningen ytterst vanskelig. Senurnordiskt *hā-* torde fonetiskt med Axel Kock kunna återföras på ett äldre **hanha-* (om dylika kontraktioners kronologi jfr nedan). I detta fall låge det enligt min mening närmast till hands att däri se ett ortnamn (med ursprunglig betydelse 'träd' eller 'skog'). Jag skulle dock såsom en preliminär konjektur vilja framställa en förmodan om, att *hā-* i detta fall skulle kunna vara uppkommet av ett äldre urnordiskt **hawa-* med betydelse 'hög' (jfr *Hå-* i *Hå-tuna* etc). Från en ej avlägsen senurnordisk språkperiod ha vi belägg på den fullt analoga kontraktionen **nawi- nā-* i *naseu* (< **nawi-saiwī*) på Eg-gjumstenen (jfr även kontraktionen *-spā-* i runskriften *-sba*, ur äldre **spahō* på Björketorpstenen). Då det i detta fall utan tvivel är fråga om en magisk dikt, syns det mig böra tagas under övervägande, om icke *hā-* syftar på guden Oden (märk: 9 + 9 = 18, Odens tal). En av dennes benämningar i den fornisländska mytologien är ju *Hár* (< **hawar*) 'den höge' (jfr Gylfaginning 27). Den fyrradiga runstrofen skulle i så fall kunna tolkas på följande sätt: »Åt nio söner av Hár, åt nio gäster hos Hár gav Hathuwolf äring, Hariwolf städse äring.» Med »söner av Hár (Oden)» skulle i detta sammanhang avses »män av furstlig börd» och med »gäster hos Hár», att dessa nio män »gått till Oden», d. v. s. avlidit och nu vistades i Valhall. Man skulle kunna tänka sig, att de efterlevande genom att åberopa den magiska hjälp, tvenne avlidna sakralt framstående konungar lämnat deras ättefäder, sökt skaffa sig god äring genom resande av en runsten, där denna förgångna välmaktstid hugfästes. Detta i närmaste anslutning till Lindquist, som a. a., s. 171, antar, att runstenen är rest för att frambesvärja lycka med årsväxten i en tid av missväxt. Att stenen, såsom Lindquist antagit, rests av Hathuwolf för att hugfästa egen och en avliden medkonungs äringsslycka, kan måhända även vara fallet. Enligt min tolkning har i varje fall den före Hathuwolf avlidne Hariwolf haft den större äringsslyckan (jfr *e Ar*).. Jag understryker emellertid än en gång, att jag betraktar denna tolkning endast såsom en preliminär konjektur. Jag håller det icke för uteslutet, att en bättre tydning kan bli funnen, eller att en redan framställd åsikt törhända kan på fler punkter än min egen ha träffat det rätta. Ivar Lindquists tolkning av de båda första versraderna såsom: »Åt nybyggarna, åt nykomlingarna» ger otvivelaktigt en mindre dunkel mening än den tydning jag lämnat. Ha vi att göra med en magisk dikt, kan emellertid en viss dunkelhet och ordkarghet snarare vara ett *criterium veri* än motsatsen.. Förutsättningen för Lindquists uppfattning av Stentoftensinskriftens tillkomst är emellertid en folkvandringshypotes, som blott en filologiskt skolad historiker, specialiserad på tidsperioden i fråga har förutsättningar att klart bedöma. Att Lindquists uppfattning av mittinskriften såsom en galderdikt är riktig, finner jag höjt över varje tvivel. Ha vi att göra med en galder, är det emellertid av

stort intresse att undersöka, vilken talsymbolik, som kan ligga dold i dess ordsumma (jfr kap. 3). Medräkna vi trollformeln, få vi en följd av elva ord, om vi följa mitt tolkningsförslag: 1) *niu*, 2) *haborumR*, 3) *niu*, 4) *hagestumR*, 5) *hapuwolafr*, 6) *gaf*, 7) *A(r)*, 8) *hariwolafr*, 9) *e*, 10) *A(r)*, 11) *usnuhle*. Alltså lika många ord som talet för runan *ār* ('äring, gott år'), vilket är 11 (jfr § 27). Att konungarna i det hedniska Norden ansågos äga makt att förskaffa riket god årsväxt, har utförligt framhävts av v. Friesen, Lindquist m. fl. (jfr a. a.). Allt tyder på, att syftet med Stentofstenen varit att genom galderkonst och runmagi framkalla fruktbarhet i nejden. Att Tors tal (liksom fallet är på Gummarpstenen, jfr § 62) ligger dolt i centralinskriftens gematriska schema, stämmer med ett dylikt syfte. Tor var såsom herre över åska och regn en mäktig fruktbarhetsgud och har i Norden dyrkats såsom sådan. »Tor härskar i luften och råder över åska och blix, vind och regn, klart väder och gröda», säger Adam av Bremen De hamburgska biskoparnas historia IV 26, 27.. Även Oden hade såsom vindgud en viss relation till årets gröda. Enligt Heimskringla bådo nordborna till Oden vid midvintersoffret för god skörd kommande år, och Olof Trätälja gavs åt Oden »för att få gott år». Jfr om Oden-Wodan såsom fruktbarhetsgud ytterligare Mogk, Germanische Mythologie, s. 109., dessutom har han varit stormännens och de runkunniges främste gud. Det elfte ordet i fruktbarhetsgaldern, trollordet *usnuhle* har, såsom jag redan nämnt, talvärdet 72, vilket är en kombination av Tors och Odens tal (4×18). Kunde vi uträkna talvärdet av Stentofstenens samtliga runtecken, skulle vi sannolikt finna gematri, byggd på ett Odenstal (18 eller 9). Med materialet sådant det nu föreligger kan man emellertid knappast ens med krav på relativ sannolikhet inlåta sig på denna uppgift.

65. Vi ha nu skärskådat de viktigaste magiska inskrifterna från de äldre runornas period. De ovan behandlade 18 runinskriftionerna ha visat sig vara av så pass invecklad bokstavsmystisk natur, att deras avsiktliga anordning i enlighet med ettvisst matematiskt schema ligger i öppen dag för den, som tyder dem med hänsyn till den äldre runradens talvärdeserie. Emellertid föreligga åtskilliga runinskrifter från den yngre futharkens tid, vilka äro av omisskännlig magisk karaktär. Att uttömmande beskriva och tolka dylika, kan naturligtvis icke ingå i detta arbetes syfte. En blick på vissa av dessa runminnesmärken kan emellertid redan på vår undersöknings nuvarande stadium vara av instruktivt intresse. Inför denna grupp av magiska ristningar ha vi att ställa oss frågan: Har måhända en ny magi, som fotats på den nya runradens 16-tal, uppstått — eller har det gamla räknesättet i enlighet med de ursprungliga 24 runtalens tack vare traditionens makt dock hållit sig, trots skriften blott betjänat sig av 16 tecken? Jag kan för närvarande icke definitivt taga ställning till dessa båda alternativ. Jag vill blott framhäva, att det ena icke nödvändigtvis behöver utesluta det andra. Det kan icke anses orimligt, att en magi med ny teknik kunnat uppstå, om vilken

det i så fall gäller att i framtiden komma underfund, men det är ävenledes tänkbart, ja högst sannolikt, att det gamla räknesättet på sina ställen, uppburet av en seg traditions tilltro till det uråldrigas makt, levat kvar en god bit in i den yngre futharkens tidsålder. Frånsett Rökstenens inskrift, som på grund av sin betydande längd och det ej ringa antalet av brydsamma detaljer icke kan underkastas en analys i detta arbete, har jag iakttagit virtuositys genomförd forn-germansk rungematri i följande tvenne inskrifter Den i § 45, 3 behandlade skadedikten synes ha tillkommit blott med hänsyn till ordräkning och sedan inrisats med tillämpning av den enkla runräkningsmetoden., utförda uteslutande med den yngre runradens tecken.

1. På den s. k. Sigtuna-dosan (avb. 23 a) finnes en runinskrift av yngre typ, som v. Friesen i en uppsats i Fornvännen, 1912, s. 6 ff., läst på följande sätt (jfr avb. 23 b):

fuhl × *ualue* × *slait* × *alue* × *fankauk* × *anasau(k)*A (Jag transskriberar här enligt det system, som användes i fråga om äldre runor, v. Friesen, a. a., har *a* såsom omskrivning för *ár*-runan och *q* för *áss*-runan.)

Enligt v. Friesen (jfr även Magnus Olsen, Trolldruner, s. 18) bilda dessa ord en vers, som tolkas: »En fågel sönderslet den likbleke rövaren; man såg på asgöken, hur han svällde». Det rör sig uppenbarligen om ett magiskt hot mot den, som till äventyrs kunde fördrista sig att stjäla det värdefulla kopparkärl och den däri förvarade vågen.

Talvärdet av den magiska raden, beräknat efter runtecknens nummer i den ursprungliga runradsföljden är: 53 ($24 + 1 + 8 + 20 = \textit{fuhl}$) + 44 ($1 + 11 + 20 + 1 + 11 = \textit{ualue}$) + 72 ($15 + 20 + 11 + 10 + 16 = \textit{slait}$) + 68 ($24 + 11 + 20 + 1 + 3 + 9 = \textit{alue}$) + 58 ($24 + 3 + 9 + 5 + 11 + 1 + 5 = \textit{fankauk}$) + 58 ($3 + 9 + 3 + 15 + 11 + 1 + 5 + 11 = \textit{anasau[k]A}$) = 353. Lägges härtill talvärdet av 5 enkla skiljetecken (korset bildar en enhet), få vi talet $358 = 2 \times 179$, en tydligen demonisk talkombination (179 är ett primtal). Härmed stämmer, att framför den här behandlade magiska inskriften och en i övre skålen inristad ännu längre mening, vars mittparti är oläsligt, står en stor tursruna av ålderdomlig form. Dennas talvärde är 2. Då inskriften dessutom består av 4×10 tecken, har isrunans magiska makt ävenledes åkallats. Sannolikt har även den övre runraden, ehuru den icke innehåller en magisk vers, varit så anpassad, att föremålets hela inskrift dolt ett demoniskt eller ett dödande tal.

2. Av otvivelaktig magisk art är runinskriften på vävbrickan från S:t Mikael i Lund, vilken påträffats i en grav från 1200-talet, vari sannolikt en kvinna blivit jordad. Sedan Emil Olson Jfr Fornvännen, 1908, s. 14 ff. lämnat ett förslag till

läsning och tolkning av denna inskrift, har densamma ägnats en ingående undersökning även av Magnus Olsen Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger, 1908, n:r 7., som först gjort det helt säkert riktiga antagandet, att den

skulatar : ikimar : afā : man : mn̄ : krat : aallatti :

Första runan i fjärde gruppen är blott synlig till sin undre del, men man har ingen anledning att tvivla på, att tecknet varit en *m*-runa. Både före och efter trollformeln *aallatti* står ett av tvenne punkter bestående skiljemärke. Det senare ha Olson och Olsen icke aktat nödigt att utsätta vid sin transskription. Då i bokstavsmystiken ett skiljetecken mer eller mindre spelar en avgörande roll, då det gäller att fastslå hela inskriftens magiska syfte, har jag år 1925 noggrant undersökt det i Kulturhistoriska museet i Lund förvarade originalet och med full bestämdhet kunnat konstatera, att skiljemärkena, vart och ett bestående av tvenne prickar, äro sju! uppsatsen »Om runor och magi», offentliggjord i Studier tillägnade Josua Mjöberg den 11 september 1926 (c. ett år efter det att jag i ett föredrag behandlat denna inskrift) har Torsten Wennström utan kännedom om min åsikt kommit till samma resultat i fråga om skiljetecknens antal (jfr a. a., s. 261). (det sjunde tecknet synes för övrigt även på reproduktionen, jfr avb. 24). De första sex rungrupperna bilda en mening, som i anslutning till Olson och Olsen med Hjelmqvist kan tolkas såsom »Sigvors-Ingemar skall få min! Jfr Hjelmqvist övertygande utredning om magiska bruk för att överföra eget lidande på andra »Till runinskriften på vävplattan från Lund» i Studier tillägnade E-saias Tegnér den 13 jan. 1918, 388 ff., särskilt s. 390 ff. gråt». Talvärdet av de på plattan inristade tecknen bör (under förutsättning att gammal tradition i fråga om runtalens iakttagits) vara följande: 61 (15 + 5 + 1 *skulatar*) + 59 (10 + 5 + 10 + 19 + 11 + 4 = *ikimar*) + 46 (11 + 24 + 11 = *afā*) + 31 (19 + 3 + 9 = *man*) + 28 (19 + 9 = *mn*, en bindruna) + 36 (5 + 4 + 11 + 16 = *krat*) + 115 (11 + 11 + 20 + 20 + 11 + 16 + 16 + 10 = *aallatti*) = 376. Lägges här till talvärdet av skiljetecknen, vilket bör vara 14 (= 2 × 7), fås talet 390 = 3 × 10 × 13. Detta är samma tal, som det vi funnit dolt i samtliga teckens talvärdesumma på guldhornet från Gallehus (jfr § 47). I detta tal ingår vid sidan av det stora magiska krafttalet 13 även talet 10, dödens och skadegörelsens tal (jfr § 61). Dessutom består inskriften av 39 = 3 × 13 tecken (32 runtecken — därav en bindruna — och 7 skiljetecken). Den använda magiska tekniken, kombination av talet 39 med isrunans tal 10, passar sålunda fullständigt till det syfte, som kan utläsas ur inskriftens ord. Den det hela avslutande trollformelns talvärde 115 är = 5 × 23 och äger sålunda inom sig dolt ett demonbetvingande tal, dagrunans talsymbol. Liksom i Guldhornets inskription och i Vadstenabrakteatens futharkrad finna vi magi med talen 13 och 23. Åtskilligt synes sålunda tala för, att urgammal runmagi i hemlighet levat kvar ett par århundraden efter kristendomens infö-

rande i norden Ett annat exempel är en av Wennström i den i not 1, s. 182, citerade uppsatsen beskriven och tolkad runamulett från Maria Magle i Lund. Dess talvärde är, om man räknar med gamla magiska runtal: $10 + 9 + 1 + 5 + 11 + 20 + 1 + 2 + 11$ (eller $5?$) $+ 4 + 15 = 89$ (eller $83?$). I båda fallen få vi såsom resultat ett primtal, vilket stämmer med en amulets syfte att skydda mot trolldom. Att det kristna korset tillfogats, har paralleller inom anglosaxiskt område, jfr § 69..

B. INSKRIFTER AV MAGISK (ELLER SANNOLIKT MAGISK) KARAKTÄR, HOS VILKA BLOTT ENKLARE GEMATRI KAN PÅVISAS ELLER LÅTER SIG FÖRMODA.

66. Ovan har jag (§§ 47—65) skärskådat 20 inskrifter (därav tvenne med yngre runor), vilka tack vare en ofta nog ytterst komplicerad bokstavsmagisk teknik på ett enligt min mening evident sätt visa, att den gamla nordiska runmagien icke blott, som man hittills antagit, bestått i att utvälja ett visst magiskt lämpligt antal av runtecken, utan fastmera huvudsakligen varit en virtuomässigt utvecklade gren av senantikens gematri (»bokstavsvägning», summering av tecknens bokstavsvärden). Då i runmagien strängt taget varje tal från 1 till 24 haft sin magiska betydelse och därför kunnat läggas till grund för anordningen av en talmystisk inskription, kunna inskrifter med enklare gematri icke i egentlig mening tjäna såsom bevismaterial för min teoris riktighet. Därmed är emellertid icke sagt, att en undersökning av runminnesmärken av dylik typ skulle sakna all betydelse. Om vi genom analys av en serie första rangens magiska inskrifter lyckats fastställa det bokstavsmystiska system, som använts av de äldsta germanska runmästarna, är det naturligtvis av icke ringa intresse att se efter, vad mening vi kunna leta fram ur andra magiska inskriptioner. I åtskilliga fall bör det då visa sig, att det talvärde, som med användande av samma system kan utläsas ur dessa enklare eller delvis defekta inskrifter, står i en rätt god överensstämmelse med det runbärande föremålets syfte eller andemeningen i det ord eller den ordgrupp, som ristats på detsamma.

67. Fackmän torde vara ense om, att huvudmassan av följande inskrifter haft eller kunna ha haft magisk innebörd:

1. På en »köttkniv» av ben, som sannolikt tjänat ett rituellt syfte, funnen i Fløksand i Norge, stå 10 runtecken inristade. Liksom i regeln i det följande-Undantag göres blott, då på grund av tvivelsmål i fråga om vissa detaljer runtecknens utseende måste närmare diskuteras. återgiver jag runskriften i transliteration: *lina lauka a*. En avbildning av originalet finnes i Norges Indskrifter, s. 649. Runtecknen, som gå från höger till vänster, visa inga tomrum mellan orden. Fjärde runan är upptill skadad, och den sista visar en något avvikande variant till den form av *a*-runa, som brukats i föregående ord. Med Magnus Olsen läser jag den dock utan tvekan som ett *a*. Inskriften består sålunda av ordet *lina* 'lin' och ordet *laukar* 'lök', vartill sannolikt av gematriska skäl fogats en *a*-runa.

De två sista runorna i *laukar* ha sammanförts i en bindruna, så att inskriften kommit att bestå av 10 runor (jfr Björketorpstenens norra inskrift, § 61). Lin och lök voro betydelsefulla ingredienser i den grekisk-romerska senantikens mystiska bruk och den forntida främre orientens magiska riter. Herodotos berättar, att i Egypten prästerna endast fingo bära kläder av linne och att landets befolkning vid besök itemplen måste avlägga sina yllemantar och träda in i helgedomen blott klädda i linnerockarJfr Lindskogs översättning, del 1, s. 120 och s. 136.. Ammianus Marcellinus berättar om en högförräderiprocess under kejsar Valens' regering år 371 e. Kr., som fördes mot tvenne romare, vilka genom trolldom sökt utröna den kommande kejsarens namn, och meddelar vissa för studiet av magien intressanta detaljer, varav det framgår, att de båda herrarna vid begagnandet av ett spådomsinstrument, där alfabetets 24 tecken funnos inristade, haft heliga kvistar i händerna och varit klädda i linnekläderJfr härom Martin P:n Nilsson, Den romerska kejsartiden 2, s. 422, och Dornseiff, Das Alphabet, s. 154.. I Norden var linet helgat åt Frigg, och linfrön ha ansetts som ett osvikligt medel mot spökenJfr Henriksson, Växterna i de gamlas föreställningar, seder och bruk, s. 84 och s. 88.. Lika urgammal och betydande är lökens roll inom religion och mystik. I en fornbabylonisk besvärjelse omnämnes avskalandet av en lök blad för blad som en sakral handlingJfr Främmande religionsurkunder 3, s. 176.. Plutarchos berättar i sin skrift »De Iside» om Mazdas dyrkare, alltså Mithra-religionens nära anförvanter, att de övade trolldom genom att i en mortel sönderstöta en slags lök under åkallan av Hades (Ahriman) och mörkretJfr Cumont, Die orientalischen Religionen, s. 225.. Den fornnordiska litteraturen ger också flera belägg på lökens magiska användningT. ex. Sigdrífomål i Eddan och kap. 8 i Volsungasagan.. Ännu i sen tid har löken spelat en roll såsom apotropeiskt medel i europeisk folktro. GrimmDeutsche Mythologie³, s. 1031 (efter Vuk). berättar, att det bland den serbiska allmogen varit ett vanligt bruk att smörja bröst och axlar med lök (»Knoblauch») för att skydda sig mot häxor. Tron på lökens skyddande makt mot demoner, trolldom och den onda blicken är för övrigt spridd i hela EuropaJfr Scheftelowitz, Die altper-sische Religion und das Judentum, s. 83, och Gessmann, Die Pflanze im Zauberglauben, s. 53.. Magnus Olsens förmodan, att lökens magiska betydelse på nordiskt område skulle ha varit av speciellt erotisk art, synes mig icke kunna ledas i bevisJfr Linderholm, Nordisk magi, Sv. landsmålen, 1918, s. 81 f.. Även i Norden torde lök liksom lin ha varit ett magiskt skyddsmedel över huvud taget. — Skrev mandärför såsom i detta fall namnen på lin och lök och fogade därtill den åt asagudarna helgade *a*-runan, har det uppenbarligen varit för att erhålla en magisk formel ägnad att skydda ett rituellt redskap. Den magiska kraften hos en dylik inskrift bör emellertid även ha legat i tecknens talvärde. Detta är:

42 ($20 + 10 + 9 + 3 = \textit{lina}$) + 46 ($20 + 3 + 1 + 5 + 3 + 14 = \textit{lauka}$) + $3(a) = 91$, vilket är 7×13 . Alltså en ytterst kraftig magisk talkombination.

laukar och på en rad för sig rungruppen *tanulu* : *aa*. Sista runan har man, suggererad av den ofta förekommande magiska rungruppen *alu*, velat läsa som ett *l*. Det finnes dock tvenne skönjbara sidostavar. Ehuru den undre är nog så svag, torde man knappast med Bugge, Norges Indskrifter, s. 164, ha rätt att anse den »betydningslös». Talvärdena i de båda runraderna äro: i den första: $20 + 3 + 1 + 5 + 3 + 14 = 46 = 2 \times 23$ (ett anti-demoniskt tal), i den andra: $16 + 3 + 9 + 1 + 20 + 1 + 2 + 3 + 3 = 58 = 2 \times 29$ (en demonisk talkombination, 29 är ett primtal). Det helas talvärde blir: $46 + 58 = 104 = 8 \times 13$ (det stora magiska krafttalet).

3. På en brakteat från Sjöland, n:r 20 hos Stephens, står med från höger till vänster löpande runtecken inskriptionen *salusalu*. Att en dylik ljudkombination måste vara av magisk art, har jag redan i det föregående framhåvt (jfr *tuwatuwa* § 48). Runornas talvärde är 78 ($15 + 3 + 20 + 1 = 39$, upprepat två gånger) = 6×13 . Alltså åter det stora magiska krafttalet.

4. På den bekanta brakteaten från Tjurkö i Blekinge (Stephens n:r 25) löper längs kanten i cirkelrund tvenne rungrupper, som avgränsats från varandra genom tvenne skiljemärken, det ena bestående av två, det andra av tre rundlar (jfr avb. 25). Runorna äro tydliga och klara (en av dem — n:r 9 från slutet, varom närmare nedan — är dock skadad i toppen): H M † M F Y < N † I M N M I N ... P N R † M R N † X Y F † P I † H F < N R † M ..

h e l d a r | k u n i m u d i u w u r t e | r u n o r | a n | w l l h a k u r n e Man har tolkat denna inskription (jfr Noreen, s. 389) såsom: »Hjald åt Kunimund (jfr gammaltyskt *Chunimunt*) gjorde runorna på det välska (d. v. s. romerska) kornet (= guld, skatten)». I den egendomliga runföljden *wllha-* har man sett ett genom fel i stämpeln förvanskad *walha-* (jfr Wimmer, Die Runenschrift, s. 213). v. Friesen, som underkastat denna brakteat en sorgfällig granskning, ger en ännu naturligare förklaring: »När brakteatens pärlkant pålöddes ha topparna av runorna från *e* i *wurte* till sista *a* i *walha* något skadats därigenom, att kanten smält av hettan och hoppresats i riktning in mot brakteatens mitt. Härvid har särskilt första *a* i *walha* blivit lidande» (Lister- och Listerbystenarna, s. 65, not 1). En gematrisk undersökning av runinskriften bestyrker denna läsart. Det visar sig nämligen, att talmystiken väl passar för en krigare. En dylik eller dennes son torde ha burit brakteaten såsom amulett. »Skatten till »foederati» utgick i säd och guld, förmodligen efter behov i det ena eller det andra eller båda delarna; jfr Schmidt Allgem. Gesch. der germ. Völker s. 117 ff. **walhakorna* 'romar-

säd' torde ha varit den tekniska termen bland germanerna för denna tribut», säger v. Friesen i det ovan citerade arbetet (s. 65, not 2). Första rungruppens talvärde är: $86 (8 + 18 + 20 + 23 + 3 + 14 = \text{heldar}) + 79 (5 + 1 + 9 + 10 + 19 + 1 + 23 + 10 + 1 = \text{kunumudiu}) = 165 = 15 \times 11$; andra rungruppens: $46 (7 + 1 + 4 + 16 + 18 = \text{wurte}) + 50 (4 + 1 + 9 + 22 + 14 = \text{runor}) + 12 (3 + 9 = \text{an}) + 78 (7 + 3 + 20 + 8 + 3 + 5 + 1 + 4 + 9 + 18 = \text{walhakurne}) = 186 = 31 \times 6$. Talvärdet av det hela är: $165 + 186 + 5$ (skiljetecknens talvärde) = 356. Detta tal är 89×4 , vilket var Tors tal, och vi veta, att de germanske legosoldaterna i Roms tjänst framför allt hyllade Hercules-Tor. Normannernas historieskrivare Dudo förtäljer även, att nordborna, då de skulle draga i härnad, offrade till Tor Jfr A. Bugge, *Vikingerne* 2, s. 66.. Talet 356 är ett tydligt Torstal, 89 är nämligen ett primtal. Sannolikt föreligger i denna runinskrift ett fall av virtuosityg gematri, d. v. s. även de olika undergrupperna av runor kunna ha talmystisk betydelse: 11 är icke blott fruktbarhetens, utan även Frös heliga tal, och Frö anropades som skyddare i strid (jfr § 40, 11). »Frös lek» var hos de norröna skalderna liktydigt med »kamp» Jfr A. Bugge, a. a. 2, s. 49.. Talet 6 torde ha varit Njords tal, men det var även gåvans tal (jfr § 22), och brakteaten torde att döma av inskriften förfärdigats för att skänkas åt Kunimund. Frö och Njord hörde för övrigt nära samman. Alldeles påtagligt är dock icke här det virtuosityga draget, jag har därför icke behandlat denna inskrift i föregående avdelning. Anmärkningsvärt är i varje fall, att runtecknen i sig dölja de heliga talsymbolerna för nordbornas trenne edsgudar: Njord och Frö samt Tor.

5. På en brakteat från Fyn (avb. i Atlas, s. 116, och diskuterad i Linderholms arbete »Nordisk magi», Sv. Landsmålen 1918, s. 76) finnes följande inskrift, som icke rimligtvis kan ha annat än talmystiskt syfte: *gil*, ett trekantigt magiskt märke och därpå *tbllll*. Talvärdet av denna inskription är $36 (6 + 10 + 20 = \text{gil}) + 113 (16 + 17 + 20 + 20 + 20 + 20 = \text{tbllll}) = 149$ (ett primtal). Amulettens syfte bör ha varit att skydda mot trolldom (jfr nedan).

6. På en i Nordhuglen i Norge funnen runsten från tiden omkring år 400, vilken av allt att döma en gång varit rest som bautasten (jfr Magnus Olsen i Norges Indskrifter, s. 606, där även avbildning finnes), läses med tydliga runor Vid sidan av sista *i*-runan skönjes en fördjupning, som dock torde sakna betydelse. följande runrad, inristad från höger till vänster: *ek gudija ungandir i h* (varmed skriften på grund av bortbrytning av ett stycke av stenen slutar). Mellanrum mellan orden saknas. Med en viss sannolikhet kan man törhända dock (jfr Noreen, s. 383) rekonstruera texten. Slutet bör väl vara: *i hugulu* (jfr stenens fyndort). Beräknas talvärdet av detta, få vi talet $199 = 23 (18 + 5 = \text{ek}) + 54 (6 + 1 + 23 + 10 + 11 + 3 = \text{gudija}) + 75 (1 + 9 + 6 + 3 + 9 + 23 + 10 + 14 = \text{ungandir}) + 10 (i) + 37 (8 + 1 + 6 + 1 + 20 + 1 = \text{hugulu})$. Talet 199 kan icke jämnt delas

med något tal högre än 1. En inskrift med detta tal måste sålunda ha ansetts äga trolldomsavväjande kraft. Detta stämmer med ordens innebörd: »Jag prästen (i Huglen), som icke kan träffas av trolldom» (rörande talet 1 jfr § 40, 1 och § 45, 5). Att här en magisk inskription föreligger, låter oss redan ordens innehåll förstå.

7. På en norsk bautasten från tiden omkring år 500, funnen i Kjølevig, läses följande inskrift (jfr Noreen, s. 381), bestående av tre rader (utan ordskillnad): *hadulaikar — ek hagustadar — hlaaiwido magu minino*, vilket tolkats: »Hadulaik (vilar här). Jag Hagustald höglade min son» (jfr Bugge, Norges Indskrifter, s. 276, avb. på s. 270 och s. 271). Genom att de första runorna i tredje raden sammanförts till en bindruna har inskriften kommit att bestå av 40 runor, utan tvivel ett magiskt tal (10×4 , jfr bruket att viga runor på monument åt Tor i senare tider). Den egendomliga stavningen torde dessutom tyda på, att även ett gematriskt syfte eftersträvats. Talvärdet av första raden är: $90 (8 + 3 + 23 + 1 + 20 + 3 + 10 + 5 + 3 + 14 = \textit{hadulaikar})$; av andra raden: $115 (18 + 5 + 8 + 3 + 6 + 1 + 15 + 16 + 3 + 23 + 3 + 14 = \textit{ek hagustadar})$; av tredje: $214 = 106 (8 + 20 + 3 + 3 + 10 + 7 + 10 + 23 + 22 = \textit{hlaaiwido}) + 29 (19 + 3 + 6 + 1 = \textit{magu}) + 79 (19 + 10 + 9 + 10 + 9 + 22 = \textit{minino})$; det hela talvärde sålunda: $419 (90 + 115 + 214)$. Talet 419 är ett primtal (jfr föregående runinskrift). Gravskriften bör sålunda vara gjord i antidemoniskt syfte. Andra raden *ek hagustadar* har också i sitt talvärde en antidemonisk talsymbol, dagrunans tal 23 ($115 = 5 \times 23$). Tredje raden har slutligen ett demoniskt talvärde: $214 = 2 \times 107$ (ett primtal). Här synes sålunda ett fall av mera invecklad gematri föreligga.

8. På en dansk gravsten, stenen från Nørrenærå, sannolikt från tiden något före år 850 (jfr Wimmer, Die Runenschrift, s. 358, avb. på s. 357), finnes en inskrift med runor av yngre typ (*m*-runan består av en huvudstav med en cirkel i toppen). Ehuru detta monument tillhör en runperiod, som faller utanför denna avhandlings egentliga studieområde, har det syntts mig av intresse att uträkna dess gematriska talvärde. Inskriften har nämligen ett skiljetecken bestående av trenne punkter, en omständighet, som låter oss misstränka ett talmystiskt syfte. Runristningen består av tvenne runrader, den senare avdelad i två grupper genom det nämnda skiljetecknet: *þurmutr* (och därunder) *niaut ; kubls* = »Tormund. Hav gagn av märket». Talvärdet av första ordet är (enligt gammal runmagi): $2 + 1 + 4 + 19 + 1 + 16 + 14 = 57$; av andra: $9 + 10 + 3 + 1 + 16 = 39$; av tredje: $5 + 1 + 17 + 20 + 15 = 58$. Det hela talvärde är sålunda $57 + 39 + 58 + 3$ (skiljetecknets talvärde) = 157, ett tal, som icke kan jämnt delas med något tal högre än 1, alltså ett antidemoniskt tal. Detta stämmer väl med en gravinskrifts syfte. 9. På en brynsten från Strøm i Norge läses på ena sidan: *wate hali*

hino horna, vilket tolkats »må hornet väta denna sten» (jfr Magnus Olsen, Norges Indskrifter, s. 677 ff., där avb. finnes på s. 682). Talvärdet av runorna i denna grupp är: 44 ($7 + 3 + 16 + 18 = \text{wate}$) + 41 ($8 + 3 + 20 + 10 = \text{hali}$) + 49 ($8 + 10 + 9 + 22 = \text{hino}$) + 46 ($8 + 22 + 4 + 9 + 3 = \text{horna}$) = $180 = 9 \times 20$. Vi ha här ett fall, där det föreligger all anledning att antaga, att runmästaren anpassat inskriften så, att vattnets (*l*-runans) magiska tal blivit dolt i tecknens talvärdesumma. Av denna orsak har här i likhet med bruket i åtskilliga andra inskrifter (t. ex. *hateka* i st. f. *haiteka* på Lindholmsamulettens) i utelämnats i **watie*, såsom verbformen med all sannolikhet ännu uttalats, då inskriften gjordes Jfr här om min avhandling Zur Geschichte des indogermanischen Neutrums, s. 49 f.. Brynstenen har tydligtvis burits i ett horn (i Schlesien bära slätterkarlarna än i dag sina brynstenar på detta sätt, jfr härom Norges Indskrifter, s. 688). På stensens andra sida finnes en inskrift av motsvarande längd, som utan tvivel tillsammans med den föregående bildat en dikt. Här äro emellertid två runor så illa medfarna, att de icke med säkerhet kunna tydas. Jag kan därför icke inlåta mig på en gematrisk beräkning av detta parti. Det hela bör ha bildat ett verspar med alliteration och metern $J- \wedge J- w \text{ --- } \wedge \text{ -- } w$ Varje versrad har bestått av fyra ord. Vi ha därför anledning förmoda, att dikten varit av galderartad karaktär. Fyrtalet var ju helgat åt Tor, som även var fruktbarehets gud och främst dyrkades av den norske bonden Jfr Mogk, Germanische Mythologie, s. 135 (»Der Gott des Donners ist zu dem Gott des Ackerbaues geworden, mit dem sich der Nordgermane in erster Linie beschäftigte»).. Att inskriften med hjälp av bindrunor fått ett färre antal tecken, 15 (i st. f. 17 i första) och 14 (i st. f. 17) i andra raden, torde bero på magisk hänsyn. Samtliga tecken blevo sålunda 29, ett primtal, sålunda en antidemonisk talsymbol. Måhända är det ävenledes ingen tillfällighet, att den rad, vars gematri är byggd på vattnets tal (20), i runteckenensumman har solens tal (15). Sol och vatten äro ju de viktigaste klimatiska faktorerna för den växande grödan.

10. På en 1906 funnen brakteat från Fæmø i Danmark (avb. i Aarbøger for nordisk oldkyndighed, 1915, s. 176, fig. 2) läses följande runinskrift (utan avstånd mellan orden): *ek fakar f*, vilket tolkats: »Jag Fakar skrev» (runan *fär* sannolikt att uppfatta såsom en förkortning för *faihido*, jfr Noreen, s. 379). Talvärdet är här: $18 + 5 + 24 + 3 + 5 + 3 + 14 + 24 = 96 = 4 \times 24$. Alltså Tors tal, kombinerat med rikedomens. I §§ 53, 54 och 60 har jag tidigare behandlat trenne brakteater, vilkas inskriptioners gematri ävenledes varit fotad på talet 24. Så är även fallet med alla brakteater med inskriptionen *alu*, som jag icke anser nödigt att här särskilt behandla. I det följande skola vi möta ytterligare ett par exempel på denna typ av gematri på lyckoamuletter.

11. På en brakteat från Sogndal i Norge (Stephens n:r 41 b, avbildad i Hand-book, s. 180) stå runorna: *RRRg*. De två första *R*-runorna äro vända upp och ned, helt säkert med speciellt magiskt syfte. Talvärdet är $14 + 14 + 14 + 6 = 48 = 2 \times 24$.

12. På brakteaten n:r 98 hos Stephens (RM. 4, s. 74) torde inskriften böra läsas: *n R u* = $9 + 14 + 1 = 24$. Emellertid är *n*-runan något otydlig (tvärstrecket synes icke fortsätta på höger sida om huvudstaven). Brakteaten har ytterligare två rungrupper, om vilkas rätta läsning jag icke kunnat bilda mig någon mening.

13. På spännet från Etelhem på Gotland läses följande i fonetiskt avseende egendomliga anhopning av runor: *mkmlawrtal*. I det sista tecknet har man velat se en *a*-runa; dess likhet med *l*-runan är dock betydligt större (den består av en huvudstav med endast ett tvärstreck, som kommit en obetydlighet längre ned än vanligt; avb. hos Stephens, Handbook, s. 13). Talvärdet av ovan angivna runor är: $19 + 5 + 19 + 4 + 20 + 3 + 7 + 4 + 16 + 3 + 20 = 120 = 5 \times 24$. Spännet bör sålunda ha burits som lyckoamulett. Talet 5 torde ha kombinerats med talet 24 för att giva skydd mot den onda blicken (jfr § 21). Man har velat tolka runorna såsom *mik Marila worta* (= »mig gjorde Marila»), jfr Noreen, s. 378. Jag ställer mig dock skeptisk till detta tydningsförsök. En inskrift på ett föremål, som burits som amulett, kan mycket väl ha saknat varje språklig innebörd. Det väsentliga var bokstävernans magiska talvärde. Att 11 tecknen ristats, torde ha skett med avsikt, fruktbarehetens tal har nog tänkts förstärka det i gematrien dolda rikedomstalet.

14. På Reistad-stenen i Norge, en av våra äldrerunstenar, daterad av Bugge till tiden strax före 600, finnes följande inskrift (avb. hos Wimmer, Die Runenschrift, s. 210): *iupingar* (rad 2:) *ik wakra* : *unnam* (rad 3:) *wraitha*. I andra raden bilda de båda första runtecknen ligatur, jag läser med Bugge (i noggrann överensstämmelse med teckningen hos Wimmer) *ik*, ej (såsom Noreen, s. 385) *ek*. Vokalen *e* kan mer eller mindre dialektiskt ha haft ett slutet uttal, som motiverat en skrivning med *i*-runan, då så av gematriska skäl behövdes. Bruket av ett skiljetecken med tvenne punkter i mellersta raden låter oss misstänka, att ristaren kan ha eftersträvat ett talmystiskt syfte. Talvärdet visar sig vara : $55 (10 + 1 + 2 + 10 + 9 + 6 + 3 + 14 = iupingar) + 51 (10 + 5 + 7 + 3 + 5 + 4 + 3 + 14 = ik wakrar) + 2$ (skiljetecknets talvärde) $+ 41 (1 + 9 + 9 + 3 + 19 = unnam) + 43 (7 + 4 + 3 + 10 + 16 + 3 = wraitha) = 192 = 8 \times 24$. Alltså det stora välgångstalet. Samtidigt är det emellertid även ett Torstal $192 = 48 \times 4$. Runstenen är sannolikt vigd åt Tor och anförtrodd i hans skydd. Bugge och Wimmer tolka

första raden såsom namn på den, åt vilkens minne stenen rests. Det övriga bör tolkas »Jag Wakrar utförde (*unnam*) ristningen (*wraitha*)».

15. På den vackert och klart skurna brakteaten från Skodborg (Stephens n:r 67, avb. i Handbook, s. 190) löper i ring längs kanten följande inskrift, som jag vid translitterationen för översiktlighetens skull indelar i ordelement: *auja alawin auja alawin auja alawin j alawid*. Ordet *auja* betyder 'lycka', *Alawin* och *Alawid* torde vara namn; *j*-runan har uppfattats såsom en förkortning för *ja* 'och' (jfr Noreen, s. 386). Det synes mig dock sannolikare, att det är en lönnruna, som i likhet med samma runtecken på Stentofstenstenen bör läsas med sitt namn, alltså ett nordiskt **jāra* (inskriften är från 5. årh.) med betydelsen 'gott år, god äring'. Detta passar ju gott till ordet *auja* 'lycka'. Talvärdet av inskriftens 3 *auja* är $54 = 3 \times 18$ ($3 + 1 + 11 + 3$), talvärdet av dess 3 *alawin* är $156 = 3 \times 52$ ($3 + 20 + 3 + 7 + 10 + 9$), här till kommer talvärdena av *j*-runan = 11 och *alawid* = 66 ($3 + 20 + 3 + 7 + 10 + 23$). Summeras dessa tal, få vi: $54 + 156 + 11 + 66 = 287 = 41 \times 7$. Det tre gånger i inskriften ingående ordet *auja* 'lycka' är ju till sin innebörd synonymt med namnet på 7-talets runa (ags. *wyn* 'välbehag', jfr § 23). Då talet 41 icke kan delas jämnt med något tal högre än 1, är talet 287 i eminent meningett lyckotal. Då runmagien uppstått i mithraistisk miljö, böra vi vänta rätt många amuletter med inskriptioner av denna talmystiska typ. Att så är fallet, visa en rad exempel. Brakteaten från Næsbjærg (Stephens n:r 80), som jag redan i det föregående behandlat (jfr § 59), har talet 7 dolt i tvenne magiska rungrupper $lpl = 42 = 6 \times 7$ och $tk = 21 = 3 \times 7$. Enklare gematri visa följande fall:

16. På en brakteat från Norge från tiden c. 500 (Stephens n:r 48) befinner sig en tydligen rent magisk rungrupp, slutande med en bindruna: *anoana*. Dessa runors talvärde är: $3 + 9 + 22 + 3 + 9 + 3 = 49 = 7 \times 7$. Att runorna genom användning av en bindruna bilda ett femtal, kan bero på detta tals magiska makt mot det onda ögat (jfr § 21).

17. På en brakteat, funnen i Wapno i Posen (Stephens n:r 93, avb. på s. 73 i RMFörkortningen RM. här och i det följande = The Old-northern Runic Monuments of Scandinavia and England.. 4) finnes inskriptionen *sabar* i tydliga från höger till vänster löpande runor. Ordet kan knappast ha annan än magisk betydelse. Talvärdet hos de fem runorna (jfr ovan) är: $15 + 3 + 17 + 3 + 4 = 42 = 6 \times 7$.

18. På en brakteat från Skrydstrup i Danmark från början av 500-talet (avb. hos Wimmer, Sønderjyllands runemindesmærker, s. 23, n:r 2) läses på skilda rader rungruppen *lauka* och rungruppen *alu*. Talvärdet är 46 ($20 + 3 + 1 + 5 +$

$3 + 14) + 24 (3 + 20 + 1) = 70$, alltså 10×7 (5-talet är även dolt i inskriftens gematri).

19. På ett upptill något skadat metallsmücke, funnet i Engers, Hessen-Darmstadt, nu förvarat i England (se Stephens RM. 4, s. 63; Aarbøger, 1894, s. 49) finnes runristningen *leub*. Dess talvärde är $20 + 18 + 1 + 17 = 56 = 8 \times 7$.

20. På ett metallsmücke funnet i Bezenye i Ungern (se Stephens RM. 4, s. 67; Aarbøger, 1894, s. 27) läses på högra sidans kant rungruppen *segun*, vars talvärde är: $15 + 18 + 6 + 1 + 9 = 49 = 7 \times 7$ (vänstra sidans inskrift kan ej med full säkerhet läsas).

21. På en illa medfaren sköldbuckla från tiden inemot år 300, funnen i Thorsbjærg i Danmark, är med ett skarpt föremål mycket tydligt inristad rungruppen *hrgsia* (avb. hos Wimmer, Sönderjyllands runemindesmærker, s. 15). Av fonetiska skäl är det klart, att vi här icke kunna ha att göra med ett verkligt ord eller något namn. Runorna bilda därför med all sannolikhet en kombination av rent magisk innebörd. Talvärdet är: $8 + 14 + 6 + 15 + 10 + 3 = 56 = 8 \times 7$. (Fullt tydligt synes mig dock icke *a*-runan.) Kombinationen innehåller även den mäktige Tors tal: $56 = 14 \times 4$.

22. På trenne brakteater från Faxø i Danmark (Stephens n:r 14, avb. i Handbook, s. 171), hopfogade till ett enda stort smykke genom en ringbärande metallstång, befinner sig på varje brakteat rungruppen *ualsof*. Detta stora smykke måste ha burits av en kvinna. Inskriptionens talvärde bestyrker detta ytterligare. Det är: $1 + 3 + 20 + 15 + 22 + 24 = 85 = 5 \times 17$. Den magiska runinskriften döljer liksom Charnayspännet björkrunans tal, vilket bör ha varit helgat åt Frigg, hjälperskan vid barns börd och i andra rent kvinnliga bekymmer (jfr § 31 och § 44, 4). Då även talet 5 ligger dolt i inskriften, har denna troligen samtidigt varit ämnad såsom skydd mot den onda blicken (jfr § 21).

23. På en brakteat från Trollhättan (Stephens n:r 27, avb. i Handbook, s. 176) ses rungrupperna *tawol apodu*. Man har läst denna inskrift såsom *tawo lapodu* och antagit, att orden syfta på en kärleksgåva (jfr Noreen, s. 390). Talvärdet av runorna är: $16 + 3 + 7 + 22 + 20 + 3 + 2 + 22 + 23 + 1 = 119 = 7 \times 17$. Alltså fruktsamhetens En amulett från Glostrup i Danmark (avb. hos Stephens, Handbook, s. 92) bär runorna *tu* = $16 + 1 = 17$. och lyckans tal kombinerade.

24. På en svärdskidas doppsko från Vi läses på ena sidan inristat ordet *makia* 'svärd', på den andra de snarast trollformelartat ljudande runförbindelserna *ma-riha* och (på en rad för sig) *iala*. Talvärdet av ena sidans inskrift är: $19 + 3 + 5 + 10 + 3 = 40 = 10 \times 4$ (Tors tal). Talvärdet av andra sidans inskrift är: $19 + 3 + 4$

+ 10 + 8 + 3 + 10 + 3 + 20 + 3 = 83, ett primtal. Denna mystiskt klingande runkombination (varur senast Lindquist, Galdrar, s. 114, sökt utläsa en språklig mening) döljer sålunda ett antidemoniskt tal. Talvärdet av samtliga runor på föremålet är: 40 + 83 = 123 = 3 × 41 (ett primtal: enligt Lioðatal äger talet 3 förmågan att döva eggjar, jfr § 40, 3). Avb. i Aarbøger, 1905, s. 145.

25. På den berömda gotiska guldringen från Pietroassa, nu i fördärvat skick förvarad i Bukarests museum, stod enligtögonvittnens teckningar (jfr Stephens, Handbook, s. 203) med stora kraftiga runor inristat $\text{XN}\uparrow\text{F}\text{H}\text{I}\text{X}\text{PI}\text{HFI}\text{FX}$ med ett tydligt avstånd mellan 9:de och 10:de runtecknet. Denna inskrift har man tolkat (jfr senast Karsten, Germanerna, s. 137) »helgad åt goternas Jupiter». Nu veta vi, att romare och germaner identifierade Oden med Mercurius och Tor med Jupiter (jfr onsdag = *dies Mercurii*, torsdag = *dies Jovis*). Förkortningen *gutan* framför *iowi* tyder på talmystiskt syfte och erinrar om liknande förkortningar på de mithraistiska monumenten i de romerska härlägren (jfr §11 ff.). Vi hava sett, att Mithradyrkarna brukade gematri speciellt i den del av inskriften, där den åkallade guden hade sitt namn. Talvärdet av rungruppen *gutaniowi* är 6 + 1 + 16 + 3 + 9 + 10 + 22 + 7 + 10 = 84 = 21 × 4 (Tors heliga tal). Talet 84 är dessutom = 7 × 12. Rungruppen *gutaniowi* uppvisar alltså samma alfabetsmagiska talförhållande som inskriptionerna MYTHRÆ och DI MITHRAE på de mithraistiska monumenten (jfr ovan § 15). Det synes sålunda, som om goter låtit inrista en runformel ägnad sin huvudgud efter förebild av de bokstavskombinationer, som Mithras dyrkare sammanställde, då de hyllade den gudom, de framför andra åkallade. I övrigt torde bokstavsmystiken i denna gotiska runinskrift i likhet med bruket i de mithraistiska religiösa inskriptionerna vara av enkel, rent bokstavsräknande art. Talvärdet av *hailag* är nämligen 50 (8 + 3 + 10 + 20 + 3 + 6), hela inskriftens talvärde sålunda 134 (ett tal som endast kan delas jämnt med 2). Samtliga runors antal är emellertid 15 (solens heliga tal.), *gutaniowi* består av 9 runor och *hailag* av 6 runor (undrets tal 9, gåvans tal 6). Sannolikt inristades denna runskrift på den stora ringen hos goterfolket i en tid, då kontakten med mithraismen, som hade sitt huvudsäte i Dacien, ännu hölls öppen eller tillhörde ett nära förflutet. I runmagiens första period har man i regeln nog nöjt sig med att efterhärma mithraisternas monumentinskrifter. Den virtuositygga runmagien har sannolikt utvecklat sig något senare eller till en början fullt bemästrats blott av ett ytterst ringa fåtal runkunnige.

26. På brakteaten n:r 33 hos Stephens (avb. Handbook, s. 178) läses runinskriften *ota*, med tecknen gående från höger till vänster. Talvärdet av dessa trenne runor är: 22 + 16 + 3 = 41. Detta är, såsom primtal ett antidemoniskt tal (jfr mom. 5 — 8 ovan). Denna brakteat bör sålunda ha varit förfärdigad såsom ett skydd mot trolldom. Härför talar också, att de tre runtecknen upptill bära run-

da cirkelar, en symbol, som med stor sannolikhet kan förmodas avse skydd mot det onda ögat. Att teckna ett öga eller ett ögonliknande magiskt tecken, är ett i många folks magi känt medel mot den onda blicken. Grekiska bokstavstecken med runda cirkelar vid spetsarna finnas på de magiska sethianska blytavlor, som utförligt behandlats av Wunsch i det intressanta arbetet »Sethianische Verfluchungstafeln aus Rom» Jfr i detta arbete avb. s. 10 nederst och avb. s. 11 överst. En serie andra fräppanta likheter med runtecknen har jag framhåvt i min studie *Der Ursprung der Runenschrift und die Magie* (Arkiv f. nordisk filologi 43, ny följd 39, s. 97 ff., jfr särskilt s. 108 f.). Likheten mellan den mystiska runformeln *ota* och den egyptiska hieroglyfen *ut'a*, som brukades mot det onda ögat (jfr Elworthy, *The evil Eye*, s. 126) är egendomlig, men kan vara en tillfällighet..

27. På brakteaten n:r 68 hos Stephens finna vi rungruppen *alu* och rungruppen *hag*. Deras talvärde är: $24 + 17 (8 + 3 + 6) = 41$. Sålunda samma antidemoniska tal som i det ovan behandlade *ota*. Avb. i *Handbook*, s. 190.

28. På brakteaten n:r 46 hos Stephens (avb. i *RM.* 4, s. 72) finnes rungruppen *uft*. Dess talvärde är: $1 + 24 + 16 = 41$, alltså samma antidemoniska tal som på de båda ovan behandlade amuletterna.

29. På runstenen från Belland (6. årh.), som enligt Wimmers och Bugges förmodan (jfr Norges Indskrifter, s. 215) ursprungligen varit anbragt inne i en gravhög, läses rungruppen *kepan*, vari man velat se ett namn. Enligt Bugges undersökning av stenen torde dessa runor »fra først af» ha utgjort stenens hela inskrift (Norges Indskrifter, s. 210, avb. på s. 211 och s. 212). Talvärdet av de fem runorna är: $5 + 18 + 2 + 3 + 9 = 37$, ett tal, som icke kan jämnt delas med något tal högre än 1, alltså ett antidemoniskt tal. Detta passar ju väl till en inskrift, som torde ha tjänat såsom skydd mot mörkrets makter. Man kan visserligen anmärka, att det sannolikt rör sig om ett namn. Men härpå kan svaras, att man nöjt sig med detta korta namn därför, att dess runors talvärde var av denna magiska karaktär. I annat fall hade man gjort runkombinationen längre.³⁰ På en liten sten från Kinneved i Västergötland (avbildning hos Stephens, *RM.* 3, s. 21) finnes uteder övre kanten en från höger till vänster löpande runrad: *sir~~al~~uh*, en helt säkert magisk inskription (mähända från 600-talet, jfr Noreen, s. 381). Talvärdet av de 7 runtecknen är: $15 + 10 + 14 + 3 + 20 + 1 + 8 = 71$. Det samlade talvärdet är ett primtal. Inskriften, som till höger obetydligt skadats, torde ha gjorts i antidemoniskt syfte.

31. Slutligen har jag att i detta sammanhang ur gematrisk synpunkt skärskåda en otvivelaktigt magisk rungrupp, vilken visserligen icke är bevarad såsom forn-

aaaaaaaaannnnnnnnimnbbbbbbbbbbbbbb.

Talvärdet av 8 *a*-runor är $8 \times 3 = 24$; talvärdet av 9 *n*-runor är $9 \times 9 = 81$; talvärdet av 13 *p*-runor är $13 \times 2 = 26$. Såväl 24 och 81 som 26 äro första rangens magiska tal. Jfr särskilt de 8 *a*-runorna på Lindholmsamulettens och rungruppen *tawido* med talvärdet 81 på Guldhornet, i vars gematri för öfrigt 13-talet dominerar. Talvärdet av samtliga 30 runor, vilka 3 gånger innehålla den skadegörande isrunans tal (10), är: $24 + 81 + 26 = 131$. Detta är ett primtal. Då läkedomskraft ansågs ligga i talet 2 (jfr § 40, 2), har den sjukdomsalstrande formeln konstruerats så, att talet 2 icke skulle ha någon makt mot densamma. Det kan vara av intresse att nämna, att det var vid studiet av denna runformel, jämförd med Lindholmsamulettens och dess identiska rad av *a*-runor, jag kom på idén, att runornas talvärden icke direkt voro beroende av futharkens ordningsföljd, utan att en omflyttning skett, som dolt runkonstens fundament för alla oinvidga. Det slog mig, att om man räknade *a*-runan såsom 3 (vilket stämde med främreasiatisk magi), de 8 runornas samlade talvärde blev 24, om vilket jag hade mig bekant, att det varit av speciellt stor betydelse i fornnordisk talmystik. En uträkning av Lindholmsamulettens rungrupper visade sedan, att talet 24 där ingick i en serie kombinationer: *alu* etc..

C. DEFEKTA INSKRIFTER ELLER INSKRIFTER MED RUNOR AV PROBLEMATISK VALÖR.

68. Min ovan slutförda undersökning av ett halvt hundratal inskrifter från den äldre runperioden och vissa intressanta enstaka runminnesmärken från en något senare tid torde ha visat, att den talvärdeserie, jag uppställt i början av detta kapitel, på ett fullt tillfredsställande sätt låter använda sig i och för bokstavsmystisk tolkning av den forngermanska runmagiens kvarblivna rester. De resultat, till vilka vi kommit, kunna icke — för så vitt man behagar se det hela i dess sammanhang — betraktas såsom blott beroende på en slumpens lek. Den, som något närmare tänkt sig in i problemet, bör kunna inse, att den av sin tid med stor veneration betraktade runmagien måste ha bestått i något, och att detta något icke gärna kan ha varit en så enkel sak, att den blott och bart bestått i bokstavsräkning. Förmågan att rätt rista runor har av Eddadiktens och fornsagornas vittnesbörd att döma varit en konst, för vars utövande det fordrats en insikt, som blott stått ett fåtal till buds. Runmagien är tvivelsutan uppkommen ur senantikens bokstavsmystik, och forngermanerna böra då även från sina östromerska läromästare ha övertagit gematriens konst, metoden att kombinera de skrivna orden med hänsyn till de använda bokstävernas samlade talvärde.

Innan jag lämnar ämnet för denna avhandling, har jag att i korthet antyda min ställning till vissa runinskrifter, som jag icke ansett det löna mödan att upptaga till prövning i en förstahandsundersökning, samt slutligen redogöra för min syn på en rad problematiska fall.

Bland runminnesmärken av magisk karaktär, som jag för närvarande måste förbigå, märkes främst Rök-stenen. Att vid anbringandet av runorna på denna sten bokstavsräkning iakttagits, har redan Bugge i fråga om en mängd rungrupper kunnat fastställa. Jfr senast Pipping, Om runinskriften på Rökstenen (1919), s. 1—5.. Jag håller det för rätt sannolikt, att även gematri

tillämpats. För att bestämt konstatera förekomsten av dylik måste man emellertid ha haft tillfälle att ytterst sorgfälligt undersöka originalet. Att döma av de fotografier, jag studerat De nyaste och bästa äro offentliggjorda av v. Friesen, Rökstenen (Stockholm 1920)., synes det förhålla sig så, att ristaren begagnat sig av vissa eljest onödiga bindrunor för att nå ett gematriskt resultat i vissa rader. Så t. ex. i första och andra raden. Första radens tredje runtecken, *a* i *stanta*, tyckes bestå av tre sidostreck. Måhända bör det därför uppfattas såsom en ligatur av *a* = 3 och *n* = 9. Tredje runan i ordet *fibi* i andra raden har ett uppåtgå-

ende sidostreck. Det synes, som om en ligatur av en *þ*-runa och en *h*-runa in-
huggits, tecknet måste i så fall räknas såsom ägande talvärdet 13(11 + 2). Dyl-
ka dubbelskrivningar i vissa ord (*stant*, *f þi*) låta oss misstänka, att åtminstone
i en del runrader gematrisk teknik tillämpats. Utan att ha företagit en ingående
undersökning av själva runstenen kan jag icke yttra mig i den ena eller andra
riktningen, långt mindre meddela en analys av de gematriska förhållandena.
Rökstenen måste såsom erbjudande ensam för sig ett problem av oerhörd om-
fattning tills vidare lämnas å sido.

Av magisk art är även Eggjum-stenen. På denna har av allt att döma en galder-
artad dikt inristats. Tyvärr äro rätt många av denna inskrifts runtecken icke fullt
säkert läsbara. Inom kort kommer Ivar Lindquist att offentliggöra en ny tolk-
ning av Eggjum-inskriften. På frågans nuvarande ståndpunkt kan jag icke läm-
na något förslag till bedömande av denna inskrifts runmagi.

Ännu ålderdomligare (från tiden c. 400) och av alldeles tydlig magisk karaktär
är inskriften på ett benredskap från Gjersvik i Norge. Andra och tredje runan
äro emellertid borta, och ingen har hittills kunnat komma med ett rekonstruk-
tionsförslag. På i stort sett liknande sätt förhåller det sig med en serie andra, i
detta arbete av mig förbigångna runinskrifter, särskilt sådana, som inristats i
sten, t. ex. inskrifterna på Tune-stenen i Norge, Röstenen i Sverige m. fl. I and-
ra fall åter ha vi att göra med sällsamma sammanflätningar av runtecken, där
ett säkert fastställande av samtliga tecken ter sig som en olöslig uppgift, t. ex.
steninskriften B i Tørviken i Norge (avb. på s. 285 i Norges Indskrifter). I några
få fall kan det måhända dock löna sig att försöka en diskussion av vissa inskrif-
ter av hittills icke med bestämdhet fastställd läsart. Nämnas bör, att ytterligare
några av mig här icke behandlade runbrakteaters talvärden med större eller
mindre sannolikhet kunna uträknas. Den enkla gematri, de dölja, är emellertid
av föga intresse.. Jag lämnar nedan en del exempel under uttryckligt framhå-
vande av, att det här rör sig om sådant, som icke ens i andra hand tillhör vad
jag betraktar såsom mitt bevismaterial.

whsbidulzll Här ingår törhända, såsom redan tidigare anmärkts, ordet *sbidul* =
spinḍul 'fibula' (jfr fht., ags. *spindel*). Jag avviker från tidigare forskare däri, att
jag i radens första tecken ser en *w*-runa, icke en *i*-runa. Tecknet är ju försett
med en tydlig »halvmåne», ehuru det blivit omvänt i förhållande till gruppens
övriga tecken och är riktat åt ett annat håll (liksom i nästa grupp: dylikt före-
kommer ofta nog just i inskrifter av magisk art). Gruppens näst sista runtecken
ϕ är en bindruna. Denna har man tidigare läst som en *t*-runa, jag ser däremot
här en kombination av den sällan använda runan n:r 13 ϕ och runan f. Den,
som ristat runorna, har tydligen varit väl förtrogen med hela runraden (i en

följande grupp finnes även den ytterst sällan brukade *p*-runan). Talvärdet av denna (sannolikt först ristade) runrad är efter ovan angivna läsning: $7 + 8 + 15 + 17 + 10 + 23 + 1 + 20 + 13 + 20 + 20 = 154 = 22 \times 7$. Invid första raden befinna sig tvenne på tvären mot denna gående kortare rader. Den övre består av runorna *uhskw* med talvärdet: $1 + 8 + 15 + 5 + 7 = 36$; den undre innehåller runorna *rlkslj*, vilka ha talvärdet: $14 + 20 + 5 + 15 + 20 + 11 = 85$. På mitten av spännet befinner sig i isolerat läge en *a*-runa, talvärde = 3. Slutligen kommer runraden *esbrsjpsrji* med talvärdet: $18 + 15 + 17 + 4 + 15 + 11 + 12 + 15 + 14 + 11 + 10 = 142$. Det helas talvärde blir sålunda: $154 + 36 + 85 + 3 + 142 = 420 = 60 \times 7$. Genom runristningen bör spännet enligt vad denna tolkning ger vid handen ha invigts till en lyckoamulett (jfr § 67, 15 ff.). Ristningen torde av allt att döma ha tillgått så, att en runkunnig person först kanske halvt på lek ristat ordet *sbidul* = *spindul* 'spänne' och sedan utfyllt raden med runtecken, så att en grupp av 10 tecken uppstått med talvärdet $154 =$ lyckotalet 7, mångfaldigat med 22 (arvrunans tal). Sedan har den runkunnige kommit på idén att dekorera spännets hela baksida med runor och slutligen stannat, då han fått ett tal, som varit tiofalden av gåvans och lyckans förenade tal. 10-talet har väl tänkts såsom skydd mot en tjuv. Tilläggas bör, att v. Friesen, Röstena, s. 120, uppfattar sjätte och sjunde runan i sista gruppen såsom $\eta + j (= a)$.

wiprz, den andra av *funþ* och den tredje blott av runan *ᚱ*. Första radens sista runa läser jag såsom runan Λ (*z*), ingen annan runa överensstämmer bättre med tecknets utseende (jfr avb. 27). Magnus Olsen (jfr Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger, 1907, n:r 6. har tolkat denna bokstavsvariant som en *A*-runa. Härigenom får han tolkningen: *wipr Afunþ* = 'mot avund'. Det är emellertid alls icke säkert, att en magisk inskrift alltid skall bestå av ord. Vi ha redan mött flere fall, där det visat sig, att magiska inskrifter — både senantika och forngermanska — bestått helt eller delvis av icke ordbildande bokstavstecken, hopsatta med hänsyn till det därigenom uppkomna talvärdet. Så kan också vara fallet med denna magiska inskrift. Jag läser därför tecknen i största möjliga överensstämmelse med bokstavsformerna på originalet, sålunda sista runan i första raden såsom $\wedge$ (varianten ? förhåller sig till $\wedge$ såsom $\blacktriangle$ till det normala $\Uparrow$). Talvärdet av första raden är: $7 + 10 + 2 + 4 + 13 = 36$; av andra raden: $24 + 1 + 9 + 2 = 36$; av tredje: (*ᚱ*) 14. Vi finna sålunda, att första och andra raden, lästa i enlighet med tecknens utseende utan något distraherande försök att finna språklig mening, ge samma tal och därtill ett tal av otvetydig magisk typ $36 = 2 \times 18$ (turstalet, kombinerat med Odens tal). Talvärdet, av hela den magiska inskriften är $36 + 36 + 14 = 86 = 2 \times 43$. Då talet 43 är ett primtal, är talet 86 ett demoniskt tal. Stenen har sannolikt varit avsedd att brukas för utövande av svart magi. Detta naturligtvis under förutsättning, att min läsart är riktig. Såsom stöd för denna kan anföras, att på en brakteat från Skåne (Stephens n:r 26) lä-

ses rungruppen *fub*, och att dennas talvärde är: $24 + 1 + 2 = 27 = 3 \times 9$. Genom att insätta en *n*-runa har man utökat formeln utan att rubba dess centrala tal, det kraftigt magiska Ananke-talet 9.

3. På ett spjutblad av järn med silverinläggning från Kovel i Volhynien finnes en runinskrift av ålderdomlig, sannolikt gotisk typ, vilken man hittills läst *tilarids*. Emellertid synes mig intet som helst alfabethistoriskt skäl föreligga att med Wimmer (Die Runenschrift, s. 109) läsa näst sista bokstaven såsom en *d*-runa. Tecknet har endast form av en fyrkant (jfr. avb. 28). Det synes mig därför naturligast att med Lindquist, Galdrar, s. 84, tyda det som en *η*-runa (likheten med *η*-runan på Kylverstenen är ju högst betydande, endast storleken i förhållande till de omgivande tecknen är en annan). Läsarten *tilariηs* bör därför tagas under övervägande. Denna rungrupps talvärde är: $16 + 10 + 20 + 3 + 4 + 10 + 21 + 15 = 99$, vilket tal är 11×9 . Inskriften döljer sålunda den med Oden förbundna trolldomsrunans tal. Oden var som bekant spjut-guden Jfr Segerstedt, Nordiska vapengudar (i Skrifter tillägnade Pehr Eklund, s. 676 ff.). Att ett kastvapen genom sin runinskrift vigdes åt honom, synes högst naturligt. Talet 11 är Frös tal. Sannolikt har hans tal ansetts livsskyddande i kampen (jfr § 40, 11).

4. På spjutskaftet från Kragehul i Danmark är som bekant den långa och otvivelaktigt magiska inskriften tyvärr defekt. Tre gånger möta vi dock på det bevarade stycket av spjutskaftet runkombinationen V" (jfr avb. hos Wimmer, Die Runenschrift, s. 124). Talvärdet av denna magiska teckenkombination är $6 (g) + 3 (a) = 9$. Alltså ett med Oden förbundet tal. Jag sluter härav, att sannolikt hela inskriften givit ett talvärde, vari talet 9 varit dolt.

5. Lansspetsen från Øvre Stabu i Norge bär en inskrift, som tyvärr är defekt. Man kan därpå läsa runföljden *raunija* (där dock måhända näst sista tecknet kan vara en *η*-runa). Därefter skönjas märken efter ytterligare tvenne runtecken (jfr avbildningen i Norges Indskrifter, s. 416). Den gematri, som ursprungligen torde ha varit dold i denna urgamla inskrift (jfr § 17), kunna vi sålunda icke beräkna. Det är emellertid av intresse att påpeka, att runtecknen synas ha varit 9.

ranja, senare *ranja*. Första tecknet har man (jfr Henning, Die deutschen Runendenkmäler, s. 9) uppfattat som en *r*-runa. Man kan dock vara tvehågsen, om icke detta tecken snarare (med Dietrich och Stephens) är att uppfatta såsom en *u*-runa. På tvillingspjutet från Kovel har *r*-runan en helt annan, kraftigare svängd form. Läsa vi försöksvis *uanja*, få vi talvärdet: $1 + 3 + 9 + 11 + 3 = 27 = 3 \times 9$. Alltså ett med spjutguden Oden förknippat tal. Mot denna läsart skulle

ju kunna invändas, att man före en vokal borde vänta runtecknet **P**, icke **Π**. Härpå kan emellertid svaras, att ett fullständigt analogt skrivsätt konstaterats på den gotiska guldringen från Pietroassa (jfr § 67, 25): *iowi* i st. f. **jowi*.

De gotiska runminnesmärkena tillhöra utan tvivel den ordnade runradens allra äldsta period. Före denna torde emellertid, såsom jag i en särskild uppsats närmare utvecklat (Jfr Arkiv f. nord. fil. 43, ny följd 39, s. 97—109., hosgermaner i närheten av den romerska gränsen ett primitivare skriftstadium ha förefunnits, vars uteslutande av trä bestående minnesmärken icke kunnat bevaras till en sen eftervärld. Under detta stadium (med en skrift övertagen från det latinska alfabetet) har man troligen icke gjort någon skillnad mellan *i* och *j*, *u* och *w* (och dessutom saknat särskilda tecken för *η* och *p*). Först när germanska legosoldater i härlägren inom den östromerska rikshalvan (kanske i Dacien) stiftat bekantskap med den grekiska bokstavsmagien, har efter dennas mönster den s. k. äldre futharken skapats, d. v. s. en germansk alfabetrad, bestående av 24 tecken. Därvid ha efter förebild av grekiska typer vissa strängt taget icke behövliga bokstäver tillagts för att utöka de germanska skrivtecknen till 24. Efter den grekiska ligaturen för *ει* (uttalad *ī*) bildades runan **ϣ** (*j*). Efter ett defekt grekiskt *B* med svagt markerad nedre »halvmåne» uppstod runan **P** (*w*). Ett *π* med böjda stappar (**Π**) torde vara prototypen för runan **Ł**, av bekvämlighetsskäl ställd på kant. Efter det grekiska dubbelgammat (= *ηg*) bildades ett germanskt tecken, vars äldsta kända form **□** torde finnas på spjutbladet från Kovel (jfr ovan). Har emellertid ett primitivare skriftstadium föregått futharkskriftens första period, bör en viss vackling i ortografien ha dröjt kvar från tidigare skrivvanor. Belägg på dylikt ser jag i de gotiska runkombinationerna *iowi* och *uanja*. För att nå ett visst talmystiskt resultat har man tillgripit ett äldre (sannolikt alltså i träskriften tillämpat beteckningssätt).

Münchebergspjutets ornamentering tyder även på 9-talsmagi: kring en ring till vänster vid det egentliga spjutbladets bas finnas kring en större ring 3 grupper av 3 små rundlar, alltså tillsammans 9 dylika. Jfr sambandet mellan rungruppernas talvärden och ornamenteringens talförhållanden på Guldhornet (§ 47) och på Themsenkniven (§ 51 och § 70).

D. NÅGRA ANGELSAXISKA INSKRIFTER AV OTVI- VELAKTIGT MAGISK KARAKTÄR.

69. I § 51 har jag behandlat ett fall av angelsaxisk runmagi, den ytterst konstfulla gematriska kombination, som avslöjas, om man efter närmast till hands liggande förklaringsprincipberäknar de 28 angelsaxiska runornas bokstavsmystiska roll. Att dessa i tur och ordning böra ha haft talvärdena 1—28, börjande med *u*-runan och slutande med *ea*-runan, är ett antagande, vars stora sannolikhet ligger i öppen dag. Det senare, ännu längre alfabetet med 33 tecken bör, om det brukats magiskt, ha ägt talvärden från 1 till och med 33. För att uppnå betryggande visshet i denna fråga är naturligtvis ett utökande av materialet behövt. Under tryckläggningen av denna undersökning har jag från London erhållit British Museum's Guide to Anglo-Saxon Antiquities (1923), där jag funnit moderna reproduktioner Stephens avbildningar (RM. 3, s. 217 f.) torde i åtskilliga detaljer mindre troget återge originalen. av tvenne runristade föremål av otvetydig magisk karaktär. Tvenne i nämnda museum förvarade magiska ringar bära inskrifter, bestående av angelsaxiska runtecken, av så egendomlig fonetisk art, att meningen med bokstavstecknen måste vara att söka i en därmed förknippad talmystik.

k^2) är rungruppen efter korset följande:

ærk²riufltk²riuriponglæstæpon.

Talvärdet av denna grupp (jfr beräkningen i § 51) är: $26 (\text{æ}) + 4 + 31 (k^2) + 4 + 10 + 1 + 24 + 20 + 16 + 31 (k^2) + 4 + 10 + 1 + 4 + 10 + 2 + 3$ (*o* motsvarar nordiskt *a*) $+ 9 + 6 + 20 + 26 (\text{æ}) + 15 + 16 + 26 (\text{æ}) + 12 + 3$ (*o*) $+ 9 = 343 = 7 \times 7 \times 7$ (lyckotalet!). Inne i ringen läsas de tre runorna *tol.*. Denna grupps talvärdeär: $16 + 3 + 20 = 39 = 3 \times 13$ (primtal och starkt magiskt runtal). Samtliga runteckens antal är på yttersidan av ringen, såsom ovan nämnts, $27 = 3 \times 3 \times 3$. Härmed harmoniera innersidans 3 runor och yttersidans gematriska talvärde $7 \times 7 \times 7$. Sannolikt föreligger ett fall av kristen magi, som betjänat sig av angelsaxiska runor. En viss tidsperiod har nämligen särskilt i norra England en egendomlig blandning av kristen och hednisk åskådning hyllats av herreklassen Jfr härom A. Bugge, *Vikingerne* 2, s. 263 f. och s. 291 f.. Samma slags förening av korstecknet och en runformel visar amuletten från Maria Magle i Lund (jfr s. 131, not 1).

ioð².ery.ri.uf.dol.yri.uri.pol.wles.te.pote.nol

(de båda sista *i*-runorna äro dock på ett egendomligt sätt böjda, jag har emellertid i anslutning till British Museums katalog läst dem såsom *i*-runor, den angelsaxiska *s*-runan har en helt annan form). Talvärdet av dessa runtecken är: $(28 + 33) + (18 + 4 + 27) + (4 + 10) + (1 + 24) + (23 + 3 + 20) + (27 + 4 + 10) + (1 + 4 + 10) + (2 + 3 + 20) + (7 + 20 + 18 + 15) + (16 + 18) + (12 + 3 + 16 + 18) + (9 + 3 + 20) = 61 + 49 + 14 + 25 + 46 + 41 + 15 + 25 + 60 + 34 + 49 + 32 = 451$. Läggas härtill talvärdet av de 11 skiljetecknen, erhålles talet $462 = 66 \times 7$. Alltså åter magi med lyckotalet.70. (Tillägg till § 51.) I British Museums ovan nämnda katalog finnes (såsom fig. 117) en avbildning av den s. k. Themsenskniven («The scramasax from the Thames»). Runorna framträda på denna avbildning med mindre tydlighet än på den äldre reproduktion, som (efter Wimmer, Die Runenschrift) redan lämnats i detta arbete (avb. 15). Däremot visar bilden i fråga hela miniatyrsvärdet med samtliga dess ornament. Jag återger den därför här såsom avb. 32, helst ytterst få runologer utanför England torde ha varit i tillfälle att se en fullständig avbildning av det märkliga runminnesmärket. Dessutom är ornamenteringen sedd som helhet av intresse. Jag har tidigare påpekat, att efter rungruppen, som i sig följer talet 17, ett ornament bestående av 17 rutor följer. Undersökes nu ornamenteringen i sin helhet, visar det sig, att efter rutmönstret kommer ett av andra rungruppen avdelat ornament, vari ingå $34 = 2 \times 17$ mörka fördjupningar.

*

SUMMARY.

The author's aim is to set forth the mystical system of numbers found in the runes, and to show their connection with the alphabetical magic of the late Greeks and Romans.

In Chapter I a number of Greek and Roman inscriptions showing the characteristics of alphabetical magic are analysed and discussed. In several cases it can be shown that incantations of this sort are addressed to some particular god, and it can usually be assumed in these cases, with more or less certainty, that the holy number of the god in question lies hidden in the sum of the numerical values of the letters used. The holy numbers of the gods are connected with the order of the days of the week of the late Greeks and Romans. (Cf. § 3.) Christian inscriptions must naturally be explained according to some other mystic-numerical principle. For instance, the number 5 would seem to be the symbol for the 5 wounds of Christ and their miraculous power, the number 4 the symbol for the cross. (Cf. § (3, 5 and § 8, 2—4.) Alphabetical magic can be shown in certain of the writings included in the Books of the New Testament; this is especially true of the Apocalypse. The meaning of the number 616 and its variant 666 can be explained according to the same principle as the Christian inscriptions. (Cf. § 7 f.) The second part of the chapter is devoted to a thorough discussion of the alphabetical magic in the inscriptions from the cults of Jupiter Dolichenus and of Mithra.

In Chapter II a new theory is suggested for the origin of the older series of runes. The author has come to the conclusion that the *fupark* — that is, the runes as an ordered whole — was composed entirely for some magic-mystical end. The arrangement of the *fupark* series is the alphabetical order of the old Germans in disguise; the *f*-rune did not, in fact, stand at the beginning of the rune alphabet, as is believed. That alphabet really began with the following *uf*-rune was actually in the last place in the sign-series, and was thus no. 24, not no. 1. (Something analogous to this is found when the ace in games of cards has, not the lowest, but the highest numerical value; and even in our day, the use of cards for occult ends is not unknown.)

The series of the 24 runes was composed at the end of the second century by Germanic soldiers serving in the Roman army. Their teachers in the art of alphabetical magic were the worshippers of Mithra, who at this period, when the Emperor Commodus himself was a devotee of their mysterious religion, were

increasing in numbers among the Roman officials and soldiers. (Cf. Cumont's investigations.) The author believes that he can show that the names of the runes were composed with reference to the magic numbers in the Mithra cult. The first rune, $\mathfrak{N}$, was named »aurochs» or »bull» and was given the numerical value 1, because the bull was the first living thing created by Ahura Mazda. The second rune, $\mathfrak{P}$, was named »fiend» or »demon» and the third, $\mathfrak{F}$, »god», because in the mystic lore of Mithra (as in the mysticism of the Near East generally) 3 was held to be the heavenly number and 2 the demoniacal. The fourth rune was called »chariot» because among the worshippers of Mithra 4 was the number sacred to the quadriga, the chariot *κατ' ἑξοχήν*, the symbol of the four elements. Of the other runes, no. 7, $\mathfrak{P}$, no. 8, $\mathfrak{H}$, and no. 9, $\mathfrak{T}$, are particularly easy to explain by reference to Mithraic astrology. The ninth rune, ON *naudr*, corresponds to the Mithraic Ananke, the fate that ruled over the ninth sphere; cf. the »nine worlds» of the Edda, where *naudr* occurs also, in the ninth of the mystical chants of *Óðinn*. Almost all the runes, from the 15th, the sun rune $\mathfrak{H}$, onwards, have got their names from the Mithraic month. In the Avestan-Persian month the sixteenth was the day sacred to Mithra in his capacity as mediator — *όμεσιτης* as he was called. The previous day, the fifteenth, was dedicated to his companion the sun god. Through *interpretatio Germana* Mithra, the *deus invictus*, naturally became identified with the god of victory of the contemporary Germans. Rune $\mathfrak{T}$, no. 17 in the *fupark* — that is, no. 16 according to the author's theory — is called in ON *Týr*, and is mentioned in the Edda as the »victory rune». The one preceding — no. 15 according to the explanation given — is the sun rune (ON *sól*), and the fifteenth mystical chant of *Óðinn* rang *fyr Dellings durom*, i. e. »before sunrise». The names of the runes following can also be explained more or less obviously by reference to the Avestan-Persian calendar. For the last, no. 24, $\mathfrak{P}$ (ON *fé*), we find a corresponding symbol in the Avestan-Persian month for the meaning, and as nearly as possible for the number too. The 25th day in the Avestan-Persian month is dedicated to the goddess of riches, Ashi Vānuhi, Mithra's sister. Because it was desired to have an alphabet of not more than 24 letters, like that of the Greeks, the riches rune was assigned the twenty-fourth place and was thus characterised by the highest number in the series.

Chapter III is devoted to a discussion of the numerical magic in some of the Edda poems (*Lióðatal* and *Grógaldr*) and in OHG, AS and ON incantations (*galdrar*). In these poems, as in a number of Scandinavian mystical formulas, some of later date, a mathematical principle seems to have been applied, involving the counting of words.

In Chapter IV is shown how, by means of the author's reconstruction of the *upark* series, the mystical old runic inscriptions can be calculated according to the principles of gematria. For instance, $\mathfrak{F}\mathfrak{N}$ is $3 + 20 + 1 = 24$. The numerous talismans on which this inscription — or $\mathfrak{N}\mathfrak{F}$ (also = 24) — is found were supposed to bring the wearer happiness or riches (ON *fé*). Many old inscriptions — those on the Bracteate of Vadstena, the Lindholm Charm, and the Golden Horn of Gallehus, for instance — are real feats of gematria. Each group of runes contains a mystical combination of numbers, and the numerical value of the whole inscription contains one also. On the Golden Horn there was a triple mystic use of the number 13: *ek hlewagastir* has the numerical value $143 = 11 \times 13$, *holtijar* the numerical value $104 = 8 \times 13$, and the whole inscription the numerical value $390 = 30 \times 13$. The decoration of the horn corresponded; in the space beneath the inscription there were $39 = 3 \times 13$ figures, and the horn probably at one time consisted of 13 bands of figures, as was the case with the undamaged Gallehus horn. The number 13 was especially sacred among the worshippers of Mithra and of Jupiter Dolichenus. Among the old Germans 13 was probably regarded as the sacred number of the star god Ullr, who at one time had a prominent place in Northern mythology.

Certain Anglo-Saxon runic inscriptions of mystical character reveal in principle the same system of alphabetical magic as the old Scandinavian runic monuments, but here one has to take a longer series of numerical values into account, 1—28 or 1—33 instead of 1—24. The scramasax from the Thames shows a gematria based on the number 17, the number of the goddess Frigg and of the rune $\mathfrak{B}$. This number is hidden in the inscription in various ways. There is even a word there — probably a name — beginning with the 17th rune. (Cf. § 51.) The runic finger-ring from Greymoor Hill, Kingmoor, in the British Museum also shows an inscription with a complicated gematria. (Cf. § 69.)

*

REGISTER

ÖVER ARBETETS MYTOLOGISK-MAGISKA INNEHÅLL.

(Runnamnen kursiverade, siffrorna hänvisa till sida.)

Açviner 86.

Adam 93.

Ægir 97.

Agni-Soma 75.

Ahura Mazda 49, 80 f., 86, 100.

Aion-Zervan 48 n. 1, 82.

**Alhīž* forngerm. 86.

Alvhem 84.

Amor 47.

amuletter (mithraistiska) 45 ff.

Ananke 70, 72, 109.

antidemonisk 172, 183, 183 n. 1, 188 f., 195 f.

Anu 59.

Aphrodite 4 f., 6.

Apokalypsen 18.

Âpô (avest.) 75.

Apollon 4 f., 113.

ἄφινος 26.

ár isl. 74.

Ares 5, 8, 106.

Artemis 5, 67.

arv 47, 201.

Ashi Vañuhi 101 f.

Asman 69.

áss isl. 54.

Âtar (avest.) 95.

Athene 6.

Aziz 63 f.

Baal 63.

babyloniska skökan 24 f.
Balder 116.
baresman 89.
Bel 59.
beorc ags. 87.
binda (*ligo*) 7.
bjarkan fornnorskt 88.
björk 88 ff., 140.
blicken (den onda) 6, 64 f., 191, 196.
bojors brytande 106, 118, 122.

Caelus 81.
Cautes 63, 65, 107.
Cautopates 63.
cén ags. 62.
cypress 80.

Dag 113.
dagaŕ runnord. 101, 153.
Daena 102.
dæg ags. 100.
Delling 112.
demoner 58 n. 3, 202.
demonisk 10, 11, 55, 58, 105, 181.
Diana 5.
Dioskurer 86.
Dolichenus 14 tf., 33 f.
Druĵ 90.
dödsrunor 167.

Ea 59.
eld 119.
eoſ ags. 79.
Eos 65.
erotisk runmagi 164.

fackla 62 ff.
fadern 15.
fé isl. 54, 101.

feoh ags. 101.
fiskar (153) 25 f.
fiskelycka 119, 159.
Forsete 92.
Fravashis 94.
Frigg 114, 127, 135, 194.
Frugifer 75 n. 5.
fruktbarhet 156, 159, 162, 170.
fruktsamhet 155, 159, 162, 170.
Frö 71, 74, 84, 98, 110, 138, 187 f.

galdrar 104 ff., 121 ff.
Gayôpard 93.
géar ags. 74.
gematri 2.
Gerd 75 n. 1.
giftu ags. 66.
gren (magisk) 135.
gudomlig 58, 106.

hagall isl. 69.
hægl ags. 69.
Hercules 96.
Helios 4 f., 63.
Hermes 4 f., 7, 106.
Hesperos 63.
ἱερὸς γάμος 68.
himlavalvet 69, 108, 120.
hjärter 55 n. 1.
häst 90 ff.
häxskott 125.

idegran 79 ff.
Ἰησοῦς 18.
iettatura ital. 3, 64.
ing ags. 97.
Ing 98.
is 73, 167, 183.
**Twaz* forngerm. 82.
Jesus 17, 31.
jord 78 f., 111, 126, 163.

jordgudinna 67.
Jupiter 5, 13, 59, 195.

Kaïσαρ 18 ff., 22.
Kalevala 121.
kall (göra »kall») 74, 136, 167 f., 183.
kaun isl. 62.
klöver 55 n. 1.
kors 29 f., 72.
Kronos 5, 12.

lagu ags. 94.
Lakṣmī, 101.
lejon 49.
linne 185.
Liódatal 104 ff.
λόγος 26.
løgr ags. 95.
lycka 159, 192 f., 201, 206.
lök 184 f.

maðr isl. 93, 164.
man 164.
man ags. 93.
Mars 5, 12 f., 59, 65, 106 f.
Mercurius 4 f., 7, 12, 59, 106, 195.
Michael 8.
Minerva 6 n. 1.
Mithra 26 f., 34 ff., 42 f., 52, 56 ff., 59, 101.
Mithrakulten 56 ff.
morgonrodnaden 65.
Monimos 63.
månen 67, 107 f.
människa 50, 93 f.

naudr isl. 70, 109.
Nehalennia 75.
Neptunus 117.
Nerthus 67.
nidstång 134 ff.
Njord 67 f.

Nóatún 119.nornor 116 f.

notarikon 26.

nyd ags. 70.

Oden 29, 59, 71, 83 f., 91 ff., 109 f., 114 f., 120, 124 f., 128, 132, 137, 141, 143, 164, 175, 179, 195, 203 ff.

ogdoad 152.

Ormuzd 80 f.

Oromazdes 100.

**ōpala* forngerm. 99.

palindrom 46 f.

Pater noster 31 f.

pax 17.

περιστερά 8.

pertra got. 77, 111.

petra (genitrix) 77.

Phosphoros 63 f.

planeter 50.

planetsfärer 63.

Poseidon 96, 117.

p-runan 76 ff.

Psyche 47.

ψυχή, ψυχρός 73.

ψυχρόνος 73, 109.

pythagoréer 2.

quadriga 46 f., 62.

rad ags. 61.

Râma (Hvâstra) 98, 101.

Rán 97.

Rashnu 91.

reið isl. 61.

rikedom 46 f., 155, 158 f., 160, 166, 169, 191 f.

runa 1.

runraden 52 ff.

ruter 55 n. 1.

rött 65.

sator-formeln 31 f.

saturnalmagi 11.
Saturnus 5, 5 n. 1, 7, 9, 13.
Saturnus-Zervan 86.
segerrunan 59.
Skade 67.
solen 43, 59, 108, 141, 154.
sonen 15.
spader 55 n. 1.
Speñta-Armaiti 78.
spjuts hejdande 107, 117 f., 12
Sraosha 89, 91, 101.
s-runan 59, 87.

taurobolium 96.
Terra mater 78.
Teschub 14.
purs isl. 54.
θυμός 73.
Tishtrya 85, 99.
Tjasolmai 119.
tjur 60 f.
Tor 59, 84, 106, 123, 133, 173 f., 179, 187, 190, 194 f.
Torstecknet 29.
treenighet 31, 59.
τρισκαιδέκατος θεός 14, 81.
Trudhem 84.
t-runan 59, 87.
tunridor 109.
turs 59, 128.
Ty 59, 83, 110, 113.

Ull 67, 83 ff., 111, 149 n. 1.
Uppenbarelseboken 17 ff.
uroxe 60 f.
u-runan 55, 60. Ursula 75.

vagn 61 f.
Vahaken 96.
Vale 116.
Valhall 70 f.
Vâta 99.

vatten 94 ff., 190.

veckodagarna 4, 63.

venerius 4.

Venus 4 f., 9. Verethragna 95 f. vilddjuret (i Apokal.) 17 ff. wi uj a got. 68. Wodan 91, 123 f. Woden 91. wijn ags. 68. värme 119.

Ydalen 84. Yngve-Frö 98.

Zervan-Aion 48 n. 1, 82. Zeus 5, 12. Zeus-Oromazdes 83. zodiaken 44, 50, 112.

ås 59.

ögar (det onda) 6, 64 f., 191, 196.

1 (och primtal): 5, 15, 60 f., 104 f.,

115 f., 139, 142, 172, 183 n. 1, 188 ff.,

195 ff. 2: 5, 10 f., 15, 31, 58, 61, 105, 116 f.,

128, 133, 139 f., 141, 181, 202. 3: 5, 8, 12 f., 15 f., 31, 58 f., 61, 106, 117. 4: 5, 7, 29 f., 46 f., 61 f., 106, 117 f.,

122 f., 169 f., 173 ff., 175 ff., 179,

187, 194 f. 5: 5, 12, 17, 62 ff., 107, 118, 125 f. 6: 5 f., 66 f., 107, 118 f., 130, 143, 187 f.

7: 5, 7, 9, 11 f., 16, 36 ff., 47 ff., 51 f.,

68 f., 108, 119, 159, 165, 193 f., 201,

206 f. 8: 69, 108, 119 f., 140. 9: 7, 29 f., 70 ff., 108 f., 120, 138, 142,

149, 151, 161, 203 ff. 10: 48, 73 f., 109, 136, 143, 167, 169,

183, 201 f. 11: 9, 74 ff., 109 f., 142, 156, 162, 165,

170, 179, 187 f., 190. 12: 16, 44, 50, 76 ff., 110 f., 126, 163. 13: 9, 11, 14 f., 33 f., 47, 49, 79 ff., III,

142, 148 f., 151 f., 156, 161, 162, 165,

168 f., 183, 186, 206. 14: 85 ff., III f.

15: 44, 59, 87, 112 f., 138, 141, 151, 195. 16: 43 f., 59, 87, 113, 129, 133.
17: 87 ff., 113 f., 127, 133 ff., 140, 155 f.,

162, 194, 208. 18: 90 ff., 114 f., 124 f., 128, 130 ff., 133,

141, 143, 175, 179. 19: 50, 93 ff., 139, 164. 20: 94 ff., 190. 21: 97 f., 127. 22:
99, 201. 23: 17, 100, 148, 151 ff., 165, 172, 183,

186. 24: 28, 44 f., 46, 101 f., 151, 158, 160 f.,

165 f., 168 f., 175, 191 f. 25 (i kristen mystik): 26 f. 153 (i Joh. ev.): 25 f. 616
och 666 (i Uppenh.): 18 ff., 24.

INNEHÅLLSÖVERSIKT.

Sid.

Förord..... vii

Kap. I. Senantik bokstavsmagi 1

Kap. II. Den äldre runradens talvärden 53

Kap. III. Talmystiken i galdrar och besvärjelser..... 103

Kap. IV. De forngermanska runinskrifternas bokstavsmagi..... 145

Summary 209

Register..... 213Förut
ha utkommit:

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. Pris 15
kr.

2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. Pris 5 kr.

3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. Pris 5 kr.

4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. Pris 10 kr.

5. *John Frödin*. Siljansområdets fåbodbygd. Pris 8 kr.

Årsbok 1920. Pris 1: 50 kr.

Årsbok 1921. Pris 2: 50 kr.

Årsbok 1922. Pris 3: 50 kr.

Årsbok 1923. Pris 3: 50 kr.

Årsbok 1924. Pris 4: 50 kr.

Årsbok 1925. Pris 2: 50 kr.

Årsbok 1926. Pris 2: 50 kr.

-

Pris 6 kr.

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på <http://runeberg.org/tal-mystik/>.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på <https://arkivkopia.se/sak/runeberg-talmystik>.

Filen skapad 2018-12-17 13:41:20.155269